

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

1 - 3

ANUL XXX—1980

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.
- Redactor responsabil : Preot IOAN NEGRUȚIU

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

Anul XXX nr. 1—3

ianuarie—martie 1980

CUPRINSUL

*** Omagiu Întistătorului Bisericii — — — — —	5
*** Burebista, strămoșul nostru. — — — — —	10

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

*** Cultele religioase din România și Frontul Democrației și Unității Socialiste. —	17
---	----

STUDII

Prot. dr. TEODOR VOȘTINARIU: Permanențe spirituale daco-romano-creștine —	27
Preot VASILE MUNTEAN: Zamolxe între oameni și zei. — — — — —	39
Prot. IOVA FIRCA: Unde a fost Cogheonul? — — — — —	43
Prof. TEODOR V. DAMȘA: Cuvîntul dacic „vatră”, conștiință și permanență bimilenară a poporului român. — — — — —	59
Preot TRAIAN MIHAILOVICI: Divinități africane adorate în panteonul roman în timpul principatului lui Augustus. — — — — —	68
Prof. CONSTANTIN RUDNEANU: Probleme istorico-religioase din Banat. — —	76

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

DOUA OMILII ALE SFINTULUI VASILE CEL MARE: 1) Despre credință. 2. Despre a nu ne lipi de cele lumești și despre focul din afara bisericii (tradu- cere de: preot prof. D. Fecioru). — — — — —	83
SF. SOFRONIE PATRIARHUL IERUSALIMULUI (550—638): Despre mărturi- sirea păcatelor (traducere de: preot prof. N. Petrescu). — — — — —	96

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. VASILE PETRICA: Grija pastorală pentru numele tradiționale. — — —	100
Prot. dr. MARCU BĂNESCU: Pledoarie pentru înnoirea omileticilor. — — —	103
Preot prof. GHEORGHE ȘOIMA: Despre valorificarea omiletică a picturii bise- ricești. — — — — —	109

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

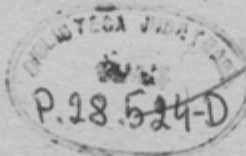
Prot. dr. MARCU BĂNESCU: Istoricul dr. Ion Sirbu. — — — — —	111
Dr. BMIL BOTIȘ: Un ctitor al culturii românești din Munții Apuseni: Mihăilă Grînta (1762—1837). — — — — —	131
Dr. IANCU FENEȘAN: Profesorul Gheorghe Noaghea (1877—1956). — — —	131

URME DIN TRECUT

Preot GHEORGHE NAGHI: Mișcarea memorandistă și clerul din Banat. — —	135
Prot. ION B. MUREȘIANU: Ion Popovici Bănățeanu și „Societatea de lectură a elevilor de la Institutul teologic și Liceul pedagogic din Caransebeș” (1889—1892). —	146
Preot NICOLAE MORAR: Corul din Budinț la 100 ani de existență. — — —	152

DOCUMENTAR

FLORIAN DUDAȘ: Din corespondența inedită a episcopului Iosif Goldiș. — —	159
--	-----

TREPTÉ ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Institutul de biologie și patologie celulară din București. Hidrocentrală mobilă în munți. Complexul Cerna-Motru-Tismana. Alt pod peste Dunăre. Șantierul termocentralei de la Anina. Laseri românești. Tot mai largă utilizare a maselor plastice. Valorificarea unor resurse secundare din sticlă. Turbină eoliană. Medicament românesc de mare eficiență. — — — — — 166

CRONICĂ BISERICESCĂ

Dialogul între ortodocși și vechii catolici. Reuniunea Comisiei interortodoxe pregătitoare a dialogului cu luteranii. Consultația academică dintre teologi ai Bisericii Ortodoxe și reprezentanți ai Comitetului Evreiesc Internațional. Cea de a opta adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene. Reprezentanți ai Bisericilor reformate la Patriarhia ecumenică. Biserica din Grecia și grija pentru obiectele vechi de artă. Enciclopedie ortodoxă finlandeză. Biserica Ortodoxă Rusă și rolul credincioșilor. Consiliul Ecumenic al Bisericilor și drepturile omului. Delegație interconfesională franceză în Suedia. Pe marginea ultimului voiaj papal. Premiul Nobel pentru pace acordat unei călugărițe. Schimbare în conducerea Bisericii Anglicane. Creștinii din China și relațiile cu alte Biserici. Nou manuscris qumranit. Muzeu bisericesc la Ierusalim. Mănăstirile românești văzute de un străin. — — — — — 171

NOTE ȘI COMENTARII

Ecouri prelungite ale vizitei Întistătătorului Bisericii noastre peste Ocean. „Noua dreaptă” și teologiei creștini. Răscolind ecourile istoriei (prot. dr. Marcu Bănescu). — — — — — 180

VIATA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Prăznuirea Sfântului Iosif cel Nou de la Paros. Sfintiri și binecuvântări de biserici. Incununarea unor strădani binecuvântate. Hirotoniri. Înaltă vizită arhierescă. Oaspeți străini la catedrala mitropolitană. Cum văd credincioșii pe preot? Conferințele de orientare a clerului. Examen de capacitate preoțescă. Conferințe administrative. Deschiderea festivă a noului an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș. Decese. — — — — — 186

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Ziua onomastică a Întistătătorului eparhiei Slujiri arhieresti. A treia conferință de orientare a clerului. Conferință administrativă. Consfătuire de lucru cu protopopii. Intrunire colegială. — — — — — 194

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului* (preot Ilie V. Iacobescu); Paul Mac Kendrick, *Pietrele dacilor vorbesc* (prof. C. Rudneanu); Mircea Petrescu — Dimbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane* (preot Ieremie Ghita); Iosif Constantin Drăgan, *Noi Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc* (Alexandru Cîmpeanu). Teocrist, *Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Mitropolitul Iacob Putneanu (1719—1778)* (M. Bănescu); I. D. Suciu. Doina Niculescu, Viorel Țigu, *Catedrala Mitropoliei Banatului*, (E. Arădeanu) — — — — — 197

POȘTA REDACȚIEI

Răspuns unui cititor. — — — — — 209

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXX nr. 1—3

janvier—mars 1980

SOMMAIRE

*** Hommage à Sa Béatitudo Justin, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumain.	5
*** Burebista, notre ancêtre.	10

L'EGLISE ET LES PROBLEMES CONTEMPORAINS

*** Les cultes religieux de Roumanie et le Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste.	17
---	----

ETUDES

Archiprêtre Dr. TEODOR VOȘTINARIU: Permanences spirituelles daco-romano-chrétiennes.	27
Prêtre VASILE MUNTEAN: Zamolxis, entre hommes et dieux.	39
Archiprêtre IOVA FIRCA: Où se trouvait-il Cogheon?	43
Prof. Teodor V. DAMȘA: Le mot dace „vatră”, expression de la conscience et de la permanence bimillénaires du peuple roumain.	59
Prêtre TRAIAN MIHAILOVICI: Divinités africaines dans le panthéon romain à l'époque de la principauté d'Auguste.	68
Prof. CONSTANTIN RUDNEANU: Problèmes historiques et religieux en Banat.	76

SERMONS ET CATECHESSES

DEUX HOMÉLIES DE SAINT BASILE: I Sur la foi. II Qu'on ne doive pas s'asservir aux biens terrestres, et de l'incendie au dehors de l'église (trad. Prêtre Prof. D. Fecioru).	83
SAINT SOPHRONE DE JERUSALEM: Sur la confession des péchés (trad. Prêtre Prof. N. Petrescu).	96

PROBLEMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Archiprêtre VASILE PETRICA: La sollicitude du prêtre au maintien des prénoms traditionnels.	100
Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Plaidoirie pour le renouvellement de l'Homélie.	103
Prof. GHEORGHE ȘOIMA: La valeur homélieque de la peinture ecclésiastique.	109

FIGURES D'ANCÊTRES

Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Plaidoirie pour le renouvellement de l'Homélie.	124
Dr. EMIL BOTIȘ: Un protecteur de la culture roumaine dans les montagnes Apuseni: Mihăilă Gritta (1762—1837).	131
Dr. IANCU FENEȘAN: Le professeur Gheorghe Noaghea (1877—1956).	131

VESTIGES DU PASSÉ

Prêtre GHEORGHE NAGHI: Le mouvement „mémoandiste” et le clergé du Banat.	135
Archiprêtre ION B. MUREȘEANU: Ion Popovici Bănățeanu et la Société des élèves de l'Institut théologique et du Lycée pédagogique de Caransebeș (1889—1892).	146
Prêtre NICOLAE MORAR: Le chœur paysan de Budinț à son centenaire.	152

DOCUMENTAIRE

FLORIAN DUDAȘ: De la correspondance inédite de l'évêque Iosif Goldiș.	159
---	-----

ETAPES DANS LE DEVELOPPEMENT DE LA PATRIE

L'institut de biologie et de pathologie cellulaire de Bucarest. Centrale hydro-électrique mobile dans les montagnes. Le complexe hydro-électrique Cerna-Motru-Tismana. Un autre pont sur le Danube. Le chantier de la centrale thermique d'Anina. Lancers réalisés en Roumanie. L'utilisation progressive des masses plastiques. Mise en valeur de certaines ressources secondaires de verre. Turbine éolienne. Coupe-béton thermique. — — — — — 166

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

Dialogue entre les orthodoxes et les vieux catholiques. La réunion préliminaire de la Commission interorthodoxe du dialogue avec les luthériens. Consultation académique entre théologiens de l'Eglise Orthodoxe et les représentants du Comité Juif International. La VIIIe Assemblée générale de la Conférence des Eglises Européennes. Représentant des Eglises réformées au Patriarcat Oecuménique. L'Eglise de Grèce et le soin pour les vieux objets d'art. Encyclopédie orthodoxe finlandaise. L'Eglise Orthodoxe Russe et le rôle des femmes. Le Conseil Oecuménique des Eglises et les droits de l'homme. Délégation interconfessionnelle française en Suède. Autour du dernier voyage du Pape. Le prix Nobel pour la paix, accordé à une religieuse. Remaniement dans la direction de l'Eglise Anglicane. Les chrétiens chinois et leurs relations avec d'autres Eglises. Nouveau manuscrit qumranite. Musée ecclésiastique à Jérusalem. Les monastères roumains vus par un étranger. — — — — — 171

NOTES ET COMMENTAIRES

Echos prolongés de la visite du Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine outre-Océan. La "nouvelle droite" et la théologie chrétienne. En faisant revivre les échos de l'histoire (Archiprêtre Dr. Marcu Bănescu). — — — — — 180

LA VIE ECCLESIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Célébration de Saint-Joseph de Partoș. Fêtes patronales aux monastères. Consécration et bénédictions d'églises. Couronnement des certains efforts benits. Visites épiscopales. Ordinations. Visiteurs étrangers à la cathédrale métropolitaine. Comment voient les fidèles leur prêtre. Conférences administratives. Conférences d'orientation du clergé. Examen de capacité des nouveaux prêtres. De l'activité du Séminaire théologique de Caransebeș. Prêtres trepassés. — — — — — 186

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Le jour onomastique de l'Evêque titulaire. Liturgies pontificales. La troisième conférence d'orientation du clergé. Conférence administrative. Réunion de travaux avec les chefs des decanats. Réunion collégiale. — — — — — 194

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Mircea Eliade, *Des aspects du mythe* (Prêtre Ilie V. Iacobescu). Paul Mac Kendrick, *Les pierres des daces parlent*. (Prêtre Ieremie B. Ghitta); Iosif Constantin Drăgan, *Nous les Thraces. L'histoire plurimillénaire du peuple roumain* (Alexandru Cîmpeanu). Teoctist, *Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Le Mitropolit Iacob Putneanu* (1719—1778), (M. Bănescu); I. D. Suci, *Doina Niculescu, V. Țigu, La cathédrale Métropolitaine du Banat*, (E. Arădeanu). — — — — — 197

LE COURIER DE LA REDACTION

Réponse aux lecteurs. — — — — — 209

OMAGIU ÎNFIISTĂTORULUI BISERICII

La 5 martie, Înfiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a urcat culmea căreia anii, „starea bărbatului desăvârșit” și înalta diregătorie îi oferă pe deplin calitatea patriarhală. În scaunul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Iustin a fost așezat abia cu trei ani în urmă, la 19 iunie 1977, dar numele său se făcuse de multă vreme cunoscut, în țară și peste fruntariile ei, prin neobosita-i lucrare pe care o desfășura, cu timp și fără timp, pe multiplele dimensiuni ale ogorului Bisericii.

Înzestrat cu alese daruri pe care printr-o stăruitoare muncă a știut să le pună în valoare încă de mic, Patriarhul nostru de azi reușește să-și facă o temeinică pregătire teologică la Atena, Strasbourg și București, încununată cu un strălucitor doctorat, după care, timp de aproape douăzeci de ani funcționează ca profesor la Facultățile teologice din Varșovia, Cernăuți, Suceava și București. Teolog eminent, aplecat spre dreapta tâlcuire a Sfintelor Scripturi și operelor Sfinților Părinți, profesorul Iustin Moiescu sporește patrimoniul teologic cu lucrări ce s-au remarcat în întreaga Ortodoxie: „**Evagrie Ponticul, viața, opera, Teologia**”, teză de doctorat apărută în grecește la Atena (1937), „**Sfinta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfintului Ioan Gură de Aur**”, „**Originalitatea parabolilor Mîntuitorului**” (1945), „**Activitatea Sfintului Apostol Pavel în Atena**” (1946), „**Ierarhia bisericească în epoca apostolică**” (1956) la care se adaugă traduceri și alte lucrări de mare valoare elaborate de colective de teologi specialiști cu sprijinul și binecuvîntarea sa.

Afirmarea personalității Prea Fericitului Iustin, a energiei sale creatoare se face însă simțită în toată plenitudinea ei, odată cu trecerea sa de la catedră la amvonul arhieriei ca mitropolit la Sibiu, după scurt timp la Iași și apoi ca patriarh.

Nici una din laturile lucrării arhieresti, nu a scăpat atenției, stăruinței și intervenției salutare a eminentului ierarh, credincios făgăduinței pe care a făcut-o cu prilejul înscăunării sale ca Întâistătător al Bisericii, că va împlini porunca dată de Sf. Apostol Pavel lui Timotei când zice: „slujba ta fă-o deplin!” (II Timotei 4, 5).

O examinare cât de sumară a neobositei activități arhipăstorești a Prea Fericitului Patriarh Iustin arată că aceasta se grupează în jurul ideilor de **unitate**, de **pace** și de **progres**, care constituie cele trei probleme vitale, de destin, cu care se confruntă astăzi, mai mult ca oricând, omenirea.

În preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin, manifestate: fie în scris, fie la catedră sau amvon, **unitatea bisericească și unitatea națională** ocupă un loc special. Pe plan bisericesc unitatea este urmărită cu asiduitate în credința și trăirea tuturor clericilor și credincioșilor, ca și în cult și în organizare. Factorii de răspundere sînt chemați să asigure dezvoltarea unitară a tuturor părților componente ale Bisericii, precum și conducerea unitară a acesteia. Biserica nu poate avea decît o singură legislație, întemeiată pe sfintele canoane. În vederea consolidării unității credinței strămoșești Prea Fericirea Sa n-a precupețit nimic. Unitatea Bisericii naționale nu se poate opri la granițele țării. Ea se extinde asupra tuturor comunităților românești ortodoxe din diferite țări europene, din cele două Americi și Canada, Australia și Noua Zeelandă, pentru consolidarea ei Patriarhia oferind cu dărnicie ajutoare substanțiale, spirituale și materiale. Stăruie încă în amintirea noastră ecourile prelungite ale vizitei făcute de Prea Fericitul Patriarh Iustin Arhiepiscopiei ortodoxe române de peste Ocean în primăvara anului trecut.

Unitatea bisericească e legată inseparabil de cea națională. „Unitatea neamului românesc, la care poporul nostru ține atît de mult, afirmă Prea Fericirea Sa, s-a manifestat pe plan religios sub forma unității bisericești. Pe de o parte, Biserica a profitat de această aspirație națională pentru a veghea la unitatea ei. Pe de altă parte, unitatea bisericească a alimentat spiritul de comuniune și unitate al poporului nostru”. Din această reciprocitate între popor și Biserică în cadrul Ortodoxiei românești a rezultat un patriotism luminat, un adevarat far călăuzitor sub lumina căruia Biserica noastră și-a împletit veacuri de-arîndul viața cu a țării. Alegerea însăși a Patriarhului actual în Marele Sfat al Țării, Marea Adunare Națională, în mai mult de 1000 de delegați, în Consiliul Național al Frontului Democrației și Uni-

tății Socialiste și în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii vestesc peste timp și spațiu contribuția Bisericii la bunul mers al trebu- rilor obștei.

Dar Prea Fericitul Patriarh Iustin este în același timp și un în- suflețit apărător al păcii. Aportul Prea Fericirii Sale în cadrul Con- siliului Ecumenic al Bisericilor și altor organizații internaționale bi- sericești împreună cu prilejul altor misiuni împlinite ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române constituie o elocventă dovadă despre aceasta. Și pretutindeni în constelația prieteniei și păcii ivită pe fir- mamentul Bisericii, strălucește Ortodoxia românească prin afirmarea constantă și răspicată a adevărilor fundamentale de credință, izvor al întregii activități bisericesti aflată în continuitatea tradiției apos- tolice. Participarea Bisericii noastre la numeroase întâlniri bisericesti internaționale, cel mai adesea prin însuși Prea Fericitul Patriarh Ius- tin, sînt o exemplificare pentru înaintarea continuă pe calea bunei în- țelegeri între popoare.

În lumina aceluiași spirit irenic de care sînt călăuziți Întîistă- tătorul și Biserica noastră sînt ajutate și întărite legăturile și coope- rarea cu celelalte Biserici sau culte religioase, atît pe plan bilatera- cît și pe plan general, în cadrul diferitelor organizații ecumeniste mondiale ca și în cadrul conferințelor interteologice ce se țin cu regula- ritate. „Pe calea întăririi unității bisericesti și a păcii în lume, declară Prea Fericitul Patriarh, vom merge cu îndrăzneală și încredere, avînd convingerea că zidurile despărțitoare între Biserici și popoare nu ajung pînă la cer. Ele aparțin lumii noastre vremelnice; de aceea vor cădea!”

Spiritul înnoitor ce s-a resimțit în Biserica noastră din momentul intronizării Prea Fericitului Patriarh Iustin a provocat un **revîriment și pe linia progresului**, a îmbunătățirii situației în toate sectoarele de activitate. Monumentele istorice și de artă bisericesti readuse la for- ma lor originală, ridicarea de noi biserici și așezăminte, perfecționa- rea învățămîntului teologic de toate gradele, sporirea numărului de cărți teologice, îmbunătățirea activității pastorale și misionare, etc., sînt dovezi concrete de propășire materială și spirituală realizată sub patriarhatul Prea Fericirii Sale. Progresul nu este urmărit însă ex- clusiv în cadrul Bisericii, ci și în afară, în cadrul statului, clerul și credincioșii oferindu-și cu tot elanul colaborarea la efortul comun al întregului popor în acest sens. „Cu privirile statornic ațintite spre po- porul nostru care ostenește să zidească o viață fericită pentru el și urmașii săi, ne vom strădui, spune Întîistătătorul Bisericii să dovedim

cîu fapta că Biserica noastră aduce o contribuție zi de zi tot mai mare la opera istorică pe care o înfăptuiește acum poporul nostru . . . Dorința noastră este ca fiecare cleric sau credincios să-și aducă propria contribuție la săvîrșirea binelui obștesc, la zidirea României noi, României fericite”.

Slujirea cu bună credință a ideilor de unitate, pace și progres social oglindește, fără îndoială, mărinimia, aleasa personalitate a Întîistătătorului Bisericii noastre. Slujirea aceasta izvorăște, incontestabil, dintr-o virtute care împodobește ființa marelui nostru Ierarh: **omenia**! Omenia așa cum o înțelege poporul nostru și o exprimă domnitorul cărturar Dimitrie Cantemir: „Toată omenia și vrednicia omenescă într-aceasta se împlinește: pe neputincios să ajute și neștiutorului nu numai cu cuvîntul, ci mai vîrtos cu fapta, pildă aievea să-i arate” (Istoria ieroglifică II). Sublimul „adevăr al lucrurilor”, faptele însăle îl vădesc pe acest „statornic slujitor al marilor idealuri” ale Bisericii și poporului nostru a fi în același timp și un desăvîrșit părinte sufletesc al fiecăruia dintre cei ce i-au fost încredințați de Dumnezeu spre fericită arhipăstorire. Aprofundatele studii asupra stilului de viață al Apostolului Neamurilor au făcut ca Marele Pavel să pătrundă și în inima Prea Fericirii Sale, ajutîndu-l să-și însușească nu numai gîndirea, ci și trăirea acestuia: „Cine este slab și cu să nu mă simt slab ca el? Cine se aprinde și cu să nu ard de focul lui?” (II Corințeni 11, 29).

La împlinirea vîrstei desăvîrșitei înțelepciuni, Conducerea, clerul și credincioșii Mitropoliei Banatului, cu inima plină de alese sentimente de venerație și recunoștință, împreună cu întreaga noastră Biserică dreptmăritoare își pleacă smerit frunțile în fața Întîistătătorului, la cumpăna anilor senini, întru ferbînte rugă și urare.

BUREBISTA, STRAMOȘUL NOSTRU

În anul 1980 se împlinesc 2050 de ani de la întemeierea statului centralizat și independent al geto-dacilor condus de Burebista, eveniment remarcabil, petrecut în jurul anului 70 î. Hr., ca rezultat al dezvoltării vieții materiale și spirituale pe teritoriile locuite de strămoșii noștri. Când începe istoria geto-dacilor care atinge unul dintre momentele de strălucire în vremea lui Burebista? Într-o carte recent apărută, Eugène Pittard scrie că „istoria românilor începe la Bugiulești acum două milioane de ani“, referindu-se la primele urme ale prezenței umane pe teritoriul patriei noastre, adică uneltele primitive găsite la Bugiulești și Valea Olteului, pe Valea Argeșului și a afluenților acestora.

Cert este că urme ale vieții locuitorilor de pe teritoriul patriei noastre se găsesc pretutindeni. Cam în mileniul al șaptelea î. Hr. putem observa trecerea omului autohton de la stadiul de culegător și vânător la acela de cultivator de plante și crescător de animale și, implicit, la o viață sedentară. Culturile de tipul „Criș“, „Turdaș“, „Cucuteni“, „Boian“, „Vădastra“, „Hamangia“, sînt mărturiile creșterii comunităților umane în această vatră. Perechea de statuete descoperite la Cernavodă uimește prin ipostaza de gînditor a bărbatului și aceea de visătoare a femeii, care le singularizează în istoria îndepărtată a culturii umane. Tăblițele cu scriere pictografică descoperite la Tărtăria, l-au făcut pe Ronald Schiller să scrie recent că „strămoșii românilor au inventat probabil o scriere cu sute de ani înaintea sumerienilor“, iar pe Carol Schuchardt să afirme că trecutul nostru îndepărtat a constituit „o epocă strălucită a istoriei tracilor de care grecii lui Homer își aduceau aminte prin legende și cu mirare“.

După anul 1600 î. Hr. în această arie se afirmă o civilizație materială și spirituală superioară și unitară. Se dezvoltă agricultura primitivă prin folosirea brăzdalelor de lemn sau corn de cerb, se cresc animale domestice în turme, începe exploatarea sării în Transilvania și prelucrarea bronzului atinge un nivel ce depășește oricare altă zonă a Europei, depozitele de bronz descoperite pe teritoriul Transilvaniei fiind mai bogate decît toate depozitele de acest fel de pe întreg cuprinsul Europei. Și metalurgia fierului se dezvoltă purtînd pecetea autohtonismului. Dacă Homer ne vorbește despre mulțimea albinelor crescute aici, Ptolemeu al lui Lagos, care l-a însoțit pe Alexandru cel Mare într-o expediție peste Dunăre: în anul 335 î. Hr. scrie despre mulțimea lotciilor pe care macedonienii le-au puitut folosi la trecerea fluviului, despre lanurile bogate pe care ostașii au fost nevoiți să le culce cu lăncile spre a-și face drum. Piese descoperite de arheologi ne do-

vedesc măiestria meșteșugarilor în prelucrarea aurului și argintului și a olarilor ce cunoșteau roata de lucru încă din secolul IV î. Hr.

În ce privește cultura lor spirituală, pe drept cuvânt Vasile Pîrvan a scris că ea avea o consistență „superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a consemnat-o cu mirare și admirație, făcînd din geți un popor aproape fabulos prin vitejie, înțelepciune și spiritul lui de dreptate“.

Referindu-se la calitățile lor morale, Herodot a scris că erau „cei mai viteji și cei mai dreapți dintre traci“. Pomponius Mela afirma că erau „cei mai pregătiți pentru moarte“, în sensul că posedau cea mai avansată concepție despre viață și moarte, iar Traian, genialul lor învingător, în discursul reprodus de Iulian Apostatul își elogiază învinșii prin cuvintele: „Am învins chiar și pe geți, cei mai războinici dintre toate neamurile care au existat vreodată, nu numai din cauza puterii corpului lor, dar și din aceea a învățăturilor lui Zalmoxis, care este între ei așa de slăvit. Acesta le-a întipărit în inimă că ei nu mor, ci numai își schimbă locuința și, de aceea, merg la moarte mai veseli decît la oricare altă călătorie“. Și dacă marele împărat al Romei a subliniat importanța învățăturii lui Zalmoxis în ce privește vitejia cu care dacii își apărau patria, mergînd pînă la sfidarea morții, alți autori, ca Diodor din Sicilia, îl plasează pe legendarul Zalmoxis printre primii trei mari profeți-gînditori ai antichității.

În timp ce popoarele antichității ridicau temple diversilor zei, închinîndu-le mulțime de statui, geto-dacii au construit monumente pentru a înșcrie în piatră știința și concepția lor despre timp, despre „petrecerea omului prin vremi“, ajungînd la sentimentul apartenenței vieții umane la eternitate. Această concepție care a răzbătut pînă astăzi în monologul ciobanului din Miorița, a dus la înțelegerea necesității jertfei pentru „frumos“, concepție pe care o regăsim în legenda lui Manole și care le-a conferit capacitatea de dăruire, pe care a elogiat-o și Traian.

Despre cunoștințele lor astronomice ne stau mărturie sanctuarul de la Căscioarele (vechi de peste 6000 de ani), necropola de la Popești (de aceeași vechime) și, mai ales monumentele Sarmizegetusei care au păstrat pentru eternitate cel mai perfect model de măsurare a timpului imaginat de mintea umană. Despre cunoștințele lor de medicină și procedee terapeutice avansate ne vorbește Pliniu cel Bătrîn, Platon, cărțile lui Discorides și Apuleius. La fel de uimitoare este arta lor, începînd cu vasele culturii Cucuteni, ornate cu motive stilizate geometrice în trei culori și sfîrșind cu muzica lor, pe care o elogiază Herodot, Xenofon, Strabo, Hesychius și Suidas.

Acest popor și-a apărut cu strășnicie libertatea. De la Herodot știm că au fost singurii dintre traci care la 514 î. Hr. s-au opus armatei imense a lui Darius, iar de la Strabo și Arrian că s-au opus lui Alexandru cel Mare. Și dacă genialul străteg i-a surprins printr-o acțiune fulgerătoare, generalul său Zopyrion a pierit în Geția cu toată armata sa. Diodor din Sicilia, Polyainos și Pausanias ne povestesc cum Dromichete i-a împins pe Agatocles și Lizimah, iar Pompeius Trogus cu un „Histrianorum rex“ l-a înfrînt pe Ateas.

Dar, cel care va împlini previziunea lui Herodot, în sensul că tracii, „uniți, ar fi de neînvinși“, va fi marele rege Burebista.

Izvoarele istorice nu ne relatează modul în care a „luat conducerea poporului său“ (cum scrie Strabo), sau cum a devenit „cel dintîi și cel mai mare din-

tre regii din Tracia" (cum este însemnat pe inscripția de la Dionysopolis), dar este cert că acțiunea lui de unificare a finalizat evoluția tuturor factorilor care au condus spre unitatea și independența geto-dacilor.

Marele său merit este de a fi condus o operă de ridicare a poporului său, de întărire a calităților sale morale, „prin abținerea și sobrietate și ascultare de porunci" (cum precizează Strabo), adică prin centralizare și organizarea activității statului, prin disciplină, printr-o activitate normativă eficientă („ascultare de porunci") și stimularea moralității.

Domnia lui Burebista nu a însemnat numai o reformare a puterii de stat și a moralității, ci și un moment de afirmare a științei. Marele său sfetnic, înțeleptul Deceneu, despre care Strabo ne spune că „umblase multă vreme prin Egipt" (după obiceiul înțelepților Daciei de a face călătorii în zonele celor mai vechi civilizații), a condus o acțiune de „difuzare" a științei, făcând să se răspîndească — după cum scrie Iordanes — cunoștințele etice, științele fizicii, formulind norme de viață care s-au păstrat pînă în secolul al V-lea sub denumirea de „belagines", cunoștințele astronomice (care se pare a fi fost deosebit de avansate din moment ce Iordanes precizează că era vorba despre cele 12 semne ale zodiacului, despre mersul planetelor, despre fazele lunii și mișcarea stelelor pe care astăzi o numim „ciclul precesional") și prin exemple practice și-a îndemnat învățăceii să petreacă viața în fapte bune.

După opera de unificare și neatîrnare a statului, de întărire și disciplinare a armatei, de reformare morală a vieții geto-dacilor, Burebista este obligat să pornească o serie de campanii militare pentru a izbăvi neamul său de presiunea năvălitorilor străini. Cei mai periculoși dintre aceștia erau celții conduși de regele Critasiros (tribul boiilor care în anul 390 d. Hr. participase la cucerirea Romei, care cucerise Grecia, jefuind în alianță cu tauriscii sanctuarul din Delfi), care își instauraseră stăpînirea în zona Dunării de mijloc. În două pasaje din „Geografia" sa, Strabo susține că Burebista a șters aceste neamuri de pe fața pămîntului, ceea ce este parțial exagerat, fiindcă resturi ale boiilor se vor refugia în zona Elveției de astăzi, iar resturi ale tauriscilor s-au refugiat la Noricum.

Îndreptîndu-se apoi spre sud, ajunge pînă în Macedonia (atunci provincie romană), în spațiul unde triburi geto-dacice locuiau alături de traci și iliri, peste acestea suprapunîndu-se dominația politică a tribului celtic al scordiscilor. Pe aceștia din urmă i-a „pustiit" (folosim din nou expresia lui Strabo, adică le-a sfărîmat puterea politică, însă nu i-a exterminat etnic, fiindcă vor continua să supraviețuiască în jurul cetății Singidunum — Belgradul de astăzi).

Cum cetățile grecești de pe țărmul Pontului Euxin începuseră să „uite" de drepturile suverane ale „regilor pămîntului", Burebista a cucerit pe rînd cetățile Olbia, Tyras, Aegysos, Histria, Tomis, Callatis, Dionysopolis și Mesembria, unele prin asediu și lupte, iar altele prin acceptarea supunerii.

Între timp, Imperiul Roman era frămîntat de luptele dintre Caesar și Pompei. Ducînd tratative cu acesta din urmă, prin Acornion dionysopolitanul, Burebista îi promite ajutor, dar înainte să îl poată sprijini, Pompei pierde lupta de la Pharsalus.

Pentru a hotărî istoria lumii antice rămîn față în față două mari imperii, cel roman și cel geto-dac, conduse de doi geniali strategii și organizatori, Caesar și Burebista. Tendința specifică Imperiului Roman de cucerire, cît și impetuozitatea

lui Caesar, fac ca ciocnirea să pară inevitabilă. Roma pregătea atacarea Daciei cu toate forțele sale imense. Dar, relativ concomitent, pumnalele conspiratorilor îi ucid pe Caesar și, în Dacia, un complot îl răstoarnă pe Burebista.

Pentru noi care privim istoria în lumina înțeleșurilor ei mari și nepieritoare, „lecția” lui Burebista este aceea a necesității unității și independenței, a tăriei obținută prin ridicarea morală, disciplină, cumpătare și înțelepciune. Din acest punct de vedere trebuie să observăm că tendința de unificare, de a crea state independente, nu era străină timpului, Roma lărgindu-și mereu imperiul, iar Ariovist încercând să unifice triburile germanice din apusul și nordul Europei.

În această atmosferă generală a timpului s-a manifestat marea personalitate a lui Burebista, care a știut să folosească condițiile interne cât și cele externe realizând unirea tuturor geto-dacilor într-un mare stat, într-o mare stăpânire independentă. Este regretabil că documentele care ne stau la îndemână nu sînt prea bogate în descrierea înfățișării și trăsăturilor fizice și morale ale mării personalități care a fost Burebista. Geograful Strabon, în „Geografia” (VII, 3, 11), este singurul dintre autorii antici care stăruie mai mult asupra lui: „Burebista, bărbat get, luînd conducerea neamului său, a ridicat pe oamenii ticăloșiți de nesfîrșitele războaie și i-a îndreptat prin abținere și sobrietate și ascultare de porunci (legi) așa încît în cîțiva ani a întemeiat o mare împărăție și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine, ba a ajuns să fie temut și chiar de romani pentru că trecea Istrul (Dunărea) fără frică...” Aceeași mare importanță pentru reconstituirea istoriei lui Burebista o are decretul dat de către adunarea poporului din Dionysopolis (Balcic) în onoarea concetățeanului lor, Acornion. Acesta fusese în solie la Burebista, a cărei capitală se găsea la Argedava, cerînd protecția marelui rege pentru orașul lor. Din cele două documente vedem că Burebista a realizat într-un timp scurt unirea tuturor semințiilor daco-getice, devenind stăpînitor pe ambele maluri ale Dunării. Burebista a cucerit toate orașele state grecești din Pontul sîng, devenind stăpînitorul lor, de la Olbia pînă la Apollonia. El este cel care a întemeiat primul și cel mai mare stat daco-getic, despre care Strabon vorbește ca despre o mare stăpînire. Între granițele acestuia era inclus un vast teritoriu ce se întindea din Carpații Slovaciei pînă la Munții Balcani și de la Dunărea mijlocie pînă la Marea Neagră. La toate cele spuse pînă acum mai trebuie adăugat caracterul înțelept al politicii sale al cărui țel era „educarea” daco-geților și înflorirea culturii lor materiale și spirituale. Cît privește armata lui Burebista, tot geograful Strabon ne dă informații menționînd că daco-geții puteau trimite la luptă o armată de 200.000 de oameni. Vasile Pîrvan, pornind de la textul lui Strabon, socotește că populația daco-getică, unită de marele rege, se cifra la aproximativ un milion de oameni, Burebista fiind nu numai „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia, ci primul și cel mai puternic dintre regii barbari ai Europei timpului său”.

Ceea ce merită subliniat e faptul că în strădaniile sale de a uni întregul popor în lupta pentru asigurarea trăinicie și neatîrnării statului pe care l-a creat, Burebista a contat mereu pe toți supușii, societatea geto-dacă neavînd caracter sclavagist. Sclavii lipseau în viața acestui popor care-și muncea terenul spre a produce bunuri materiale fără a exploata pe alții. Deși personalitate covârșitoare, Burebista a înțeles rolul determinant al maselor în făurirea istoriei și civilizației, în transformarea societății.

În condițiile insuficienței surselor documentare, reținem consemnările ace-luiași Strabon, care spune următoarele: „Iar Burebista a sfârșit prin a fi răsturnat de niște răsculați înainte ca românii să fi pornit împotriva lui“. Înlăturarea de la tron prin violență a lui Burebista a avut drept consecință destrămarea stă-pinirii înjghebate cu atâtea lupte. Opera de căpetenie a lui Burebista, primul stat centralizat independent, n-a putut fi însă nimicită chiar dacă teritoriul ace-s-tuia se va micșora.

Documentele ajunse pînă la noi, de orice natură ar fi, ni-l arată pe Burebista animat de ferbinte dorință a ridicării neamului său, țel căruia i-a închinat în-treaga lui activitate pe plan intern și extern. Burebista a fost neîndoielnic cea mai fecundă și mai luminoasă personalitate din istoria Daciei și implicit din isto-ria românilor de azi. El a depășit însă limitele istoriei neamului său, înscriindu-și numele între marile personalități politice și militare, pe care daco-geții au dat-o antichității.

Efortul organizării politice statale, realizate de Burebista, va fi reluat peste un secol de un vrednic urmaș al său, Decebal, iar idealul înfăptuirii unui stat centralizat independent va dăinui în epocile următoare, cu toate greutățile ivite la tot pasul, materializându-se în structuri și forme superioare, pe treptele progre-sului social istoric.

În ciuda marilor virtuți cu care erau înzestrați, a forței lor și a unității prin care au excelat, geto-dacii au trebuit să cedeze în fața Romei. Învinși, ei au supraviețuit însă, impunîndu-le romanilor o conviețuire care pînă la urmă le-a fost benefică tuturor pe pămîntul Daciei Felix. Devenind una, ei au rămas ne-clintii pe meleagurile nord-dunărene și după ce în anul 270 soldații, funcționarii, oamenii de afaceri ai Imperiului s-au retras din calea migrației altor neamuri. Plecarea oficialităților n-a lăsat un gol, Dacia continuînd să fie locuită de poporul ieșit din simbioza geto-dacilor cu romanii, poporul român. Nu se cunoaște nici cînd și nicăeri în istorie exemplul vreunei populații sedentare să părăsească în masă satele, casele, vitele, pămînturile, înfricoșate de teama cine știe cărei invazii! Este știut că în acea vreme apăruseră la frontierele Imperiului Roman populații ivite din stepele Asiei sau din nordul Europei. De pildă, apariția goșilor înfricoșase Imperiul Roman, constituind unul din motivele părăsirii Daciei. Într-adevăr, Im-periul începuse să fie asaltat din toate părțile de popoare migratoare. Populația daco-romană legată de pămînt, a rămas condusă de obștea sa sătească și a reușit să reziste invaziilor barbare, fie retrăgîndu-se din calea lor în munți, fie convie-țuind cu ele pașnic, pînă se iroseau în alte zări. Cert este că în timp ce în vil-toarea migrațiunilor popoarelor „romanismul pastoral din Dalmația și Moesia Su-perioară a fost încetul cu încetul subminat și distrus“ de proaspăt veniții slavi, „dimpotrivă, romanismul agricol al Daciei și Moesiei Inferioare (Dobrogea) a rezistat de-a lungul întregului ev mediu pînă în zilele noastre“ (V. Pirvan). Cu-rioasele teorii care au fost scornite pentru contestarea continuității și latinității noastre, pentru a explica totuși prezența românilor pe teritoriul locuit de ei azi, care este același pămînt moștenit de la strămoșii daco-romani, spun, în disprețul adevărului istoric și al bunului simț, că întreaga populație ce s-a retras odată cu Aurelian, ar fi revenit sub numele de vlahi (români), din sudul Dunării, după

ce ungurii veniți în Europa în secolul al IX-lea din stepele Asiei, erau deja stabiliți în Pannonia și în ținutul Transilvaniei. Adică, noi, românii, nu se știe de unde am venit și nici cine ne-a împins, de undeva din sudul Dunării, ca să dăm așa, buzna, peste alte popoare! Într-adevăr, curioasă teorie! Ba, acești „istorici” vechi și noi stăruiesc în afirmația că românii au venit din sudul Dunării, spre nord, în Transilvania, după apariția ungurilor în Pannonia, motivându-se de astă dată că bieții români ar fi făcut această transbordare presimțind că se apropie pîrjolitorul pericol turcesc!

Nici o teorie de mistificare a adevărului nu ne poate disloca din istorie, din drepturile noastre asupra pămîntului pe care trăim. Noi nu ne-am clintit niciodată din locul nostru. Am rămas aici legați de pămîntul strămoșilor daco-romani. Poporul român și-a făurit istoria din lupte seculare și jertfe legendare, din eroismul vitejiilor fără seamăn, din dragostea fierbinte față de pămîntul străbun, din respect pentru adevăr și dreptate și nu din minciuni, din mistificări sau din desconsiderarea existenței unui popor sau altul și nici din jignirile aruncate pe obrazul curat al unui neam.

Prin asiduu cercetări arheologice s-au scos la iveală vestigii incontestabile din toate regiunile țării care atestă continuitatea noastră pe meleagurile ce le stăpînim azi și dintotdeauna. S-au întreprins cercetări juridice, etnografice, sociologice pentru a se scoate dovezi care certifică că procesul de formare a poporului român, după părăsirea Daciei de către Aurelian, s-a încheiat în mod firesc și legic după o anumită vreme, atît cît să cimenteze unitatea populației geto-dacice cu cea romană, unitate exprimată în spiritualitatea poporului român.

Născut cum spuneam din simbioza geto-dacilor cu romanii și moștenind marile virtuți ale înaintașilor, poporul român avea să împlinească, într-o existență de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat și măreț destin istoric, dezvoltîndu-se continuu și afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor și națiunilor lumii.

Timp de secole, poporul român a trebuit să ducă o luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească. Muncind și creînd, pășind mereu înainte pe calea progresului și civilizației, poporul român a rezistat valului popoarelor migratoare, iar mai tîrziu cîmpitorilor și agresorilor de tot felul, dominației străine. Lupta necurmată pentru dezvoltare de sine stătătoare, pentru afirmarea ființei sale naționale constituie o trăsătură caracteristică a întregii istorii a poporului român.

Această luptă s-a îmbinat strîns cu bătăliile purtate de masele populare pentru dreptate socială și națională, împotriva exploatării și asupririi. Marile mișcări sociale ce jalonează ca un fir roșu întreaga istorie a patriei au constituit o expresie a cerințelor obiective ale evoluției societății românești, a necesității realizării unor schimbări care să deschidă drum liber dezvoltării forțelor de producție, progresului general economico-social și spiritual al țării, să asigure condiții de viață mai bune pentru masele largi populare.

În aceste bătălii, alături de români s-au aflat maghiari, secui, germani, sîrbi și alte populații, așezate în decursul ultimului mileniu pe teritoriul țării noastre. În munca și lupta comună s-au făurit legăturile de frăție și solidaritate dintre poporul român și naționalitățile conflocuitoare.

Animat de conștiința originii comune și a unității de neam, poporul român a purtat de-a lungul veacurilor lupte grele, pline de sacrificii, pentru unitate națională și neamținare, pentru a fi liber și stăpîn în propria-i țară. Unirea Moldovei și Munteniei, cucerirea independenței de stat a României și făurirea în 1918 a statului național unitar român au exercitat o profundă înrîurire asupra evoluției țării pe drumul progresului social, au permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare.

Idealurile de unitate națională și dreptate socială ale înaintașilor au găsit permanent ecou în conștiința românilor însușindu-i la luptă pentru înlăturarea exploatării și asupririi sociale, împotriva fascismului și războiului. Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, act energic de voință al întregii națiuni române, a deschis calea unei dezvoltări noi, democratice și progresiste a societății românești, precum și a lichidării definitive a oricărei dependențe a poporului nostru față de monopolurile străine, de cercurile imperialiste internaționale.

În cei peste 35 de ani de la eliberarea țării, poporul nostru a parcurs mai multe etape ale dezvoltării sale istorice. A fost instaurată puterea revoluționar-democratică a muncitorimii și țărănimii și înlăturate clasele exploătătoare; a triumfat revoluția socialistă, s-a trecut la construirea cu succes a orînduirii socialiste; în prezent ne aflăm într-o etapă istorică nouă — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Politica de dezvoltare a forțelor de producție a dus la sporirea potențialului economic al țării, a asigurat consolidarea tot mai puternică a independenței și suveranității României. O puternică înflorire au cunoscut învățămîntul, știința, cultura, s-au obținut progrese de seamă în ridicarea nivelului de trai material și spiritual al întregului nostru popor.

Au avut loc profunde schimbări în structura socială a țării. Societatea noastră este astăzi alcătuită din clase și categorii sociale prietene, stăpîne pe mijloacele de producție și pe munca lor, care produc valorile materiale și spirituale și care asigură înaintarea accelerată a patriei spre culmi tot mai înalte de progres și bunăstare. Societatea socialistă asigură înflorirea multilaterală a personalității umane, afirmarea plenară a tuturor energiilor și capacităților creatoare ale întregului popor.

Bucurîndu-se de independență și suveranitate deplină, România se afirmă ca o prezență tot mai activă în viața internațională. Statul nostru acționează consecvent pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea socială, participă activ la dezvoltarea marilor probleme ale contemporaneității, militează cu fermitate pentru afirmarea principiilor noi de relații între state, pentru edificarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

Aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat centralizat și independent al geto-dacilor constituie un binevenit prilej de a rememora trecutul îndepărtat și apropiat. Cîstind marile evenimente ale istoriei neamului nostru, pe marii noștri înaintași și faptele lor de glorie, toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, se simt îndemnați să acționeze cu toată energia și capacitatea lor de creație pentru a face din România o țară puternică și înfloritoare, pentru făurirea noii isirii a patriei.

CULTELE RELIGIOASE DIN ROMÂNIA ȘI FRONTUL DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Între 17—18 ianuarie 1980 s-au desfășurat în capitala țării lucrările celui de-al II-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Acest forum național larg reprezentativ, moment de marcantă semnificație în viața politică a țării, expresie pregnantă a unității și coeziunii întregului nostru popor, a avut loc într-o atmosferă de mare entuziasm. El a fost precedat de o amplă activitate politică și organizatorică, desfășurată pe temeiul propunerilor Președintelui Nicolae Ceaușescu privind îmbunătățirea organizării și perfecționării întregii activități a Frontului Democrației și Unității Socialiste, sporirea rolului său în viața socială a țării. Aceste propuneri s-au bucurat de aprobarea deplină a tuturor oamenilor muncii, de adeziunea largă a milioane de cetățeni, ca membri ai organizațiilor Democrației și Unității Socialiste, care văd în ele preocuparea permanentă a șefului statului pentru crearea unor structuri politico-organizatorice capabile să răspundă necesităților noii etape de dezvoltare a patriei, însemnată contribuție la unirea forțelor întregului popor în marea operă de ridicare a României pe noi trepte de progres și civilizație.

La sosirea în marea sală a Palatului Republicii, care a găzduit lucrările Congresului, Domnul Nicolae Ceaușescu, ceilalți conducători de stat au fost întâmpinați cu urale și ovății puternice.

A fost întonat Imnul de Stat al Republicii Socialiste România.

Lucrările au fost deschise de Domnul Ștefan Voitec.

La lucrările Congresului au participat 2.817 delegați și 425 invitați, din toate județele țării, reprezentând toate categoriile sociale ale țării, muncitori, țărani, intelectuali, activiști ai organizațiilor de masă și obștești, tineri și vîrstnici, bărbați și femei, români, maghiari, germani și de alte naționalități, reprezentanți ai tuturor forțelor sociale ale națiunii noastre socialiste. Au fost prezenți 80 de reprezentanți ai cultelor religioase.

Ordinea de zi a Congresului a cuprins:

1. Raport privind activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste de la primul Congres și sarcinile ce-i revin în viitor.

2. Programul de măsuri pentru organizarea și desfășurarea alegerilor generale de deputați în Marea Adunare Națională și consiliilor populare.

3. Proiectul Manifestului Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru campania electorală în alegerile generale de deputați pentru Marea Adunare Națională și consiliile populare.

4. Unele modificări ale Statutului Frontului Democrației și Unității Socialiste.

5. Alegerea Președintelui Frontului Democrației și Unității Socialiste.

6. Alegerea Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

7. Conferința pe țară a Organizațiilor Democrației și Unității Socialiste de alegere a Comitetului Central.

În aplauzele și ovațiile celor prezenți a luat cuvîntul Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Ideile, aprecierile, înflăcăratele îndemnuri ale conducătorului iubit și stimat al statului nostru se constituie într-un document de inestimabilă valoare teoretică și practică, menit să conducă la lărgirea democrației noastre socialiste, în perfecționarea continuă a cadrului organizatoric de participare a maselor la conducerea societății, pentru afirmarea plenară a personalității umane.

În prima parte a cuvîntării s-a subliniat semnificația deosebită a Congresului și momentul de început al campaniei electorale pentru alegerea de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare pe care îl marchează.

Făcînd bilanțul activității desfășurate în perioada ultimilor cinci ani de organizațiile componente, de clasa muncitoare, de țărănime, intelectualitate, de întregul nostru popor, Congresul al II-lea al F.D.U.S. reliefează totodată, căile și modalitățile de ridicare pe o treaptă calitativ superioară a societății noastre, a întregii opere de edificare a vieții noi în România.

Un capitol substanțial al cuvîntării a fost dedicat sublinierii rolului Frontului Democrației și Unității Socialiste în sistemul democrației noastre socialiste, menirea sa de a uni și coordona eforturile întregii națiuni. Sînt evidențiate sarcinile și răspunderile organizațiilor componente pe linia ridicării productivității muncii, pentru promovarea tot mai intensă a noilor cuceriri ale revoluției tehnico-științifice moderne în toate ramurile economice naționale, în vederea realizării exemplare a planului pe 1980 și pe întregul cincinal, pentru pregătirea temeinică a trecerii la înfăptuirea cincinalului următor.

Ținînd seama de saltul calitativ înregistrat în afirmarea conștiinței socialiste a maselor largi de oameni ai muncii, de dorința acestora de a participa mai activ la dezbaterile problemelor de larg interes, la conducerea societății, și avînd în vedere stadiul actual de dezvoltare a democrației noastre socialiste, Domnul Nicolae Ceaușescu a relevat necesitatea ca Frontul Unității Socialiste să se numească Frontul Democrației și Unității Socialiste, iar organizațiile proprii ale F.U.S. să primească denumirea de organizații ale democrației și unității socialiste. Cu deosebită claritate au fost menționate, în continuare, sarcinile și atribuțiile multiple ce revin Frontului Democrației și Unității Socialiste, consiliilor acestuia, organizațiilor democrației și unității socialiste.

În legătură cu alegerile de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare, vorbitorul a subliniat semnificația acestora pentru adîncirea democrației noastre socialiste și a arătat că întreaga pregătire a alegerilor va trebui să se desfășoare sub semnul mobilizării largi a forțelor și energiilor întregului popor pentru înfăptuirea în viață a planurilor pe anul 1980 și pe întregul cincinal de ridicare economico-socială a județelor și localităților patriei, a întregii țări.

O importantă parte a cuvîntării a fost consacrată înfățișării politicii de pace și colaborare promovată de statul nostru pe plan extern.

Întreaga cuvîntare rostită de președintele Republicii, președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste, Domnul Nicolae Ceaușescu, din ședința inaugurală, ca de altfel și cuvîntul rostit la încheierea lucrărilor înaltului forum au dat expresie convingerii nestrămutate că toți oamenii muncii din patria noastră — muncitori, țărani, intelectuali, tineri și vîrstnici, bărbați și femei, români, maghiari, germani și de alte naționalități vor acționa cu energie pentru ridicarea patriei pe noi culmi de progres și civilizație, pentru întărirea continuă a forței sale materiale și spirituale, a independenței și suveranității naționale.

La ședințele plene și ale ciliilor care au avut loc în continuare s-au înscris la cuvînt numeroși vorbitori. Din partea cultelor religioase au vorbit Prea Fericitul Patriarh IUSTIN în ședința plenară din 18 ianuarie, Prea Sfințitul Episcop ANTONIE al Buzăului și Eminența Sa dr. MOSES ROSEN, șef rabin, la comisia pentru problemele externe, cum și Prea Sfințitul Episcop VASILE al Oradiei la Conferința pe țară a Organizațiilor Democrației și Unității Socialiste din cadrul F.D.U.S.

În cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh IUSTIN a spus:

„Am venit aici pentru a mărturisi că dreptcredincioșii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române trăiesc, împreună cu ceilalți locuitori ai țării, aspirațiile întregii suflări românești pentru ridicarea patriei pe trepte din zi în zi tot mai înalte, pentru libertate, dreptate și bunăstare a oamenilor de pe întreaga față a pămîntului și pentru pace din zi în zi tot mai trainică în întreaga lume.

„Ne găsim aici pentru a da mărturie despre solidaritatea noastră cu fiecare dintre Dv., cu toți fiii poporului nostru, în strădaniile comune de a zidi viața cea nouă, în țara noastră nouă.

„Luăm parte la lucrările Congresului Frontului Democrației și Unității Socialiste, pentru a face dovada că sîntem părtași la țelurile activității sale politice, — prin politică înțelegînd noi săvîrșirea a tot ceea ce poate contribui la înălțarea patriei, la afirmarea neamului și la realizarea idealurilor legitime ale poporului.

„Această epopee națională a început odată cu eliberarea patriei de sub stăpînire străină. Ea s-a desfășurat pe parcurs într-un ritm de realizări nemaiîntîlnite vreodată în istoria poporului nostru. Țara „*eminamente agrară*” și înapoiată s-a transformat, îndeosebi în ultimii 15 ani, într-o țară modern industrializată, agricultură, — cealaltă ramură tradițională a economiei noastre —, schimbă, acum, văzînd cu ochii, ogoarele noastre, sărace altădată, în grîinare cu belșug de roade.

„În general, privită sub toate aspectele ei, țara se înnoiește, zi de zi, în formă și conținut. Odată cu transformările materiale în bunăstarea oamenilor se produc și schimbări în felul lor de trai. Un nou stil de viață, socialist, se creează în societatea noastră.

„La toate aceste mutații în viața noastră și-a adus contribuția și Frontul Unității Socialiste. De aceea, apreciindu-se aportul pe care el este chemat să-l aducă în viața politică a țării, au fost primite cu entuziasm propunerile conducătorului poporului nostru, de îmbunătățire a structurii și activității Frontului. Căci, nimic nu poate fi mai legitim și mai plăcut, în același timp pentru un om conștient de rolul pe care trebuie să-l aibă în societate decît participarea sa direc-

tă la analiza și luarea măsurilor pentru soluționarea problemelor care-l privesc pe el personal, care privesc familia sa și societatea în care muncește, care privesc țara întreagă. Tocmai, investirea tuturor cetățenilor Republicii noastre cu demnitatea de participanți activi la chivernisirea treburilor obștești constituie rostul evenimentului politic pe care-l înfăptuiește acum poporul prin trimișii săi la Congresul Frontului Democrației și Unității Socialiste.

„În mersul său înainte pe calea democratizării depline a societății noastre românești, acest eveniment se înscrie ca început al unei noi etape în perfecționarea vieții politice a poporului nostru. S-ar putea spune acum că, pe de o parte, pe plan vertical se urmărește adâncirea cercetării tuturor problemelor cu care se confruntă omul, astăzi, iar, pe de altă parte, pe plan orizontal, se realizează angajarea tuturor cetățenilor într-un efort din zi în zi tot mai mare pentru slujirea patriei. Cu alte cuvinte, în noua sa structură, Frontul Democrației și Unității Socialiste își va aduce contribuția sa la o mai mare dezvoltare a spiritului democratic și patriotic al cetățenilor, precum și la întărirea legăturilor dintre ei, la cimentarea unității națiunii noastre. Astfel, reîmprospătate și purificate, *democrația, patriotismul și unitatea națională* sînt statornic așezate, așa cum le stă lor bine, la înșăși temelia vieții noastre obștești.

„Prea cinstit congres, integrată deplin în viața poporului român, Biserica Ortodoxă și-a înverdat conștiința ei românească, atît în traiul de fiecare zi al credincioșilor, cît și în momentele mari de bucurie sau de durere din trecutul patriei. Istoria ne arată că vlădicii erau neîncetat lîngă voievozi, sprijinîndu-i într-un fel sau altul: uneori le erau statornici sfetnici sau erau trimiși în solii de mare încredere peste hotare. Unii ierarhi erau înrudiți cu domnitorii, mă gîndesc la Mușatini sau Movilești; dar, ceea ce constituia temeiul sprijinului pe care-l dădeau ei voievozilor, mai mult decît rudenia, era dragostea de glia strămoșească și conștiința de a sluji neamul din care făceau parte.

„Un mare ierarh, care a trăit din plin atît bucuriile cît și tragediile neamului nostru în întîia jumătate a veacului de acum, Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, la auzul sfîșierii trupului patriei prin dictatul de la Viena, în august 1940, a exclamat: „*Noi nu sîntem produsul Trianon-ului; unitatea noastră politică se bazează pe faptul dăinuirii și pe dreptul existenței noastre ca națiune pe pămîntul acesta . . . Biserica noastră va rămîne și de aici înainte depozitara aspirațiunilor integrale ale neamului . . .*”. Așa vorbim și noi acum. Bătrînii însă vorbeau mai limpede și mai frumos. Ei ziceau. „*Țara și Biserica sînt una*”.

„Îmbrățișînd toate laturile vieții poporului nostru, în condițiile vitrege de trai ale înaintașilor noștri, Biserica a fost prezentă pretutindeni și totdeauna, cu cuvîntul și cu fapta, unde se simțea nevoie de ajutorul ei. Unde era întuneric, ea a adus lumină; unde era durere, ea a adus alinare; cînd neamul era în primejdie, ea și-a dat, din pă putere, întreaga ei contribuție.

„Secole de-a rîndul, bisericile din orașe sau din sate și mai ales mănăstirile, au fost oaze de binefacere și vetre de cultură. Acolo au fost realizate și păstrate — din nenorocire nu totdeauna în condițiile corespunzătoare —, manuscrise, cărți vechi, țesături, broderii și diferite alte obiecte de cult, podoabe ale genului, care se numără cu miile în bibliotecile, muzeele și depozitele de artă din țară și străinătate.

„Recentele măsuri luate de înalta Conducere de stat pentru ocrotirea și valorificarea acestor bunuri, care fac parte din tezaurul nostru cultural național, vor arăta într-o măsură mai mare decât până acum partea noastră de contribuție la patrimoniul artistic și cultural al umanității. În această perspectivă, un loc aparte trebuie acordat cărții.

„Vechile noastre tiparnițe bisericești au dat la iveală, veacuri de-a rândul, cărți de cult și de învățătură religioasă și uneori laică, nu numai pentru noi români, dar și pentru alte popoare. În acest fel țara noastră a făcut operă de cultură pe o arie mult mai întinsă decât ținuturile românești.

„Un rost cu totul de altă natură au jucat în viața poporului nostru tipări-turile în limbă română. Tipărirea și difuzarea de cărți bisericești în limba română urmăreau nu numai un scop religios, dar și satisfacerea nevoilor întregii „seminții românești” de a grăi în aceeași limbă. Iar afirmarea permanentă a graiului românesc pe toate meleagurile locuite de români, a slujit *unitatea neamului* nostru. Apoi, recente descoperiri de urne ale bisericilor care au fost construite din vreme în vreme, de-a lungul secolelor, în satele și orașele noastre, alături de edificiile laice, păstrate prin veacuri, atestă deplin *continuitatea românească* pe întreg întinsul locuit de români, din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. În sfârșit, prin îmbrățișarea cu căldură și sprijinirea cu entuziasm a realizării marilor idealuri ale poporului nostru, Biserica și-a adus și continuă să-și aducă contribuția ei la păstrarea *libertății, independenței și suveranității naționale*.

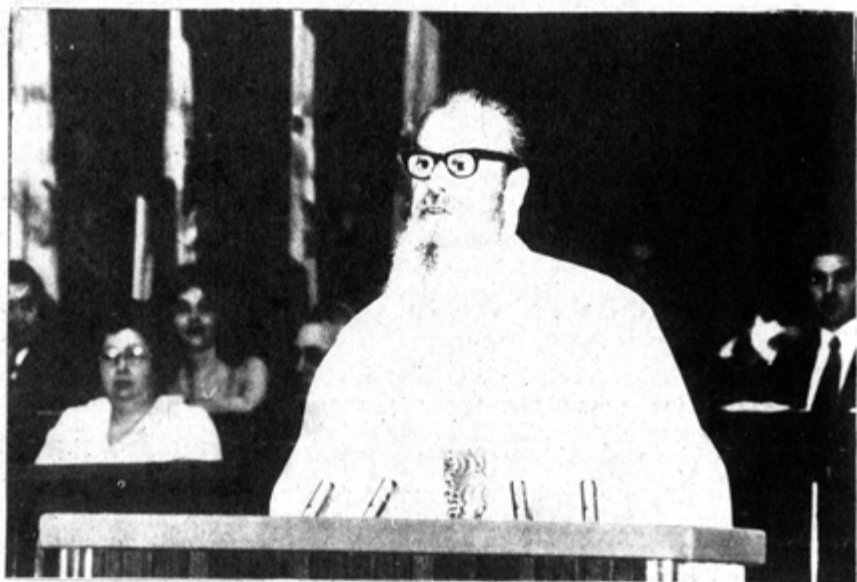
„Mult stimați delegați și invitați, este bine știut că, încă din ziua eliberării patriei, Biserica noastră s-a angajat să sprijinească înfăptuirea marilor reforme pentru zidirea vieții celei noi în țara noastră. Iar, mai târziu, ea a primit cu multă bucurie constituirea Frontului Unității Socialiste, fiindcă acesta îi dădea posibilitatea să-și sporească aportul ei pe tărîmul activității obștești.

„Acum, cînd se dă o nouă structură acestei organizații, credincioșii și slujitorii Bisericii noastre, prin glasul meu, își exprimă deplina lor adeziune la această înnoire a Frontului Unității Socialiste, luîndu-și angajamentul să-și aducă aportul lor la înfăptuirea tuturor acțiunilor inițiate de conducerea statului nostru, pentru înălțarea patriei și realizarea idealurilor poporului nostru.

„Urmînd pilda strămoșilor noștri, care îngemănau credința cu dragostea de glia, românească, rugăciunea cu munca și drepturile firești cu datoriile obștești, ne vom strădui și noi, potrivit cu nevoile vremurilor de acum, să ne facem părtași la opera de zidire a *României celei noi*, la zidirea *României socialiste*, la zidirea *României fericite*.

„Iar, pentru tot ceea ce Biserica datorează statului nostru socialist, adică : pentru cadrul legal creat ei în societate, pentru libertatea reală și deplină de care beneficiază, pentru toate înlesnirile de care se bucură și pentru larga înțelegere pe care o găsește la toate autoritățile pentru rezolvarea problemelor bisericești, ierarhia superioară, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române adresează, prin glasul meu, înaltei Conducere de stat adînci mulțumiri, asigurînd-o de toată prețuirea și devotamentul lor, de sprijinul și cooperarea lor la înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

„Un cuvînt cald, izvorît din inimă, se cuvine să adresez acum celui dintîi cetățean al țării, mult stimatului nostru Președinte Nicolae Ceaușescu. Frate cu pămîntul sfînt al patriei noastre, Domnia Sa poartă în brațele sale vînjoase fla-

Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN MOISESCU vorbind la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste

Reprezentanți ai cultelor religioase participanți la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste

căra iubirii de neam, care încălzește inimile milioanei și milioanei de oameni care făuresc chipul României celei noi, chipul *României libere, independente și stăpîne* pe destinele ei; purtător statornic al steagului păcii în lume, Domnia Sa vestește pretutindeni adevărul că unica alternativă a omenirii pentru a-și păstra viața este pacea, iar pentru a ajunge la asigurarea păcii, singura cale este dezarmarea; personalitate cu mare prestigiu în lume, către Domnia Sa sînt așintite de pretutindeni privirile oamenilor și popoarelor care caută libertatea, dreptatea și bunăstarea.

„De aceea, mult stimată Președinte al Republicii, noi toți vă prețuim, noi toți vă cinstim, noi toți vă iubim“.

În cadrul ședinței comisiei de politică externă, din partea Bisericii Ortodoxe a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop ANTONIE al Buzăului.

Arătînd că adeviziunea conducătorilor și credincioșilor cultelor religioase la Frontul Democrației și Unității Socialiste este un act de angajare profundă la viața și activitatea internă și externă a patriei, Prea Sfinția Sa a relevat că sub conducerea înțeleaptă, îndrăzneată, de larg orizont și clarvăzătoare perspectivă a Președintelui Nicolae Ceaușescu țara noastră se înnoiește zi de zi și an de an afirmîndu-se ca o țară liberă, independentă, suverană, stăpînă pe destinele ei, — această reînnoire însemnînd pe plan intern, desfășurarea continuă a unui proces pașnic de modificare din temelii a relațiilor de inechitate, de inegalitate și de exploatare de altă dată, asigurarea unor condiții omenești de viață tuturor cetățenilor prin eliberarea lor de sărăcia și mizeria de odinioară, iar pe plan extern lupta neabătută pentru izbîndirea unor principii enunțate de Președintele nostru și devenite de mult politică etalon în relațiile dintre state : libertatea, egalitatea, suveranitatea și independența tuturor națiunilor mari sau mici, neintervenția în afacerile interne, evitarea forței și a amenințării cu forța în relațiile dintre state, respingerea oricărei politici de hegemonie și de împărțire în zone de influență, instaurarea în lume a unei noi ordini ; economice și politice.

„De aceea, de la această tribună, în numele Bisericii Ortodoxe Române, a încheiat Prea Sfințitul Episcop Antonie, dați-mi voie să exprim nu numai adeviziunea față de politica internă și externă a Statului nostru, ci și mulțumirea că sîntem astăzi prezenți în Frontul Democrației și Unității Socialiste, unde ne vom da și noi, cu mijloacele noastre, întreaga și sincera contribuție la tot ce urmărește fericirea Țării și a cetățenilor ei, cetățeni în care se includ și credincioșii noștri, din tot sufletul și cu toată convingerea, fiindcă iubirea de Țară, a fost din moși strămoși coordonata esențială a vieții noastre, iar astăzi ea este mai vie și mai luminoasă ca oricînd“.

Luînd cuvîntul tot în ședința Comisiei de politică externă, Eminentă Sa d. dr. Moses Rosen, șef rabinul Comunității evreiești a spus :

„Un antevorbitor de la această înaltă tribună, dorînd să dea o definiție neaoș românească politicii externe a României Socialiste și a strălucitului său cîrmaci, președintele Nicolae Ceaușescu, a folosit termenul : „O politică cu cap“.

„Dați-mi voie să-l completez pe antevorbitorul meu și să spun : „E o politică și cu cap, și cu suflet“.

„Într-adevăr, e înțelept și e nobil, e cu cap și cu suflet atunci cînd pui la temelii politica externă principiul tratatelor și excluzi ideea folosirii forței în relațiile dintre state. Numai nebulii și barbarii, adică cei fără cap și fără inimă,

mai pot crede că războaiele rezolvă conflictele și că omenirea de la finele veacului al douăzecilea ar accepta aceasta.

„E cu cap și cu suflet atunci când afirmi dreptul popoarelor mici de a exista libere, independente și suverane. Pe frontispiciul Organizației Națiunilor Unite se află viziunea profetului evreu Ieșiaia, de acum trei mii de ani, viziune-sinteză a dorului umanității înrobite, dor de pace și dreptate. E vorba de „acele vremuri în care lupul și mielul vor sălăși laolaltă”. Această viziune lansează lozinca opusă aceleia a marilor imperii hrăpărețe care voiau să domine lumea prin forță, lozinca lui „homo homini lupus”. Lumea aceasta ar fi — după această din urmă maximă — o junglă bîntuită de lupi și vai de micii lipsiți de gheare și de colți.

„Nu, strigă Ieșiaia peste milenii — și omenirea contemporană luptă și împlinește această chemare — Nu, dreptul la viață îl au și cei mici și cei mari. Lupii să știe că nu a lor este lumea !

„E cu cap și cu suflet, e logic și e etic atunci când promovezi ideea dezarmării, căci tot Ieșiaia a întrezărit vremurile „cînd fierul sabiei se va preschimba în plug”.

„Am ascultat azi-dimineață, la acest congres, îngrijorarea cu care președintele României privește gravitatea situației internaționale. Încercări de aventuri militare, de reîntoarcere la războiul rece sînt, într-adevăr, menite să cutremure conștiințele. Războiul rece știm noi bine ce înseamnă. Acum 30-35 de ani omenirea auzea îngrozită că merge pe „marginea prăpastiei”, iar truda, vloga popoarelor — în loc să dea hrană copiilor — se transforma în armament, fierul — în loc să răscolească brazdele — se schimba în sabie.

„Glasul președintelui Ceaușescu răsună azi în lume ca un glas profetic care cheamă la rațiune, care pătrunde în adîncul sufletelor. Politica sa e nu numai „cu cap și cu suflet”, înțeleaptă și nobilă ci și consecventă, rectilinie. Ori unde în lume izbucnește vreun focar, aceleași principii înalte, echitabile, logice și de bun simț reprezintă atitudinea României Socialiste. Ea este cu atît mai mult admirată și trezește respectul tuturor, cu cît vine de la un popor mic ca număr dar curajos, care își afirmă crezul și principiile, aceleași în orice situații și față de oricine.

„Un mare om de stat a spus cîndva : „Spune-mi ce politică internă faci și îți voi spune care e politica ta externă”.

„Îngăduiți-mi să fac drumul invers. O asemenea politică externă are ca bază o politică internă tot „cu cap și cu suflet”. S-au perindat la această tribună oameni în plină maturitate și tineri care au evidențiat realizări, împliniri. Eu nu mă socotesc bătrîn, dar pot să vă spun cum a arătat țara aceasta acum 50-60 de ani. Regimul acesta a scos milioane de oameni din bordeie și colibe și le-a dat apartamente noi și moderne, a dat pline la milioane de oameni care nu cunoșteau decît gustul de mămăligă, a dat lumina culturii la milioane de tineri ai căror părinți au fost ținuți în întunericul neștiinței.

„Eu însumi am fost student sărac și nu voi uita zilele cînd o chiflă reprezenta pentru mine o problemă, iar astăzi sute de mii de studenți învață în cămine confortabile și în condiții excelente pe seama statului, care a dat la o parte zăvoarele și a deschis larg porțile culturii pentru întregul popor.

„Cu cap și cu suflet” e o astfel de politică pusă în slujba mulțimilor.

„Înainte de a-mi termina cuvîntarea, trebuie să vă reamintesc însă că sînt evreu,

„Stimați prieteni, e adevărat că cu toții ne bucurăm de toate cele ce am înșirat, însă vă rog să nu uitați că lumina soarelui care bucură toată lumea este mai mult prețuită de acel care a pierdut vederea și, după ce a fost înfundat în negură, își recapătă văzul.

„Noi, cei care am fost în prăpastia suferințelor, noi cei ce ne datorăm viața acestui regim, noi cei care am recăpătat demnitatea umană și trăim într-o patrie în care s-a pus capăt oricăror discriminări rasiale, naționale sau religioase, noi evreii, prețuim ca lumina ochilor o astfel de politică internă și externă, un astfel de suflet plin de omenie...”

În cadrul Conferinței pe țară a Organizațiilor Democratice și Unității Socialiste, a fost ales în unanimitate Comitetul Central, alcătuit din 209 membri, precum și Biroul acestuia compus din 19 membri. Dintre membrii Comitetului Central se numără și următorii ierarhi, clerici și profesori de Teologie: Teofil Herineanu — arhiepiscopul Clujului, Antim Nica — arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos, Eftimie Luca — episcop al Romanului și Hușilor, Visarion Aștileanu — episcop al Aradului, Emilian Bîrdaș — episcop al Alba Iuliei, Vasile Coman — episcop al Orădiei, Octavian Popescu — vicar administrativ al Arhiepiscopiei ortodoxe București, Vitorio Blazutti — protopop al Bisericii romano-catolice București, Pentek Arpad — profesor, Institutul teologic protestant Cluj-Napoca, Hans Hermanstädter — curator din cadrul Episcopiei evanghelice de confesiune augustină Sibiu, Erdő János — vicar al Episcopiei unitariene Cluj-Napoca, Regép Sali — imam al Cultului musulman București, Constantin Voicu — rectorul Institutului teologic ortodox Sibiu, Petru Gherghel — provicar general al Arhiepiscopiei romano-catolice Iași. Congresul a votat în unanimitate componența Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, din care fac parte 537 membri. Printre ei se numără și următorii reprezentanți ai cultelor religioase: Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. Teoctist Arăpașu — Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae Mladin — Mitropolitul Ardealului, I.P.S. Nestor Vornicescu — Mitropolitul Olteniei, I.P.S. Nicolae Corneanu — Mitropolitul Banatului, P.S. Antonie Plămădeală — Episcopul Buzăului, P.C. Părinte Vladimir Marcovici — vicar ortodox sîrb, Timișoara, Excelența Sa Jakab Antal — Episcop auxiliar al Episcopiei romano-catolice, Alba Iulia, P. On. Părinte Francisc Augustin — conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice București, P. On. Părinte Kernweis Konrad — protopop romano-catolic, Timișoara, Eminența Sa Nagy Gyula — Episcopul Eparhiei Cluj, Eminența Sa Papp László — Episcopul Eparhiei reformate Oradea, Eminența Sa Albert Klein — Episcopul Bisericii evanghelice de confesiune augustină, Sibiu, Eminența Sa Szedressy Paul — Episcopul Bisericii evanghelice sinodo-presbiteriene, Cluj-Napoca, Eminența Sa Kovács Layos — Episcopul Bisericii unitariene Cluj-Napoca, Eminența Sa Moses Rosen — șef rabinul Cultului mozaic, P. S. Diyar Mardichian — Episcopul Bisericii armeanogregorene, Eminența Sa Mehmet Iacub — muftiul Cultului musulman, P. S. Chiril Savici Chiprian — Arhiereu-vicar al Cultului creștin de rit vechi, Rev. Cornel Mara — președintele Comitetului Uniunii baptiste, Rev. Dumitru Popa — președintele Comitetului Uniunii adventiste, Rev. Pavel

Bochian preşedintele Consiliului bisericesc pentecostal, Rev. Victor Dumitrescu — prim delegat al Comitetului Uniunii creştine după evanghelie.

Ca preşedinte al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste a fost reales Domnul Nicolae Ceauşescu, iubit şi devotat fiu al naţiunii române, conducătorul încercat al destinelor ţării, personalitate proeminentă a lumii contemporane. Rostind cuvîntul de încheiere al lucrărilor Congresului, Domnia Sa a propus — iar participanţii au aprobat cu îndelungi ovaţii, ca melodia „Deşteaptă-te române“ să devină imnul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste.

Congresul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste şi-a desfăşurat lucrările în atmosfera de puternică emulaţie şi avînt patriotic care a cuprins întregul popor angajat pe drumul edificării noii societăţi din patria noastră. Prin problematica bogată aflată la ordinea de zi, prin hotărîrile pe care le-a adoptat, Congresul stimulează şi mai mult energiile şi iniţiativele creatoare ale oamenilor muncii, pentru a asigura creşterea viguroasă a potenţialului economic al societăţii noastre, înflorirea şi mai puternică a învăţămîntului, ştiinţei, artei, culturii, ridicarea bunăstării materiale şi spirituale a întregului popor. Congresul reprezintă un aport decisiv la adîncirea democraţiei socialiste, la afirmarea plenară a oamenilor muncii în conducerea societăţii, la întărirea coeziunii întregului nostru popor.

PERMANENȚE SPIRITUALE DACO-ROMANO-CREȘTINE

de : preot dr. TEODOR VOȘTINARIU

SUBSTRAT ȘI STRAT ETNIC-SPIRITUAL

Daco-romanitatea creștină a constituit poporul român în specificul său etnic și spiritual. Toate influențele ulterioare au găsit acest popor deja format.

Geto-dacii ne-au transmis, odată cu sîngele și firea, convingeri ale înaltei lor spiritualități, un permanent dialog cu natura, omenia și optimismul în relațiile cu semenii, apoi obiceiuri și practici atît de înrădăcinate în solul natal încît au fost predate ca un specific al sufletului propriu. Acestea nu erau forme goale, ci convingeri și practici sincere, pe care nu le-a putut dezdădăcina nici o opoziție. Acesta formează substratul moșterinii spirituale a poporului român. Resursele acestor calități au fost acumulate de milenii, iar vigoarea lor s-a manifestat atunci cînd, concomitent cu acțiunea politică și civilizatoare a populației pelasge de pe teritoriul Daciei asupra lumii pre-elene, această populație a transmis vraja cîntecului și elementele mitologiei sale. Olimpul zeilor, cu care s-a fălit poporul elin s-a născut în munții Daciei ¹.

În permanentizarea lui, acest substrat a trebuit să țină cont de procesul de romanizare a geto-dacilor care a adăugat etnicului și vechiului duh autohton un nou strat. Acesta, în concret, era constituit de o nouă infiltrație de sînge, de asimilarea virtuților romane — care de la Polibiu pînă azi uimesc și educă — de obiceiurile faste la evenimentele principale ale vieții, la diferitele ocazii și anotimpuri ale anului, de dansurile, strigătele, orațiile, unele rituri, credințe. De la romani avem îmbinarea sobrietate personală cu sulul de măreție și angajament față de patrie, respectul față de părinți și tradiție, rațiune și dinamica voinței în viața personală și în treburile publice. Acest strat a imprimat poporului român numele, structura neolatină a limbei, mîndria conștiinței lui de popor romanic, însoțită de un fel de participare mistică la grandoarea Romei vechi și noi. Provocarea la această moștenire a fost argumentul hotărîtor pentru revendicarea drepturilor social-politice uzurpate ale poporului român ca și dovada, permanent vie, a originii și continuității lui pe pămîntul vechii Daci.

¹ Nicolae Densusianu, *Dacia Preistorică*, București, 1913, pp. 620, 669, 672 sq.

Concepția spirituală daco-romană reprezenta rezultatul efortului optimist al rațiunii în căutarea binelui și al adevărului, al setei după fericire și viață pașnică. Pe măsură ce acestea se împlineau se îmblinzeau și moravurile, se civiliza și poporul. Cu toată mulțimea poporului de zei ce popula cerul și pământul, gândirea sănătoasă ajunsese deja în posesiunea unor adevăruri fundamentale care au mândus pe strămoșii noștri la Buna-Vestire creștină.

De la politeism geto-dacii au ajuns la henoteism, printr-o sublimare a noțiunii despre Zamolxe. Om, înțelept, învățător, binefăcător, profet, preot, rege, zeu între alți zei, el ajunge prin ierarhizare, divinitatea supremă venerată și iubită. De altfel, și aveau pentru ce-l iubi: el le dădea nemurirea sub reflexul căreia trăiau viață terestră și îndepărtau universală frică de moarte. Geto-dacii nu puteau suporta ca fața luminoasă a zeului lor să fie întunecată. De aceea când cerul se acoperea teribilul arc getic va slobozi o ploaie de săgeți pentru a risipi norii ce acopereau fața zeului lor².

La întâlnirea cu creștinismul moștenirea spirituală daco-romană forma tradiția puternic fundamentată în popor, legea lor, nescrisă dar bine păstrată în cartea vie a culturii orale.

În fața ei stătea adevărul creștin care a primit o dinamică irezistibilă prin sîngele martirilor și o iluminare spirituală care a transformat conștiințele și a purificat moravurile³.

Față în față stăteau două lumi diferite dar cu unele elemente spirituale asemănătoare. Întîlnirea lor s-a făcut pe nesimțite, cum nesimțite s-au ivit zorii creștinismului la noi.

Primii mesageri ai Bunei-Vestiri nu puteau rămîne indiferenți la aspectele îmbietoare ale acestei spiritualități. Zamolxe — fie în fazele succesive ale vieții lui terestre, fie în calitatea lui de zeu a fost o realitate istorico-spirituală vie; un izvor la care se adăpa poporul în activitatea și destinul său. Faptul că în calitate de om a învățat pe geto-daci nemurirea sufletului și fericirea veșnică, că a propagat învățăturii despre un trai mai înțelept decît acel al helenilor, că a fost doctor al sufletului și al trupului, binefăcător, profet... îl apropie de activitatea terestră a lui Iisus. De altfel lumea veche i-a adus cel mai frumos omagiu dîndu-i o aură comparabilă cu aceea a lui Moise și Zaratuștra⁴. Recunoștința și avîntul optimist al poporului, în continuă căutare după perfecțiune și fericire, au smuls pe Zamolxe din imediatul terestru pentru a-l transpune în nonimmediat ca realitate spirituală prezentă⁵. Subliniem că existența lui de zeu suprem nu era o credință lipsită de conținut ci o realitate spirituală vie, cu implicații severe, cruciale chiar, pentru întreaga durată terestră a poporului. Ca zeu el le dădea nemurirea, îi „îndumnezeia”⁶. Atingerea nemuririi, a beatitudinii împreună cu Zamolxe era rezultatul atît

² Hadrian Daicovici, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 204, nota 2.

³ Tertulian, *Apologeticus*, 285, apud Rouet De Jourel, S.I., *Enchiridion Patristicului*, Frîșburm, 1929, p. 112: „Plures efficiamur, quoties metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum”.

⁴ Didor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, I, 94, 2.

⁵ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1969, pp. 364—365.

⁶ Sf. Grigore de Nazianz, *Carmina II*, 7 v.v. 274—275, P.G., t XXXVII, 1572 A citat de Ioan Coman, *Aspecte ale credinței în nemurire la traco-geto-daci*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, 1978.

al credinței cît și al efortului de a împlini codul de principii religioase și morale impuse de credință. Cam așa gîndesc și creștinii. Pentru aceștia Zamolxe, ca zeu al lumii, indica pe Hristos „Soarele Dreptății”. Zamolxe proteguitorul pămîntului cu roadele lui a turmelor, vînatului și pescuitului, el ce face ca natura amorțită de gerul iernii să reînvie primăvara . . ., indica pe Dumnezeu, Părintele și Susținătorul lumii văzute și nevăzute. Euforia jertfei curate a celui mai vrednic, mesager la Zamolxe, indica bucuria martiriului creștin. Înțelepciunea traiului după legile firii era trunchiul sănătos pe care se va altoi harul lui Hristos supradimensionîndu-l.

Stilul de viață al cîștilor, determinat de ascetismul și curăția vieții lor, de îndrumători ai poporului, care alerga la ei deși solitari în codrii, de doctori ai sufletelor și ai trupurilor, de cercetători ai adevărului științific, — tot atîția factori care au stors admirația lumii vechi — va fi primit și continuat de călugării noștri.

Dar în stadiul pătrunderii în marea masă rurală, în contact cu religia ei ancorată în cosmos, noua lege a trebuit să facă unele concesii vechiului Duh. Este greu să absolutizăm care dintre datele primite și apoi permanentizate provine din substratul geto-dac și care din stratul roman.

Deși complex și bogat, cu rădăcini în neolitic, substratul geto-dac, prin însuși faptul că nu era consemnat în scriere, ne-a rămas, în cea mai mare parte, necunoscut. Urmele lui le putem doar întîlni în tradițiile populare rurale, păstrate prin faptul că s-au infiltrat în creștinism. Stratul roman îl putem urmări în operele scriitorilor latini. Substrat și strat s-au impus prin forța tradiției. Creștinismul — volens și cîteodată nolens — le-a preluat, filtrat. Departe însă de a rezulta o „păgînare” a creștinismului, s-a ajuns la o „încreștinare” a păgînismului. Faptul se verifică pînă și în vechile forme magice și de descîntece, care au „încreștinat” textele, prin adăugirea la imprecățiunile scoase din străfundurile păgînismului a rugii creștine, îndeosebi prin invocarea Maicii Domnului. Astfel duhul autohton s-a afirmat ca un focar secund al vieții spirituale a poporului român, focar mereu prezent chiar și atunci cînd autoritatea civilă și bisericească l-a combătut ⁷.

Obiceiurile faste pe care le avem, în cea mai mare parte, de la romani n-au făcut casă bună cu biserica, iar riturile, magiile, superstițiile . . ., au supraviețuit deși începînd cu cele XII tabule au fost aspru combătute de cler și stat. Vechile descîntece, cu toate că-și justificau existența prin caracterul lor psiho-terapeutic, nu au găsit destulă înțelegere la urmași.

Abstracție făcînd de ortodoxia sau nu a ideologiei acestui factor secund și chiar de caracterul nociv al unor practici, rituri magice . . . prin însăși permanența lor toate formează argumentul viu, de structură lăuntrică, a originii și continuității poporului român. Sub aspectul acesta merită atențiunea noastră.

În fața formelor oficiale de cult ale nenumăraților zei, primiți cu generozitate de romani, răspîndiți și pe aria de formare a poporului român, noua lege s-a impus ca o necesitate de adevăr, conștiință și sobrietate ⁸.

În fața închinătorilor fără credință a cultului oficial — de care era plină lumea greco-romană și care nu lipseau nici la daco-romani — care reduceau prac-

⁷ Vasile Părvan, *Dacia*, București, 1976, p. 196; Lucian Blaga o. c., p. 135; Ion Coman o. c., p. 201; Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, 1978, pp. 149, 150, 160.

⁸ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, p. 98.

tica religiei la ostentație rituală patriotardă — de care adeseori își băteau joc în particular — în fața apocriziei zeloșilor fără virtute, în fața unei societăți care ținea în „capitis diminutio” milioane de oameni, mesajul creștin aducea singura soluție a închinării omului în spirit, dreptate și adevăr. Sinceritatea crezului în nota căruia trăiești și mori, speranța care-ți dă puteri să lupți chiar și contra oricăror aparente contrarii, căldura dragostei față de Dumnezeu și Om — îndeosebi față de omul crucificat — erau realități a căror rulare nu putea să nu dea de gândit contemporanilor frământați de adevăr și fericire. Religia oficială romană — politizată pînă la idolatrizarea împăratului — a cedat în fața spiritualității creștine care apela la adîncul conștiinței.

Tangențele spiritualității daco-romane cu creștinismul, ca și timpul întâlnirii lor, explică de ce cu ocazia acestei întâlniri nu s-a dat la noi nici o luptă zgomoasă cu învinși și învingători, cu exterminarea vechiului și impunerea violentă a noului — cum s-a făcut la alte popoare — ci s-a făcut o întrepătrundere în care a prevalat ceea ce corespunde mai bine tradiției și adevărului⁹.

Sinteza aceasta daco-romană-creștină a garantat permanența etnicului în ființa poporului român, individualitatea daco-romană a micilor „romani populare”, prin care poporul a reușit să dăinuiască în fața vitregiei invadatorilor, să-și formeze limba specifică neolatină, conștiința de neam proprie, să-și păstreze numele de popor romanic¹⁰.

CREDINȚA ȘI EFORT SPRE NEMURIRE

O îmbinare a spiritualității daco-romane cu cea creștină apare din circulația ideilor, sentimentelor, faptelor, care determină relațiile om-divinitate-om, din implicațiile nemuririi asupra vieții terestre. Din aceasta rezultă echilibrul în ambianța problemelor vieții și ale morții, ca și tendința de a depăși imediatul terestru prin non-imediatul veșniciei.

Cea mai sublimă idee a religiei creștine este aceea a paternității universale a lui Dumnezeu, din care decurg relațiile divinitate-om, fraternitatea tuturor oamenilor ca și bucuria de a comunica cu întreaga natură. Această paternitate își are rădăcini în spiritualitatea pre-creștină și este prefigurată în noțiunea divinității ocrotitoare. Dyaus — Pitar (Deus-Pater) la indieni, Dzingbe (Tată universal) al populației ewe ne-o spun lămurit¹¹. La greci Uranus și Zeus, la romani Jupiter, printre atribuțiile lor îl aveau și pe acela de „părinte” al oamenilor. Dar cu toată „paternitatea” lor acestea, și alte divinități rămăneau niște „dii otioși”, străini de viața zilnică, de bucuriile și necazurile oamenilor. În relațiile cu aceștia ei sînt înlocuiți de zei intermediari care vor popula cerul și pămîntul, dînd impresia că „totul este plin de zei”, care se agitau după chipul oamenilor și, nu odată, după chipul celor mai răi oameni. În fața acestor zei geto-dacii aveau în Zamolxe un zeu deasupra tuturor zeilor și oamenilor, garantul nemuririi și al unui trai terestru demn, mai presus de toate învățătorul și protegitorul lor.

⁹ Ibidem, p. 103.

¹⁰ Ion Lungu, *Școala ardeleană*, București, 1978, pp. 218, 219.

¹¹ Mircea Eliade, *o.c.*, p. 89.

La romani Jupiter va trimite ploaia peste ogoare, Ops va asigura abundența lor, Ceres va stimula creșterea grânelor, Pater Liber va coace strugurii și va fermenta vinul, Rubigo va cruța grâul de rugină, Febra va apăra sănătatea oamenilor, Cloacina va purifica orașul de miasme, Faunus și Pales vor alunga lupii de la turme, Marte va ocroti legiunile și va lupta alături de romani. Întregul pământ este în posesia nimfelor și a faunilor : omniprezența și atotputința divinității¹².

Tradiția aceasta de tutelă a divinului asupra omului a fost invocată și de Constantin cel Mare și Liciniu când, la 313, prin edictul de la Milano dau deplină libertate religiilor : „... ut possit nobis summa divinitas ... in omnibus solitum favorem benevolentiamque praestare”¹³. Această concepție s-a permanentizat în viața tuturor statelor creștine.

De zei trebuie să te apropii cu inima curată, altfel rugile și jertfele nu sînt primite. Omul pătat trebuie să se împace cu ei prin rugi și sacrificii expiatorii. Contra celui rău omul va cere ajutorul zeilor și se va refugia în templele lor¹⁴. Idei primite de creștinism. Necesitatea inimii curate în relațiile cu divinitatea ne face să ne gândim la starea de „har”, pe care trebuie s-o aibe creștinul în viață dar mai ales în relațiile cu Dumnezeu.

Armonia dintre vechi și nou saltă mai evident când se tratează despre aspirațiile omului de a depăși efemerul vieții terestre, despre destinul lui la veșnicie, la fericire.

Din totdeauna omul a tins spre perfecțiune, la capătul căreia se află divinitatea ; nevoia de absolut este identică cu setea de Dumnezeu. De aici s-a născut progresul, cultura, îndeosebi arta.

Încununarea efortului spre perfecțiune îi dă omului conștiința unei valori, care-i poartă numele deasupra pieirii totale. Quintus Oratius Flaccus, cu o mîndrie justificată, constată că a isprăvit o operă mai trainică decît bronzul : „exegi monumentum aere perennius” prin care va supraviețui peste șirul anilor fără număr Non omnis moriar¹⁵. Publius Ovidius Naso, în nenorocirea lui, află suprema satisfacție în faptul că, datorită operei sale, numele îi va fi purtat peste toate veacurile, deasupra astrilor¹⁶. Numai vanitate ? Nu : Efort de ascensiune spre desăvîrșire. Așa ne învață și columna cerului, axis mundi, coloana infinitului a lui Brîncuș¹⁷.

Dar anul nu are numai posibilitatea de a depăși efemerul terestru printr-o permanentizare a numelui peste timp și spațiu ci și posibilitatea de a ajunge la fericirea în comuniune cu divinitatea.

Pentru vechii etrusci și pelasgi hyperborei columna cerului exprimă credința că sufletele celor decedați merg la reședința zeilor, în Olimpul Atlantic, în țara hyperboreilor celor drepiți și lung trăitori, unde cerul se reazimă pe pământ, locul

¹² Pierre Grimal, *Civilizația romană*, vol. I, București, 1973, p. 94 sq. ; Nicolae Densușianu, o.c., p. 615.

¹³ Lo grasso, S.L., *Ecclesia et Status*, Romae, 1939, p. 2

¹⁴ Iosif Drăgan, *Idealuri și destine*, 1977, p. 33.

¹⁵ Carmina. III, 30, Ad. Melpomenen.

¹⁶ Metamorphoses, Lib. XV, 871—879.

¹⁷ N. Densușianu, o.c., p. 348.

fericirii, regiunea celor evlavioși¹⁸. Pentru geto-daci destinul omului este Zamolxe¹⁹.

La fericire se ajunge prin integrarea în credință și prin subordonarea vieții terestre, fie că ea este jertfa supremă a mesagerului trimis la Zamolxe sau a soldatului ce cade pentru patrie, fie o trăire numai în care participarea „dreptății” este o purificare permanentă în urma căreia se dezvoltă și actualizează germenul divinității în om. Într-un fel sau altul purificat după moartea trupească, geto-dacul își ia zborul spre Zamolxe, în comuniunea căruia se va bucura de toate bunătățile „panta agatha”²⁰. Nu se poate o mai intimă interdependență a cerului cu pământul. Ajuns la nemurire sufletul indivizilor participă oarecum la sufletul lumii pe care-l îmbogățește cu propria-i valoare.

Zamolxe îndumnezeia pe geto-daci așa după cum Hristos îndumnezeiește pe creștini, spune Sfântul Gheorghe de Nazianz²¹.

Aici ne putem întreba dacă credința geto-dacului localizează cerul cu Dumnezeu și fericirea separată într-o altă lume, pe un „alt tărâm”, decât cel pe care a trăit viața, tărâm care este însă tot pământesc. Oare raiul geto-dacilor nu era localizat în templele dedicate lui Zamolxe? Pavaul acestora, reprezentând soarele, simboliza prezența zeului în mijlocul adoratorilor săi? Să fie acest alt tărâm „alio orbe” într-o țară necunoscută de la marginile lumii, în fundul unui lac sau a oceanului cum subliniau popoarele germanice?

Acest „alt tărâm” terestru presupune existența unui trup viabil și după moarte, adică o nemurire a trupului alături de aceea a sufletului. În felul acesta omul s-ar putea bucura în veșnicie de toate bunătățile (panta apatha) materiale și spirituale, asemenea ar putea reapare pe vechiul teren.

Credem că noțiunea fericirii pe un alt tărâm terestru corespunde unei sete de evadare a omului din habitatul său fizic, habitat care oricând și pretutindenea, a fost mai mult o vale a plîngerii. Acest om aspira ca, odată evadat din lume, să ajungă la o fericire pe un alt tărâm, care în incapacitatea lui de a înțelege ideile spirituale și-l închipuia tot terestru. Probabil că biblicul paradis terestru a contribuit la formarea ideii fericirii pe alt tărâm pământesc.

De altfel localizarea terestră a lui Dumnezeu, a cerului și a fericirii de dincolo de mormînt provin din incapacitatea omului de a înțelege supranaturalul neîncorsetat în timp și spațiu. „Forma mentis” a omului, îndeosebi a celui de demult, pentru a explica obiectul credinței a simțit nevoia de a materializa noțiunile despre supranatural, de a le încadra în măsurătorile lumii materiale, timpul și spațiul.

Notăm că noțiunea fericirii la care participă deopotrivă sufletul ca și trupul nu este străină credinței creștine, care susține că la judecata de apoi vor învia cei adormiți, pentru a se bucura întregul om — sufletul și trupul glorificat — de fericirea în comuniune cu Dumnezeu.²²

¹⁸ Ibidem, p. 348.

¹⁹ Cf. articolul nostru „Spiritalitatea geto-dacilor”, din Revista „Mitropolia Banatului” nr. 1—2, 1977, pp. 77—92.

²⁰ Herodot. Istoriei, IV, 94.

²¹ Ioan Coman, o.c., p. 200.

²² Ibidem, p. 198.

După Odiseea lui Homer (XXIV, 106) sufletele eroilor decedați se retrăgeau în țara legendară a hyperboreilor unde se bucurau de o viață veșnică și fericită (cremin gaia = pământul arimilor). Insula Leuce (a Șerpilor) de la gurile Dunării era consacrată eroilor pelasgi. Aici petreceau fericite sufletele lui Achile, Patrocle, Aiax²³.

IMPLICAȚIILE CREDINȚEI ÎN VIAȚA DE FAMILIE, SOCIALĂ ȘI DE STAT

Dinamica credinței în nemurire, sinceritatea ei ducea la trecerea în faptă. Astfel ea garanta tăria legăturii cerului cu pământul, a omului cu divinitatea; ea va modela conștiința geto-dacului în ce privește datoriile lui familiale, pe cele care privesc solidaritatea interumană, ca și pe acelea care-i dau responsabilitatea față de patrie. La împlinirea acestor datorii creștinul va adăuga dragostea față de Dumnezeu trecută prin om, fără de care nu sîntem decît împlători de vorbe goale și chimbal răsunător.

Puține știm despre familia geto-dacă. Quintus Horatius Flaccus (64-8 î.Hr.)²⁴ elegantul poet și prieten a lui August, pe care-l ajută în opera de reformare a moravurilor, trasează chipul femeii ideale care se găsește la geto-daci. El spune: Trăiesc și geții cei aspri (rigidi). Acolo femeia nu se face vinovată față de copiii vitregi, ci poartă de grijă celor lipsiți de mamă. Soția cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului și nici nu se încrede într-un amant chipeș. Zestrea cea mai de seamă este cinstirea părinților și virtutea femeii pentru care legămîntul căsătoriei rămîne trainic: ea se teme de alt bărbat. Păcatul este un sacrilegiu pe care-l plătește cu moartea²⁵. Indiferent dacă acest portret este real sau numai o ficțiune poetică moralizatoare — pentru a fi pe placul lui August — prin faptul că Horațiu îl puse la poporul get înseamnă că acest popor, în conștiința contemporanilor, se bucura de o aură legendară. La ei este posibilă întruparea femeii ideale cu virtuți care lăsausă de dorit la suratele romane²⁶. Toate aceste virtuți am fi bucuroși să le vedem la femeile creștine. Cu siguranță că femeia dacă își ducea viața sub reflexul credinței. Dealtfel cucernicia ei este mărturisită și de Strabon cînd spunea: „De bună seamă, întotdeauna s-a pus pe seama femeilor îndemnul în cele ale cucerniciei, căci ele împing pe bărbați la o prea mare slăvire a zeilor, la serbări în cinstea lor și la acte de adorație”²⁷.

Publius Ovidius Naso (43 î. Hr. — 14 d. Hr.) pe cît de genial pe atît de nenorocit, scrie din Pont: „Aici la noi femeia își macină făina, urciorul greu de apă îl duce ea pe cap”²⁸. „Herodot ne spune că femeile geto-dace țes pînza de cîneșă din care-și fac haine lor și bărbaților”.²⁹ Iustinus (XXXII, 3, 16) zice că femeile geto-dace servesc bărbații în toate chipurile (ministeria facerev).

²³ N. Densușianu, o.c., p. 740.

²⁴ Ode, III, 24, 11—24.

²⁵ Izvoare privind istoria românilor. vol. I., București, 1964, p. 211.

²⁶ Ion Coja, Zamolxis — numele nemuririi în Buletinul tracologic „Noi tracii”, nr. 7, Milano, 1975, p. 5.

²⁷ Strabon, Geografia, VIII, 3, 4.

²⁸ Pontice, III, 11—12.

²⁹ Istoria, IV, 74.

În opoziție cu aceste calități ale femeilor apare figura bărbaților-soți, despre care poetul comic Menandru (342-292 î.Hr.) spune că sînt poligami³⁰. Cu toate că această formă de viață este uzitată în vechime fără s-o fi luat cîineva în nume de rău, ea nu poate fi aplicată la bărbații tuturor triburilor geto-dace ci numai la cele din sudul Dunării. Pe măsura coborîrii spre sudul mediteranian triburile trace au pierdut din austeritatea moravurilor. Menandru, Claudius Aelius³¹, episcopul Eusebiu³², cînd ridiculizează unele moravuri ale geto-dacilor, au în vedere aceste triburi sud-dunărene. Trebuie să ținem cont că toți acești scriitori tind să literaturizeze și să nu facă istorie.

Din cele spuse de Horațiu, Strabon, ... ne putem face o icoană a familiei geto-dace prin prisma femeii lor.

La romani familia avea caracter sacru. Identitatea ei era determinată de identitatea aceluiași altar, acelorași strămoși, sufletele cărora erau reprezentate de focul sacru permanent de pe altar. Cei vii formau o singură familie cu cei morți, îngropații în jurul casei. Oricare să fi fost viața lor, odată decedați, ei intrau în rîndul larilor, penaiilor protegitori ai familiei. Zeii romani vor patrona fiecare familie printr-un geniu ocrotitor, domeniul romanului îl vor protegea prin zei, întreaga natură se află în posesia faunilor și a nimfelor³³.

Consecvent cu această practică familia română-creștină este permeată de sacru. Ea se încheie înaintea altarului și durează sub ocrotirea lui Dumnezeu. Familia este patronată de un sfînt protector.

Ca la daco-romani, cei apuși sînt mereu prezenți în familie alături de cei vii. Ca la puține alte popoare, „întreaga noastră viață s-a făcut un imens memorial al trecutului, ținut mereu în căldura celor vii prin cultul fierbinte al amîntirii, prin pomenirea, ..." pretutindeni și totdeauna a celor pentru veci apuși dar rămași între noi prin blîndețe lor chipuri săpate în suflete (Vasile Pirvan).

De aici îngrijirea cu duioșie a mormintelor, stropirea lor cu apă neîncepută și cu lacrimi, împodobirea cu flori, monumente și inscripții, tămîierea lor cu cînstire și dor; de aici îndelungatele „comandări", rugi fierbinți și fapte de milostenie; de aici dorința de a se „odihni" alături de cei dragi.

Pe plan etic, morții familiei, ca și cei care au binemeritat pentru societate, sînt un memorial al trecutului, prin care cei prezenți sînt obligați să trăiască în nota lor, dar și un memorial al viitorului, în virtutea căruia se simt obligați să transmită amîntirea lor la generațiile viitoare. Părinții prin copii trăiesc în viitor, copiii prin părinți se leagă de trecut. Așa se acordă trecutul cu prezentul și viitorul, așa se transmit valorile sufletești. Trecut, prezent și viitor determină mîndria unei familii, conștiința și identitatea mării familii care este poporul³⁴.

Cînstirea morților, a mormintelor este un semn de vitalitate și cultură a unui popor. Cine nu leagă prezentul de trecut nu-și poate da seama de viitor. De aici

³⁰ Izvoare, I, p. 135.

³¹ Felurite istorioare, III, 15.

³² Pregătirea evanghelică, IV, 7, 7.

³³ Pierre Grimal, o.c., p. 94.

³⁴ Ion Coja, o.c., p. 5.

conducătorii înțelepți, cînd au voit să facă educație poporului lor în vederea unui prezent demn și viitor măreț, întotdeauna au făcut apel la trecutul care a aureolat fapte și oameni mari. Acest trecut a inspirat arta, îndeosebi literatura, ... la toate popoarele. Virgiliu, Tit Liviu, ... nu ar fi creat nepieritoarele lor opere fără apelul la strămoși.

Legînd prezentul cu trecutul și viitorul, cultul morților dă sentimentul permanenței și dragostea față de pămîntul în care sînt îngropați strămoșii și pe care îl vor locui urmașii, nostalgia locurilor natale. Prin acest cult afirmăm existența sufletului din noi, forța morală și gînditoare care dă sens vieții noastre ca ființe superioare; prin acest cult atestăm că această forță nu pierie niciodată. Toate aceste senzații de contopire a efemerului în durată nu se pot concepe fără convingerea în nemurire. Înlănțuind generațiile, nemurirea a favorizat trecerea spiritualității daco-romane la urmașii lor, la formarea sufletului poporului nostru.

Implicațiile credinței în nemurire în viața socială și social-religioasă a geto-dacilor au fost hotărîtoare.

Herodot ³⁵ spune că între traci, geto-dacii sînt cei mai drepți iar Homer (*Iliada*, III, 3) spune despre locuitorii din nordul Traciei că sînt cei mai drepți. În elogiul de a fi cei mai drepți se cuprind o serie de virtuți testate de alți scriitori antici. Astfel: credința în nemurire, rîvna pentru cele divine, existența căreia este confirmată nu numai de scriitori ci și de întreaga istorie a acestui popor, evlavie care-i determină pe unii dintre ei (Moesi) să nu mănînce vietăți, să ducă un trai liniștit și să fie considerați adoratori ai zeilor ³⁶, sobrietatea, modestia, nefașărnicia, supunerea la porunci, vitejia în războaie, bucuria de a primi oaspeți, o deosebită evlavie a femeilor ³⁷, într-ajutorarea, petrecerea vieții în fapte bune, înțelepciunea a măsurat legi naturale. Probabil că în acest elogiu se mai cuprind și știința de carte, astronomia, ... cîștilor ³⁸, toate contribuiau la asigurarea nemuririi și la vrednicia de a fi ales mesagerul cel mai vrednic al poporului la Zamolxe.

Să nu ne mire deci faptul că Iordanes ³⁹ ridică pe geto-daci deasupra tuturor barbarilor, că Hesychios din Alexandria ⁴⁰ nu ezită să afirme că Zamolxe a propagat o învățătură despre un trai mai înțelept decît cel al grecilor, iar Diodor din Sicilia ⁴¹ pune pe Zamolxe, ca profet, alături de Zaratusra și Moise.

Dinamica spiritualității geto-dacice a dat naștere la categoria călugărilor numiți citiști (polistai, capnobatii, bioi, evlavioși).

Celibatari și abstenenți — nu luau neveste și nici nu țineau sclavi — duceau o viață sărăcăcioasă și erau considerați ca cei mai drepți oameni. Erau cinstiți ca cei mai virtuoși, mai sfinți, de aceea nici nu-i supăra nimeni. Nu mînceau carne ci numai lapte, brînză și miere. Vădeau o tendință spre interiorizare și profunzime.

Acești călugări erau astronomi, în atribuția lor căzînd fixarea calendarului, medici care șiau să facă operații grele și complicate, să întrebuințeze plantele de

³⁵ *Istorie*, IV, 93.

³⁶ Strabon, o.c., VII, 3, 3, 4.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ion Coman, o.c., p. 499.

³⁹ *Getica*, V, 40.

⁴⁰ *Culegere alfabetică*, apud Ion Coja, o.c., p. 10.

⁴¹ *Biblioteca istorică*, I, 94, 2.

leac, dar mai presus de toate erau asceți, izolați în munți, la care poporul alerga pentru îndrumare. În măsura în care se smulgeau din vîltoarea vieții și se afluiau în meditație, găseau autoritatea de a dirija viața poporului lor.

Numele ctiștilor s-a păstrat la noi și s-a împrumutat și unguirilor prin cuvîntul „tist“, conducător, gradat.

Iosephus Flavius⁴² compară traiul esenienilor cu așa zișii polistai, întemeietori de orașe, de la daci.

Pornind de la unitatea ontologică a trupului cu sufletul, ei au sesizat interdependența dintre psihic și fizic. O boală psihică poate afecta fizicul, așa după cum o maladie fizică poate demoraliza. Dîndu-și seama de acest adevăr medicii — ctiști au întreprins psihoterapia. Acest tratament ei îl făceau prin descîntece, adică „incantare“ prin vorbe înțelepte și frumoase. Această incantare solicită încrederea bolnavului în medic, convingerea că acesta îl va face sănătos și așa pacifică omul suferind. Rezultatul este că se pun în funcțiune mecanismele de autoapărare a organismului, capacitatea creierului de a declanșa schimbările biochimice necesare combaterii maladiilor. Astfel descînteoul la geto-daci, departe de a fi o „șarlatanie“ este un proces psihofizic de autoapărare prin transpunerea dorinței, voinței de a trăi în realități fizice.

Se pare că medicii greci nu cunoșteau psihoterapia, fapt ce apare din Caramide a lui Platon. Metodul este reluat astăzi cu toată vigoarea și încrederea în eficacitatea lui⁴³.

În practicarea virtuților cetățenești geto-dacii excelau prin vitejie. O spune Herodot : „Cei mai viteji dintre traci“⁴⁴.

Pliniu cel tînăr, în scrisoarea către Cominius Rufus, spune despre Decebal că niciodată nu și-a pierdut nădejdea în victorie și că romanii au luptat „împotriva unui neam neînvins“⁴⁵.

Raportul de cauzalitate a nemuririi față de bravura lor apare din mărturia lui Iulian, pusă în gura lui Traian : „Au fost mai războinici decît oricare dintre oamenii ce au trăit cîndva, ... pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxe“⁴⁶. „Pentru că fiind ei încredințați că nu vor pieri cu totul, fără numai se vor strămuta cu lăcașul, pururea era gata a se băga în primejdii, ca cei ce-și așteptau mutarea“, scria Gheorghe Șincai⁴⁷. Cel căzut în luptă avea parte de fericire împreună cu zeul. De aici convingerea că nu moare, ci se mută numai, își schimbă viața într-una mai bună. În concepția aceasta frica de moarte dispare, dacă nu se transformă chiar în euforia de a muri.

De altfel promptitudinea de a muri pentru patrie nu era decît o afirmare violentă a nevoii de a trăi, a trăi nu în efemer ci în veșnicie. „Nemurirea getică era încrederea fără margini în viață și rezistența contra morții“⁴⁸.

⁴² *Antichități iudaice*, XVIII, 1, 5.

⁴³ Norman Consius, *Misteriosul Placebo*, în *Revista „Sinteza“*, nr. 35, 1978, pp. 41—46.

⁴⁴ *Istoriii*, IV, 93.

⁴⁵ C. Daicovici — H. Daicovici, *Columna lui Traian*, Ediția II, București, 1968, p. 27.

⁴⁶ *Împărații*, 22.

⁴⁷ *Hronica românilor*, vol. I, București, 1967, p. 11.

⁴⁸ Ion Coman, o.c., p. 200.

Dio Crysostomus ⁴⁹, care vizitează Dacia prin 96—97 și însoțește pe Traian în cel de al 2-lea război cu dacii, face un tablou tulburător al efervescentei militare, comparabil cu episoadele homerice. „În țara geților (spune el) am ajuns la niște oameni întreprinzători care nu aveau răgazul să asculte cuvântări, ci erau agitați și tulburați. . . . Acolo la ei puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile pline de cai, arme și oameni înarmați. . . . Veneam să văd luptând unii pentru stăpânire și putere iar alții pentru libertate și Patrie“.

Vitejia era în tradiția acestui popor. Despre arimașpi, strămoșii geto-dacilor, Aristeia, anterior lui Herodot, ne spune : „Războinici mulți și puternici, bogați în herghelii, în turme și cirezi de vite, bărbați cu plete stufoase ce filfăiau în aer, cei mai robuști dintre toți oamenii, având fiecare câte un ochi în fruntea sa cea frumoasă“ ⁵⁰.

La înfăptuirea marelui stat geto-dac centralizat religia a dat o contribuție substanțială.

Înconjurați de romani din trei părți, geto-dacii participă la lupta anti-romană năvălind în imperiu încă de la sfârșitul secolului al doilea î.Hr. Primejdia nu putea fi înlăturată însă decât printr-o uniune a tuturor triburilor, fapt realizat de Burebista pe la 70 î.Hr. Opera aceasta de unificare a fost posibilă datorită unei reeducări a poporului prin exerciții, abținere de la vin și ascultare de porunci ⁵¹. Când acestea nu se arătau prea convingătoare, Burebista apela la sabie.

În contextul acestei educări se pune și reforma marelui preot Deceneu, ajutat de ctiști ⁵². Deceneu, spune Iordanes, a introdus în popor disciplina morală împlinzind moravurile lor barbare, i-a învățat să trăiască după legile naturii și după propriile legi scrise, să fie superiori altor popoare în judecată, să petreacă în fapte bune, să practice astronomia, medicina, teologia, ritul, să întrebuințeze plantele la leac, . . . Dată fiind marea autoritate a lui Deceneu și a ctiștilor, poporul și-a însușit și pus în practică aceste învățături, cunoscute cu mult înainte, dar neglijate.

Datorită acestei reforme Burebista pentru a-și convinge poporul și-a luat ca ajutor pe Deceneu ⁵³. În calitatea aceasta el i-a urmat lui Burebista în regatul care avea drept centru Sarmizegetusa.

Contribuția la pregătirea poporului pentru a corespunde la chemarea conducătorilor săi ca și la traiul de fiecare zi a rămas o trăsătură caracteristică a preoțimii române. Așa după cum marii preoți Deceneu, Comosicus, Vesina, . . . au fost primii sfătuitori ai regelui, dacă nu vice-regi, așa mitropoliții voievodatelor române au fost primii-sfătuitori în sfatul țării. După cum călugării — ctiști — au fost sfătuitori și îndrumători ai poporului, așa și călugării creștini s-au bucurat de marea autoritate în dirijarea vieții particulare și publice.

⁴⁹ *Orationes*, XII, 16, 19.

⁵⁰ Nicolae Densușianu, o.c., p. 735.

⁵¹ Strabon, o.c., VII, 3, 11.

⁵² Iordanes, *De Getorum origine*, 11, apud Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p. 414.

⁵³ *Ibidem*.

ARMONIA VIRTUȚILOR — OMENIA

Dacă am putea întrebuița un cuvînt potrivit care să cuprindă totalitatea în-sușirilor morale ale daco-romanilor și urmașilor lor, totalitatea armonizată de credință, acela ar fi „omenia“. Fundamentată în viața păstorilor hyperborei de pe teritoriul Daciei — blînzi, ospitalieri, veseli, adoratori de zei și iubitori de oracole, cu melodii dulci și armonioase cîntate din fluier, cimpoi și cobze — omenia curge de mii de ani pe același fîgaș, mereu prezentă la daco-romani ca și la urmașii lor români⁵⁴.

În contextul acesta, privind în zările îndepărtate ale istoriei, ne apare, înainte de 2300 de ani, figura vibrantă a regelui geto-dac, Dromichete.

Conștient de valoarea neamului său, pe care-l solidariza în fața pericolului din afară ; viteaz — biruie de două ori în luptă pe grecii lui Lisimach ; ospitalier — așterne un banchet somptuos pentru cei care meritau ștreangul ; generos — eliberează și încă cu daruri atît pe fiu (Agatocle) cît și pe părinte (Lisimach), care au venit să-i cotopească pămîntul ; respectuos pînă la neverosimil — îl agrăiește pe Lisimach cu titlul de „tată“ — Dromichete pune omenia sa în slujba intereselor superioare umane — cîștigarea prieteniei dușmanilor — chiar și atunci cînd mai marii poporului său nu-i înțelegeau politica, în slujba unei politici înțelepte — reprimirea cetăților din dreapta Dunării care dominau cîmpia munteană.

În felul acesta Dromichete este un exemplu strălucit al omeniei strămoșilor noștri, iar prin țintirea omeniei sale el dă o lecție de politică înțeleaptă prezentului învolburat. Calda lui figură este și pentru noi emoționantă datorită aceleiași omenii care dăinuie în ființa poporului român.

Creștinismul, care măsoară dragostea față de Dumnezeu prin aceasta față de om, a dat o nouă dimensiune omeniei și a fixat-o drept notă specifică dominantă a sufletului românesc.

⁵⁴ Nic. Densușianu, o.c., p. LX, 626.

ZAMOLXE

între oameni și zei

de: prof. VASILE MUNTEAN

Atenția acordată lui Zamolxe *daimonul* — cum îl socotește „părintele istoriei“¹ — poate părea anacronică în zilele noastre. Deși azi subiectul nu frappează prin senzational, totuși cultul zamolxean a fost bine definit pentru credincioșii acelor vremi. De la bun început trebuia spus că posibilitatea cunoașterii adecvate a spiritualității strămoșilor noștri este atenuată de puținătatea și polisemia izvoarelor scrise. Din fericire, studiile de specialitate ca și investigațiile arheologice din ultimele decade au aruncat noi lumini asupra miturilor, ritului funerar, științei și artei daco-geților, cu precizarea că ei au cultivat și alte divinități precum zeita vetrei și căminului, zeul războiului, atingând totodată un grad înalt de civilizație².

Numele zeului principal al geto-dacilor a circulat în trei variante: *Salmoxis*, *Zalmoxis* și *Zamolxis*, ultima grafie prevalând.

Cronologic, Herodot este primul istoric ce menționează pe „nemuritorii“ geți³ cu credința lor că trecând din această viață se duc la *Zamolxe* pe care unii îl confundau cu Gebeleizis, apoi solia ciclică către zeu, redând mai departe versiunea elinilor din părțile Pontului Euxin privind filiația spirituală a lui *Zamolxe* din Pitagora — fost sclav ori discipol al înțeleptului din Samos —, banchetele date fruntașilor poporului la întoarcerea în țară cu enunțarea noilor învățături, după aceea dispariția într-o locuință subterană și revenirea abia în al patrulea an. Dar același „cercetător“ adaugă circumspect că referitor la *Zamolxe* și încăperea sa subpământeană „nu se încrede prea mult“, căci după propria-i părere *Zamolxe* a viețuit înaintea lui Pitagora. Tot Herodot nu uită să amintească și un ritual foarte ciudat, anume cînd fulgera și tuna, geții trăgeau cu săgețile în sus spre cer, amenințînd zeitatea. Cum se vede, istoricul din Halicarnas eludează obișnuitul, firescul din re-

¹ Pentru texte și comentarii, a se vedea: *Fontes Historiae Daco-Romanae*, I-II, București, 1965, 1970; I.I. Russu, *Religia geto-dacilor*, „Anuarul Institutului de Studii Clasice“, Cluj, V, 1947 (1949); M. Eliade, *De Zamolxis à Gengis-Khan* Paris, 1970; G. Mușu, *Zei, eroi, personaje*, București, 1971; T. Herseni, *Forme străvechi de cultură poporănă românească*, Cluj-Napoca, 1977.

² Mincea Petrescu-Dimbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, 1978, p. 168.

³ În cartea IV, cap. 93-96.

ligia tracilor nord-dunăreni și reține doar excentricul spre a capta bunăvoința citorilor elini; el nu oferă prea multe explicații, ci lasă suficiente semne de întrebare; în plus, *Zamolxe* e privit prin prismă greacă. Însă nu putem reproșa nimic părintelui istoriei; el vorbește despre ținuturi îndepărtate, de la marginea lumii greco-romane, în cazul de față istorisind mai mult *de auditu* decât *de visu*.

Contemporan cu Herodot, Helanicos reia pur și simplu anecdota elină despre *Zamolxe*. În schimb, Platon oferă câteva noutăți prezentînd pe *Zamolxe* ca rege și zeu vindecător ce recomandă medicilor traci ca în tratarea unei părți bolnave să nu ignoreze întregul. Mergînd pe linia celor expuse de Platon, Strabon scrie că după ce a peregrinat pînă și în Egipt, *Zamolxe* a fost făcut preot al zeului celui mai slăvit la geți, sfetnic regal, pe urmă intitulat tocmai zeu precum — în timpul lui Burebista — Deceneu, care și el a călătorit în Egipt după spusele aceluiași geograf.

Bazat pe Herodot, unde apare forma S(Z)almoxis, Porfir din secolul al III-lea e.n. interpretează numele zeului ca derivînd din „zalmos“, *piele* în limba tracă (fals!), întrucît la naștere a fost acoperit cu o piele (de urs, în speculațiile posterioare); unii zic că el mai e numit și Tales, că a căzut între tilhari, că a fost tatuat și de aceea s-a legat la cap, pe cînd alții spun că numele *Zamolxe* se tilcuiește „bărbat străin“. Cît despre relatarea lui Iamblihos, ea se apropie mult de cea a părintelui istoriei: elev al lui Pitagora, legislator al geților și „cel mai mare zeu al lor“. În secolul al V-lea Teodoret de Cir nota că *Zamolxe* a fost admirat pentru înțelepciune. Un veac mai tîrziu Iordanes consemna cu entuziasm că „goții“ (*recte*: geții) au avut mai întîi pe învățatul Zeuta, apoi pe Deceneu și în al treilea rînd pe *Zamolxe*. Hesychios din Alexandria în lexiconul său (I. 54) descrie între altele un dans inițiativ numit „Zamolxis“. În fine, Lexiconul Suda (Suidas) din secolul al X-lea înregistrează și o zeiță omonimă.

Acestea sînt în rezumat cele mai importante referiri la *Zamolxe*. Fenomen complex și foarte dificil din punct de vedere etiologic, *Zamolxe* a fost apreciat destul de variat: vraci, rege, zeu, misionar, profet, legislator, medic... Conform însă explicației celei mai plauzibile, *Zamolxe* a fost înainte de toate un „duh“ al pămîntului, însuși pămîntul personificat ca divinitate⁴. Valoarea semantică a temei *zamol-* e chiar „pămînt(ul)“, puterea pămîntului dătător de roadă și bunuri, concepție de inspirație egeo-microasiatică. Analogia corespondentelor divine ale lui *Zamolxe* din aceeași familie lingvistică (*Zemelô*, *Semele*, *Zemyna*, *Zemeluks* etc.) atestă că forma primordială a teonimului a fost ZAMOLXIS, și nu cea provenită prin metateză, pentru o mai comodă rostire, *Zalmoxis*.

De relevat că cele mai multe date din istoria euhemerizată a lui *Zamolxe*, fiindcă nu comportă dovezi peremptorii, ar putea fi considerate născociri. Sînt totuși explicabile în anumite contexte, în relație cu funcțiile acumulate cu vremea de zeu și de reprezentanții lui. Potrivit știrilor furnizate de unii scriitori antici, exponentul zătății îndeplinea două misiuni, sacerdotală și regală — delimitate ulterior — regele putînd să poarte atributul lui *Zamolxe*. De subliniat, la fel, că numai unii dintre marii preoți reușeau să primească denumirea zeului suprem. În acest mod se veriifică și afirmația lui Iordanes că după Deceneu (imposibilitatea cronologică este evidentă) ar fi trăit *Zamolxe*, fiind vorba aici de consacrarea

⁴ I.I. Rusu, *op. cit.*, p. 87, 92, 94, 96.

marelui preot cu titlul lui *Zamolxe*. În plus, informația lui Strabon în legătură cu rangurile lui *Zamolxe* s-a stabilit printr-o analiză atentă a pasajului cu pricina că privește efectiv doar pe contemporanul său Deceneu. Oricum, comunicarea lui Platon despre *Zamolxe* — *iatròs*, adică zeu tămăduitor, indică o trăsătură misterică a religiei daco-geților, clerul avînd renumite preocupări medicale alături de cele astronomice⁵.

Mai mult, orgoliul ca și unele similitudini între pitagoreism și mitologia geto-dacă au determinat pe unii autori greci să susțină că faima lui *Zamolxe* s-a datorat faptului că fusese ucenicul — fie robul — lui Pitagora. E semnificativ că expresia „bărbat străin“ (la Porfir) are ca punct de plecare cuvîntul traco-frigian *zēmelen* cu înțelesul inițial de „(om) pămîntean“, care evoluînd a ajuns să însemne „barbar, sclav“. Cît despre ospățul oferit de *Zamolxe* căpeteniilor getice, el poartă semnul unei inițieri, practică tainică răspîndită și la tracii din Sud. De asemenea caracterul agrar al mitului lui *Zamolxe* este confirmat de dispariția sa în locuința subterană și arătarea în al patrulea an, reflectare fabuloasă a periodicității vegetației și a vieții. În atare cadru a fost elucidat⁶ și epitetul *Tales* — scris și *Thales* —, echivalent grecesc pentru raportul lui *Zamolxe* cu creșterea și înflorirea plantelor, deoarece în perspectiva aceasta *Tales-Thales* vine de la verbul „thaleo“ (a înverzi, a înflori). Iar episodul căderii între tilhari a fost plămuit; s-a născut din celelalte două elemente: tatuarea — deprindere cunoscută de nobilii tracii, și legarea la cap — simbol al vătămării ce o îndură zeitatea naturistă iarna. Din această cauză și zeul htonian al fertilității își făcea primăvara apariția ca *Tales*, ca Florea înfloritul din legendele noastre. De remarcat totuși că etimologia propusă de Porfir (asocierea lui *Zamolxe* cu „zalmos“) nu s-a putut impune din motive de ordin mitic și filologic, deși a fost îmbrățișată de cercetători distinși ca Tomaschek, Rohde, Kazarov, Kern și alții.

Pe de altă parte, (*Ze-*) *Ge-beleizis* ce apare în exclusivitate și într-o lumină slabă la Herodot, se presupune a fi tronat în închipuirea mitopeică a geților ca divinitate urano-solară care, în epoca lui Decebal, va deveni ipostaza cerească a lui *Zamolxe* prin asimilare; acest sincretism se crede că a fost opera preoțimii. În special, existența unui cult celest, respectiv al soarelui, este coroborată arheologic⁷.

În ce privește chestiunea „amenințării“, pînă acum majoritatea specialiștilor au căzut de acord că vizează pe *Gebeleizis* sau pe *Zamolxe*. Ultima interpretare, reluînd o idee mai veche, încearcă să pună pe tapet cu tot arsenalul de argumente pe zeul fulgerului la geto-daci, alias sfîntul Ilie din folclorul român, curiosul rit avînd sensul stăvilirii stihiei dezlănțuite care — neînfrînată — ar putea nimici toată natura⁸.

⁵ „După unele surse documentare, geto-dacii aveau și remarcabile cunoștințe filosofice și cosmografice (ce țineau în perioada arhaică mai mult de ciclul concepțiilor mitologic-religioase), ca și noțiuni precise privind natura, sistemul solar, astronomia (sau astrologia?), botanica și aplicațiile ei medicale-terapeutice...“ — scria recent Prof. I.I. Ruissu (în „Îndrumător pastoral“, III, Alba Iulia, 1979, p. 97).

⁶ G. Mușu, *op. cit.*, p. 97 și urm.

⁷ I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. H. București, 1977, p. 456.

⁸ G. Mușu, *lucr. cit.*, p. 123; Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 690-91.

Cum era și firesc, s-a ridicat problema dacă geniul geto-dacilor, *Zamolxe*, a supraviețuit în Dacia romană. Răspunsurile diferă. Cu toate acestea, unele chipuri de manifestare a adorării marelui zeu, se pare că au persistat. Nu demult, în temeiul tradiției transmise de Suda, s-a emis opinia că perechea zeiască Liber-Libera corespunde prin unele caracteristici cuplului divin *Zamolxe*⁹. În sfârșit, s-a constatat că anumite reminiscențe zamolxene sînt viabile în folclor, încît un descendent îndepărtat al lui *Zamolxe* în basmele românești este Florea înfloritul, omolog al lui Făt-Frumos care se întovărășește cu Ileana Sînziana (Cosînzeana), întruchipare primăvărată a zeiței pămîntului.

În fond, cultul lui *Zamolxe* este venerarea divinității în și prin natură de către aceia pe care „natura-i plămăuiește singură, ea însăși, dintr-o dată, cum își face munții și izvoarele“. Munții, codrii și plaiurile au îngăduit românilor, îndeosebi în vremuri de băjenie, să se retragă în istorie — după expresia unui filosof român —, să se adîncească în ea¹⁰. „Carpații nu încheie un orizont și nu despart : au unit și unesc“¹¹. În adevăr, *Zamolxe* privit în ultima reprezentare, luptă pentru „unirea tuturor geto-dacilor“, pentru „intrarea lor în veac“¹².

⁹ A. Bodor, *Der Liber — und Libera Kult. Ein Beitrag zur Fortdauer der bodenständigen Bevölkerung im römischen Dazien*, „Dacia“, N.S., VII (1963), p. 239.

¹⁰ Expresia aparține lui L. Blaga; cf. Ath. Joja, *Logos și ethos*, București, 1967, p. 282.

¹¹ C. Noica, *Rostirea filosofică românească*, Buc., 1964, p. 160.

¹² N. Mărgineanu, *Sub semnul omeniei*, Buc., 1969, p. 289.

În legătură cu *Zamolxe* se mai pot consulta: *Zamolxis și fenomenul sectant*, de Ion Banu („Noi tracii“, III, 28 decembrie 1976); *Miturile esențiale*, de V. Kernbach (București, 1978, p. 160, 216, 283-287; *Civilizația feniciană*, de C. Daniel (București, 1979, p. 245, 278).

UNDE A FOST COGHEONUL ?

de : prot. IOVA FIRCA

Cogheonul (Cogaeonum, Kogaionon, Gogaionul), muntele sfânt al geto-dacilor, unde a fost peștera sau locul subpămîntean, amenajat, în care a sălășuit Zamolxis înainte de moarte și de divinizarea sa¹, și după el toți marii preoți ai cultului său, un munte unic în felul lui în istoria religiei popoarelor², pînă în prezent nu a putut fi localizat³ precis, orice încercare de localizare fiind controversată⁴.

Astfel tradiția pune sediul profetului devenit apoi zeu al geto-dacilor în „Muntele ascuns”⁵. Caracterul acesta de „ascuns” nu e de natură să ușureze identificarea muntelui sacru al lui Zamolxe care a fost indicat, dintre scriitorii antici, numai de Strabon⁶, pe baza unei afirmații preluate de la istoricul geograf Poseidonius din Apameea (135—51 î.Hr.)⁷ și Dion Chrysostomus⁸.

Strabon scrie : „... Muntele (cu peștera în care a stat Zamolxis) a fost socotit sfînt, și așa îl și numesc. Numele lui este Cogaionon, la fel cu al râului care curge pe lângă el”. Care este înțelesul acestui nume, nu se știe.

¹ Ioan Andreescu — *Mesajul lui Zamolxis*, în *România Pitorească*, Anul VII, Nr. 83 nr. 11/1978, p. 37 b.

² Diac. P.I. David, *Religia tracodacă și celtobritanică*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCIII, nr. 3-4/1975, p. 400.

³ Cf. Victor Kernbach: *Muntele ascuns al lui Zamolxis*, în rev. *România Pitorească*, nr. 7/1972, p. 13 a.

⁴ Mircea Constantinescu, *Triumful lui Făt-Frumos*, București, 1979, p. 457.

⁵ V. Kernbach, op. cit., p. 13 a.

⁶ Textul lui Strabon, după *Geografia* VII, Cap. III, 5. București, 1974, vol. II, p. 167; pentru menționarea Cogheonului numai de Strabon, confirmă și I.I. Russu, *Religia geto-dacilor, Zei, Credințe, Practici religioase*, Cluj, p. 93, nr. 2 și p. 94 la sfîrșitul notei; Mircea Eliade, *De Zamolxis la Gengis-Khan*, Paris, 1970, p. 66; M. Constantinescu, *Triumful lui Făt-Frumos*, p. 157; Alice Botez, *Emisfera de dor*, București, 1979, p. 327, n. 19. La Herodot nu se face mențiune despre Cogaionon, cum greșit afirmă Victor Kernbach, *Muntele ascuns*, p. 13 a.

⁷ Alice Botez, *Emisfera de dor*, p. 327, n. 19.

⁸ Art. *Regi și căpetenii geto-dacice*, în *Magazin Istoric*, n. XIII nr. 142 (nr. 1/1979), p. 34 b.

⁹ *Geografia*, L. VII, c. III, 5, ed. Vant-Stef, t. II, p. 167. În ed. C. Müller, Paris 1853, p. 247, ap. Oct. Mărculescu, loc. cit. p. 211. Cf. și Liviu Marghian, *Zamolxe*, în rev. *România Pitorească*, VII, 89, 5/1979, p. 15 a; Al. Botez, o. c. p. 327, nr. 19.

În Enciclopedia Română¹⁰ a lui C. Diaconovich găsim : „Cogaeonum (lat.) pe timpul romanilor numire topografică din Carpați”¹⁰. Cuvîntul nu e însă latinesc, fiind mai vechi decît timpul romanilor. Originea lui trebuie să fie traco-dacă, deși I.I. Russu necunoscîndu-i semnificația, sau neputîndu-i stabili o etimologie sigură, nu-l trece între elementele lexicale provenite de la traco-daci¹¹. Diaconul dr. Petre David sugerează o origine celtică a numelui Cogheon : „S-ar putea ca celtii migrați peste strămoșii noștri să fi dat numele de Coggan (Cogheonon) „înălțimilor sfînte”. Probabil grecii au luat numele „Muntelui sfînt” al dacilor de la pelerinii celți din Europa și Asia¹².

Scriitorul Constantin Stamati (1786-1869), inspirîndu-se din scrierile lui Constantin Porfirogenitul, face următoarele considerații : „Cucon, astăzi la români titlu de noblete ; această zicere vine de la daci sau paținați. Cocaion, titlu ce se da bărbaților de frunte ai nației, preuți și comandanți de oști, care locuiau în munții cei mai înalți ai Carpaților, numiți Cocaion”¹³. Dacă astfel stau lucrurile atunci „Cocaion” nu era un vîrf de munte unic, ci orice ridicătură pe care își avea reședința vreun șef militar sau vreun preot de rang superior, originea cuvîntului putînd fi pusă în acest caz în legătură cu cuvîntul românesc *cucă*, în înțeles de „deal înalt și izolat”¹⁴ sau vîrf de deal¹⁵. Este un termen arhaic, păstrat îndeosebi în Banat și în zona limitrofă a Țării Hațegului și care face parte din aceeași familie de cuvinte cu cucuiul — umflătură a pielii de pe cap în urma unei loviri¹⁷ — fiind și unul din multele sinonime pentru denumirea anumitor ridicături ale scoarței pămîntului¹⁸. Atunci, în loc de Kogaion, numele locurilor respective ar putea suna și Kukuion, exact cum se zice în Banat unui cucui mare — cucuioni — sau unui cal mare căloni, „oni” fiind echivalentul sufixului augmentativ „oiu” din restul țării.

Pentru că a fost sfințit prin prezența și nevoințele lui Zamolxis-omul, văzătorul de Dumnezeu, muntele Cogheon a fost denumit și „Muntele Sacru”, sau „Muntele Sfînt”, cum relatează Strabon¹⁹. În genere, toți munții pe ale căror vîrfuri au avut loc teofanii sau epifanii, ca Sinaiul și Taborul, sau pe care au sălășuit zei ca Olimpul și Ida cretană, au fost considerați ca munți sacri.

Epitetul de sacru dat muntelui de reședință a lui Zamolxe și a urmașilor lui, în calitatea acestora de „mari-preoți care trăiau restrînși pe muntele respectiv,

¹⁰ Tom. I, Sibiu, 1898, p. 875. col. a.

¹¹ I.I. Russu, p. 93-94, n.s. 2 ; M. Eliade, o.c., p. 66.

¹² Diac. P.I. David, art. *În legătură cu Rotonda de la Alba Iulia*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. p. 10/1978, an. XCVI, pag. 1074 nota 16.

¹³ Ion și Rodica Rotaru, *Muza românească, Compuneri originale și imitații din autori străini*. București, 1967, p. 488.

¹⁴ *Dicționarul Limbii Române Moderne*, București, 1958, p. 202 b ; *Dicționarul Explicativ al limbii române*, București, 1975, p. 215 a.

¹⁵ DEX, p. 215 a.

¹⁶ Unde în afară de toponimia de felul „Cuca” există și în cîntecul „Mă suii în deal la cucă”.

¹⁷ Vezi DEX, p. 215 b.

¹⁸ Vezi G.I. Tohăneanu — Teodor Bulza, *O seamă de cuvinte românești*, Facla, Timișoara, 1976, p. 103.

¹⁹ Apud Oct. Mărculescu, *Inst. „Marelui-Preot”*, p. 211.

comunicînd numai cu regele și apărînd rar în mijlocul poporului“²⁰ vizează caracterul acestuia, dar nu îl determină mai de aproape spre a putea fi identificat cu un munte anumit. Există și „Cogaionul polisteilor lui Zamolxis“²¹ în a cărui peșteră bănuim că își făceau inițierile la intrarea în confreria monahală zalmoniană capnobații, ctiștii și polisteii, spre a fi consacrați slujirii divinității.

Cogheonului i se atribuie de către unii un rol deosebit în viața spirituală și politică a dacilor, iar de către alții chiar și în istoria universală²². „Sinai, Olympe et Cogaionon ont abrité des aigles, mais surtout des dieux qui ont imprimé à une partie du monde son destin propre“ (preot prof. Ioan Coman)²³. „Ca și marele preot, așa și discipolii să asceti vor fi locuit prin peșteri, pe vîrfurile neumblate ale munților. Dar loc sfînt de pelerinaj va fi fost numai muntele Cogaionon, lîngă apa cu același nume, unde era sihăstria marelui preot“. (Vasile Pârvan)²⁴.

Așezarea geografică a Cogheonului constituie încă o enigmă. Poate că „Muntele cel ascuns“ va rămîne necunoscut pînă la sfîrșitul timpurilor“²⁵. „Sediul imaginar al zeului Zamolxis și apoi al marelui-preot dac“²⁶, fiind socotit loc sfînt, era un loc oprit, scrie M. Sadoveanu. Păstorii din toate zările aveau semne, bouri bătuți în copaci străvechi și nu treceau cu turmele lor de acel hotar. Locul unde sălășuia proorocul lor cel bătrîn nu trebuia să fie cunoscut și cercetat decît de unii din învățăceii lui; și acei învățăcei cînd coborau între oamenii din lume aveau limba legată pentru orice nume și orice lămuriri; asupra muntelui tainic putea privi numai Dumnezeu cu ochii Lui de stele și numai El putea glăsuî cu tunetul Său“²⁷.

Abordînd trecerea în revistă a piscurilor de munți din lanțul carpatic cu care s-a încercat a se identifica Cogheonul, vom porni de la nord spre sud, începînd cu *Ceahlăul*.

Unii cercetători au afirmat că Cogheonul trebuie căutat în *Ceahlău*²⁸. Pentru aceștia Kogheon e „străvechea denumire a Ceahlăului, presupusă reședință a lui Zamolxe și a preoților săi“²⁹. Unii vorbesc chiar de „... o îndelungată tradiție, pe care legenda o pune în legătură cu pelerinajele dacilor pe Cogheon, sau Muntele Sfînt, — cum era denumit înainte vreme Ceahlăul“³⁰ Eminescu,

²⁰ Oct. Măroulescu, o.c., p. 222.

²¹ Paul Bălă-Octavian Chețan, *Mitul creștin*, București, 1972, p. 52.

²² I.I. Russu, *Religia geto-dacilor*, p. 93, nr. 2.

²³ *Zamolxis, un grand problème gète*, în *Zamolxis*, Revue des études religieuses, dir. M. Eliade, Buc. II, 1, 1939, p. 99, apud I.I. Russu, o.c., p. 93, n. 2.

²⁴ V. Pârvan, *Getica, O protoistorie a Daciei*, București, p. 161; I.I. Russu, o.c. p. 93, n. 2.

²⁵ M. Sadoveanu, *Creanga de aur*, București, 1943, pp. 23, 30; Elena Zaharia-Filipaș, *Postfață la Creanga de aur*, București, 1976, p. 207, 211, 224, 232; V. Kernbach, *Muntele ascuns*, ... p. 13, a; idem, *Miturile Daciei*, ... p. 52 b.

²⁶ V. Kernbach, o.c., p. 52 b.

²⁷ Sadoveanu, *Creanga de aur*, p. 27.

²⁸ V. Kernbach, *Muntele ascuns*, ... p. 13 a. Menționăm printre aceștia pe: Eusebiu Camilar, *Pămîntul Zimbrului*, 1962, p. 148, Dan Răscănu, *A fost odată*, în *Almanah Turistic*, 1963, p. 36 b.

²⁹ *Dacia, Antologie de literatură românească*, București, 1978, nota subliniară la poezia lui Radu Cîrneci, *Fiul lui Zamolxe*, p. 220.

³⁰ Liviu Cernălanu, Lascăr Stancu, *România, Calendarul manifestărilor folclorice*, București, 1974, p. 239.

care printre multilateralele lui preocupări era pasionat și de istoria și religia dacilor, pune reședința Marelui Preot dac, în muntele Pionul din Ceahlău³¹.

Se spune că în istorie vârful Ceahlăului ar fi fost unul din sanctuarele Daciei. Amintirea acestui lucru se păstrează nu numai în numeroasele mănăstiri și schituri de la poalele și de pe coastele lui, ci și în unele toponime ale acestui masiv, printre care cele mai reprezentative sînt: Toaca, Panaghia, Piciorul Săhastrului etc., primele două fiind noțiuni cu caracter cultural și sacral evident. Toaca indică tocmai prezența unui locaș de închinare, iar Panaghia, — piscul cel mai înalt al muntelui Pionul³² — din grecesoul *panaghia*, sfînta)³³ designează de asemenea un loc cu caracter sacru. Aceste toponime sînt evident creștine și deci mult mai noi, cum sînt și mănăstirile, dar prezența lor într-un număr impresionant într-un spațiu relativ limitat, indică un loc cu caracter de sfîntenie, cu origini în străvechime, cunoscută fiind tradiția de a nu se ridica minăstiri și biserici decît în locuri considerate sacre, în care s-au petrecut anumite întîmplări miraculoase. Trecutul dacic al Ceahlăului e amintit de o sumă de legende și de stîncă Dochia, a cărei poveste a fost literaturizată de Gh. Asachi.

Cogheonul nu a putut fi însă în Ceahlău, pe de o parte fiindcă acest munte e prea îndepărtat de regiunile de contact cu lumea sud dunăreană și pe de alta fiindcă el nu este un „munte ascuns“, cum îl definesc vechile tradiții. Dimitrie Cantemir și mulți alții l-au văzut în anumite dimineți de vară de la mari distanțe³⁴. Voievodul cărturar afirmă că în zilele senine de pe vârful Ceahlăului se poate vedea Marea³⁵, iar Sadoveanu spune despre acest „străjer al Moldovei“ că în serile senine, se zărește de la Iași, dinspre Copou³⁶.

În „Creanga de Aur“, Sadoveanu pune Cogheonul în Munții Călimani. Acolo ar fi fost, după marele scriitor, „muntele ascuns pe care contemporanii mei nu-l cunosc... într-un loc unde trei izvoare vii salută de sub piatră, zbătîndu-se ca viperele înțelepciunii... celei fără de moarte“. Acolo ar fi fost reședința ultimului mare preot dac, care stă încă, palid și semet în jîlțul dăltuit în stîncă... Cu dreapta ținea toiagul de fildeș. Avea mușchi în plete și pe sîn, îi ajungea barba la pămînt și genele la piept. Deasupra filfiiu gonindu-se în roate „cu-aripile ostenite, un alb și-un negru corb“... Supt povara acestui semn al zilelor și al nopților (el) stătea orb, însă merele de aur continuau să clipească sub bolta frunții lui, scriind misterios timpurile³⁷. „... La picioarele lui șarpele Uroboros, încolăcindu-se cu coada la gură, îmi comunica semnul eternității și al ciclurilor“³⁸.

În Călimani există și un impresionant megalit de dimensiuni ciclopice, cunoscut sub numele de „Moșul“, de la cei 12 Apostoli așezați în cerc într-o zonă

³¹ Povestea magului călător în stele, în *Poezii*, edit. Perpessidius, p. 316.

³² N. A. Constantinescu, *Dicționarul onomastic românesc*, p. 125 a; *Minerva. Enciclopedie Română*, Cluj, 1929, art. Panaghia, p. 741 a.

³³ N. A. Constantinescu, *op. cit.*, Panaghiot, p. 125 a.

³⁴ V. Kernbach, *Muntele ascuns*... p. 13 a; G. Ioan, *Ceahlăul, un monument al naturii*, în *Almanah Turistic*, 1963, p. 34 a.

³⁵ E. Cămilă, *Pămîntul Zimbrului*, pp. 151—152.

³⁶ Cf. M. Toneghian, *Mihail Sadoveanu*, București

³⁷ *Creanga de aur*, Editura Minerva (Arcade), pp. 8—9.

³⁸ *Ibidem*.

cu frumusețe de basm. Cum va fi fost numele original, autohton al acestuia, nu se știe ³⁹.

Toate cele amintite aci nu oferă însă un indiciu real că în Călimani ar trebui căutat Cogheonul.

Tot în Carpații Moldovei, în regiunea *Cașin* (Bogdana, Bogdănești, județul Bacău) plasa Cogaionul și francezul D'Anville, în sec. XVIII ⁴⁰.

Poetul Ion Gheorghe, originar din jud. Buzău, se întreabă însă dacă nu cumva „Koghionul” — sanctuar al lui Zamolxe — va fi fost în „piscul cu zei și bornă geologică între trei provincii”, care este *Penteleul*“, punct de vamă, de poartă și de stîlp de răscruce între săliștile și săcelele transilvane și tîrlele vrîncene” ⁴¹, dar nu afirmă categoric acest lucru.

Nicolae Densușianu este susținătorul unei alte teze, anume că muntele sfînt al strămoșilor noștri a fost în *munții Bucegi, vîrfurile Omul*. El scrie: „Bucegiul... a fost în antichitatea preistorică muntele cel sfînt al triburilor pastorale pelasge... Vîrfurile cele mai înalte ale acestui munte poartă astăzi numele unul de Caraiman și altul de Omul și amîndouă au fost odată consacrate divinităților supreme ale rasei pelasge, unul lui Cerus Magnus (Megas Uranos) și altul lui Saturn, numit și omul” ⁴². Pe de altă parte, pentru el, Zamolxe este identic cu Saturn, iar Gebeleizis, nume secundar al lui Zamolxis, ar fi corect Kefalitis = Kefali Dis = Kefali Dios, adică Capul lui Dumnezeu, „după cum era înfățișat prin simulacrul cel enorm de pe arcul sud-estic al Carpaților” ⁴³. Că „muntele cel sfînt” al dacilor era Bucegiul, este și convingerea arhitectului Cristofi P. Cerchez, ⁴⁴ care îi citează incorect — în această privință — pe Strabo (VII, 3, 5) Statius și Martial, aceștia nespunînd nimic despre o asemenea localizare. Numele vîrfului Omul îl derivă Cerchez din sanscritul „om”, care designează divinitatea ⁴⁵ brahmanică sau „sufletul cosmic” din celebra formulă „om mani padme hom”.

Inspirați din Nicolae Densușianu, realizatorii filmului românesc „Dacii” (scenariul Titus Popovici) au considerat și ei că locul cel sfînt al acestora a fost vîrfurile Omul din Bucegi, unde se găsește sfînxul nostru național, vechi altar păgîn al jertfelor trimise la Zamolxe.

Împotriva acestei localizări a Cogheonului se ridică însă susținătorii părerii că acesta trebuie să fie neapărat un „munte ascuns”, așa cum pretind vechile tradiții, pe cînd vîrfurile Omul, departe de a fi ascuns, este perfect vizibil, ca o imensă statuie enciclopedică dominînd cele patru zări ⁴⁶. În revista turistică „România pitorească” e formulată ipoteza că peștera Kogaionului ar fi fost în zona Muscelului (azi județul Argeș), la *complexul anahoretic rupestru* din panta

³⁹ Îng. Dan Corneliu Brăneanu, *Cunoașteți megalitiții din Cărpăți?* în România Pitorească, 7/1975, p. 4 și fotografia nr. 4 de la p. 5.

⁴⁰ *Mémoire sur la nation des Gètes et sur le pontife adoré chez cette nation*, în Histoire de l'Académie Royale des inscriptions et belles lettres, Paris, 1759, pp 34—47 (între studiul) apud I. I. Russu, *Religia geto-dacilor*, p. 66.

⁴¹ *Cultul Zburătorului*, București, 1974, p. 139.

⁴² *Dacia Preistorică*, București, 1913, p. 226.

⁴³ *Ibidem*, p. 238.

⁴⁴ *Religia la Daci*, art. în ziarul Unîversul.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ V. Kernbach, *Muntele ascuns...* p. 13 a.

de vest a străvechiului sat Piața, azi satul *Corobi la poalele sudice* ale Munților Făgărașului⁴⁷, unde un megalit ar înfățișa un mare-preot geto-dac: „Drapat în odăjdiiile cultului, cu fața în spre răsărit, ieșind în pragul altarului său din munte, el pare să transmită cu mâinile întinse mesajul de binecuvîntare, de unire și pace întregii lumi de atunci“⁴⁸. Gigantul acesta de peste 4 m înălțime, cu capul de porumbel și supersemnul puterii, cu mulți ochi pe piept ar reprezenta pe preotul-rege, apoi zeu, Zamolxis⁴⁹. Pentru existența aci a Kogaionului ar pleda și existența pînă azi a chiliilor unor anahoreți sau călugări ce-l deserveau în locul numit „La Chilia“, ca și un călugăr modelat în piatră, ce poate fi observat în partea dreaptă a statuii zeului⁵⁰. Ipoteza e lipsită însă de orice temei. Formațiile megalitice menționate nu sînt cioplite de oameni, ci stînci modelate de natură. Statuia în cazul că ar fi într-adevăr o statuie care ar reprezenta un mare preot, nu l-ar reprezenta în nici un caz pe Zamolxe zeul, căci zamolxismul nu a admis reprezentarea figurată a Divinității. Iar din punct de vedere istoric-cronologic, complexul rupestru muscelan Corbi sau Corbii de Piatră nu poate fi mai vechi decît cel buzoian Alunișul Nucu, adică din primele decenii ale sec. XIV⁵¹, chiliile de aci fiind ale unor călugări ortodocși nu ale unor anahoreți zamolxieni.

Menționăm aci și pe Simion Mehedinți, care vorbind de Cogheonul lui Strabo, cu „Muntele Sfînt la poalele căruia curgea un rîu prin fața unei peșteri“, îl aseamuește cu schitul din Peștera Ialomicioarei⁵² fără însă a încerca vreo identificare între acestea. Alți cercetători identifică Cogheonul cu Muntele Cozia. În Muntele Cozia se găsesc o sumă de stînci cu aspect bizar, antropo — sau zoomorf, lucru destul de ciudat într-un munte cu structură cristalină. Turiștii amatori Dr. Petre Măldărescu, Dr. Romulus Popescu și învățătorul Ion Banu, care din 1956 încoace au cercetat minuțios Cozia, au numit cele 25 de chipuri depistate ca fiind: „Sfinxul de la Stănișoara“, „Înțelepții“, „Moșneagul“, „Bufnița cu pui“, „Vînătorul și Cîinele“ etc. și 8 portaluri, printre cari: „Poarta Banului“, „Poarta Ursului“, „Poarta Omului“. După teoria savantului peruvian Cusco, care ne-a vizitat țara, toate aceste stînci au constituit cîndva centre de ritualuri de cult pentru populațiile străvechi. Geograful Ion Conea susține, invocînd chiar argumente științifice că actualul munte Cozia este străvechiul Cogheon (Muntele Sfînt) al geto-dacilor⁵³.

De aceeași părere e și cercetătorul Doru Todericiu, care a observat că în Munții Coziei, între mănăstirile Cornetu și Stănișoara, există trei peșteri suprapuse, spre care conduce o potecă marcată cu chipul balaurului dacic.

⁴⁷ I. Andreescu, *loc. cit.*, p. 17 b.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 17 b.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 17 b.

⁵¹ Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976, pp. 191—192.

⁵² *Vechimea poporului român*, în *Magazin istoric*, nr. 10/1978, p. 4 b.

⁵³ V. Lazăr, *Chipuri și portaluri de piatră*, în *România liberă*, Anul XXXV, nr. 9030, 4 nov. 1973, Grupajul Cotidiene, p. 2. col.

S-a încercat și o apropiere fonetică între Cogheon și Cozeon (vîrfurile Cozia) ⁵⁴, deși Cozia nu este un toponim geto-dac, ci peceneg sau cuman traducînd pe românescul Nucet ⁵⁵.

Unii bănuiesc că Zamolxis „a locuit” cîva timp în *peștera din cheile Olteului de la Polovragi*, unde a existat și o puternică cetate a dacilor ⁵⁶.

În România pitorească, Alexandru Vlahuță localizează aci Cogheonul. „Călugărul ne spune că în vechime a fost ici capiștea păgînilor și — ca și cum le-ar fi văzut aievea — ne povestește cum a trăit în tainița asta Zamolxe, zeul dacilor; cum odată din bătrîn s-a făcut tînăr și a mers de a îmbărbătat poporul la luptă; cum în sfîrșit după ce-au răzbătut pe aici romanii și s-au măsurat viteaz și a văzut el prăpădul și risipa norodului lui, de jalea înfrîngerii a închis ochii și s-a făcut duh și în clipa aceea s-a deslegat, așa din senin, o vijelie cumplită și s-au răscolit stîlpile toate, cît din învîlmășagul lor pămîntul s-a lămurit cu altă față, cu alte neamuri și cu alte legi și de atunci ne tragem noi românii, suflet nou și învîpăiat, trezit în zile de vifor, din zăngănit de paveze și sbîrnăit de săgeți ... iar stropii ce se preling și picură și azi din steaiurile acestea sunt lacrimile lui Zamolxe” ⁵⁷.

Compozitorul Gheorghe Dumitrescu cunoaște o altă variantă a tradiției în legătură cu peștera de la Polovragi, ca loc de sălășluire a lui Zamolxe: Atunci cînd romanii au năvălit în Dacia, el a ieșit din peșteră omorînd cu privirea ochilor legiunile acestora ⁵⁸.

Majoritatea istoricilor și cercetătorilor noștri de azi, urmînd pe Constantin și Hadrian Daicoviciu, ⁵⁹ cărora li s-a raliat și D. M. Pippidi ⁶⁰, afirmă că muntele Kogaionon al dacilor nu ar fi altul decît Dealul Muncelui sau Dealul Grădiștei de azi din Munții Orăștiei ⁶¹, cu complexul lui de sanctuare ⁶².

Iată ce scriau ei: „E posibil ca tocmai în Dealul Grădiștii să trebuiască să vedem „muntele sfînt” al dacilor, acel Cognionon, pomenit de geograful și istoricul Strabo” ⁶³. „În așezarea fortificată de la Grădiștea Muncelui trebuie să identificăm faimoasa Sarmizegetusa — tot basileion regia, — a lui Ptolemeu, ca și muntele sacru Kogaionon al lui Strabo, centrul politic și religios al stăpînirii dacice” ⁶⁴. Templele sacre ale dacilor s-ar fi aflat pe munții Kogaionon și au fost identificate

⁵⁴ *Cultura megalitică de pe muntele Cozia*, în „Magazin” XXII (1978) nr. 1074, mai, p. 3, apud Diac. P. I. David, *În legătură cu Rotonda*, p. 1074.

⁵⁵ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 84, 507.

⁵⁶ *Dacii olteni dau mărturie* (grupajul *Din Tainele pămîntului străbun*) în Biserica Ortodoxă Română, An. XCIII, nr. 9—10/1975, p. 1084.

⁵⁷ În col. Biblioteca pentru toți, București, fără an, pp. 86—87.

⁵⁸ În rev. *România pitorească*, nr. 8/1974, p. 6 col. c.

⁵⁹ D. Almaș, *Decebal*, p. 33.

⁶⁰ M. Constantinescu, *Triumful lui Făt-Frumos*, p. 157.

⁶¹ D. Almaș, *op. cit.*, p. 33.

⁶² Diac. P. I. David, *În legătură cu Rotonda*, p. 1047, Pt. Alice Botez identificarea aceasta e ipotetică (*Emisfera de dor*), p. 327, n. 19.

⁶³ Acad. C. Daicoviciu și H. Daicoviciu, *Sarmizegetusa*, Edit. Meridiane, 1960, p. 34; Hadrian Daicoviciu, *Dicționar de istorie veche a României*, s. v. Kogaionon, p. 363 a-b; L. Marghitan, *Zamolxe*, p. 15 c.

⁶⁴ C. Daicoviciu și M. Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei* — P. I. Edit. Academiei 1951; p. 64, apud. Oct. Mărculescu, art. cit., p. 217; vezi și L. Marghitan, *Zamolxe*, p. 15 c; M. Constantinescu, *op. cit.*, p. 157.

de unii cercetători cu sanctuarele de la Sarmizegetusa Regia (Grădiștea Muncelului de azi)⁶⁵.

Referindu-se la localizarea „muntelui Geților Cogaionon și a riului cu același nume” Felicia Vant Ștef, traducătoarea și comentatoarea Geografiei lui Strabon e de aceeași părere că „Săpăturile arheologice ca și izvoarele antice indică... dealul Grădiștei din Munții Orăștiei pe lângă care curge riul Grădiștea” ca fiind Cogheonul⁶⁶. La fel afirmă cercetătorul Valentin Hossu-Longin: „Numeroasele sanctuare, eroismul cu care a fost apărută cetatea, înverșunarea cu care romanii au distrus-o nelăsând piatră pe piatră conduc la ideea că aici se află „muntele sfânt al dacilor — Kogaion — pomenit de geograful și istoricul Strabon”⁶⁷. Un punct de vedere asemănător e exprimat și în romanul Sarmis al lui Ion Nicolae Bucur care pune Cogheonul în Munții Orăștiei lângă vechea Sarmizegetusa, ce s-ar fi numit cândva Cetatea de Munte⁶⁸. Susținătorii acestei localizări tocmai datorită faptului că în Munții Orăștiei a fost Cogheonul a fost mutată ulterior aici și capitala țării, precum ca cele două puteri, politică și religioasă, să fie la un loc. Deci pe „muntele sfânt” a apărut cu timpul strălucita cetate Sarmizegetusa, reședința ultimilor regi daci. Într-o emisiune televizată sub genericul „Baladă pentru acest pământ” 1976, sub titlul: „Acei munți înfrinși cu ziduri”, Hadrian Daicoviciu argumenta localizarea Kogaionului în Munții Orăștiei, la Sarmizegetusa, cu aceea că întrucât reședința lui Burebista nu pare să fi fost acolo, mutarea capitalei la Sarmizegetusa se datorește regilor-preoți care i-au urmat, Deceneu și Comosicus care, fiind mari preoți și deținând și puterea regală, au mutat capitala politică acolo unde era reședința lor sacerdotală, adică în muntele Kogaion. Ion Horațiu Crișan se raliază acestei păreri, considerând că rațiunea care a dus la alegerea unui loc ascuns și greu abordabil pentru plasarea în Munții Orăștiei a Sarmizegetusei nu a putut fi una strategic-militară, ci „după toate probabilitățile una de ordin religios”⁶⁹, și că în vasta zonă sacră a acestei cetăți „se pare că putem identifica acel munte sfânt (Kogaionon) al daco-geților”⁷⁰. Petre I. David e de părere și dînsul că Deceneu l-a convins pe Burebista să ridice în Munții Orăștiei cetăți de apărare și un complex de sanctuare în vederea cercetării și cunoașterii pămîntului. Astfel Marele Preot și-a mutat administrația în acest punct central la Sarmizegetusa, iar după moartea lui Burebista (44—42 î. Hr.) Deceneu devenind și rege al dacilor, construiește palatele regale lângă sanctuare, luînd astfel ființă Sarmizegetusa Regia⁷¹. Localizarea aceasta, care la prima vedere apare foarte verosimilă, se izbește însă de lipsa de peșteri din zonă, fără care Cogheonul nu poate fi conceput. De asemenea argumentul lui H. Daicoviciu că templele descoperite la Sarmizegetusa Regia conferă un caracter sacru acestei așezări, e răsturnat de existența unor temple similare, rotunde sau patrulatere, poate mai mici și mai puține la număr, totuși existente și în alte cetăți dace, ca acele de la Bîta Doamnei (Piatra Neamț), Piatra Craivii (Apoulon-Alba Iulia) sau Pecica.

⁶⁵ Art. *Regi și căpetenii geto-dacice*, loc. cit., p. 34 b.

⁶⁶ Strabon, *Geografia*, vol. II, ed. Felicia Vant-Ștef, nota 110 la cartea VII, p. 583.

⁶⁷ *Drumul lui Tarian spre inima Daciei*, în *Almanah Turistic*, 1977, p. 52 b.

⁶⁸ I. N. Bucur, *Sarmis*, București, 1967, p. 226, nota 2, și p. 277.

⁶⁹ *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p. 109.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 108.

⁷¹ *În legătură cu Rotonda*, pp. 1087—1088.

Pe lângă acestea, în ultimul timp se acreditează tot mai mult părerea că chiar dacă capitala lui Burebista a fost la început la Argedava (Popești-Novaci pe Argeș)⁷², sau a fost doar o capitală itinerantă, totuși el e acela care a pus bazele Sarmizegetusei ca reședință pentru marele imperiu creat prin abilitatea lui diplomatică și neîntrecuta lui măiestrie militară și aci a rămas capitala pînă la cucerirea Daciei lui Decebal de către romani. În ce privește alegerea locului pentru plasarea noii capitale, aceasta a fost determinată și de rațiuni strategice, pentru a putea fi cît mai ușor și mai cu folos apărută, ca și de motive de ordin economic. Astfel cercetătorul dr. Ștefan Ferenczi, alăturîndu-se opiniei lui Vasile Pârvan, consideră că „ridicarea centrelor întărite din Munții Sebeșului a fost determinată și de prezența masivă a minereurilor feroase și neferoase din zonă”⁷³. Și nu trebuie uitat mai ales faptul esențial în alegerea Cogheonului ca munte sfînt, anume acela de a fi un loc cît mai izolat și mai îndepărtat de așezările omenești pentru ca Marele Preot să poată trăi în singurătate, în meditație și în contact cu Divinitatea, părăsind cu oamenii legătură doar prin ucenicii lui, care în anumite timpuri și împrejurări aveau dreptul de a-l vizita, ca de altfel și regele însuși. Deci în nici un caz Cogheonul nu putea fi într-un centru populat și cu atît mai puțin în capitala țării, chiar dacă marele preot era uneori și rege. Căci el era în primul rînd mare preot și reprezentant pămîntesc al zeului din cer, regalitatea fiind numai o sarcină temporară survenită înîmplător numai în cazul unora dintre marii preoți.

O ipoteză tentantă privind localizarea Cogheonului Muntele Gugu — 2 292 m. — e situat la hotarul dintre Banat, Transilvania și Oltenia⁷⁴ în extremitatea occidentală a masivului Retezat⁷⁵, între Oslea, Godeanu, Țarcu și Retezatul⁷⁶, a fost enunțată de naturalistul Alexandru Borza de la Cluj care identifică Cogheonul cu vîrfurile Gugu din masivul bănățean al Țarcului, unde a găsit o mare peșteră locuibilă în care eminentul profesor presupune că ar fi sălășluit preotul lui Zamolxe⁷⁷, bazîndu-se îndeosebi pe apropierea numelui (Coghein-Gogheon-Goghen-Gugu).

C.C. Giurescu și Dinu C. Giurescu par a admite acest punct de vedere cînd se întreabă: Muntele Cogheonul să fie actualul munte Gugu?⁷⁸ Victor Kernbach e de aceeași părere cînd scrie: Gugu, cel mai înalt pisc al muntelui Godeanu (2290 m.) ar corespunde cel mai bine Cogheonului,⁷⁹ nu numai pentru

⁷² Radu Vulpe, *Burebista, unificatorul neamului geto-dac*, în vol. Știința prietena noastră, București, 1967, pp. 310, 322 și nota 30.

⁷³ *Sarmizegetusa — Regia, puternic centru al metalurgiei dace*: Magazin istoric, nr. XIII nr. 147, (nr. 6/1979), p. 24 a.

⁷⁴ Const. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, pp. 48—49; C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1975 p. 69.

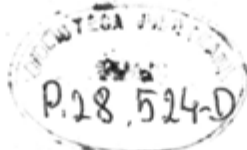
⁷⁵ V. Kernbach, *Miturile Daciei*, p. 52 a.

⁷⁶ C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1971, p. 77.

⁷⁷ *Sanctuarul dacilor Kogaionon*, în Rev. Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara, X. 1942, pp. 649—672; I. I. Russu, *Religia geto-dacilor*, p. 98, n. 2.

⁷⁸ *Istoria Românilor*, p. 69; *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri*, p. 77; Și la M. Constantinescu, op. cit., p. 157. C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, p. 48. Și la Paul Popescu Neveanu, *Cuvînt înainte*, la S. A. Tokarev, *Religia în istoria popoarelor lumii*, ed. II, Trad. I. Vasilescu-Albu, București, 1976, p. 11.

⁷⁹ *Muntele ascuns*... p. 13 a; Idem *Miturile Daciei*, p. 52 a. La C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Înălțimea muntelui Gugu e de 2 292 m. (Ist. Românilor din cele mai vechi timpuri)*, p. 77.

apropierea de nume : Kogaion — Gugheon — Guguion — Gugu, ci mai ales pentru că „acest cel mai înalt pisc al masivului Godeanu uneori se ascunde. Dacă vii din Retezat spre apus și e senin și soarele strălucește în sens avantajos, Gugu poate fi învăluit în ceață, sau cine știe cum și în ce, fiindcă pentru vedere apar numai cerul și orizontul, ca și cum muntele ar fi străveziu. Nu se întâmplă totdeauna aceasta, poate destul de rar, dar uneori muntele Gugu se ascunde. Traseul din sud oferă o optică mai docilă ; ceea ce nu înseamnă că muntele i se arată drumetului la dorință : poți merge spre el fără să-l zărești, pînă cînd îți răsare ca din pămînt, brusc, parcă ar fi crescut în ultima secundă ⁸⁰.

Și încă ceva : „poalele și trunchiul muntelui sînt populate de o stirpe de oameni puțin stranii, care își zic gugani (de fapt gugulani — precizarea n.). Sînt făpturi bine clădite, foarte înalți, de o tipologie originală, frumoși la chip, mîndri și foarte puțin vorbăreți, fără să fie însă nici trufași nici taciturni. Acești gugani își păstrează îndeletnicirea tradițională a munților, păstoritul ; sînt ospitalieri, fără exces, au o anumită politețe rece, pîrînd rafinată de o îndelungată noblete, au privirea meditativă dar nu visătoare... Lasă impresia cînd vorbesc drumetului străin că știu mult mai mult decît spun și că tainele pe care nu le mărturisesc le păstrează... dintr-o mîndrie structurală, fiind vorba de tainele lor, de un secret existențial“ ⁸¹.

„Cel mai interesant lucru la acești gugani ciudați, solemni și blajini la un mod superior, este o anume tradiție a lor, despre care vorbesc cu zgîrcenie. Ei spun că neamul lor este acolo pe muntele Gugu de la potop, sau de la începutul lumii, ba mai mult, că ei guganii, sînt primii oameni de pe pămînt, înaintea cărora nu au mai fost alții. Să ne amintim că Pausanianos se referea la pelasgi ca la prima populație hiperboreană de după diluviu ⁸².

Verosimilul se apropie de certitudine cînd mai luăm la cunoștință că la poalele Retezatului — după afirmația lui Doru Todoriciu — era în antichitate un centru inițiativ, ca și pe muntele Omul și la Cotul Vrancei.

Într-o zonă bănățeană apropiată, pe Semenici sînt niște stînci golașe, așezate în cerc, care ar fi rămășițe ale unui templu inițiativ, iar în apropierea Semenicului, la Gârîna e o înălțime numită Cuca.

Tot pe baza apropierii fonetice, Cogheonul a fost identificat mai de mult de către Katanasich și cu muntele Gogani, de lingă Mica, la sud de Dunăre ⁸³, „ceea ce e foarte departe de adevăr“, precizează îngrijitoarea ediției românești a lui Strabon ⁸⁴, fără a-și argumenta însă punctul de vedere.

Reținem că însăși această plasare a Cogheonului în sudul Dunării, făcută de un slavist, este tot într-un teritoriu cu populație românească, dovadă toponimele Mica și Gogani, ultimul nume fiind frecvent și în onomastica atît sud-dunăreană (Goga), cît și în cea de la nordul acestui fluviu (Goga, Gogan, Gogancea etc.).

⁸⁰ V. Kernbach, *Muntele ascuns*... p. 13 a-b.

⁸¹ *Ibidem*, p. 13 b.

⁸² *Ibidem*, p. 13 b.

⁸³ C. Müller, *Strabonis Geographis*, Paris, 1858. *Index nominum rerumque : Coegeanus*, p. 778 col. 2, apud Strabon, *Geografia* v. II, ed. Vant-Stef, nota 10 la cartea VII, p. 583.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 583.

Cum însă tot ce știm despre Zamolxe are legătură nu cu tracii sud-dunăreni, ci cu geto-dacii de la nordul fluviului — (Cicerone Poghiric consideră hidronimul și oronimul Kogaionon ca aparținând Daciei)⁸⁵, Cogheonul trebuie căutat acolo în Dacia, dar nu prea departe de Dunăre, la sudul căreia și aproape de care se găsește un munte și un râu, cu un nume tulburător de asemănător cu Cogheonul.

Un alt loc care ar putea avea legătură cu Cogheonul e *peștera Veterani* din defileul Cazanelor Dunării. Numită de romani Priscobara⁸⁶ (nume dac), sau Piscabara⁸⁷ (ceea ce e mai verosimil), această peșteră e lungă de 28 m., largă de 34 m și înaltă de 40m. Deasupra intrării e o fereastră naturală, cu diametrul de 50 cm. Dată fiind asemănarea ei cu o biserică, imaginația populară a socotit-o drept un templu vechi al zeului dac Zamolxes⁸⁸.

Peștera Gaura Chindiei sau Gura Mică, situată pe malul Dunării, în raza comunei Pescari (Coronini), jud. Caraș-Severin este și ea propusă a fi fost sediul sălașului lui Zamolxis.

Arheologul Vasile Boroneanț a descoperit pe pereții acestei peșteri picturi în ocru-roșu, cu reprezentări stilizate : ființe omenești, păsări, brăduți, motive astrale (soarele), amprenta unei palme și a degetelor, ca și diferite semne grafice, care par a fi o scriere veche ; linii, cercuri cu puncte sau barate, pătrate punctate, elemente în formă de X, pentagoane, cruci, stele cu 5 colțuri și în fine texte mai târzii, în chirilică și slavonă veche⁸⁹. Aceste picturi rupestre datează începând din epocă mezolitică și continuă până foarte târziu⁹⁰ căci peștera a fost loc de refugiu și în timpul năvălirilor barbare și în timpul ocupației otomane⁹¹. Picturile de aci, e de părere descoperitorul, au o valoare cultural-artistică și magico-religioasă⁹². Ocru-roșu a fost — și este încă — la popoarele primitive, simbolul vieții și al perpetuării ei⁹³.

Vasile Boroneanț se întreabă dacă picturile de pe pereții peșterii Gaura Chindiei sînt simple însemnări ale celor ce au locuit-o vremelnice, făcute întîmplător, sau mesaje ori exprimări cu un conținut mai adînc, făcute anume de inițiați, într-un loc tănuț⁹⁴. Diaconul P. I. David afirmă : „Sîntem convinși că aci a fost reședința unui conducător religios, sau un mare preot al strămoșilor noștri indoeuropeni și apoi prin succesiune a vreunui slujitor al tracilor sau geto-dacilor“⁹⁵. Și conchide : „Se poate . . . ca aci să fi avut una din locuințele de inițiere Marele-Preot al dacilor, poate fi un mic Kogaionon sau un atelier pentru inițiere, sau de închinare lui Za-

⁸⁵ *Thrace et daco-mésien, langues ou dialectes*, în *Thraco-Dacica*. Edit. Acad. R.S.R. 1976, pp. 336, 337.

⁸⁶ Mihail Marinescu, *Pe firul Dunării*, București, 1968, p. 24.

⁸⁷ Prof. Daniil Lăitin, *Dunărea dintre Baziaș și Turnu Severin*, București, 1925, p. 49.

⁸⁸ M. Marinescu, *Pe firul Dunării*, p. 24.

⁸⁹ Vasile Boroneanț, *O descoperire senzațională : Deasupra Dunării o peșteră cu picturi rupestre*, în *România pitorească* nr. 2/1974, p. 15 a-b.

⁹⁰ Idem, p. 15 a. Și în recenzia Diac. P. I. David, în *Studii Teologice* an XXVI, nr. 7—8/1974, p. 640.

⁹¹ Recenzii P. I. David, p. 641.

⁹² *Ibidem*, p. 640, 641.

⁹³ *Ibidem*, p. 641.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 640.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 641.

molxis, Gebeleizis iar mai târziu, în epoca creștină, Sfintei Cruci sau Stelei Nașterii. Poate aici se vor fi tilcuit semnele cetății sacre (Sarmizegetusa-Muncel) iar palma să fie chiar a lui Deceneu sau a înaintașului său, sau a urmașului său⁹⁶.

Concluzii incontestabile că în toate punctele menționate, piscuri de munți și peșteri, au putut fi lăcașuri de cult dacice, închinat lui Zamolxe, sau chiar anteroare lui.

Atestarea de către arheologi a unor urme de sanctuare preistorice ca acele de la Căscioarele, Trușești, Sărata-Monteoru etc. mai vechi decât sanctuarele dacice propriu-zise, descoperite în Munții Orăștiei, la Piatra Craivei, Bîtea Doamnei, Barboși etc. nu numai că nu ușurează, dar complică și mai mult localizarea Cogheonului⁹⁷. Lucrul acesta nu trebuie să ne mire, cînd e știut că „nici grecilor contemporani nu le e la îndemînă să se descurce între cei 14 munți, sau vîrfuri cu numele Olympos⁹⁸, cînd este vorba să precizeze lăcașul zeilor lor. Nu e exclus ca în unele din piscurile montane sau în grottele amintite mai înainte să-și fi avut reședința preoți geto-daci de rang mai înalt, depinzînd ierarhic de Marele-Preot de la Cogheon, și care asistau ca șefi spirituali pe conducătorii politici și militari din fruntea unor triburi sau uniuni tribale. Îndeosebi acesta pare să fi fost rolul sanctuarului de la Piatra Craivii, depinzînd de centrul civic de la Apulum⁹⁹. Nu sîntem de acord însă cu părintele Petre David că Marele-Preot în persoană ar fi vizitat aceste sanctuare și ar fi slujit în ele¹⁰⁰, fiindcă acesta nu-și părăsea decît foarte rar reședința sa și în cazuri cu totul excepționale. Și nu socotim că putem găsi ceva similar în acele vremuri arhaice cu Vizitele canonice protocolare obișnuite în viața bisericească de azi. Dar, fiindcă au existat mai multe sanctuare montane precum și caverne de retragere și viețuire ascetică pe întinsul teritoriului geto-dac, e atît de greu de precizat care din ele pot fi identificate cu Cogheonul, căci acest Qoagueon, unde s-a retras din tumultul lumii spre meditație însuși Zamolxis și de unde a ieșit pentru a-și confirma adevărul predicii, reîntorcîndu-se apoi spre a-și stabili aci reședința ca cel dintîi mare preot al neamului său; unde era marele sanctuar al dacilor în apropierea stîncii în vîrfurile căreia sălășluia Marele Zeu¹⁰¹ cu care a fost identificat Zamolxe însuși după părăsirea acestei lumi; unde și-au avut sediul Marii-Preoți care i-au urmat lui în această demnitate, nu a putut fi decît într-un singur loc. Și Cogheonul ca centru religios și spiritual al geto-dacilor a rămas în același loc, chiar dacă puterea politică și-a schimbat capitalele, după cum a rămas mereu unul și același și în cazul desmembrărilor teritoriului național al geto-dacilor, sau al existenței mai multor formațiuni statale în cadrul acestui teritoriu. Nu este exclusă de asemenea nici părerea unora că acest munte sacru să nu-și fi primit aureola sfințeniei în urma retragerii lui Zamolxe aci, ci să fi avut un asemenea nimb din străvechimi imemorabile, ceea ce l-a putut determina pe Zamolxe să-și aleagă sălășul în taințele lui.

⁹⁶ M. Constantinescu, *op. cit.*, p. 157.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 157.

⁹⁸ Diac. P. I. David, *În legătură cu Rotonda*, p. 1074.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 1074.

¹⁰⁰ Ion Nicolae Bucur, *Sarmis*, p. 226.

¹⁰¹ *Noi Tracii*, serial, în *Săptămîna*, p. 7 col. 1.

Am menționat deja părerea lui Iosif Constantin Drăgan că „în Cogaion sau Gogaion, în spațiul carpato-danubian, era „Cetatea Zeilor,, unde s-a născut mitologia tracică”¹⁰². Unde anume a fost acest Cogheon e astăzi imposibil de stabilit. Mai ales că numele tainic pe care l-a avut și care a fost numele lui propriu — cogheon fiind după cum am arătat un nume comun — ne este total necunoscut, după cum nu avem nici o indicație de ordin geografic în ce zonă a teritoriului geto-dac ar putea fi plasat. Faptul că reședința regilor daci nu a fost tot timpul numai la Sarmizegetusa exclude Munții Orăștiei din competiția pentru Cogheon, sau nu îi impune în mod necesar, căci e cunoscut că, anterior, centrele puterii geto-dace au fost în alte zone.

Am spus că nu e lipsită de ingeniozitate ipoteza inversă, după care mutarea capitalei Daciei Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului) să nu fi fost determinată numai de considerente strategice, ci în primul rând de considerații religioase și naționale, pentru ca șeful puterii civile să fie alături de căpetenia religioasă. Dar am arătat că, dat fiind caracterul tainic al Cogheonului ca loc de retragere, nu a fost posibil să se admită în imediata lui apropiere construirea unei aglomerații umane și cu atât mai puțin să fie inclus el în interiorul unei cetăți.

Convingerea noastră e că Geto-Dacia a avut un singur centru religios, Cogheonul, și una sau mai multe capitale politice, atât concomitent, când erau mai multe stătuțele, cât și succesiv, anterior statului centralizat al lui Burebista și al urmașilor lui direcți. Unitatea neamului geto-dac a fost îmfăptuită politic doar sub Burebista, dar cea religioasă a existat tot timpul de la Zamolxe pînă la Decebal.

O asemenea scindare între capitala politică și cea religioasă a unui popor nu e ceva cu totul neobișnuit, căci o întâlnim și în Arabia Saudită, unde Mecca e centrul religios — nu numai al Arabiei ci al întregii lumi musulmane — iar Riad e capitala politică; în India, unde Benares e orașul sfânt, în timp ce New-Delhi e capitala țării; în Ungaria, unde capitala e Budapesta iar reședința primatului țării e la Esztergom; (Strigoniu); în Marea Britanie, unde șeful Bisericii anglicane nu își are sediul în Londra, ci la Centerbury, etc.

Cît privește Ceahlăul și Călimanii aceștia sînt prea departe de locurile unde a fost centrul puterii dacilor, pentru ca acolo să fi putut fi punctul sfînt de iradiere și de coeziune a unei noi și superioare credințe religioase. Teritoriul unde ar fi Cogheonul se restrînge astfel între valea Oltului din regiunea străpunerii Carpaților de acest rîu și regiunea Cazanelor Dunării, mai precis undeva în nodul orografic al triplex confiniumului dintre Banat, Oltenia și Hunedoara (Transilvania), undeva în punctul de sudură al acestor trei provincii românești, care au constituit regatul lui Decebal și ulterior provincia romană care s-a numit mai tîrziu Dacia Felix. Se poate să fi fost nu prea departe de zonă cu atîtea amintiri ale religiei pelasgilor — gîndindu-ne evident după N. Densușianu — a Porților de Fier, dacă nu chiar în această zonă, cum preconizează I. C. Drăgan care localizează Cogheonul „la ieșirea fluviului din Cazane, pe la Porțile de Fier, (unde era) lăcașul zeilor din cetatea Gagani sau Gaganæ”¹⁰³. Atît numai că Cogheonul nu

¹⁰² *Noi Tracii, Craiova, 1976, p. 74; M. Constantinescu, Triumful lui Făt-Frumos, p. 157 (opinia mai veche a lui N. Densușianu).*

¹⁰³ Pentru autohtonia cuvîntului țarc, vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române II, Limbile balcanice*, ed. II. 1943, p. 123.

putea fi cetate, ci cel mult un centru monastic, sau — și mai precis — o sihăstrie. Sau dacă nu aci, atunci undeva între Porțile de Fier și muntele cu numele atât de apropiat de Cogheon care e Gugu, dacă nu tocmai în acest munte. În sprijinul acestei localizări s-ar putea aduce și unele argumente. Astfel, unul din masivele muntoase apropiat de Gugu păstrează numele geto-dac de Țarcu¹⁰⁴, iar lângă Cerna există un toponim „Presacina“, unde în munții de calcar care sug apa sînt „o mulțime de peșteri, amintind prin latinescu presagio de marele preot dac, retras în peșteri, care proorocea viitorul“¹⁰⁵. Unii pronunță acest toponim și Prisacina sau Prisăcina (localitate situată pe apa cu același nume care se varsă în Cerna¹⁰⁶). La prima vedere, numele pare a avea o fizionomie slavonă și desigur că ar putea fi pus în legătură cu Prisaca; totuși acest cuvînt românesc nu e de origine slavonă, ci are o „etimologie necunoscută“¹⁰⁷, ceea ce mărește gradul de probabilitate al presupunerii.

În aceeași zonă sînt și alte localități cu nimb de mister¹⁰⁸ avînd numiri cu rezonanță religioasă, care s-au transmis aproape nemodificate¹⁰⁹ cum ar fi „Capino“ care evocă vasul cu toartă folosit pentru jertfă (capedo în latină), sau localitatea Cloșani (în documente medievale Coșani) al cărei nume ar putea fi tras din latinescul coacina, cu înțelesul de purificare¹¹⁰. Personal sîntem departe de a ne însuși aceste identificări etimologice, totuși în bijbilia după descoperirea Cogheonului le-am considerat ca putînd fi generatoare de sugestii deschizătoare de noi perspective de orientări în problemă.

Încercăm să întărim argumentația și cu alte probe. Ceva mai departe de Muntele Gugu, dar tot în relativă apropiere de el ca și de Porțile de Fier, era în vechime localitatea Gaganis (sau Gaganac)¹¹¹ în valea superioară a Timișului, probabil la Slatina Timișului¹¹², ale cărei consoane sînt identice cu ale Gogheonului. Apoi, în zona dunăreană a regiunii există un munte cu numele de „Moșu“, distrus parțial în timpul lucrărilor pentru sistemul hidro-energetic și de navigație Porțile de Fier, pe care Nicolae Densușianu îl consideră a fi „Simulacrul lui Zamolxis“. La punctul cel mai important din catena sudică a Carpaților, lângă Porțile de Fier, pe coasta ce se numește Sfîntul Petru, călătorul mai observă și

¹⁰⁴ Ion Al. Florescu, *Tradiția istorică păstrată de Biserică*, în *Glasul Bisericii*, XXXVI Nr. 1-3/1977, p. 134.

¹⁰⁵ Aoud Dr. Ilie Cristescu, *Tezaurul Cernei*, București, 1978, p.p. 38, 39 și harta anexă de la sfîrșitul cărții.

¹⁰⁶ *Dicționarul Explicativ al limbii române*, p. 745, a. M. Bărbulescu-Dacu îi atribuie o origine sanscrită *Originea daco-tracă a limbii române*, I, București, 1936, p.p. 55, 173, Prisaca sau oresaca ar veni din sanscrită prasanga = reuniune de un număr de stupi. (Ibidem, p. 173).

¹⁰⁷ I. Al. Florescu, *Tradiție istorică*, p. 134.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 135.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 134, 135.

¹¹⁰ Diac. P. I. David, *În legătură cu Rotonda*, harta fig. 5, între p. 1084-1085.

¹¹¹ C. C. Giurescu, Dinu Giurescu, *Istoria Românilor I*, p. 88 (harta Daciei romane).

¹¹² *Dacia preistorică*, p. 215. Cf. și P. R. Georgescu, *Un proiect pentru o mitologie românească*, *Dacia preistorică* de N. Densușianu. Serial în *Săptămîna*, nr. 455, 2 aug. 1979, p. 11 col. c.

astăzi bustul unei figuri umane de o mărime uriașă, tăiat în stîncă de mîna omului preistoric... Legende populare numesc această figură megalitică „Moșu”¹¹³.

Problema „megalitilor” din Carpați, dacă sînt artefacte sau formațiuni naturale, datorită acțiunii agenților atmosferici, nu e încă definitiv și satisfăcător rezolvată, așa că nu aspectul statuar al acestei stînci este cel care ne interesează, ci numele ei de „Moș”, care se regăsește în teonimul Zamolxis.

Un prilej de gîndire ar putea oferi și împrejurarea că cea dintîi mînăstire ctitorită după întemeierea Munteniei pe pămîntul românesc de sud dunăreanul Nicodim cel Sfințit a fost de asemenea în această regiune, la Vodița. Nu cumva ceea ce a determinat alegerea acestei zone de la marginea Țării Românești și relativ depărtată de capitala țării, Cîmpulung — Curtea de Argeș, a fost tocmai aureola ei de sacralitate deosebită, moștenită din tradiția precreștină? Sintem de acord că nu Vodița e prima mînăstire zidită în Țara Românească¹¹⁴ și că monahistul românesc datează de la încreștinarea geto-dacilor, mai mult sau mai puțin romanizați, dovezi despre el existînd cel puțin din sec. IV¹¹⁵. Virgil Drăghiceanu a constatat că sub ctitoria lui Vlaicu Vodă și a lui Nicodim se află ruinele unei mînăstiri mai vechi, probabil de pe vremea lui Litovoi¹¹⁶. Din folclor e cunoscută tradiția că mînăstirile se zidesc pe ruinele altora mai vechi. Sub ruinele primei mînăstiri ortodoxe române prenicodimiene de la Vodița să nu fi fost oare ruinele unui centru monastic geto-dac, în directă legătură, sau în imediata vecinătate a Cogheonului, care poate să fi fost înconjurat de o salbă de locașuri sacre, așa cum capitala Sarmizegetusa de mai tîrziu va fi înconjurată de o serie de cetăți sau de foruri militare?

În fine, în acea regiune a fost însuși centrul spiritualității geto-dace după cum ar reieși din faptul că teritoriul în care s-a format nucleul viitoarei limbi române — centrul românicii comune — a fost tocmai în această zonă geto-dacică romanizată de la nordul și de la sudul Dunării și anume în sudul Ardealului, Banatului și Olteniei, pe de o parte, și în regiunile Timocului și Moravei pe de alta.¹¹⁷

Ca o încoronare a tuturor acestor situații și date luate din atît de fêlurite domenii de cercetare, ce loc mai potrivit ar fi fost pentru reculegere și înălțarea cugetului și a simțirilor spre divinitate decît peisajul magnific al străbaterii lanțului Carpato-Balcanic de fluviul maiestuos care e bătrînul Danubiu, în locul unde acesta își schimba numele în Istros.

Unde în altă parte ar fi putut fi Cogheonul, decît în regiunea aceasta cu vechi tradiții culturale și de habitat uman, în care s-au descoperit pare-se cele

¹¹³ Arhim. Prof. Veniamin Micle, *Despre monahismul ortodox român anterior secolului al XIV-lea*, în *Glasul Bisericii* XXXVII nr. 3-4/1978, pp. 313, 314.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 301; Pr. Prof. Rămureanu, *Miscarea audienilor în Dacia politică și nord-dunăreană* (sec. IV-V), *Biserica ortodoxă română* 9-10/1978, pp. 1063, 1064.

¹¹⁵ 115 Arhim. V. Micle, *loc. cit.* p. 312.

¹¹⁶ A2. Rosetti, *Ist. limbii Române, Noțiuni generale*, ed. II. București, 1945, pp. 47, 46.

¹¹⁷ D. Tudor, *Valoroase descoperiri arheologice zona Porțile de Fier*, în *România Liberă*, an. XXXVI nr. 10485/12 iulie 1978, p. 2 a. Amănunte privind vechimea cronologică, localitățile și obiectele descoperite, în același articol, p. 2 a-b.

mai vechi urme din paleolitic (paleoliticul mijlociu, continuat cu cel târziu-superior) de la noi¹¹⁸ și a fost depistată cea mai veche artă cunoscută până acum pe teritoriul României, arta geometrică-decorativă a epocii epipaleolitice din zona Porțile de Fier¹¹⁹. Aici, în ultimul timp — se preconizează că pe malul iugoslav al Dunării, la Lepenski Vir a ființat o așezare de tip urban tot atât de veche ca aceea de la Ierihon considerat până acum drept cel mai vechi oraș din lume. Ori, numai într-un asemenea cadru multimilenar de cultură și civilizație au putut dospîi gînduri și s-au putut frămînta probleme de o atît de înaltă ținută spirituală filozofică și etică ca acele legate de zamolxism, care au uimit antichitatea prin ineditul și originalitatea lor și cărora peștera Cogheonului le-a slujit drept leagăn.

După cucerirea Daciei de romani, cînd zamolxismul era persecutat, nu e exclus ca marele lui pontifice să-și fi mutat reședința în zona dacilor liberi, a Carpaților și Costobocilor, în Călimani sau Ceahlău, pentru ca mai târziu, după retragerea aureliană, să se revină la vechiul Cogheon, unde, odată cu biruința deplină a creștinismului, s-a încheiat șirul marilor preoți al lui Zamolxis.

În fine, Cogheonul ar putea fi definit așa cum l-a numit Eminescu : „Munte jumătate-n lume, jumătate-n infinit”, adică altfel spus, jumătate în istorie, jumătate în legendă, pe plan geografic putînd fi localizat oriunde în lanțul carpatic.

¹¹⁸ Vladimîr Dumitrescu, *Artă preistorică în România*, București, 1974, p. 171, a. Amănunte despre descoperirile de la Cuina Turcului, *ibid.*, p. 10-b — 14-a.

¹¹⁹ Eminescu — *Poezii*. Ed. Perpessicius, București, 1958, p. 288.

CUVÎNTUL DACIC „VATRĂ” — CONȘTIINȚĂ ȘI PERMANENȚĂ BIMILENARĂ A POPORULUI ROMÂN

de: prof. T. V. DAMȘA

Nu va fi lipsită de interes, credem, încercarea de a pune în lumină o moștenire din limba strămoșilor noștri daci, acum când poporul nostru sărbătorește 2050 de ani de la constituirea primului stat centralizat pe pământul locuit astăzi de poporul român, vatra și leagănul formării sale. Urmaș și continuator al vechilor daci, într-o expresie de limbă latină, poporul român este o fericită sinteză de elemente autohtone și romane sau romanizate, în care elementul etnic nu s-a modificat prea mult, cu toată masiva infuzie a fenomenului roman¹.

Amintirea a două momente importante din istoria strămoșilor noștri ne va ajuta să înțelegem mai bine o seamă de virtuți moștenite de poporul nostru de la dinșii, între care dragostea de libertate, dârzenia cu care a rezistat în fața vrăjmașilor și vitejia cu care a apărut de-a lungul istoriei sale bimilenare sacra moștenire, *vatra și pământul, țara și mormintele înaintașilor*.

Primul este momentul întemeierii primului stat dac centralizat, în secolul I î.Hr. care coincide cu și se explică prin apariția puternicei personalități politice și militare a lui Burebista în fruntea triburilor geto-dace, care a știut să folosească o serie de factori economici și externi, creînd primul stat dac puternic, temut și respectat.

Stăpîn pe situație și sigur pe hotărârile țării sale, la apogeul puterii, Burebista face un examen al politicii internaționale ajungînd la convingerea că celălalt mare centru de putere al vremii, situat în Italia, la Roma, trebuia cîștigat printr-o eventuală înțelegere de la egal la egal, spre a nu se ajunge la sîngeroase conflicte cu aceasta. Romanii însă erau departe de a vedea cu ochi buni dezvoltarea statului dac, în faza de creștere și de extindere. Senatul roman era serios preocupat de puterea dacică realizată de marele rege, înzestrat cu calități excepționale, avînd avantajul continuității, spre deosebire de consulii ce se schimbau în fiecare an. Din nefericire însă pentru unitatea dacilor, Burebista a fost ucis, în același an cu

¹ Iosif Constantin Drăgan, *Idei și destine*, Cartea Românească, București, 1977, p. 52. Paul MacKendrick, *Pietrile dacilor vorbesc*, În românește de Horia Florian Popescu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 12.

Cezar, de către șefii de trib invidioși și iritați de guvernarea sa autocratică. La moartea sa regatul s-a dezagregat în patru sau cinci părți — deși nucleul transilvan s-a menținut — și a rămas divizat timp de o sută de ani, pînă cînd s-a reunificat sub Decebal, un alt erou național ².

Cel de al doilea moment istoric ce exprimă virtutea iubirii de vatră a geto-dacilor coincide cu ultimul mare moment din istoria dacilor pe care îl constituie tragica epopee a ultimului lor rege Decebal, care duce în mormînt, odată cu el, și statul dac. Asupra acestui eroic moment ne vom opri puțin.

Dintre toate popoarele de la Dunărea de Jos, romanii văzuseră și mai ales simțiseră că cei mai primejdioși, prin numărul lor, prin organizarea lor, prin civilizația și curajul lor, netemători de moarte, erau dacii. Înainte de a-i învinge în țara lor, pe malul stîng și în Transilvania, se gîndiseră să-i înconjure, fie prin întinderea posesiunilor romane, fie prin barbari, adversari ai dacilor și clienți ai imperiului. Și izbutiseră în mare parte. La suirea pe tron a lui Domițian, dacii se găseau strînși din trei părți de dușmani. Spre miazăzi și spre răsărit erau provincii romane : Moesia superioară și cea inferioară, aceasta din urmă întinzîndu-se pînă pe țărmul nordic al Mării Negre și avînd sfera de influență și în cîmpia munteană ; spre apus erau regii clientari suebi și iazygi, care dominau cîmpia Tisei, nu și munții însă, unde dacii își păstrau vechile lor locuințe. Dacii din regiunea deluroasă și muntoasă a Țării Românești, din Transilvania și din Banat riscau deci să fie atacați din trei părți deodată, să fie încercuiți aproape. În aceste condiții, ei trebuiau să spargă acest cerc care se tot strîngea în jurul lor. Se apropia ceasul conflictului decisiv.

Dio Cassius povestește că regele dacilor, Duras, „văzînd greutățile situației dă de bună voie domnia lui Decebal”, fiul lui Scorilo, făcîndu-i acestuia un entuziast portret, spunînd despre Decebal că „era priceput în ale războiului și iscusit la faptă ; știînd cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știînd a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere ; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut” ³. Conflictul a izbucnit cu atacul dacilor peste Dunăre și victoria lor asupra armatelor romane. Domițian va accepta propunerile de pace cerută de Decebal în 89 ⁴. Potrivit consemnărilor oficiale, Traian a întreprins campaniile dacice din 101-102 și 105-106 pentru a spăla rușinea păcii încheiată de Domițian în anul 89. S-a afirmat cu îndreptățire, fără îndoială, că Decebal adăpostea dezertori și folosea banii dați de romani ca să respecte pacea pentru a plăti inginerii romani care să construiască fortărețe împotriva romanilor. Dar a existat incontestabil și un motiv economic : atracția pe care o exercitau minele de aur ale dacilor. Dacia era renumită pentru bogățiile ei fabuloase. Oricare ar fi fost motivele, agresiunea ar fi dus, dacă era încununată de succes, la dispariția satului dac și, de aceea, rezistența a fost eroică. Din fericire pentru noi, atît agresiunea cît și eroismul sînt consemnate frapant de două monumente remarcabile

² Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București. 1978, p. 49 ; de asemenea la H. Dalcovici, *Dacii*, București, 1965, p. 99, precum și la Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*. București. 1975, p. 448—449

³ Dio Cassius, *Istoria romană*, cărțile LXVII și LXVIII, în trad. prof. T. A. Naum, la H. Daicovici, o.c., p. 203.

care au supraviețuit : banda spiralică sculptată a Columnei lui Traian din Roma și metopele și crenelurile trofeului său înălțat la Adamclisi în Dobrogea. Ele constituie, amîndouă, surse principale, care pot fi utilizate, cu precauțiile necesare, pentru descrierea celor două războaie dacice purtate de Traian⁵.

Evident, Dacia a suferit pierderi cumplite în cele două războaie purtate împotriva lui Traian. Mii și mii de oșteni căzuseră pe cîmpurile de bătălie, apărîd eroid fiecare cetate, fiecare colină, fiecare palmă de teren. Decebal, conducătorul eroiceii lupte de apărare, pierise. Dar poporul dac, învins, îngenuncheat sub povara victoriilor romane, a continuat să existe. Rămăseseră în viață o parte din oștii lui Decebal, trăiau aceia care se închinaseră de bunăvoie învingătorului, trăiau femeile, copiii, adolescenții prea tineri pentru a fi putut lua armele împotriva cuceritorului roman și bătrînii prea slabi ca s-o mai facă. Teoriile unor istorici străini, din trecut, despre exterminarea dacilor sînt voit eronate, bazate mai mult pe motive de ordin politic, nu științific. Afirmînd că dacă au dispărut sau că puținii care vor fi rămas au dus, sub stăpînirea romană, pînă la 271, o viață izolată ce n-a permis romanizarea lor, aceștia susțineau că Dacia ar fi fost părăsită de toți locuitorii ei care vorbeau latinește și erau străini de acest pămînt, fiind colonizați aici de Traian, devenind astfel, la sfîrșitul secolului al III-lea, un fel de pămînt al nimănui, la discreția popoarelor migratoare care i-au asimilat pe dacii neromaniizați, chipurile, aflați încă aici. Cu astfel de teorii false, antiștiințifice, se justificau în trecut stăpînirea habsburgică asupra Transilvaniei sau pretențiile revizioniste ale fascismului hortist, iar astăzi, peste ocean, unele cercuri bine finanțate, folosesc aceleași vechi și tendențioase argumente, respinse de mult de știința istoriei, care lucrează cu dovezi materiale și argumente științifice. Istoriografia românească a dat riposta cuvenită acestor teorii, iar realizările ei de aproximativ două decenii o fac capabilă nu numai să dovedească persistența dacilor sub romani, ci și să zugrăvească tabloul vieții lor, să urmărească în linii generale procesul de romanizare a populației dacice⁶. Procesul de romanizare al Daciei a fost rapid. El se poate observa în înseși numele localnicilor care, în cîteva generații, ajung curat romane. Exemplele oferite pe larg în Istoria românilor de Constantin și Dinu C. Giurescu sînt edificatoare⁷. Concluzia pe care o trage istoriografia noastră cu privire la romanizare poate fi rezumată astfel : „Se poate afirma că la jumătatea secolului al III-lea, deci înainte de retragerea legiunilor, Dacia era o țară pe deplin romanizată. Atît în orașe, cît și în sate, se vorbea acum latinește : bine înțeles, nu latina literară, aceea a lui Tacit, Horațiu și Pliniu, ci latina populară, așa cum vorbea poporul, cu o gramatică aproximativă și cum o scria el, nerespectînd întotdeauna terminațiile și ortografia”⁸. Ce sa împlînat cu această

⁴ Pentru relatarea amănunțită a faptelor epice a se vedea la H. Daicovici, o.c., întreg capitolul VII ; de asemenea, la Const. C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, o.c., pp. 48—55, precum și la Ioșif Const. Drăgan, *Noi, tracii, Istoria multimilionară a neamului nostru* vol I Craiova, 1977 ; pp. 288—309.

⁵ Astfel procedează Paul MacKendrick, o.c., pp. 63—78.

⁶ H. Daicovici, o.c., p. 24 urm. ; de asemenea, foarte convingător sînt tratate problema romanizării și problema continuității daco-romanilor în ținutul carpato-danubian, cu mijloace și argumente cu adevărat științifice, de către Const. C. Giurescu—Dinu C. Giurescu în vol. I al citatei lucrări.

⁷ O.c., p. 114.

⁸ C. Giurescu, Dinu C. Giurescu *Istoria românilor*, vol I București 1974 p. 215.

populație romanizată la retragerea legiunilor din Dacia? S-a retras în totalitate, așa cum susțin teoriile amintite? A dispărut fără urme limba dacă? Iată întrebări la care istoricii și lingviștii noștri de seamă au dat răspunsuri convingătoare și științifice dovedind, fără puțință de tăgadă, continuitatea și permanența populației dacoromane pe teritoriile ocupate azi de poporul român. La aceștia se adaugă și istoricii și lingviștii străini care s-au ocupat de problemă, între care, recent, italianul Alberto Araldo⁹. Acesta, luând în discuție argumentele celor care contestă continuitatea pe motivul absenței în dacoromână a elementelor germanice antice — socotit ca un argument „forte” de susținătorii „remigrării” sau al „reînnoierii” dacoromânilor în Dacia după presupusul exod — argumentul, „considerat cu calm” — spune autorul — „devine o nonproblemă”. Și autorul își motivează, în continuare, afirmația, cu multă justete și logică, în felul următor: „Desigur, sîntem de acord că dacă astfel de elemente ar fi prezente în mare număr, această obiecție ar trebui îndepărtată, iar teoria „continuității” poporului român pe pămîntul său ar fi confirmată. Este, totuși, o viziune distorsionantă gîndul că absența unui fapt ar confirma necesitatea contrariului. Ne place să repetăm principiul nostru metodologic: *ex silentio nihil*. Într-adevăr, problema, așa cum e pusă de numeroși istorici și lingviști, seamănă mai degrabă cu un proces care se bazează mai mult pe indicii, în care acuzatul trebuie să furnizeze alibiul, decît o problemă științifică adevărată, care trebuie cercetată cu o metodologie corectă. Acceptînd ca o provocare o astfel de prezentare a problemei, ne întrebăm, înainte de a înlătura problema unei efective lipse a acestor elemente, de ce oare limba dacoromână și cu ea poporul român, etnogeneza și continuitatea sa trebuie să fie suspectate de infracțiune. După acest criteriu am putea pune sub acuzare alte limbi romanice, în care elementul germanic de adstrat și superstrat este, hotărît, în cantitate redusă”.

Lingvistica vine și ea, sau mai precis, toponimistica aduce dovezi în sprijinul tezei continuității. Nu poate fi întîmplător că majoritatea covârșitoare a orașelor Daciei romane poartă nume dacice. Apulum, Napoca, Drobeta, Potaissa, Tibiscum sînt denumiri vechi, pe care cuceritorii le-au adoptat pur și simplu de la autohtonii pe ale căror pămînturi se așezaseră¹⁰. „Dacoromânia continuă limba dacă, devenită substratul său — afirmă cu dreptate Alberto Araldo în studiul citat; ea s-a dezvoltat în Dacia și aci s-a perpetuat pînă în zilele noastre... Dacoromânia, fiind mai puțin expusă și, în fond, mai puțin influențată de limba latină, căci a rămas în vatra sa de origine, și-a putut păstra caracteristicile originare ale limbii antice, care o apropie mai mult decît pe celelalte dialecte românești de albaneza puțin romanizată”¹¹.

Fără nici o îndoială, cuvintele identificate în limba română ca fiind de substrat, adică dacice, sînt o dovadă a continuității permanente pe teritoriul său de formare a poporului român. „Un popor atît de mare și de numeros ca cel al dacogeto-tracilor, care se întindea de la Carpații nordici, încălecînd Dunărea și Bal-

⁹ Alberti Araldo, *Pentru o nouă metodologie în cercetările istorico-lingvistice de románologie*, în „Anale de istorie”, anul XXV, 3, 1979, pp. 88—89

¹⁰ H. Daicovici, o.c., p. 244; cf. și Const. C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, o.c., pp. 73—74.

¹¹ Alberti Araldo, o.c., p. 88.

canii, pînă în Asia Mică, şi care izbutea să strîngă în rarele sale epoci de coeziune naţională, în jurul unor comandanţi, ca Burebista, oştiri de două sute de mii de luptători, n-a putut să piară fără urme de pe faţa pămîntului”, spune Sextil Puşcariu¹². Cuvintele care s-au păstrat în limba română de la strămoşii noştri daci sînt puţine, dat fiind puternicul proces de romanizare în stînga Dunării asupra dacilor, cîştigaţi pentru o civilizaţie superioară¹³. Întîlnim totuşi un număr de aproximativ 160 de cuvinte, identificate pe temeiul cercetărilor întreprinse în ultimele decenii de I.I. Russu, într-o excelentă sinteză, asupra limbii traco-dacilor¹⁴, care privesc o arie foarte largă, începînd cu corpul omenesc (buză, ceafă, grumaz, guşă), cu familia (copil, prunc, zestre), cu locuinţa (vatră, cătun), cu îndeletnicirile agricole, păstoreşti, viticole şi piscicole (mazăre, ţarină; baci, mînz, strungă, ţarc, urdă, zară; butuc, curpen, strugure; baltă, gard), cu mediul fizic (măgură, mal), cu flora (brad, copac), cu fauna (balaur, barză, mistreţ, rînză, şopîrlă, viezure), cu diferite acţiuni (a răbda, a speria, a zburda) şi alţi termeni. Numărul lor ar putea spori prin viitoarele cercetări în această direcţie. „Remarcabil e faptul că unele din cele mai uzuale cuvinte din terminologia păstorească, precum *brînză*, *căciulă*, *zer* n-au putut fi explicate din punct de vedere etimologic şi sînt probabil străvechi, rămase din graiul strămoşilor noştri dinainte de romanizare. Ar fi o dovadă mai mult că traco-dacii, după decăderea civilizaţiei romane, s-au întors la ocupaţia predilectă a strămoşilor lor, la păstărit”¹⁵.

De o semnificaţie cu totul aparte, în cadrul acestei liste de cuvinte moştenite de la strămoşii noştri daci, ni se pare a fi cuvîntul *vatră*, care în bimilenara existenţă a poporului nostru a căpătat o încărcătură istorică şi emoţională deosebită, constituind totodată o dovadă a permanenţei şi continuităţii pe locul său de formare a poporului român.

Este foarte greu să reconstitui din cîteva cuvinte moştenite de la daci imaginea limbii pe care o vorbeau dacii înainte de stăpînirea romană. „Din cîteva cioburi nu poţi face o oglindă, ori cu cîtă dibăcie ai aşeza fragment lîngă fragment şi oricît de bun ar fi chitul cu care încerci să lipeşti aceste fragmente unul de altul. Dar nici nu e trebuinţă de toată oglinda ca să vezi în ea ceea ce cauţi, căci ciobul însuşi, ţinut la o anumită distanţă, aplecat într-o anumită poziţie şi aşezat într-o lumină bună, poate reflecta tot atît de mult ca oglinda întreagă”¹⁶. În această situaţie asemănătoare ciobului de oglindă ni se pare a fi cuvîntul *vatră*. Prin el se reflectă o lumină spre trecut, spre istoria poporului român.

Chiar dacă numai acest cuvînt *vatră* ne-ar fi rămas de la strămoşii noştri daci, încă ar fi suficient să demonstrăm celor puţini că permanenţa fiinţei noastre naţionale a fost, este şi va fi legată de apărarea vetrei strămoşeşti.

Pe baza sensurilor consemnate de dicţionarele mai recente ale limbii române, cuvîntul *vatră* are o mulţime de întrebuiţări, intrînd într-un mare număr de expresii şi formînd o bogată frazeologie, cum se întîmplă cu unele cuvinte vechi, neaoşe, folosite mult în vorbirea unui popor, în ţesătura limbii şi istoriei sale.

¹² Sextil Puşcariu; *Limba română* vol. I, Privire generală, Bucureşti 1976, p. 117.

¹³ Giurescu, o.c., p. 73.

¹⁴ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. II-a, 1967, 253 pp.

¹⁵ Sextil Puşcariu, o.c. p. 358.

¹⁶ Sextil Puşcariu, o.c., p. 421.

Un prim sens este legat de obiectul concret — „partea centrală a cuptorului”¹⁷, „un fel de platformă înălțată, amenajată în tinda caselor țărănești, pe care se face focul pentru a pregăti mîncarea”¹⁸. Desigur, acest sens l-a avut în limba strămoșilor și a rămas cu acest sens, cît și în felul de construcție al caselor țărănești românești din zonele deluroase și muntoase de pretutindenea unde trăiesc români, pînă bine decurînd, amintind pe cele ale dacilor, de la care au moștenit și meșteșugul construirii lor cît și felul lor de trai. În dacoromână însă, în decursul timpului, el a căpătat noi valențe, intrînd în combinație cu alte cuvinte, dînd naștere la expresii care denumesc situații legate de starea socială sau familială a omului, sau diferite situații neașteptate cărora a trebuit să le facă față. Cînd se zice despre cineva că „i-a luat și cenușa din *vatră*” înseamnă că „l-a jăcmănit”, că „l-a lăsat sărac lipit pămîntului”; iar expresia „nu-i arde nici focul în *vatră*” sau „nu are nici cenușă în *vatră*” capătă sensul de totală sărăcie, la care a ajuns omul din cauza asupririi sociale. Spre un înțeles asemănător duce și expresia „nu-i ard nici tăciunii în *vatră*”, adică nu-i reușește nimic oricît s-ar zbate să iasă din strîmtoare. Alte expresii cu cuvîntul *vatră*, dimpotrivă, dau să se înțeleagă început de bunăstare. Așa de exemplu „se prinde cu mîinile de *vatră*” capătă sensul de „se chivernisește”, „prinde cheag”, cum se exprimă în stilul său popular oral și Creangă: „Numai dă! ce era să facă bietul om? Cum era să se întindă mai mult, că de abia acum se prinsese și el cu mîinile de *vatră*” (*Povestea lui Stan Pășitul*).

Dicționarele consemnează și expresii ca următoarele: „a îmbătrîni la *vatră*” — a rămas fată bătrînă, nemăritată; „a rămîne cu sluta la *vatră*” — a nu-și putea mărita fata; „a cloci pe *vatră*” — a lenevi (la căldură), a trîndăvi; „a cădea cuiva la *vatră*” — a fi oaspe nepoftit și supărător al cuiva. Toate aceste expresii au comun starea de neplăcere în urma unei situații.

Un alt sens al cuvîntului *vatră* este acela de cămin, casă (părintească), iar ca locuțiune adjectivul *de vatră* se folosește la adresa cuiva care și-a făcut gospodărie și s-a statonnicat într-un loc; mai însemnează și loc de baștină. Altădată pentru eliberarea unui ostaș după terminarea serviciului militar se folosea expresia „a lăsa la *vatră*”.

Ur al treilea sens consemnat de dicționare pentru *vatră* este și acela de loc principal, centru al unei așezări, al unei instalații etc.; locul pe care s-a clădit ceva, pe care se construiește sau se așază ceva. Este curentă și expresia *vatra satului*, suprafața pe care se întinde satul.

În sfîrșit, vorbirea populară mai numește cu cuvîntul *vatră* o porțiune de pămînt, pe un cîmp, care se deosebește de restul locului printr-o vegetație diferită sau prin absența vegetației¹⁹.

Firește, toate înțelesurile enumerate pînă aici sînt reflectări și conturări de situații și stări prin care a trecut poporul care folosea acest cuvînt în îndelungata sa experiență istorică bimilenară.

¹⁷ Giurescu, o.c., p. 143.

¹⁸ *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Editura Acad. R.S.R., 1975.

¹⁹ Pentru folosirea acestor sensuri a se vedea DEX.

Dintre toate sensurile primite de cuvîntul *vatră* în decursul existenţei sale, sensul de „casă, cămin, aşezare statornică” acumulează cel mai bine şi plenar încărcătura emoţională, afectivă, care a intrat în conştiinţa vorbitorilor de limbă română. „*Vatra* ademenind în juru-i pe toţi cîţi vieţuiesc sub acelaşi acoperământ — căci acolo, la *vatră*, se pregătesc bucatele şi de acolo izvorăşte bucuria moale a căldurii —, sensul de „casă, cămin, aşezare statornică” nu va întîrzia să se contureze”, comentează un erudit filolog²⁰. „La aromâni, continuă acelaşi cercetător, întîlnim o înţeleaptă zicere, care, evitînd particularităţile dialectale, sună aşa : „*În vatra ta, şi cenuşa arde*”, adică „printre străini, nici focul nu te încălzeşte”²¹.

De la sensul de „casă, cămin” pînă la acela de „ţară” nu a fost decît un pas : *patrie* înseamnă, într-adevăr, „acasă”, adică acolo unde „şi cenuşa te încălzeşte” : „Poporul . . . trăia în frăţie cu coasa, cu toporul, cu codrul şi cu calul său, pentru apărarea *vetrei părinteşti*”. (V. Alecsandri)²²

Trecutul, împrejurările istorice, geografice şi sociale în care a luat naştere şi s-a dezvoltat poporul nostru, pentru a deveni apoi o naţiune, se reflectă în limba lui. Este un adevăr banal — şi totuşi prea puţin dovedit cu exemple. „Dacă trecutul influenţează limba, limba, la rîndul ei, e în stare să ne lămurească asupra trecutului unei naţiuni, spune un mare şi învăţat filolog al nostru²³, mai ales pentru epocile îndepărtate, pentru care lipsesc documentele istorice. Acesta e cazul mai ales la noi”. În alt loc, acelaşi savant scrie : „Între limbă şi cei ce o vorbesc există un raport de influenţă reciprocă. Nu numai omul e stăpîn pe limba lui ci şi limba e stăpînă pe cei ce o vorbesc, silindu-i să urmeze cu gîndurile lor drumurile bătute de înaintaşi, şi să economisească timp şi energie în căutarea expresiilor celor mai potrivite, luînd de-a gata clişeele moştenite de la părinţi”²⁴.

Desigur, şi cuvîntul *vatră*, prin multiplele frazeologii în care se găseşte încorporat, este o dovadă de continuitate neîntrerupă, în bine şi în rău, în situaţii fericite sau împrejurări potrivnice prin care a trecut poporul care l-a folosit. „Încărcătura semantică şi zestrea afectivă — depuse, de-a lungul veacurilor, în structura intimă a unui cuvînt rostit şi gîndit zi şi noapte — fac din *vatră* un termen recurent în poezie”²⁵, observă cu fineţe acelaşi cercetător. Exemplele cu care profesorul G.I. Tohăneanu îşi ilustrează observaţiile, din scriitorii noştri clasici, sînt nu numai frumoase, dar şi convingătoare, demonstrînd cum un cuvînt ca *vatră*, luat din graiul popular, prin poezii şi scriitorii care-l folosesc, se întoarce la popor, îmbogăţit cu încărcături emoţionale noi, care sporesc şi mai mult conţinutul afectiv în sufletele oamenilor, la care s-a întors. Nu ne putem reţine a nu mai cita încă o adîncă şi potrivită observaţie a aceluiaşi : „Expresii lingvistice ale unor realităţi istorice de nedespărjit, *ţară* şi *vatră* se contopesc, parcă, în poemul arghezian

²⁰ G. I. Tohăneanu, Teodor Bulza, *O seamă de cuvinte româneşti*, Timişoara, 1976, p. 147.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Sextil Puşcariu, o.c., p. 156.

²⁴ Ibidem.

²⁵ I. G. Tohăneanu—Teodor Bulza, o.c., p. 147.

„Belșug“, unde ni se descrie, însingurată și aspră, truda de odinioară a plugarului : „El, singuratic, duce către cer/ Brazda pornită-n țară, de la *vatră*“.²⁶

Este atât de înrădăcinat acest cuvânt în conștiința românului, încât el duce cu sine peste tot, oriunde împrejurările l-ar purta, nostalgia *vetrei strămoșești*, a casei părintești, a țării, a patriei, și dacă legăturile și capcanele vieții nu-i mai permit să revină la *vatră*, acasă printre ai săi, el încearcă să-și creeze acolo, între străini, o *vatră*, în jurul bisericii străbune, care să-i aducă aminte de *vatra* de acasă, de țară, pe care n-o uită și nu vrea s-o uite. Este concludent în această privință cazul românilor plecați din Ardeal înaintea primului război mondial în America, unde s-au statornicit, care, odată cu înființarea primei episcopii române pentru românii din America și Canada, au încercat să-și întemeieze o „*vatră* românească“, cu scopul de a le aduce aminte mereu de *vatra strămoșească* lăsată „acasă“, în țară, în jurul căreia să se adune și care să le fie „izvor din care să-și adape neostoita sete de lege străbună, profundul dor de limbă, cultură și spiritualitate românească“²⁷.

Această caracteristică a neamului nostru, de a rezista cu tărie în toate condițiile, este o moștenire sacră de la strămoși, care se manifestă prin „tăria cu care păstrează acolo unde merg : legea, limba și datinile străbune, dorința reconstituirii și numai a unui minim de condiții asemănătoare cu care erau obișnuiți“²⁸.

Iată, deci, cum cuvântul *vatră* a devenit conștiință și permanență a existenței poporului român, cu un conținut, în spațiu și timp, care se întinde de la „*vatra dacică*“ pînă la „*vatra românească*“, „*casa*“, „*căminul*“, „*țara*“, „*patria*“ unde poporul român este la el „acasă“, pe *vatra strămoșească*. Pentru această *vatră* străbună el este gata oricînd să lupte, să se jertfească chiar, așa cum a făcut-o de-a lungul istoriei sale.

Dacă astăzi ni s-ar pune întrebarea ce semnifică pentru conștiința noastră cuvîntul *vatră*, am răspunde fără ezitare : *vatra* e pămîntul pe care ne-am născut, noi și cei de dinaintea noastră, de 2000 de ani încoace, și mai de demult, de cînd i s-a răcit scoarța și căldura lui ne-a trecut în suflet. E pămîntul cu mormintele strămoșilor, cu alfabetul tălpilor noastre pe fața lui, pe care am înscris însemnele geniului acestui popor, bucuriile și amarurile lui. E căldura inimilor noastre, la temperatura căreia înfloresc florile țării, înmuguresc copacii, înfrunzesc pădurile milenare, crește iarba luncii și rodesc holdele de grîu și de porumb. E lupta și efortarea noastră pentru dreptate, suveranitate și neamținare. E limba, obiceiurile din bătrîni, izbinzile noastre de azi și năzuințele noastre de mîine. *Vatra, căminul, țara, patria* sînt în conștiința noastră permanența și continuitatea noastră ca popor pînă la sfîrșitul istoriei.

Aceasta e simțirea noastră la împlinirea celor 2050 de ani de la întemeierea celui dintîi stat centralizat pe pămîntul locuit azi de români fără întrerupere de la naștere.

„Vorbă străveche, *vatra* evocă statornicia. Rostirea ei amplifică — în conștiința noastră — sentimentul istoriei.

²⁶ Ibidem, p. 148.

²⁷ Mitropolia Banatului, anul XXIX, 1979, nr. 4—6, p. 376.

²⁸ Ibidem, p. 375.

La întrebarea : care sînt cele mai frumoase cuvinte din limba română, am răspunde fără preget :

- *Vatra* şi *dor*.
- De ce ?
- Pentru că *dorul* *duce*.
- Dar *vatra* ?
- *Aduce*²⁹.

²⁹ I. G. Tohăneanu—Teodor Bulza, o.c., p. 149

DIVINITĂȚI AFRICANE ADORATE ÎN PANTEONUL ROMAN PE TIMPUL PRINCIPIATULUI LUI AUGUSTUS

de: preot TRAIAN MIHAILOVICI

Istoria religioasă și culturală a Romei antice, cunoaște introducerea diferitelor divinități străine în panteonul ei, cu mult timp înaintea principatului.

În urma deselor sale incursiuni în Orientul acum elenizat, Roma ca și Elada sub monarhii elenistici, a asimilat în literatură, filozofie, artă și religie, elementele civilizației spiritului oriental, dându-le un colorit nou.

Zeitățile, Africii vechi s-au infiltrat în istoria religioasă a Romei prin intermediile Cartaginei, Eladei și Egiptului elenizat. Vom vedea ce semnificație spirituală și politică au avut, aceste zeități în perioada principatului lui Augustus și care a fost poziția lor în viața de stat, în lumea filozofică și în religia maselor.

În urma marilor cuceriri, Marea Mediterană devine un adevărat lac roman, „Mare nostrum“, iar vulturii Romei zburau din încheșoșaii codrii ai nordului, pînă în deșerturile toride ale țării negrului Epafos și de pe Coloanele lui Hercule pînă în țara aromatelor care l-a născut și hrănit pe frumosul Adonis.

Primul stat civilizat din bazinul mediteranean cu care a rivalizat Roma a fost cetatea-stat Cartagina, veche colonie feniciană, întemeiată de către legendara regină Didona, sora monarhului din Tir, Pigmalion. Mitul temeluirii Cartaginei și al nefericitei regine Didona (infelix Dido) este expus în chip poetic în epopeea rapsodului Virgiliu. După al III-lea război punic, terminat în chip dezastruos pentru cartaginezi la 146 î. Hr., romanii au adoptat din credințele religioase ale acestora cultul marei zeiței Tanit — zeița mamă a Cartaginei, care a dat naștere universului fără vreun partener masculin¹. Romanii lui Cato cel Bătrîn i-au dat acestei zeițe numele de Virgo-Celestis sau Celestis-Augusta, asimilînd-o Junonei. Zeitatea aceasta o găsim adorată la Roma și în vremea principatului, mai ales că Eneias fiul Afroditei, cel care prin dragoste nesinceră a omorît pe nefericita regină a Cartaginei, Didona, și deci a reputat prima biruință asupra cetății Cartagina, se considera strămoșul direct al dinastiei Iulia, al cărei vlăstar era și Octavian ca nepot a lui Iulius Caesar.

După bătălia decisivă de la Actium în Epir, dată în 2 septembrie anul 31 î. Hr., Antoniu se refugiază în Egipt. După ocuparea Egiptului de către Octavian, Cleopatra se sinucide lăsînd două vipere să-i injecteze veninul în braț și odată cu moartea ei se stinge ultima descendență a dinastiei Lagizilor. Egiptul, așa după

¹ Basîl Davidshon, *Old Africa rediscovered*, London 1961. p. 94.

cum spune însuși testamentul lui Octavian : *Aegyptum imperio populi Romani adieci*“, este transformat în provincie romană, iar mai târziu devine posesia personală a împăratului roman. Egiptul fiind pentru Roma un adevărat grînar, acela care stăpînea acest grînar avea cheia obținerii puterii la Roma.

Prin victoria lui Octavian asupra lui Antonius s-a încheiat perioada războaielor civile, care au zguduit republica romană mai bine de un secol. Marii proprietari de pămînturi și de sclavi, înspăimîntați de creșterea luptelor sociale, și-au dat seama că au nevoie de altă formă de stat capabilă să le apere interesele, în prim rînd să înăbușe răscoalele sclavilor. De aceea aristocrația romană a susținut politica lui Octavian, care prin dictatura militară a instaurat „principatul“, forma de trecere de la republică la imperiu. Octavian, căruia senatul i-a acordat și titlul de „Augustus“ (măritul), deși în mod formal a păstrat toate magistraturile republicii, pe cele mai importante le-a concentrat în mîinile sale, devenind „princeps“ adică stăpîn absolut al Statului. Ca princeps, senatul roman i-a acordat și funcția de „pontifex maximus“ (suprem pontif).

În calitate de monarh și de mare pontif, Augustus a purtat și o politică religioasă, căreia îi erau proprii două tendințe contradictorii²: pe de-o parte Augustus se străduiește să redeștepte în conștiința religioasă a supușilor acele „mores maiorum“ adică să reînnoiască vechile obiceiuri religioase ale romanilor, pe de altă parte căuta o bază religioasă pentru justificarea și divinizarea autorității monarhice, adică de a păși pe drumul despotismului oriental și al monarhiilor elenistice. Or această tendință monarhoteistă era în vădită contradicție cu vechile credințe romane. Bazele divinizării monarhului, Octavian — ca dealtfel și Alexandru Macedon și urmașii săi „Diadohi“ — le-a găsit tocmai în mitologia egipteană.

Dacă înainte de înfrîngerea lui Antonius, Augustus disprețuia zeitățile străine, menținîndu-se în litera legii dată în anul 28 î.Hr. care interzicea construirea templelor egiptene în limitele pomeriului loc rezervat cultului, în jurul orașelor romane, pe care erau interzise construcțiile și culturile, este semnificativ faptul că după victoria reputată la Actium, Augustus devine vlăstar al divinităților egiptene și un protector al religiei egiptene.

Unul dintre cei mai vechi zei ai Egiptului adorat la Roma în perioada principatului era *Osiris*. După teologia egipteană era considerat ca un zeu solar, sufletului soarelui. Nicăieri ca în mitologia egipteană, soarele nu se bucură de atîta cinste. Înainte de a fi existat cerul și pămîntul, plantele și animalele, *Atum* cel dintîi zeu, rezida singur în apele oceanului primordial numit *Nut*. El iese din haos sub forma luminii *Su*. *Lumina Su* nu este de sine stătătoare, ci ese trupul soarelui, iar sufletul soarelui este *Hesiri*, grecizat *Osiris*. Pentru că în limba egipteană soare se zice „*ra*“ zeul s-a numit *Amon-ra*. Zeul acesta avea să includă în ființa sa mai multe numiri care corespundeau fazelor mișcării soarelui pe bolta cerească ca : Harmahis, Șu, Ra, Osiris, Atum, Af, Heper, Hem etc. Dar sufletul soarelui, esența lui este Osiris.

După mitologie Osiris emană din Amon-ra și se naște ca faraon peste Egipt. Timpul domniei lui este socotit ca „veacul de aur“ în istoria Egiptului. El a domnit pe pămînt cu sora și soția sa zeița *Usit* (grecește *Isis*) și cu fiul lor *Hor* (Horus).

² N.A. Mașkin, *Principatul lui Augustus*, Moscova — Leningrađ 1949, p. 487.

Între zeii locali din Teba, marea cetate a preoților egipteni, Osiris a fost asimilat zeului *Ptah*, care după preotul istoric Maneton, ar fi fost rege în Egipt cu 9000 de ani înaintea celorlalți faraoni. În Teba, Ptah — Osiris se cinstea ca „dimiurg“ care cu ciocanul puterii a sfărâmat „Oul cosmic“ fiind părintele părinților zeilor“ și „unicul născător nenăscut“. Osiris a învățat pe oameni lucrarea pământului, a făcut canalizarea apelor Nilului și prin arte și muzică a întreținut moralitatea în popor. El luptă împotriva degeneratului său fiu Seth echivalentul lui Tyfon din mitologia elină, demonul întinericului, care reușește prin vicleșug să omoare pe Osiris și să-i taie trupul aruncându-l în Nil. Osiris devine judecătorul lumii de dincolo de mormînt și este răzbunat de fiul său Horus, care alungă pe Seth în Asia mică. El revine în fiecare primăvară și odată cu el întreaga natură. În această ipostază Osiris echivalează pe fenicianul Adonis și pe frîgîianul Attis. Mitul acestor zei, devine temeiul și platforma germinativă a dramaturgiei religioase antice.

Mitul acestui zeu solar îl găsim adorat sub diverse nume în practica totemică a aproape tuturor triburilor și clanurilor africane și asimilat cu aceleași simboluri religioase — taurul sau berbecele — ca și în Egiptul vechi³.

Împreună cu Osiris, a fost introdusă în panteonul roman și statuia zeiței Isis, soția și sora sa, care în imperiul elenistic absorbise aproape toate zeitățile feminine⁴. Același lucru îl face și în principatul roman, unde primește numirile : „Dea Isis“, „Isis exorta potentissima“, „Isis Myrionima“, „Isis Paterna“.

De cultul acestor două mari zeități egiptene este legat și cultul Nilului, considerat ca „viață a Egiptului“. Plutarh din Keronea spunea : „Precum Nilul după părerea egiptenilor este emanația lui Osiris, așa după închipuirea lor pământul Egiptului este corpul zeiței Isis pe care Osiris — Nilul îl face roditor, îl fructifică. Din această unitate se naște Gor sau Horus — căldura văzduhului care înviază și nutrește toată făptura“⁵.

La începutul revărsării sale Nilul se numea Osiris și se personifica în chipul unui taur — *Apis*, iar în timpul deplinei revărsări, el primea numele Isis, „mama rodniciei“, simbolizată în chipul unei vaci.

O altă denumire a lui Osiris, sub care a fost mai mult adorat în imperiul greco-roman a fost *Serapis* sau *Sarapis*. Se crede că acest nume s-a obținut prin unirea numelui Osiris prescurtat cu Apis (Osir + Apis). Serapis era considerat stăpînul elementelor și al Nilului prin excelență, domn al vieții și al morții, judecătorul sufletelor după moarte. Era adorat deseori sub numele *Canopus*. Grecii l-au identificat cu *Zeus Helios Megas* iar romanii cu *Jupiter, Optimus Maximus Sol*. În această ipostază el ține în mînă potirul plin de secrete al apei și al focului. Avînd puteri multiple, *Serapis*, era foarte adesea indentificat și cu *Dionisos* sau cu zeu tămăduitor cu *Asklepios*. Mai tîrziu *Serapis* asimilează și pe *Helios* simbolul unității divine, tinzînd să devină o divinitate universală. În lumea romană Serapis intră prin intermediul grecilor alexandrini. Statuia lui o găsim în Serapeum, artistic executată de sculptorul atenian Bryaxis.

³ Basil Davidshon, mai pe larg vezi o.c. p. 46.

⁴ Fr. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929, p. 140.

⁵ Plutarh, *De Iside et Osiride* c. 39, p. 68.

În lumea de jos Serapis se căsătorește cu *Nephtis* identica zeiței romane *Venus-pigra* și naște pe *Am-Pu* (grecizat *Anubis*) identic lui *Mercuris* din mitologia romană⁶.

În ce privește politica religioasă a lui Augustus, este neîndoiește faptul că rolul divinităților afro-egiptene pe plan ideologic a fost foarte însemnat. Octavian August căuta temeiul divinizării puterii monarhice. Acest temei nu-l putem găsi în teologia și-n credințele romane străvechi. Și atunci, întocmai monarhilor eleniști, s-a orientat în spre teologia egipteană. În Egipt, faraoni începând cu Osiris, Ptah, Menas etc., erau socotiți ca emanații ale zeului soare Amon-Ra și deci erau „fii de zei” și „zei pe pământ”. Cît era în viață, faraonul se considera o reîncarnare a zeului Hor, iar după moarte se credea contopit cu Osiris⁷. Ocupînd Egiptul, August Octavian devine vlăstar al zeităților egiptene. Principatul și apoi imperiul roman era urmașul și moștenitorul acelor monarhii mondiale, care căutau o justificare a puterii lor în miturile și simbolurile religioase.

Restabilirea religiei vechi romane nu putea să prezinte importanță decît pentru Roma și Italia. În urma schimbărilor politice ce s-au făcut, cetatea-stat cedează locul unei monarhii mondiale. Întrucît viața polisului era legată de străvechea religie locală, principatul și imperiul trebuiau să aibă un cult unic, care să cimenteze coeziunea spirituală a tuturor supușilor din toate provinciile imperiului. Acest cult unic practicabil pe tot întinsul principatului, urma să fie tocmai cultul împăratului, cultul cezarului. În Orient, Augustus este numit „divin” iar în Italia și Roma geniul lui Augustus este venerat alături de celelalte divinități. Zeitățile protectoare ale gîntei Iulia în special Venus Genetrix, Apollon și Vesta Augusta, capătă în cultul oficial o importanță mai mare ca înainte. Ideea divinizării monarhului încolțind în Orient, cultul lui August a apărut tocmai în provinciile orientale ale principatului.

În Egiptul elenizat, Augustus era cinstit ca „fiu al zeului soare”, *Synnaos* al celorlalte zeități. În Alexandria i s-a construit un splendid templu *Kaisareion*. Temple de acest fel se ridică și în alte localități din Egipt. În Orient și Elada, Augustus poartă diferite atribute divine ca : *Sotir* (mîntuitor), *Eleutherios* (eliberator) și *Everghetis* (binefăcător). Ca și pentru Alexandru cel Mare divinizat ca fiu al zeului solar Amon Naos și pentru Augustus s-a plăsmuit legenda că tatăl lui a fost zeul luminii, Apollon, care în chip de balaur s-a unit cu Atia mama imperatorului⁸.

Cultul cezarului s-a bucurat de un anumit succes în sînul aristocrației sclavagiste prin faptul că aristocrația își apără interesele de clasă dominantă bazată tocmai pe instituția monarhică, însă „o nouă religie universală nu se creează prin decrete imperiale”. Cei mai mulți erau nemulțumiți de pietatea și pacea instaurate de August. Ideile mesianice au jucat un rol efectiv în toate țările asuprite de Roma, mai ales printre cei umiliți și exploatați. Aspectul acesta a pregătit în chip uimitor de rapid *soteriologia* și triumful religiei creștine care la început a fost cu

⁶ Mei mult, la Paul Foucart, *Le culte de Dionysos in Attique*, 1904, citat după F. Cumont o.c. pp. 121, 141.

⁷ V.T. Avdiev, *Istoria Orientului Antic*, traducere românească, București, 1951, p. 175.

⁸ Suetoniu, *Aug.* 94.

adevărat, sub aspectul social, religia maselor exploatare. Atributul de *Sotir* acordat de aristocrație cezarilor, era în contradicție flagrantă cu însăși poziția monarhului în viața socială. El era aplicabil pentru interesele clasei exploatare, dar „Mintuitorul”⁹ celor exploatați nu se putea naște în palatul exploatare. Cultul împăraților n-a putut fi niciodată admis de conștiința popoarelor și cu atât mai mult n-a putut constitui ce au dorit marii monarhi, arma de unire ideologică a celor mulți. Chiar în Egipt și-n Orient, acest cult n-a izvorât din sufletul organizărilor sociale, ci a fost fabricat tendențios de marii sacerdoți care, mai ales în Egipt, ajunseseră aproape la o egalitate de poziție cu monarhul, de foarte multe ori faraonul fiind un simplu pion de șah în mâinile lor. Cu atât mai evident rezultă acest lucru din faptul că cinstirea împăratului nu avea șanse de viațuire în amalgamul provinciilor împetrișate ale imperiului roman, care, bazat fiind pe „picioarele de lut” ale orînduirii sclavagiste, a ajuns la inevitabila prăbușire.

Acum urmează să arătăm în ce măsură au influențat cultele și miturile Egiptului asupra filozofiei din epoca principatului roman.

Filozofia romană din timpul principatului era alimentată de ideile, tezele și conceptele filozofiei greco-alexandrine. Deci ca și poezia romană a timpului acestuia, reprezentată prin Virgiliu, Ovidiu și Horațiu, ei însăși influențați de alexandrinism, nu era o filozofie proprie ci una împrumutată. Filozofia acestui tip se îndrepta spre o obiectivitate intelectuală care nu există în forma exterioară a unor obiecte singulare, a unor personificări sau schimburi mitologice, ci este obiectivitate absolută născută din spirit și din adevăr⁹. Este filozofia „*nous*”-ului și a „*logos*”-ului, filozofia reîntoarcerii la unicul „Principiu constructor” și pronietor al Cosmosului — Dumnezeu cel inefabil, „*Theos aritos* — *tó on*” sau „*o on*”. El este fără nume, „*anonomastos*” și nemijlocit. Acest unic principiu se diferențiază pe sine în sine și această diferențiere este „*logosul*” [*logos*] nimit chiar „*sofia*” „Înțelepciune a Tatălui”. Intelectual acesta se divizează apoi în idei, numite de Filon și de ceilalți neoplatonici alexandrini „*solii*” sau „*vestitori*” [*angeli*]. Acest Logos este prima lume de gânduri în repaus, cu toate că era deja diferențiată din „ființa unică”. Însă un alt *logos* este cel ce produce pe cel activ, „*logos proforikos*”, ca vorbire. Acesta este „*Cuvîntul*”, *Dabar*, care a creat lumea și tot el este conservarea și intelectul ei permanent.

Sufletul filozofiei alexandrine a fost eruditul evreu Filon, născut cu 20 de ani înainte de Hristos. Distins cunoscător al filozofiei platonice, el a căutat ca prin metoda eclectică să îmbine diferitele sisteme filozofice orientale în special evreo-chaldaice cu filozofia elină. Cu reprezentările lui Filon vor opera mai târziu filozofia cabalistică, neoplatonicii și teologia gnostică.

Așadar, în filozofia alexandrină, unitatea conștiinței de sine și a „*Ființei Unice*”, apare într-o evidentă formă filozofică. Alexandria Ptolomeilor, devenise a doua Atenă. Aici se întâlneau, se interpătrundeau și se amestecau toate religiile și mitologiile Orientului și Occidentului. Comparete unele cu altele, s-a făcut inventarul aspectelor comune ale tuturor, dar mai cu seamă s-a dat reprezentărilor diferitelor religii o semnificație mai profundă, atribuindu-li-se diferitelor divinități și principii un sens alegoric general, ca fiind atribute și determinații ale

⁹ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istoria filozofiei*, vol. II, trad. D.D. Roșca, București, 1964.

„Unicului Principiu“. Acest lucru pentru lumea latină occidentală a constituit o noutate filozofică, dar nu tot așa a fost situația pentru lumea Orientului mediteranian, în special pentru lumea Egiptului cult. Nu greșim cituși de puțin dacă spunem că ceea ce au învățat filozofii eleno-alexandrini și chiar Socrate, Platon și Aristotel despre „monadă“ nu e altceva decât transpunerea în limbaj elin a vechilor concepții filozofice de pe Valea Nilului.

Egiptologi cu renume ca : Maspero, Ebers, De Rougé, Mariette, au descoperit, exprimată în vechile culte egiptene, ideea unității ființei divine, în chip mai pronunțat ca în alte religii din bazinul mediteranian.

Egiptologul german Ebers, deduce unitatea „Ființei divine“ din vechiul apelativ egiptean „*Anuk-nu-Anuk*“ („Eu sînt cel care ființează“).

Egiptologul De Rougé ne pune în față următorul text care evidențiază caracterul de unitate și tot odată emanționismul teologiei vechi egiptene :

„El este unica ființă trăitoare, adevărat trăitoare

Tu ești unul și mii ies din tine

El a făcut toate și singur el nu e făcut“¹⁰.

Într-un text religios existent din timpul lui Darius, II, se spun următoarele :

El trăiește veșnic

În numele său

Ca și soarele zilnic . . .

El este Gor al sufletelor

Dumnezeul cel veșnic

Dumnezeul Memfisului . . .

Amon este chipul lui,

Atum este chipul lui,

Seîr este chipul lui,

Ra este chipul lui,

El este unic

El singur s-a creat pe sine însuși,

Pe milioane de căi,

El trăiește veșnic . . .

El este viața . . .¹¹

Aceste idei au dus la fundamentarea unei discipline filozofice numită „filozofia simbolismului“, disciplină de bază a teologiei egiptene din Iliopolis. Această formă de teologie învață că toată latura externă a cultului egiptean ascunde în sine un simbolism complicat și variat. Diferitele divinități erau atribuite sau aspecte simbolizate ale unicei divinități. Preoții Egiptului antic, în general toți oamenii de înaltă cultură, săvîrșind ritualul în cinstea unui membru deosebit al pantheonului, prin mijlocirea lui se adresau direct către unica și „Marea Ființă“. Unele ființe ale pantheonului erau considerate simboluri ale fenomenelor cosmice personificate și desigur emanate din principiul unic.

Astfel : Hnum simboliza sufletul creator, Ptah simboliza mîna sau actul creației, Maut = materia neorganizată, Ra = soarele, Chnusu = luna, Seb =

¹⁰ De Rougé, *Conférence sur la religion des anciens Egyptiens*, 1868, p. 12.

¹¹ Vouge Mélanges d'archéologie orientale, 1868, pp. 50-51, citat după Lopuhin o.c. tom. II. p. 265.

pământul, Hem = forța producătoare a naturii, Nut = sfera de sus a cerului, Hator = lumea piro-sferică, On = înțelepciunea divină, Amon = misterul divin, Osiris-Isis = bunătatea divină și promierea lumii etc... Materialul acestei vestite înțelepciuni era grupat în renumitele biblioteci ale templelor. Numai bibliotecă din Teba cuprindea 20.000 de papirusuri. În această școală din „orașul soarelui” au învățat marii dascăli ai Egiptului: Pentaur, Enia, Kakabu, Gor, Amen-En-API, Bek-en-Ptah, Pan-bas etc... de la care filozofii elini, ca: Thales, Pytagora, Anaxagora, Socrate, Platon, Eudoxius, Ferechides și alții, au împrumutat multe învățături.

Cunoscând toate acestea sîntem îndreptățiți să afirmăm că baza filozofiei alexandrine deci și a filozofiei romane din vremea principatului a format-o vechea teologie și filozofie afro-egipteană turnată în tipărița rafinamentului elen.

Dacă filozofia vremii aceleia căuta temeiul unei „unități de principiu”, sentimentul religios al grupelor etnice din vastul imperiu roman crunt exploatate căuta eliberarea în universalismul unei religii care să aducă mîntuire, bunăstare și fericire tuturor oamenilor.

Soteriologia culturii cezarilor, cu toate contradicțiile ei sociale, era departe de a fi acceptată de conștiința religioasă a maselor exploatate și atunci s-a recurs la cultele misterelor, în special la cultele orientale, în care se găseau zei cu mari puteri soteriologice. Acomodarea politeismului roman la spiritul vremii din epoca principatului, nu putea fi soluția unică în procesul de reînnoire a religiei tradiționale, a acelor „mores majorum”. Zeii Romei antice, războinici, distanți și limitați, nu mai erau în stare să satisfacă cerințele religioase ale poporului. Mulțimea căuta zei noi. Zeii pe care Orientul și în special Egiptul îi ofereau Romei, dețineau toate calitățile și puterile de care aveau trebuință sufletele cucernice. Acești zei erau „binevoitori”, „iubitori” și mai ales „mîntuitori”. Tămăduiau bolile credincioșilor și aveau grijă de sufletele lor după moarte. Spre deosebire de zeii romani care aveau puteri limitate și se bucurau de un cult local, zeii Orientului erau înzestrați cu puteri universale și chemau la ei pe toți înșii. În contrast cu riturile romane care nu erau decît practici tradiționale sau obligațiuni civice, riturile Orientului strîns legate de aspirațiile sufletului aveau un caracter superior. Prin practici, rugăciuni frecvente și alte acte, credinciosul păstra un contact direct și neîntrerupt cu divinitatea pe care o adora¹².

În acest sens merită să fie menționată concepția asupra raporturilor dintre divinitate și creatură care în religia afro-egipteană se întemeiază pe o încredere plină de afecțiune¹³. Se pare chiar că nu există alt cult antic în care relațiile dintre zeu și credincios să fie mai familiare ca în cultele zeilor egipteni Isis și Serapis. Caracterul plin de dramă și sentimentalism al ceremoniilor religioase, riturile zilnice de purificare, pioasele reculegeri în prezența imaginii divine în sanctuare cu arhitectonica plină de mister și mai ales nădejdea dobîndirii unei fericiri eterne, au determinat largă răspîndire a zeităților de pe Nil, în lumea romană.

¹² F. Cumont, o.c. p. 63 sq.

¹³ Prof. Iustin Moisesescu, *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena*, Iași, 1946, p. 53.

Oricât de ciudate ar fi practicile cultelor egiptene de mister, contribuția lor la pregătirea lumii vechi pentru primirea creștinismului nu poate fi tăgăduită. Cercetătorii acestor religii nu șovăiesc să acorde cultelor de mister din religiile Orientului în general și din religia egipteană în special, un loc de frunte în pregătirea spiritului lumii vechi pentru primirea Evangheliei¹⁴.

Toate aspectele acestea atestă odată mai mult pe plan spiritual împlinirea profețiilor Vechiului Testament : „*Ex Egyptu ekalesa ton yion mu*“¹⁵, iar pe plan istoric social, faptul că achiziționarea de către Roma a cultelor orientale de mister, a constituit una din premisele suprastructurale ale decăderii și apoi ale prăbușirii străvechiului pilon al orînduirii sclavagiste — imperiul roman de apus.

¹⁴ L. Grandmaison, *Jésus Christ*, II. Paris 1928, p. 554.

¹⁵ Hoseia 11, 1.

PROBLEME ISTORICO-RELIGIOASE DIN BANAT

de: prof. CONSTANTIN RUDNEANU

Banatul, străvechi pământ românesc cuprins între Dunăre, Tisa și Carpații răsăriteni, a format întotdeauna o unitate geografică, istorică, oferind o însemnată contribuție la desfășurarea mersului istoriei poporului român.

Românii din Banat au avut totdeauna conștiința că aparțin unei unități naționale, politice, religioase și au constituit un element primordial în lupta pentru libertatea națională, socială și religioasă.

Banatul a adăpostit din antichitate o strălucită populație traco-geto-dacă, cu o religie întemeiată pe o spiritualitate deosebită, avînd ca zeu pe Zamolxis, pe care Herodot îl numește „demon“, în sensul grecesc al cuvîntului. Platon (Charmides) afirma că Zamolxis socotea că trupul nu se poate vindeca fără îngrijirea sufletului. Faptul că geții nu credeau că există altă divinitate decît a lor, ar indica un monoteism¹. Vasile Pîrvan a susținut dealtfel monoteismul geților și concepția lor spirituală. Zeul se afla în cer; ei disprețuiau viața pămîntească și se bucurau să-și trimită sufletele lîngă dînsul². Constantin Daicoviciu afirmă însă politeismul geto-dacilor, iar despre Zamolxis crede că-i o influență scitică cimeriană, o divinitate „ctonică“ a geto-dacilor³.

Nemuritorii geto-daci au fost amenințați de prezența Romei în sud-estul Europei, care a cucerit Iliria, Moesia, Panonia și apoi Dacia, iar „romanizarea Daciei a însemnat un impuls demografic spontan. Prezența Romei a determinat această Dacie într-un fenomen autohton de excepțională vitalitate, capabil să reziste tuturor vicisitudinilor istorice...“⁴. Cînd geto-dacii au fost cucerii de romani, lupte crîncene s-au dat în părțile Banatului. Procesul de romanizare a fost al romanității orientale, avînd la bază cele două mari culturi europene: latină și bizantină. Potrivit așezării sale geografice și legăturilor economice cu Bizanțul și cu slavii, Banatul încă din vremea împăratului Traian a fost un însemnat centru de comunicații⁵.

¹ P.P. Panaiteșcu: *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, pp. 37-38.

² V. Pîrvan: *Getica, O protoistorie a Daciei*, București, 1926 (passim).

³ C. Daicoviciu: *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, pp. 40-71-73. N. Daicoviciu: *Dacii*, București, 1965, pp. 168-171; Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu: *Istoria Românilor*, I București, 1975, pp. 67-69; Ion Horațiu-Crișan: *Burebista și epoca sa*, ed. a II-a, București, 1977, pp. 446-462.

⁴ Acad. Andrei Oțetea: *Romanitatea Orientală*, în *Contemporanul*, 1968.

⁵ P.P. Panaiteșcu; *op. cit.*, pp., 51-55.

Sub urmaşul lui Traian, Hadrian (117-138), în Dacia izbucnesc răscoale, se dezlănţuie atacurile migratorilor asupra teritoriului roman: prin Muntenia roxollanii, iar prin Banat iazigii. Celor două grupe de triburi sarmatice care au atacat concomitent, Hadrian a trebuit să le satisfacă dorinţele şi, să repare nedreptăţile ce le-au avut de suferit din partea lui Traian, care nu le-a retrocedat teritoriile răpite lor odinioară de Decebal. Luptele cu iazigii au avut loc tot în Banat ⁶.

Părăsirea Daciei de către Aurelian (270-275), n-a fost urmarea înfringerilor suferite de Imperiu la Dunărea de Jos, n-a însemnat nici un transfer de populaţie, ci numai de autorităţi. Procesul de romanizare şi de întărire a romanităţii din nordul Dunării n-a încetat în Dacia odată cu retragerea de aici a stăpînirii romane pe timpul lui Aurelian, ci a fost doar un plan strategic. Aurelian a realizat fapte de arme de seamă, a învins multe popoare migratoare, iar prin organizarea provinciei „Dacia Nova“ (271-273) el este socotit ca un „restitutor orbis“ ⁷.

Constantin cel Mare (305-337) a recucerit unele teritorii nord-dunărene, face incursiuni în Banat la 322, consolidează limesul danubian: reface cetatea Drobeta cu ziduri şi turnuri, Tierna (Orşova), Lederata, unde sînt aşezate garnizoane romane. În interior, la Plugova, la nord de Mehadia era o tabără a cohorţii a III-a dalmatine, iar flota romană stăpînea apele Dunării. Cetăţile de la nord de Dunăre erau centre de apărare a unei populaţii, care din punct de vedere economic şi cultural, făceau parte din Imperiu. Constantin cel Mare a luat iniţiativa construirii unui pod de piatră şi lemn între Oescus şi Sucidava, început în 328, construcţie impresionantă, o copie în unele privinţe a podului lui Traian dintre Pontes şi Drobeta, care n-a avut numai rosturi militar-strategice, ci şi economice, culturale. În unele privinţe arhitectul acestui pod s-a folosit şi de experienţa lui Apollodor din Damasc, marele arhitect din timpul lui Traian ⁸.

Contribuţii numismatice la problema continuităţii în Dacia, cuprind cele trei tezaure din Banat din sec. IV, deci în sud-vestul Daciei, la Jupa (Tibiscum) şi în două puncte ale fostului oraş Orşova (Dierna), care fac obiectul unui studiu apărut în ultima vreme avînd ca autori pe Eugen Chirilă, Nicolae Gîdea şi Ioan Stratan ⁹.

Circulaţia monetară în Banat în sec. al IV-lea se încadrează în istoria generală a acestei părţi din Dacia după 271, şi ne dă date noi, importante, referitoare

⁶ D. Tudor: *Răscoalele şi atacurile barbarilor în Dacia română*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, pp. 16-17, 62, 67.

⁷ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69; Mihail Macrea: *Viaţa în Dacia română*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 386; I.I. Russu: *Elemente traco-getice în Imperiul Roman şi Byzantium* (veacul III-VII), Ed. Ac. R.S.R., Bucureşti, 1976, pp. 40-41; O. Toropu: *Romanitatea tirzie şi străromânii în Dacia traiană sud-Carpatică* (sec. III-XI), Ed. Serisul Românesc, Craiova, 1976, pp. 13-14; Const. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 118-119.

⁸ P.P. Panaitescu, *op. cit.* pp. 70, 72; I.I. Russu, *op. cit.* pp. 50-56; O. Toropu, *op. cit.*, pp. 23, 26; D. Tudor: *Arheologia română*, Bucureşti 1976, p. 109; C. Daicovicu, *op. cit.*, pp. 219-220.

⁹ Eugen Chirilă, Nicolae Gîdea, Ioan Stratan: *Trei tezaure monetare din Banat din secolul IV*, Muzeul de istorie şi etnografie, Lugoj, 1974, pp. 15-75, p. 90 (notele 99-100), p. 91 (notele 104-106).

la legăturile acestei regiuni cu Imperiul. Regiunea la care se referă auorii citați este Banatul, în linii mari zona cuprinsă între Dunăre, Tisa, Mureș și Cerna.

Auorii care au cercetat materialul monetar din Banat, comparându-l cu cel provenit din restul imperiului, au ajuns la următoarele concluzii în legătură cu circulația monetară în Imperiul roman și cu apartenența Banatului, deci a sud-vestului Daciei în sec. al IV-lea: Existența unui cap de pod roman la nordul Dunării, cuprinzând Banatul și o parte a Olteniei, a fost de o importanță vitală pentru menținerea legăturilor dintre romanitatea din imperiu și cea din Transilvania și, pentru continuitatea daco-romană în Transilvania.

Secolul al VI-lea în istoria carpato-dunăreană-pontică reprezintă o nouă afirmare a civilizației unitare romane, fiindcă stăpînirea romană în fosta Dacie Traiană sud-carpatică pînă în secolul al V-lea și revenirea la sfîrșitul acestui secol și începutul celui următor este prezentă pînă pe la anul 600 (sec. VII).

În această civilizație romanică, împăratul Justinian (525—565) a avut un rol deosebit. Ideile obiective pe care le-a urmărit și realizat au fost: integritatea, prosperitatea, imperiul creștin, Ortodoxia, autoritatea dogmelor și organizarea Bisericii. Aceste idei principale explică întreaga politică a lui Justinian.

În politica externă a fost preocupat mai ales de recucerirea Occidentului pîrind războaie cu multe popoare între altele și cu vandalii arieni.

Istoricul Procopiu din Cezarea mărturisește că Justinian a fortificat toate orașele și ținuturile de la Dunăre, care au devenit cetăți întărite spre a împiedeca popoarele migratoare să treacă în imperiu. În acest sens el și-a întins sistemul de fortificații și asupra teritoriului de pe malul stîng al Dunării, înaintînd pînă în fosta Dacie Traiană, în Banat, cu cetățile Litterata (Lederata), în spre Sarmizegetusa, pe valea Timișului și Bîrzavei, apoi Arcidava (Vărădia), iar în părțile Dunării Dierna (Orșova) și Drobeta (T. Severin), unde s-au găsit resturi arhitectonice creștine din sec. V-VI. Intenția împăratului era de a ocupa întreaga Dacie Traiană, dar a renunțat la acest plan fiindcă s-a îmbolnăvit. Și n-a fost vorba numai de simple puncte de pază cu soldați, ci de o populație creștină și numeroasă, care avea nevoie de o organizație bisericească, de măsuri administrative, legături concrete cu malul drept al Dunării. Sub Justinian, imperiul a primit o consacrată oficială și sub raport bisericesc. Din sec. al IV-VI Dacia de la nordul Dunării se afla încă sub suzeranitatea politică, economică și cultural-religioasă a Imperiului¹⁰.

Împăratul Justinian, prin Novela XI din 535, înființează și o Arhiepiscopie în localitatea sa natală Tauresium, aparținînd provinciei Moesia, unde după ce a ajuns împărat a clădit un oraș mareț care era și sediul Arhiepiscopiei „Justiniana Prima”. Localitatea a fost identificată cu Caricin-Grad (lingă Leskovac, Serbia, la sud de Naissus)¹¹. Arhiepiscopia Justinianei Prime primi sub jurisdicțiunea sa toate episcopiile latine din Prefectura Iliricului și o păstră pînă în sec. al VII-lea. Tot prin Novela a XI-lea a lui Justinian, teritoriul din nordul

¹⁰ Paul Lemerle: *Historie de Byzance*, Paris, 1969, pp. 47, 53; V. Pîrvan: *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-român*, București, 1911, pp. 178—179; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 80—81; O. Toropu, *op. cit.*, pp. 36—38; Emanuela Popescu: N. Iorga istoric al gîndirii protobizantine, p. 42, în N. Iorga istoric al Bizanțului în Culegere de studii îngrijite de Eugen Stănescu, Editura Academiei R.S.R., 1971.

¹¹ I. I. Russu, *op. cit.*, pp. 92, 93, 114.

Dunării, din Dacia Traiană a fost pus sub jurisdicția supremă a arhiepiscopului din Justiniana Prima, care avea să rînduiască pe episcopii de la Dunărea Dăciei, și putea să păstorească direct pe credincioșii din acele părți ale Dunării prin cele două cetăți episcopale, Lederata din stînga Dunării și Recidiva (identificată cu Arcidava, Vărădia de azi) ¹².

În secolele VI și VII creștinismul se răspîndește pe întreg teritoriul patriei noastre.

Problema creștinismului la români a fost mult discutată de aproape toți istoricii noștri și mai ales în ultimii ani, de arheologii români în urma săpăturilor arheologice în toate părțile țării noastre. Creștinismul a devenit o realitate în sec. al IV-lea, dată care a fost confirmată de toți istoricii români, atunci cînd în locul cultului oficial al împăratului și a zeiței Roma, se instaurează ca religie de stat în secolul al IV-lea, religia creștină, care pînă atunci fusese socotită de romani ca o mișcare de opoziție socială împotriva autocrației și administrației Imperiului, și de aceea au și dezlănțuit cunoscutele persecuții împotriva creștinilor ¹³. Dintr-o mișcare populară, creștinismul se transformă într-un sprijin al autorității de stat, sub Constantin cel Mare și devine o religie de stat pe timpul lui Teodosie cel Mare. În acest context P.P. Panaitescu afirmă: „În cadrul general al istoriei creștinismului, răspîndirea credinței în Dacia înainte de secolul al IV-lea, nu se poate explica” ¹⁴.

V. Pirvan credea că episcopul Niuta de Remesiana (336-414) ca apostol al romanilor, mult lăudat de prietenul său Paulini de Nola, ar fi predicat în părțile de nord ale Dunării creștinismul, dar „problema aceasta este prea nelămurită ca să putem afirma că a fost sau a trimis misionari la daco-romani” ¹⁵.

În sec. VI-VII, creștinismul s-a răspîndit și la populația daco-romană tot mai intens, cuvîntul Evangheliei pătrunse și după retragerea Aureliană, care se numea Romania, fiindcă romanitatea orientală era mai puternică ca la Roma. E semnificativă inscripția greacă descoperită la Sirmium: „Hristoase, Dumnezeuul nostru vino în ajutorul orașului, alungă pe avari, ocrotește Romania și cu ea pe acela care a scris aceasta” ¹⁶.

Creștinismul s-a răspîndit la daco-romani sub forma latină și populară, contribuind la adîncirea romanității carpato-dunăreană.

În Banat avem unele descoperiri paleocreștine la Băile Herculane, riul Caras, la Sacoșul turcesc, obiecte decorate cu cruci, toate fiind considerate obiecte creștine (M. Manea și I.I. Russu) ¹⁷.

Așezarea romană de la Tibiscum este una din cele mai mari așezări din Dacia romană, la confluența riurilor Bistra cu Timișul, în hotarele satelor Jupa, Ciuta, Iaz, de lîngă Caransebeș. Numele Tibiscum derivă de la Tibiscus (Timișul de astăzi) pe malurile căruia se întinde această așezare. La începuturile ei așezarea

¹² Dr. S. Reli: *Originea și vechimea creștinismului la români*, Cernăuți, 1937, pp. 45—47.

¹³ A. Bonché Leclercq: *L'intolerance religieuse et la politique*, Paris, 1911, pp. 106—369.

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 96, 98.

¹⁵ *Idem*, *op. cit.*, pp. 100—101; Dr. S. Reli, *op. cit.*, pp. 10—11.

¹⁶ Acad. A. Oțetea, *stud. cit.*

¹⁷ O. Toropu, *op. cit.*, p. 118.

romană de la Tibiscum făcea parte din teritoriul Ulpiei Traiane Sarmizegetusa Romană din Valea Hațegului. Dezvoltarea ei mai târziu îi va aduce rangul de municipiu. În urma cercetărilor întreprinse de Muzeul Bănățean din Timișoara, în acest municipiu s-au descoperit mai multe obiecte de argilă, bronz ș.a. O descoperire importantă pentru existența creștinismului în Banat este și capacul de vas cu însemn paleocreștin, (sec. IV-V) și alte obiecte paleocreștine în curs de publicare¹⁸.

Prețioase sînt și monumentele epigrafice descoperite la Tibiscum, un altar funerar de marmoră a lui Caecilius Felix, care a fost membru al asociației Augustalilor — Ordo Augustolium (ordin religios) al cărui centru era Ulpia Traiană, înainte de a fi fost ridicat Tibiscum la rangul de municipiu. Al doilea monument, un altar, de marmoră, închinat divinității palmyrene Ierhabol, de veteranul Laeconius Paulinus. Divinitatea Ierhabolis este pentru a doua oară atestată în Dacia. Prima o avem la Apulum, dar acolo divinitatea apare sub grafica Ierobulus. Prezența cultului mai multor divinități palmireniene la Tibiscum este firească și justificată prin numărul mare al militarilor din acest oraș.

Concluziile la care ajunge prof. M. Moga sînt următoarele: „Prezența cultului acestor divinități la Tibiscum ca și numărul mare al palmierilor și probabil al altor soldați de origine orientală ne face să considerăm această așezare ca fiind unul dintre importante centre de difuzare a cultelor orientale¹⁹.

Răspîndirea creștinismului la români este un proces de mai multe secole, ca și etnogeneza poporului român. Descoperirile arheologice din sec. IV-VII sînt dovezile de formare și de încreștinare a românilor.

„Trebuie subliniat spune Acad. prof. dr. D. Berciu, că creștinismul a constituit pentru localnici un factor de civilizație care i-a diferențiat de popoarele în migrație și s-a unit în cadrul comunităților de obștii (țări cu timpul) că el a jucat în acea vreme un rol istoric, atît pe plan lingvistic (îmbogățind vocabularul limbii vorbite) cît și organizatoric²⁰.

„În afară de factorii fundamentali ai etnogenezei poporului român — cel geto-dacic și cel roman — elementul slav — a dat doar o anumită coloratură limbii române și culturii noastre. Componenta slavă, în lumina descoperirilor arheologice de după 1960 și a studiilor ce s-au făcut între timp, ne apare ca un adaos — ca un adstratum — care nu a putut modifica nici structura etnică, nici pe cea lingvistică și nici mersul înainte al dinamicii istoriei poporului nostru. Pătrunderea slavilor pe teritoriul larg al Dacoromaniei a avut loc la sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII, într-un moment cînd nucleul etniciității romanice a poporului român, al entității sale lingvistice și al spiritualității sale se constituise. Cu sau fără aportul slav, procesul cristalizării definitive a poporului nostru ar fi continuat. Poate că fără slavi, etnogeneza noastră s-ar fi în-

¹⁸ I. Moga: *Tibiscum, Document de piatră al continuității poporului nostru*.

¹⁹ Idem, *Pagus Tibicensis, în legătură cu teritoriul rural al Ulpiei Traiane în Tibiscus, Timișoara, 1921, pp. (41—49); C. Dalcoviciu, Sarmizegetusa (Ulpia Traiană), Cluj, 1939, p. 32.*

²⁰ S. Reli; *op. cit.*, pp. 21—22; Acad. prof. Dr. Dumitru Berciu: *Probleme privind formarea poporului român în lumina cercetării arheologice recente*, în „*Noi Tracii*”, nr. 18, II, 1976, pp. 9—10.

chegat mai repede și primele formațiuni politice prestatate ar fi apărut mai de vreme. Limba română era formată în secolul al VII-lea²¹.

Apariția slavilor în sec. al VII-lea în Peninsula Balcanică face ca activitatea Justinianei Prime să slăbească, iar la 732 împăratul Leon al III Isaurul, desființează arhiepiscopia și supune biserica din acele părți patriarhiei din Constantinopol²².

„Imperiul bizantin ajunsese pînă la Adriatica și stăpînea Dunărea, iar Peninsula Balcanică nu cunoaște alt stăpîn (1019), care a realizat o operă grandioasă de restaurare politică. Vasile al II-lea avea în fața ochilor grandiosul ideal al lui Justinian, visa să ajungă împăratul occidentului. După ce a dobîndit la Dunăre frontiera firească, definitivă, aceea din secolul al VI-lea, el a supus tot litoralul balcanic al mării italiene, Croația i s-a supus fără luptă...²³.

Împăratul Vasile al II-lea, zis Bulgarictonul a distrus țaratul bulgăresc și a trimis (1019) un arhiepiscop grec Ioan, în Bulgaria, în capitala ultimilor țari de Apus, în Ohrida, și o organiză din nou cu prelați din Bizanț. Astfel locul Justinianei Prime îl ia Ohrida²⁴. Vasile al II-lea restabilește dominația bizantină pe linia Dunării de Jos, iar Vidinul devine un centru mai important decît Dirstra. De aceea Banatul se afla în orbita planurilor bizantine, iar printre episcopiile înființate de Vasile al II-lea, prin cunoscutele sale ordonanțe din 1019-1020 se află și cea Bănățeană Tibiscus, ca o dovadă a continuului efort de consolidare a influenței bizantine în Banat.

Românii bănățeni ca și cei din Transilvania, Oltenia, Țara Românească și Moldova erau organizați în obștii sătetești, străvechi organizații sociale moștenite de la daci și romani. Ele se întindeau pe văile riurilor și depresiunilor din Banat și erau conduse de juzi, jupani, cnezi, — pe valea Cernei, depresiunea Mehadiiei, a Nerei, a Carașului ș.a.

Din cronicile maghiare *Gesta Hungarorum* și *Vita Sancti Gerardi*, cunoaștem cetățile daco-romane din Banat: Orșova (Urschia), Horom Horom, Keve (Cuvinul) și cea de la Dobica (Transilvania) — pe conducătorii locali din Banat, Glad și Achum și cele două mari formațiuni politice, a lui Achtum în Banat și Gyla în Transilvania, care avea armate destul de mari ca să-l înfrunte pe regele Ștefan cel Sfînt, iar Achtum să-i vămuiască plutele de sare, să-i disprețuiască credința catolică. Ei aveau relații întinse pînă în Bizanț, de unde se importa ceramică și obiecte de podoabă. Aici exista și o școală, la Morisena (Cenad). Voievozii români bănățeni ca și cei din Transilvania și cei din Țările Române, acumulasera bogății însemnate în metale prețioase, adevărate tezaure²⁵.

²¹ Acad. prof. dr. D. Baci, *stud. cit.*, p. 9; Dr. S. Reli *op. cit.*, p. 45; O. Toropu, *op. cit.*, p. 45.

²² Dr. G. Popoviciu: *Istoria Românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 83 și urm.

²³ N. Iorga: *Istoria vieții bizantine*, cartea a II-a, trad. de Maria Holban, Ed. Enciclopedică, București, 1974, p. 385.

²⁴ Idem, *Istoria bisericii românești a vieții religioase a românilor* ed. a II-a, vol. I, pp. 20—21.

²⁵ P. P. Panaitescu: *Obștea sătetească în Țara Românească și Moldova în orînduirea feudală*. Ed. Acad. R.P.R., 1964, pp. 14, 27; Eugen Stănescu: *500 de ani de relații româno-bizantine*, în *Lumea Bizanțului*, București, 1972, sub red. lui Cristian Popiștean și colab., pp. 153—158; Ștefan Pascu: *Voievodatul Transilvaniei*, I. Ed. Dacia, 1971,

Din analiza cronicelor maghiare mai reiese un fapt deosebit de important pentru istoria românilor din Banat, „că românii sînt amintiți în cronici înaintea slavilor, ceea ce înseamnă, că românii sînt poporul majoritar al țării Banatului. Ordinea dezvăluie o realitate demografică și etnică a vremurilor respective. Românii erau poporul majoritar al Banatului în sec. al X-XI din punct de vedere numeric, fiind în același timp și elementul demografic cel mai însemnat din punct de vedere politic“ (Ștefan Pascu)²⁶.

În concluzie, Banatul românesc în antichitate și început de ev mediu a fost lagărul unor popoare cu civilizații strălucite care au contribuit la procesul de romanizare și la etnogeneza poporului român.

Legăturile Banatului s-au menținut cu Imperiul și după 270, prin grija Imperiului de a păstra controlul malului stîng al Dunării, de a-l întări în timpul lui Constantin Cel Mare și mai ales a lui Justinian și Vasile al II-lea.

Legăturile României de la nordul Dunării s-au menținut tot timpul cu numeroasele „Românii“ din Sud, pe cale politică, economică și religioasă, prin înființarea punctelor strategice și schimburile religioase, adevăratele episcopii și centre episcopale, din sec. VII-XI-lea în Banat.

Prezența românească se manifestă și în luptele pentru libertate politică, socială și religioasă a românilor bănățeni în sec. IX-XI-lea, cu regatul maghiar. Banatul fiind în același timp și un centru de legături politice, culturale și religioase cu Bizanțul, Balcanii, Occidentul și Țările Române.

pp. 29, 33, 80; St. Birsenescu: *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, sec. X—XVI. Ed. Acad. R.S.R., Buc. 1971, pp. 21—41; Răzvan Teodorescu: *Bizant, Balcani, Occident și începuturile medievale românești* (sec. X—XVI), Buc., 1974, pp. 64—65, 74, 77, 81, 114—124; Idem, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos* (400—1400) București. Ed. Meridiane, 1976, pp. 104—105; 116.

²⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 51; Ștefan Ștefănescu: *Demografia, dimensiunea istoriei*, Ed. Facla, 1974, p. 156.

DOUĂ OMILII ALE SF. VASILE CEL MARE

I. DESPRE CREDINȚĂ

1. Evlavios lucru și fără de sațiu este pentru un suflet iubitor de Dumnezeu să-și aducă aminte neconținut de Dumnezeu; dar îndrăzneț lucru este a vorbi de cele despre Dumnezeu, pentru că mintea nu se poate urca pînă la măsura măreției Lui, iar cuvîntul la rîndul său exprimă slab cele pe care mintea le concepe. Dacă, deci, mintea noastră este mai prejos de înțelegerea măreției Lui, iar cuvîntul este mai prejos și decît mintea, nu este oare neapărată trebuință de tăcere, ca nu cumva prin slăbiciunea cuvintelor să punem în primejdie minunea vorbirii despre Dumnezeu?

Dorința de a preamări pe Dumnezeu este însămintată în chip firesc în toți cei înzestrați cu darul vorbirii; dar toți sînt la fel de neputincioși a vorbi după vrednicie despre El. În rîvna pentru evlavie ne deosebim unul de altul; dar nimeni nu-i așa de orbit ca să se înșele el însuși atîta de mult încît să socotească că s-a urcat pe cel mai înalt pisc al înțelegerii lui Dumnezeu, ci cu cît va părea că propășește în cunoașterea Lui cu atît mai mult își va simți neputința. Aceasta a simțit-o Avraam; aceasta a simțit-o Moisi. Cînd au putut să vadă pe Dumnezeu, atît cît e cu puțință unui om să-L vadă, atunci mai ales s-au socotit pe ei înșiși o nimica. Avraam s-a numit pămînt și cenușă²⁾, iar Moisi a spus că este slab la glas și zăbavic la limbă³⁾, că vedea slăbiciunea limbii lui, care nu putea sluji măreției celor gîndite de mintea sa.

Totuși, pentru că urechile voastre s-au deschis acum pentru auzirea vorbirii despre Dumnezeu, iar Biserica nu-i sătulă niciodată de astfel de auziri, adevărînd cuvîntul Eclesiastului, că „nu se satură urechea de a auzi”⁴⁾, este de neapărată trebuință să grăiesc după putere. Voi vorbi dar despre Dumnezeu nu atît cît este și ce este Dumnezeu, ci cît ne este nouă cu puțință. Nu renunțăm să ne uităm la cer și să-L privim atîta cît putem, deși nu putem străbate cu ochii locul cuprins între pămînt și cer! Tot așa și acum, prin slabe cuvinte, să împlinim credința, iar în tot cuvîntul nostru să lăsăm să biruiască măreția firii dumnezeiești.

¹⁾ Migne, *Patrologia greacă*, vol. 31, col. 464—472.

²⁾ *Facere*, 18, 27.

³⁾ *Ieșire*, 4, 10.

⁴⁾ *Eclesiast*, 1, 8.

Că nici limbile îngerilor, oricum ar fi ele, nici ale arhanghelilor unite cu toată firea cea cuvîntătoare nu o vor putea ajunge decît în mică parte, precum s-o egaleze întru totul.

Iar tu, dacă vrei să vorbești sau să auzi ceva despre Dumnezeu, părăsește trupul, părăsește simțurile trupesti, lasă pămîntul, lasă marea, lasă în urma ta văzduhul, nu mai ține seama de anotimpuri și de buna întocmire a vremilor și nici de podoabele pămîntului, înalță-te mai presus de regiunile văzduhului, treci dincolo de stele, de minunăția lor, dincolo de frumoasa lor podoabă, dincolo de măreția lor, de folosul oferit de ele întregului univers, dincolo de buna lor rînduială, dincolo de strălucirea lor, dincolo de poziția lor, de mișcarea lor, de raportul în care se găsesc unele cu altele și de depărtarea unora de altele. După ce ai străbătut cu mintea întreg universul, după ce ai depășit cerul și ai ajuns mai presus de el, privește cu mintea numai frumusețile cele de acolo, oștirile cerești, corurile îngerilor, dregătoriile arhanghelilor, măreția domniilor, locurile înfrumusețătoare ale tronurilor, privește puterile, începătoriile, stăpîniile ⁵⁾. După ce ai străbătut întreg universul, după ce te-ai urcat cu gîndul mai presus de toată zidirea și ți-ai înălțat mintea dincolo de toate acestea, contemplă firea dumnezeiască, identică cu sine însăși, nestrămutată, neschimbată, impasibilă, simplă, necompusă, neîmpărțită, lumină neapropiată ⁶⁾, putere nespusă, măreție fără hotar, slavă de o orbitoare strălucire, bunătate dorită, frumusețe nemeșugită care copleșește sufletul inundat de ea, dar cu neputință de arătat după vrednicie prin cuvînt.

2. Acolo este Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, firea necreată, vrednicia de stăpîn, bunătatea firească. Tatăl, principiul tuturor, cauza existenței existențelor, rădăcina a tot ce este viu. Din El a ieșit izvorul vieții, înțelepciunea, puterea, chipul întru totul asemenea (nevăzutu-lui Dumnezeu ⁷⁾, Fiul născut din Tatăl, Cuvîntul cel viu, Care este Dumnezeu și este la Dumnezeu ⁸⁾ și nu adus la existență; existînd mai înainte de toți vecii și nu dobîndit în urmă; Fiu, nu posesiune; Făcător, nu făptură; Ziditor, nu zidire; este tot ceea ce este Tatăl. Am spus: Fiu și Tată. Reține aceste însușiri! Rămînînd deci Fiu prin modul existenței, este totuși tot ce este Tatăl, potrivit cuvintelor Domnului, Care spune: „*Toate cîte are Tatăl ale Mele sînt*“ ⁹⁾. Un portret, într-adevăr, trebuie să aibă toate cîte se găsesc în originalul său. „*Am văzut*, spune evanghelistul, *mărirea Lui, mărirea ca a Unuia Născut din Tatăl*“ ¹⁰⁾, adică minunile făcute de El nu i-au fost date prin dar și prin har, ci Fiul are vrednicia dumnezeirii părintești pe temeiul comuniunii de natură. A primi este caracteristic celui creat; a avea prin natură este propriu celui născut. Ca Fiu, are în chip natural cele pe care le are Tatăl; ca Unic-Născut, le are pe toate adunate în El Insuși, fără să le împartă cu altul. Din această numire de Fiu am fost învățați că El participă la natura Tatălui. N-a fost creat la porunca Tatălui, ci strălucește nedespărțit din ființa Tatălui, unit din veșnicie cu Tatăl, egal în bunătate, egal în putere, partaș mării Lui.

⁵⁾ Coloseni, 1, 16; Efeseni, 1, 21.

⁶⁾ I Timotei, 6, 16.

⁷⁾ Coloseni, 1, 15.

⁸⁾ Ioan, 1, 2.

⁹⁾ Ioan, 16, 15.

¹⁰⁾ Ioan, 1, 14.

Ce este El altceva decât pecete și chip, care arată în El Însuși în întregime pe Tatăl ?

Iar toate textele care-ți vorbesc de firea Lui trupească cu care a lucrat mîntuirea oamenilor, pe care ne-a arătat-o prin venirea Lui în trup, în care El spune că a fost trimis¹¹⁾, că nu poate să facă de la El nimic¹²⁾, că a primit poruncă¹³⁾ și altele asemenea, să nu-ți dea pricini să micșorezi dumnezeirea Celui Ce este Unul-Născut. Pogorămîntul Fiului la slăbiciunea firii tale omenești nu-ți dă dreptul să micșorezi vrednicia Celui puternic, ci înțelege firea Lui așa cum se cuvine unui Dumnezeu, iar cuvintele pline de smerenie spuse despre El interpretează-le avînd în vedere întruparea Sa pentru mîntuirea oamenilor. Dacă așa vrea să vorbesc acum cu de-amănuntul despre lucrul acesta, așa putea aduce, uitînd de mine însumi, o mulțime nesfîrșită de dovezi.

3. Dar să ne întoarcem la subiectul nostru!

Mintea, care a reușit să se curățească de patimile cele materiale, și să părăsească toată zidirea înțelegătoare, și ca un pește să iasă din adînc, înotînd la suprafața apei ajunge în regiunea curată a creației și vede pe Duhul cel sfînt acolo unde este Fiul și unde este Tatăl, în unire cu Ei într-o singură ființă și într-o singură fire, avîndu-le pe toate: bunătatea, dreptatea, sfințenia, viața. Scriptura spune: „Duhul Tău cel bun“¹⁴⁾ ; și iarăși: „Duh drept“¹⁵⁾ ; și arăși: „Duhul cel Sfînt“¹⁶⁾ ; iar apostolul spune: *Legea Duhului vieții*¹⁷⁾. Nici una din aceste însușiri nu sînt dobîndite în urmă și nici adăugate mai tîrziu, ci, după cum căldura este nedespărțită de foc și de strălucirea de lumină, tot așa sînt nedespărțite și de Duhul, sfințirea, viața, bunătatea și dreptatea. Așadar Duhul este acolo, acolo în fericita fire, nu numărînd ca o multiplicitate, ci contemplat în Treime; propovăduit ca o unitate, nu înțeles ca o ceată. Că după cum Tatăl este unul și Fiul este unul, tot așa unul este și Sfîntul Duh. Duhurile slujitoare, însă, sînt mulțimi nenumărate în fiecare ceată îngerească. Nu căuta, deci, în creație pe Duhul Sfînt, care este mai presus de creație ! Nu pogori pe Cel Care sfințește în rîndul celor sfințiți ! Duhul Sfînt umple pe îngeri, umple pe arhangheli, sfințește pe puteri, însuflețește totul. Duhul Sfînt se împarte în toată creația, este împărțit în chip diferit de fiecare din cele create, dar cu toate acestea Duhul nu este micșorat de cei care participă la El. Dă tuturor harul Lui; nu se termină, deși este împărțit celor care participă la El, iar cei care îl primesc sînt plini de Duhul, iar Duhul Sfînt rămîne neîmpuținat. După cum soarele nu este micșorat întru nimica de cei care participă la lumina și căldura sa, deși luminează corpurile și este împărțit în felurite chipuri de compuri, tot așa și Duhul rămîne nemicșorat și neîmpărțit, cu toate că dă tuturor harul Său. Luminează pe toți pentru a înțelege pe Dumnezeu, însuflă pe profeți, înțelepțește pe legiuitor, sfințește pe preoți, întărește pe împărați, desăvîrșește pe drepti, umple de cînte pe cei cu-

¹¹⁾ Ioan, 3, 17.

¹²⁾ Ioan, 5, 30.

¹³⁾ Ioan, 10, 18.

¹⁴⁾ Psalmi, 142, 12.

¹⁵⁾ Psalmi, 50, 11.

¹⁶⁾ Psalmi, 50, 12.

¹⁷⁾ Romani, 8, 2.

rați sufletește și trupește, dă harurile tămăduirilor, învie pe morți, desleagă pe cei legați, înfiază pe cei străini. Acestea le lucrează prin nașterea de sus¹⁸⁾. Dacă ia un vameș care crede, îl face evanghelist¹⁹⁾; dacă se pogoară peste un pescar, face din el un teolog²⁰⁾; dacă găsește un prigonitor care se pocăiește, îl face apostol al neamurilor, predicator al credinței, vas al alegerii²¹⁾. Prin Duhul Sfânt cei slabi ajung puternici, cei săraci se îmbogățesc, oamenii simpli la cuvânt sînt mai înțelepți decît înțelepții. Pavel era slab, dar, prin venirea Duhului, ștergarele trupului lui vindecau pe cei care le primeau²²⁾. Și Petru avea un trup plin de slăbiciune, dar, prin harul Duhului care sălășluia în el, umbra făcută de trupul lui alunga boalele celor suferinzi²³⁾. Săraci erau Petru și Ioan, că nu aveau nici argint, nici aur²⁴⁾, dar dăruiau sănătate mai de preț decît mult aur; ologul primise aur de la mulți, dar continuă să cerșească; de la Petru a primit harul și a încetat cu cerșitul, a sărit ca o căprioară lăudînd pe Dumnezeu²⁵⁾. Ioan nu cunoștea înțelepciunea lumii, dar rostea cu puterea Duhului cuvinte cu care nu se poate compara nici o înțelepciune.

Sfîntul Duh este în cer și umele pămîntul; este de față pretutindenea și nu este mărginit de nimic. În fiecare locuiește în întregime și este în întregime cu Dumnezeu. Nu administrează darurile ca un slujitor, ci împarte harurile ca un stăpîn. „*Împărțește, spune apostolul, îndeosebi fiecăruia, după cum voiește*“²⁶⁾. Este trimis ca administrator al harurilor, dar lucrează cu propria Sa putere.

Să ne rugăm ca Duhul să locuiască în sufletele noastre și să nu ne părăsească nici o clipă, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia (se cuvine) mărirea și puterea în vecii vecilor, Amin.

II. DESPRE A NU NE LIPI DE CELE LUMEȘTI ȘI DESPRE FOCUL DIN AFARA BISERICII

1. Socoteam, iubitorilor, că pișcîndu-vă de fiecare dată mai tare în cuvîntările mele, vă voi părea un predicator greu de suferit pentru că arăt o mare îndrăzneală, nepotrivită nici unui străin și nici unui bărbat stăpînit de păcate asemănătoare. Voi însă ați primit cu dragă inimă, muștrările mele, iar din rănilor pricinuite de limba mea ați făcut prilej pentru a aprinde în voi și mai tare dorința unei vieți îmbunătățite. Și nu e de mirare, pentru că sînteți înțelepțiți în cele ale Duhului. „*Mustră pe înțelept și te va iubi*“²⁾, spune Solomon într-un loc din

¹⁸⁾ Ioan, 3, 3.

¹⁹⁾ Matei, 9, 9.

²⁰⁾ Matei, 4, 19.

²¹⁾ Fapte, 9, 15.

²²⁾ Fapte, 19, 12.

²³⁾ Fapte, 5, 15—16.

²⁴⁾ Fapte, 3, 6.

²⁵⁾ Fapte, 3, 1—8.

²⁶⁾ I Corinteni, 12, 11.

¹⁾ Migne, Patrologia Greacă, XXXI, 540—564.

²⁾ Proverbe, 9, 8.

scrierile sale. Pentru aceea, fraților, vă dau și acum, atât cât îmi stă în putință, același sfat, în dorința de a vă scoate din lațurile diavolului.

Mare și felurit război duce împotriva noastră, iubiților, în fiecare zi, vrăjmașul adevărului! Îl duce, făcând, după cum știți, din poftele noastre săgeți împotriva noastră și luînd totdeauna chiar de la noi înșine puterea de a ne vătăma. Dar pentru că Stăpînul a legat cu legi de nedelegat o mare parte din puterea diavolului și nu i-a îngăduit să se năpustească deodată ca să nimicească de pe pămînt neamul omenesc, vicleanul ne fură victoria datorită nesocotinței noastre proprii. Face ca și oamenii lacomi și vicleni care gîndesc și lucrează să se îmbogățească cu averi străine, și pentru că nu pot să-și pună în aplicare silnicia lor în văzul lumii, obișnuiesc să pîndească la drumul mare și dacă văd în apropierea lor un loc scobit în văgăuni adînci sau umbră de desimea copacilor se ascund acolo și, ferîți în astfel de ascunzișuri de vederea călătorilor, năvălesc pe neașteptate asupra lor, în așa fel încît nimeni nu poate să vadă lațurile primejdiei înainte de a cădea în ele. Tot așa și diavolul, vrăjmașul și prigonitorul nostru dintru început, se ascunde la umbra plăcerilor lumești care cresc pe drumul acestei vieți și sînt în stare să dosească pe tîlhar și să ascundă pe uneltitor; și de acolo ne întinde, fără să ne dăm seama, lațurile pierzării. Deci dacă voim să străbatem fără de primejdie drumul vieții ce ne stă în față, dacă voim să înfățișăm lui Hristos sufletul împreună cu trupul lipsite de rușinea rănilor pricinuite de diavol, dacă voim să primim cununile de biruință trebuie să rotim necontenit, cu luare aminte de jur împrejur, ochii sufletului nostru, să punem sub bănuială toate cele ce ne desfătează și să le îndepărtăm îndată; trebuie să nu ne lipim sufletul de nimic, nici chiar dacă aurul ar sta grămadă înaintea noastră și ar fi gata să ajungă în mîinile celor ce-l voiesc (că spune Scriptura: „*Ca apa de-ar curge bogăția, nu vă lipiți inima de ea*“³⁾), nici chiar dacă pămîntul ar odrăsli toată desfătarea și ne-ar pune la îndemină locuințe luxoase (că iarăși spune Scriptura: „*Locuința noastră este în cer, de unde așteptăm și mîntuitor, pe Hristos*“⁴⁾), nici chiar dacă necontenit ne-ar sta în față petreceri, chefuri, beții și mese cu lăutari (că tot Scriptura spune: „*Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune*“⁵⁾), nici chiar dacă ni s-ar oferi frumusețile trupurilor locuite de suflete desfrîinate (că spune înțeleptul: „*Fugi din fața femeii ca din fața șarpelui*“⁶⁾), nici chiar dacă ni s-ar pune la îndemină funcții înalte, conduceri de popoare, roi de însoțitori și lingușitori, nici chiar dacă ni s-ar oferi tron înalt și strălucit, popoare și cetăți gata de bună voie să ne slujească și să ni se supună nouă (că „*Tot trupul, spune Scriptura, este ca iarba și toată măreția omului ca floarea ierbii. Uscatu-s-a iarba și floarea a căzut*“⁷⁾). În dosul tuturor acestor ispite atât de încîntătoare stă prigonitorul obștesc al neamului omenesc și așteaptă ca, ademeniți de cele văzute, să ne abatem din calea cea dreaptă și să cădem în cursa lui. Trebuie să ne temem mult ca nu cumva apropiindu-ne fără băgare de seamă și cu gîndul că plăcerea pricinuită de desfătare n-are în ea nimic vătămător, să înghițim la cea dintîi

³⁾ Psalmi, 61, 10.

⁴⁾ Filipeni, 3, 20.

⁵⁾ Eclezias, 1, 2.

⁶⁾ Sirah, 21, 2.

⁷⁾ Isaia, 40, 7—8.

gustare undița ascunsă a vicleniei și apoi să fim, cu voia sau fără voia noastră, legați de diavol și tirîți pe nesimțite de plăceri spre moarte, înfricoșătorul sălaș al tilharului.

2. Este deci de neapărată trebuință, fraților, și folositor nouă tuturor să ne pregătim ca drumeții și alergătorii: să ne ușurăm prin orice mijloc sufletele pentru drum; să ne grăbim spre sfîrșitul căii noastre fără să ne uităm înapoi.

Nimeni să nu-și închipuie că sînt născocitor de cuvinte noi cînd numesc acum cale viața omenească; că și profetul David tot așa a numit viața. Uneori spune: „*Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului*“⁸⁾; alteori strigă către Stăpînul său: „*Depărtează de la mine calea nedreptății și cu legea Ta mă miluiește*“⁹⁾, uneori laudă grabnicul ajutor dat de Dumnezeu celor prigoniiți și, cîntînd cu bucurie din liră, zic: „*Cine este Dumnezeu afară de Dumnezeul nostru? Dumnezeu este cel ce mă încinge cu putere și a pus fără prihană calea mea*“¹⁰⁾. Și pretutindeni în psalmi, David, pe bună dreptate așa a socotit că trebuie numită viața omenească, fie că e minunată, fie că e rea. Și după cum cei care au de făcut o cale lungă, pe drumul ce-l au de făcut schimbă pașii, care se iau la întrecere unul cu altul, iar prin schimbarea iute a unui picior cu celălalt partea de pămînt care le era înaintea trece în urma lor și ajung ușor la capătul drumului, tot așa și cei care au fost aduși la viață de Creator, chiar de la început intră în perioadele timpului; și lăsînd în urma lor perioadă după perioadă ajung la sfîrșitul vieții.

Nu vi se pare oare că viața prezentă este un drum continuu, o călătorie marcată de vîrste ca de niște stațiuni? Ea își are începutul, pentru fiecare om, cu durerile de naștere ale mamei, iar sfîrșitul îl arată sălașurile din morminte. La ele ne duce pe toți călătoria asta; pe unii mai devreme, pe alții mai tîrziu; unii călătoresc străbătînd toate răsîmpurile vremii, iar alții nu poposesc nici în primele stațiuni ale vieții lor. Drumurile care duc de la un oraș la altul pot fi evitate; cel care nu vrea nici nu merge pe ele. Calea vieții însă, ne ține cu forța și chiar dacă am vrea să amînăm călătoria ne trage spre punctul de oprire pe care Stăpînul ni l-a rînduit. Nu este cu putință, iubiților, ca cel care a intrat pe poarta care duce la această viață și a pășit pe această cale, să nu meargă și pînă la sfîrșitul ei. Fiecare din noi, de îndată ce a ieșit din pîntecele mamei sale este prins de curgerea timpului și tirît înaintea; lasă mereu în urma lui ziua trăită și nu poate niciodată, chiar dacă ar vrea, să se mai întoarcă la ziua cea de ieri. Și ne bucurăm cînd sîntem duși de timp mereu tot înaintea; ne veselim cînd schimbăm o vîrstă cu alta ca și cum am dobîndi cine știe ce; ne socotim fericiți, cînd din copii ajungem bărbați și din bărbați ajungem bătrîni. Și totuși nu ținem seama că timpul pe care l-am trăit este timp pierdut din viață; nu simțim că viața noastră se cheltuiește cu toate că o măsurăm totdeauna cu măsura vieții trăite și scurse; nu ne dăm seama cît de ascuns ne este timpul pe care ni l-a dat să-l trăim. Cel ce ne-a trimis să facem această călătorie; nu știm cînd va voi Stăpînul să ne ia de pe această cale, cînd va deschide fiecărui drumeț porțile intrării în cealaltă viață. De aceea se cade să fim pregătiți în fiecare zi pentru plecarea

⁸⁾ Psalmi, 118, 1.

⁹⁾ Psalmi, 118, 29.

¹⁰⁾ Psalmi, 17, 34—35.

noastră din această viață, așteptînd cu ochii ațintiți semnul Stăpînului. „Să fie, spune Domnul, mijloacele voastre încinse și făcliiile aprinse, iar voi asemenea oamenilor care așteaptă pe Domnul lor cînd se va întoarce de la nuntă, ca, venind și bătînd, îndată să-i deschidă” ¹¹⁾).

3. Dar noi nici nu voim să ne uităm cu luare aminte la poverile cu care plecăm de aici! Nu luăm aminte ce poveri sînt ușoare pentru un drum ca acesta, pentru ca, după ce le-am strîns, să le putem duce pe lumea cealaltă ca să ne facă veselă viața de pe cea lume, avîndu-le acolo în stăpînirea noastră; și care sînt poverile grele și istovitoare ce ne țintuiesc trupul de pămînt, care nu ne sînt deloc firești și nici nu pot intra pe poarta cea strîmtă ca să-i însoțească pe cei care le au. «Noi, însă, facem cu totul dimpotrivă! Lăsăm la o parte poverile ce-ar trebui strînse, și strîngem tocmai pe acelea ce s-ar cuveni să le trecem cu vederea; nu luăm aminte la cele ce trebuie să facă una cu noi, care ne pot fi cu adevărat podoabă firească sufletului și trupului, ci căutăm să strîngem numai cele ce ne sînt neconținut străine și care pun în viața noastră pecetea rușinii; ne ostenim și muncim zadarnic întocmai ca unul care se înșeală singur vrînd să umple un vas găurit.

Socot că și copiii știu că niciuna din plăcerile din viață, după care se înnebunesc cei mai mulți oameni, nu sînt cu adevărat ale noastre și nici nu pot fi, ci sînt la fel de străine tuturor : și celor care par a se desfăta cu ele și celor care nici nu se ating de ele. Dacă unii ar strînge în viața lor grămezi de aur, aurul strîns nu va rămîne neconținut în stăpînirea lor; că, sau fuge chiar în timpul vieții lor — deși îl înlănțuiesc în fel și fel de chipuri — și trece la cei mai puternici decît ei, sau îi părăsește cînd ajung în pragul morții și nu vrea să plece odată cu ei ; iar cînd moartea, care desparte cu forța sufletul de bietul trup, îi tîrăște pe drumul cel fără de întoarcere, ei își întorc neconținut privirile spre averea lor și-și plîng sudorile vărsate din tinerețe cu strîngerea ei; atunci văd că bogăția trece în mîinile altora, văd că lor nu le-a rămas decît osteneala strîngerii ei, iar aurul nu le-a dat decît păcatul lăcomiei. Chiar de-ai avea mii de hectare de pămînt, case strălucitoare, turme și cirezi de felurite vite, chiar de-ai avea cea mai mare putere peste oameni, totuși nu vei putea să te desfășezi de ele pe vecie, pentru că puțină vreme te vei numi stăpînul lor, că bogăția va trece iarăși în mîinile altora iar pe tine te va acoperi cîteva palme de pămînt. Adeseori, chiar înainte de moarte, înainte de mutarea ta din această viață, vei vedea că averea ta trece în mîinile altora, ba chiar a dușmanilor tăi. Nu știm oare cîte moșii, cîte case, cîte neamuri și orașe, încă pe cînd trăiau stăpînii lor, au căpătat numele altor stăpîni? Nu știm oare că unii care erau robi mai înainte s-au urcat pe tronuri de conducere, iar cei care se numeau domni și stăpîni erau mulțumiți să stea cu supușii și să se închine robilor lor de altădată, cînd, ca la jocul de zaruri, soarta lor li s-a schimbat pe neașteptate?

4. Sînt oare ale noastre cele pe care bogăția le-a născocit spre a le minca și bea și toate cele cîte peste trebuință le-a scornit pentru satisfacerea nemulțumitorului stomac care nu păstrează nimic chiar dacă neconținut îl umplem? Acestea fac puțină plăcere numai gustului cînd trec prin gură spre a fi depuse în stomac; dar îndată sînt aruncate afară cu grabă ca de prisos și supărătoare; iar dacă ză-

¹¹⁾ Luca, 12, 35—36.

bovesc mai multă vreme în stomac ne pun viața în mare primejdie. Multor oameni mîncarea peste măsură le-a adus moartea și le-a fost și pricină că nu s-au mai putut desfăta cu nimic. Nu sînt oare pentru om o pagubă neîndoielnică și o vădită vătămare desfrînările, împreunările spurcate și toate faptele săvîrșite de un suflet nebun și turbat? Nu înstrăinează oare și nu micșorează puterile omului? Că trupul, prin împreunări, pierde hrana cea mai bună și cea mai de preț. De aceea fiecare din cei care s-au tăvălit în paturile de desfrîu, simte îndată după săvîrșirea păcatului o cîință puternică, după ce furia trupului s-a potolit, iar mintea, ajunsă la capătul celor ce a săvîrșit se deșteaptă ca dintr-o beție sau dintr-o furtună, are răgaz să se gîndească ce s-a petrecut cu ea; simte că trupul a ajuns mai slab, trîndav la treabă și neputincios în toate. Acest lucru l-au înțeles și instructorii de gimnastică, care au pus ca lege castitatea în școlile în care tinerii se exercează pentru luptele atletice; legea castității pune la adăpost de plăceri trupurile tinerilor și nici nu le îngăduie acestora ca, în timp ce se pregătesc pentru luptele atletice să privească măcar la chipurile frumoase, dacă vor să-și vadă capul încununat; că la concurs neînfrînarea aduce batjocură și nu cunună.

5. Este bine ca închizînd ochii să trecem cu vederea toate bunurile de care am vorbit, pentru că ne sînt cu totul străine, de prisos și cu neputință de a ni le face bunuri proprii; dar pentru acele bunuri care sînt cu adevărat bunuri ale noastre se cuvine să avem deosebită purtare de grijă.

Dar care sînt cu adevărat bunurile noastre?

Sufletul prin care viețuim, care nu are trebuință de nimic din cele ce împovărează pentru că este simplu și spiritual — și trupul, care a fost dat de Creatorul său ca vehicul sufletului în această viață.

Acesta este omul: spirit unit cu trup folositor și potrivit. El este plămuit în pîntecele mamei de prea înțeleptul Meșter al universului; în vremea durerilor nașterii, el este scos la lumină din cămările cele întunecoase; el a fost rînduit să stăpînească cele de pe pămînt; pentru el întreaga fire este o școală a virtuții; lui îi este dată legea de a imita pe Creator atît cît îi stă în putință și de a schița pe pămînt rînduiala cea bună din cer; cînd este chemat, el pleacă de aici; el se înfățișează înaintea scaunului de judecată a lui Dumnezeu, Care l-a trimis pe acest pămînt; el este judecat; el primește răsplata tuturor faptelor pe care le-a săvîrșit în viață.

Proprietate a noastră ajung și virtuțile cînd sînt cu grijă unite cu firea omenescă. Ostenindu-ne pentru săvîrșirea lor, virtuțile nu vor să ne părăsească, nici aici pe pămînt, dacă nu le alungăm noi de bunăvoie cu forța și dacă nu punem în locul lor păcatele; pe lumea cealaltă, virtuțile merg înaintea celor ce s-au străduit să le săvîrșască; așează pe cel care le are alături de îngeri și-l luminează veșnic în ochii Creatorului. Dar bogăția, puterea, luxul și desfătarea și toată mulțimea celor la fel cu acestea, care cresc în jurul nostru din nebunia noastră în fiecare zi, nici nu intră odată cu noi în viață și nici nu pleacă odată cu noi, ci pentru fiecare om se adevăresc și rămîn cuvintele spuse odinioară de un drept: „*Gol am ieșit din pîntecele maicii mele și gol mă voi întoarce în pămînt*”¹²⁾.

¹²⁾ Iov, 1, 21.

6. Omul care știe să-și dea cele mai bune sfaturi se va îngriji mai ales de suflet și va căuta prin orice mijloc să și-l păstreze curat și nepătat. Iar dacă s-ar întâmpla ca trupul să se topească de foame sau să lupte cu frigul și cu arșița sau să sufere din pricina bolilor sau să îndure vreo siluire din partea cuiva, puțin îi va păsa că la fiecare din necazuri va rosti cuvintele lui Pavel: „*Chiar dacă omul nostru cel din afară se strică, totuși cel dinăuntru se înnoiește în fiecare zi*“¹³). Nici chiar de-ar vedea că viața îi este în primejdie nu se va teme, ci cu încredere va spune: „*Știm că dacă se va strica locuința noastră pămîntească a cortului, avem casă de la Dumnezeu, locuință nefăcută de mîină omenească, veșnică în ceruri*“¹⁴). Iar dacă vrei să-ți cruți și trupul, ca pe un bun necesar sufletului și ca pe un bun ce ajută sufletul să trăiască pe pămînt, atunci se cuvine să te îngrijești puțin de trebuințele lui; atît numai cît să-l menții și să-l păstrezi sănătos printr-o purtare de grijă măsurată, ca să slujească sufletului și să nu-i îngădui să zburde de pe urma traiului bun. Dacă-l vei vedea apoi că arde uneori de dorința de a avea mai mult și dincolo de ce-i este folositor, să-i strigi poruncile date de Pavel: „*Nimic n-am adus în lumea aceasta și este învederat că nici nu putem scoate ceva. Avînd însă hrană și îmbrăcăminte, vom fi îndestulați cu acestea*“¹⁵). Dacă-i vei cînta și-i vei spune trupului neconținut aceste cuvinte, îl vei conduce lesne și-l vei face ușor pentru călătoria la cer; dar, mai bine spus, vei avea în el un bun colaborator pentru gîndurile mărețe ale sufletului; dar dacă îi vei îngădui trupului să se obrăznicească și să se sature cu de toate în fiecare zi, ca o fiară sălbatică, la urmă prin silnicile lui împotriviri, vei fi doborât împreună cu el la pămînt și vei zace suspinînd zadarnic. Iar cînd vei fi dus în fața Stăpînului și ți se va cere rodul călătoriei îngăduite ție pe pămînt și vei vedea că nu poți arăta nici unul, vei plînge cu amar, vei locui într-un veșnic întuneric și te vei ține de rău pentru desfătarea și rătăcirea ta, din pricina cărora ai pierdut timpul în care puteai să te mîntui; dar de pe urma lacrimilor nimic nu vei mai cîștiga, că spune David: „*În iad cine se va mărturisi Tie?*“¹⁶).

7. Să fugim dar cît putem de repede ca să nu ne înăbușim de bună voie. Dacă ai fost omîit de multă vreme și ai îngrămădit peste tine pe nedrept colbul bogăției și ți-ai înlănțuit mintea cu grijile bogăției sau ai lipit de bogăție întinăciunea cea greu de dezlipit a păcatului sau te-ai umplut cu alte păcate, tu, cît mai este vreme, înainte de a te pierde cu totul și înainte de a se scufunda corabia, aruncă cea mai mare parte din poveri, azvîrle mărfurile pe care nu trebuia să le aduni și imită pe corăbieri. Aceia, chiar dacă ar duce în corabia lor mărfuri de mare trebuință, dar dacă furtuna mării s-ar ridica clocotind în jurul lor și ar amenința să acopere corabia îngreuiată de încărcătură, se vor descotorisi cît vor putea mai repede de tot ce împovărează corabia, vor arunca fără milă mărfurile în mare, ca să țină corabia deasupra valurilor și să-și scape de primejdie, dacă e cu putință, numai sufletele și trupurile lor. Mai mult decît aceia se cuvine ca și noi să luăm aceste hotărîri și să facem la fel. Aceia, pierzînd dintr-o dată mărfurile pe care le-au aruncat, le stă în față sărăcia; noi, însă, cu cît vom arunca mai multă încărcătură rea cu atît vom adușa pentru sufletele noastre

¹³) II Corinteni, 4, 16.

¹⁴) II Corinteni, 5, 1.

¹⁵) I Timotei, 6, 7—8.

¹⁶) Psalmi, 6, 5.

mai multă și mai bună bogăție. Desfrinarea și celelalte păcate asemenea ei, dacă le spălăm cu lacrimi și le aruncăm, se pierd și nu rămâne nici urmă de ele, iar locul lor îl iau dreptatea și sfințenia, încărcături ușoare pe care valurile nu pot să le înghită. Averile, chiar de sînt aruncate bine, nu se pierd pentru cei ce le azvîrlă și le aruncă, ci, mutate în stomacurile săracilor ca în niște corăbii mai sigure, sînt salvate acolo de la înec, ajung în porturi și păstrează pentru cei ce le-au aruncat podoabă, nu primejdie.

8. Să ne dăm, iubiților, un sfat omenos: dacă vrem să prefacem în cîștig povara bogăției, să o împărțim la mulți; aceia o vor purta cu bucurie și o vor închide în sîmurile Stăpînului, în cămările cele nejezuite, „*pe care nici rugina nu le strică, nici furii nu le sapă, nici nu le fură*”¹⁷⁾. Să lăsăm bogăția să se reverse așa cum voiește spre cei ce au nevoie de ea. Să nu trecem cu vederea pe Lazărul care încă și acum zac în fața ochilor noștri, nici să le pismuim fărîmiturile mesei noastre, îndestulătoare spre a-i sătura; nici, asemănîndu-ne acelui bogat nemilos, să ajungem în aceeași văpaie a gheenei ca și el¹⁸⁾. Pentru că atunci ne vom ruga mult de Avraam, de fiecare din cei ce au trăit în sfințenie pe pămînt, dar de nici un folos nu ne va fi strigătul nostru. „*Faptele nu te izbăvesc; te va izbăvi omul*”¹⁹⁾. Fiecare din aceia ne va spune cu strigăt: „Nu căuta mila, pe care n-ai arătat-o altora! Nu te gîndi că ai să primești daruri atît de mari, tu care te-ai zgîrcit la cele mici! Desfătează-te cu cele ce-ai strîns în viață! Plîngi acum, pentru că nu ți-a fost milă de frate, atunci cînd l-ai văzut că plînge!” Acestea ne vor spune nouă, și pe bună dreptate. Mă tem însă că ne vor arunca cîvinte mai amare ca acestea, pentru că, după cum știți, am întrecut în răutate pe bogatul cel din Evanghelie. Că noi trecem cu vederea pe frații pe care sărăcia îi aruncă la pămînt nu pentru a ne cruța bogăția, și nu ne astupăm urechile la glasul celor nevoiași, nu pentru a păstra copiilor și rudelor averea, ci pentru a o cheltui pe lucruri cu mult mai rele și a o face din galantonie imbold spre răutate pentru cei care-și pierd vremea cu fapte netrebnice. Cîte femei sau cîți bărbați din aceștia nu stau la masa noastră! Unii încîntă pe gazdă cu vorbe de rușine, alții aprind focul desfrîului cu priviri și mișcări desmățate; alții se cicălesc între ei ca să desfăteze pe cel ce i-a invitat la masă, alții îl înșeală cu laude false. Și cîștigul acestora nu se mărginește numai la aceea că s-au ospătat din belșug, ci pleacă și cu mîinile pline de daruri bogate; și învață astfel de la noi că le este mai de folos să le facă pe acestea și să se ocupe cu ele decît cu virtuțile. Dacă, însă, vine la noi un sărac, care abia poate vorbi din pricina foamei, întorcem spatele celui de aceeași fire cu noi, ne e scîrbă de el, fugim iute, temîndu-ne ca nu cumva să ne molipsim de nenorocirea lui, dacă am merge mai încet; dacă săracul caută, la pămînt, rușinîndu-se de nenorocirea lui, spunem că-i un fărnaric; iar dacă ne privește cu îndrăzneală din pricina foamei grozave ce-l chinuie, îl numim nerușinat și răzvrătit; dacă se întimplă să fie acoperit cu haine curate, dăruite de cineva, îl alungăm ca pe un nesăturat și ne jurăm că o face pe săracul; dacă este îmbrăcat cu zdrențe putrede, iarăși îl alungăm că miroase greu. Nu ne poate înmuia nemiloasa noastră inimă nici dacă ar ames-

¹⁷⁾ Matei, 6, 20.

¹⁸⁾ Luca, 16, 19—31.

¹⁹⁾ Psalmi, 48, 7.

teca în rugămințile lui numele Creatorului, nici dacă neconținut cu jurământ ne-ar spune să ne ferească Dumnezeu de a cădea în niște necazuri ca acelea. De aceea mă tem că focul gheenii, care ne va arde pe noi, va fi mai cumplit decât focul care-l ardea pe bogatul cel din Evanghelie ²⁰⁾.

Dacă mi-ar îngădui timpul și aș avea destul talent, v-aș tilcui toată pilda bogatului, așa cum ne-a istorisit-o Biblia, ca să termin cu ea cuvântarea mea. Dar acum este timpul să vă slobozesc, că sinteți obosiți. Iar dacă eu, din slăbiciunea minții și a limbii mele, am lăsat ceva la o parte, completați voi înșivă cele ce lipsesc și puneți-le ca pe niște leacuri pe ranele sufletelor voastre. Că spune Scriptura: „Dă prilej înțeleptului și mai înțelept va fi” ²¹⁾ iar „Dumnezeu este puternic să prisoască în voi tot harul, pentru ca având pururea toată îndestularea în toate, să prisoșiți spre tot lucrul bun” ²²⁾.

9. Dar cu toate că a ajuns cuvântarea mea la liman, după cum vedeți, totuși unii frați mă întorc iarăși pe drumul cuvântului, rugându-mă să nu trec cu vederea minunea săvârșită ieri de Stăpînul nostru și nici să tac biruința pe care a avut-o Mîntuitorul asupra furiei diavolului, iar vouă să vă dau prilej de veselie și de cîntec.

Că iarăși, precum știți, diavolul și-a arătat furia sa împotriva noastră; s-a înarmat cu pară de foc și a pornit război împotriva împrejuririlor bisericii; dar iarăși mama obștească a biruit și a întors împotriva dușmanului meșteșugirile lui; n-a reușit altceva decât că și-a făcut cunoscută dușmănia sa. Harul Duhului a suflat împotriva atacurilor dușmanului și biserica a rămas nevătămată. Furtuna dezlănțuită de vrăjmaș n-a putut să zdruncine piatra, pe care Hristos și-a zidit staulul turmei Sale ²³⁾. A stat și acum lîngă noi Cel Care altădată a stins cup-torul în Vavilon ²⁴⁾. Gîndiți-vă cît suspină astăzi diavolul, că nu s-a putut bucura de reușita încercării puse la cale! Urîtorul de oameni a aprins focul în apropierea bisericii, ca să vatăme buna noastră stare. Flacăra era întetită de suflările furioase ale diavolului; aprindea toate lucrurile ce întîlnea în cale și cuprinsese aproape întreg văzduhul; se silea să se apropie de biserică, ca să aducă peste noi nenorocire obștească. Mîntuitorul, însă, a făcut ca flacăra să se îndrepte împotriva celui care a aprins-o și a poruncit ca furia lui să i se întoarcă împotriva. Dușmanul și-a pregătit arcul răutății, dar a fost împiedecat să dea drumul săgeții; dar, mai bine spus, i-a dat drumul, dar s-a întors în capul lui. El are parte de lacrimile amare ce ni le pregătise nouă. Să facem, fraților, urîtorului de oameni mai dureroasă rana, să-i mărim jalea!

Cum ?

Vă voi spune eu ! Iar voi să faceți ce-am să vă spun.

Unii au fost smulși furiei focului de către Ziditorul și nu le-a mai rămas nici un mijloc de trai; au scăpat de primejdie numai cu trupul și cu sufletul. Deci, la toți cei ce n-au suferit încercarea acelei nenorociri, să le punem înaintea averile noastre. Să îmbrățișăm pe frații care abia au putut scăpa cu viața; fiecare

²⁰⁾ Luca, 16, 24.

²¹⁾ Proverbe, 9, 9.

²²⁾ II Corinteni, 9, 8.

²³⁾ Matei, 16, 18.

²⁴⁾ Daniil, 3, 19—27.

să spună celuilalt: „*Mort a fost și a înviat, pierdut a fost și s-a aflat*“²⁵). Să acoperim trupul cel înrudit cu noi. Să punem în locul răutăților uritorului de oameni mângierea noastră, pentru ca celui care a vătămat să nu i se pară mare vătămarea; a luptat, dar n-a biruit pe nimieni; a luat agoniseala fraților, dar s-a văzut învins de dărnicia noastră.

10. Iar voi, fraților, cei care ați scăpat de primejdie, nu vă lăsați copleșiți de nenorocirea căzută pe capul nostru, nici să nu vi se turbure mintea, ci scuturați negura tristeții, întăriți-vă din nou, sufletele voastre cu ajutorul unor gânduri pline de bărbăție și faceți din nenorocire prilej de cununi. Dacă veți rămâne nezdruцинаți, vă veți arăta mai încercați în credință și veți străluci ca și aurul curat trecut prin foc; ba încă veți face de rușine și mai mult pe urătorul de oameni, că n-a putut să scoată din ochii voștri o lacrimă măcar cu nenorocirile puse la cale împotriva voastră. Aduceți-vă aminte de răbdarea lui Iov. Spuneți-vă vouă înșivă cuvintele lui: „*Domnul a dat, Domnul a luat! Cum a hotărât Domnul așa s-a întâmplat*“²⁶). Nimeni din pricina nenorocirilor suferite să nu ajungă la încredințarea de a gândi sau de a spune că purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu mai rânduiește viața noastră și nici să nu învinuiască iconomia și judecata lui Dumnezeu! Dimpotrivă să privească la atletul acela și pe el să-l aibă sfetnic spre mai bine. Să se gândească la tot șirul de nenorociri venite peste el, din care a ieșit biruitor. Cu toate că diavolul a aruncat asupra lui nenumărate săgeți, nu l-a rănit de moarte. I-a nimicit toată bunăstarea gospodăriei lui și a pus la cale să aducă peste el una după alta veștile nenorocirilor; încă nu termina un crainic a-i vesti o nenorocire că și venea un altul aducând vestea tristă a altor nenorociri și mai mari. Necazurile veneau unele după altele, nenorocirile imitau năvala valurilor; înainte de a se usca lacrima de dinainte, urma pricina unor noi lacrimi. Dreptul însă stătea ca o stîncă în mare; primea atacurile furtunii, prefăcea în spumă furia valurilor și slobozea către Stăpînul glas de mulțumire: „*Domnul a dat Domnul a luat! Cum a hotărât Domnul așa s-a întâmplat!*“ N-a socotit vrednice de lacrimi nenorocirile venite peste el. Cînd însă a venit un crainic și l-a vestit că un vînt puternic a prăbușit casa bucuriei peste fiii și fiicele lui care erau la ospăț²⁷), atunci numai și-a sfîșiat haina vădindu-și durerea firească și mărturisind prin cele ce făcea că este tată iubitor de copii. Dar și atunci a pus hotar și măsură durerii; a împodobit cele întîmplate cu acele cuvinte pline de credință, spunînd: „*Domnul a dat, Domnul a luat; cum a hotărât Domnul așa s-a întâmplat!*“ Aproape că a strigat niște cuvinte ca acestea: „Am fost numit tată atîta vreme cît a voit Cel ce m-a făcut tată; a hotărît iarăși să-mi ia cununa nașterii de copii; nu mă lupt cu El pentru cele ce sînt ale Lui. Să biruie ce-a hotărît Stăpînul! El este creatorul neamului meu, iar eu o unealtă. Pentru ce trebuie să mă supăr în zadar eu, un rob, și să critic o hotărîre pe care n-o pot înlătura?“ Cu niște cuvinte ca acestea, dreptul a doborît pe diavol.

11. Cînd uritorul de oameni a văzut că Iov este din nou biruitor și că n-a putut fi zdruцинat de nici una din acestea, a îndreptat ispita chiar asupra tru-

²⁵) Luca, 15, 24.

²⁶) Iov, 1, 21.

²⁷) Iov, 1, 19.

pului lui: i-a lovit trupul cu răni de nespus cu cuvîntul²⁸⁾; a făcut să izvorească din trupul lui viermi; l-a pogorît de pe scaunul strălucit pe care sta și l-a pus să șadă pe gunoi. Iov, însă, a rămas nemișcat, cu toate că l-au lovit atîtea dureri; i se dezghiocau cărnurile de pe el, dar păstra neîfăcută visteria credinței în ascunsul sufletului său. Așadar, vrăjmașul nemaiavînd ce să mai facă a imitat vechia viclenie: a ademenit mintea femeii lui Iov cu un gînd păgîn și hulitor și prin femeie a încercat să turbure pe atlet. Femeia, pierzînd orice nădejde din pricina vremii îndelungate de cînd îi zăcea bărbatul, s-a apropiat de drept, a căutat în jos și lovindu-se cu mîinile în fața celor văzute, îl ținea de rău pentru roadele bunei sale credințe. I-a înșirat belșugul de altădată din casa lor, punîndu-i în față nenorocirile în care se zbate; i-a arătat ce viață duce, din ce fel de viață a căzut și ce răsplată a primit de la Dumnezeu pentru, multe sale jertfe; îi spunea cuvinte vrednice totdeauna de micimea sufletească a femeii, dar în stare să turbure pe orice bărbat și să descurajeze chiar o inimă vitează: „Am ajuns, spunea ea, să umblu de colo-colo ca o femeie fără de căpătâi și ca o slujnică; eu, împărăteasa, robesc și sînt silită să caut la mîinile slugilor mele; eu care altădată hrăneam pe mulți, abia de sînt hrănită de străini“. A mai adăugat că ar fi mai bine și mai de trebuință să se folosească de cuvinte de hulă ca să ascuță sabia miniei Ziditorului decît să rabde chinurile și să prelungească și pentru el și pentru ea suferința luptelor. Nici una din nenorocirile de mai înainte nu l-a întristat pe Iov atîta de mult ca și cuvintele acestea. Privirea i s-a umplut de minie și s-a uitat la femeia lui ca la o dușmancă.

— Ce i-a spus ?

— Pentru ce ai grăit ca o femeie fără de minte? ²⁹⁾. Alungă din minte, femeie, un astfel de sfat! Cîtă vreme ai să faci de ocară cu cuvintele tale traiul pe care l-am dus împreună? Ai grăit precum nu doream, cuvinte pline de minciună despre traiul meu, iar prin cele ce-ai grăit ai hulit și viața mea. Mi se pare acum că pe jumătate am păcătuit și eu, deoarece căsătoria a făcut din noi doi un singur trup, iar tu, jumătatea mea, ai căzut în păcatul hulirii de Dumnezeu. *Dacă am primit cele bune din mîna lui Dumnezeu, nu vom suferi oare și pe cele rele?* ³⁰⁾ Adu-ți aminte de bunătățile trecute, de care ai avut parte! Pune în cumpănă cele bune cu cele rele! Viața nici unui om nu-i fericită de la un capăt pînă la altul. Numai Dumnezeu este fericit fără întrerupere. Tu, dacă suferi din pricina nenorocirilor de acum, mîngîie-te cu bunătățile de mai înainte! Acum plîngi, dar ai rîs mai înainte! Acum ești săracă, dar ai fost bogată mai înainte! Ai băut din izvorul cel limpede al vieții, bea acum cu răbdare și această apă turbure! Nici apa rîurilor nu se vede curată totdeauna. Iar viața noastră, precum o știi, este un rîu care curge încontinuu, plin de valuri care vin unul după altul: unul a luat-o la vale de mult, altul alunecă încă, altul este abia ieșit din izvor, iar altul așteaptă să iasă; și noi cu toți ne grăbim spre marea obștească a morții. *Dacă am luat cele bune din mîna Domnului, nu vom suferi oare și pe cele rele?* Putem noi oare sili pe Judecător să ne dea veșnic aceleași lucruri? Putem noi oare învăța pe Stăpîn cum trebuie să ne cîrmuiască viața?

²⁸⁾ Iov, 2, 7.

²⁹⁾ Iov, 2, 10.

³⁰⁾ Iov, 2, 10.

El Însuși are putere asupra hotărârii Sale. Rînduiește cum vrea cele ale noastre. Este înțelept și dă slugilor sale ce le este de folos. Nu iscodi judecățile Stăpînului! Iubește numai pe cele rînduite de înțelepciunea Lui! Primește cu plăcere orice îți dă! Arată în nenorociri că ai fost vrednică de fericirea cea dintîi!“

12. Spunînd acestea, Iov a respins și acest atac al diavolului și a adus pe capul lui rușinea desăvîrșită a înfrîngerii.

— Ce s-a întîmplat în urmă?

— A fugit boala iarăși de la el așa cum și venise, și n-a mai avut nici o putere asupra lui. Trupul a înflorit spre a doua tinerețe; viața i-a fost împodobită iarăși cu toate bunătățile, iar bogăția curgea de două ori mai multă din toate părțile în gospodăria lui, pe de o parte ca să nu fie cu nimic păgubit, iar pe de altă parte ca să fie plată pentru răbdarea dreptului.

— Dar pentru ce a primit de două ori mai mult decît înainte caii, cîțirii, cămilele, oile, țarinele și toată cealaltă bogăție, iar numărul copiilor pe care i-a născut a fost egal cu numele celor morți?

— Pentru că dobitoacele necuvîntătoare și întreaga bogăție stricăcioasă le pierduse desăvîrșit, dar copiii, care-i muriseră, trăiau prin partea cea bună a firii lor, adică prin suflul lor. Cînd Iov, a fost împodobit de Ziditorul iarăși cu alți fii și cu alte fiice, avea și această bogăție tot de două ori: unii copii trăiau pe pămînt, făcînd bucuria părinților în viața aceasta, iar ceilalți, mergînd mai înainte, așteptau pe cel care i-a născut. Și vor sta împrejurul lui Iov toți copiii săi atunci cînd judecătorul vieții omenești va aduna Biserica cea de la o margină a lumii la cealaltă, cînd trîmbița vestitoare a venirii Împăratului, sunînd mai puternic în morminte, va cere trupurile încredințate lor. Atunci și cei care acum par morți se vor înfățișa mai iute decît cei vii înaintea Creatorului tuturor³¹⁾. Pentru aceasta socot că Dumnezeu i-a dat lui Iov de două ori mai multă bogăție decît avusese înainte, dar a judecat că este drept ca să se mulțumească cu un număr egal de copii.

Vezi cît de multe bunătăți și-a adunat Iov cu răbdarea lui? Și tu, dar, dacă ai suferit vreo pagubă de pe urma focului de ieri, aprins de răutatea demonilor, rabdă paguba, potolește-ți durerea pricinuită de pierderea cu gînduri mai bune, și, precum scrie în Scriptură, „aruncă spre Domnul grija ta și El te va hrăni“³²⁾. Lui se cuvine mărirea în vecii vecilor, Amin.

Traducere de preot prof. D. Fecioru

SFÎNTUL SOFRONIE, PATRIARHUL IERUSALIMULUI (550-638)

Despre mărturisirea păcatelor

Sînt multe feluri de mărturisiri ale păcatelor : căci unul își mărturisește păcatele, de bună voie, iar altul își mărturisește păcatele în urma unei ispite sau silit de vreo neputință sau boală. Unii însă fug de duhovnicii care sînt neînduplecați, cunoscători ai Scripturii și îndrumători după Scriptură, și aleargă după duhov-

³¹⁾ I Tesaloniceni, 4, 15.

³²⁾ Psalmi, 54, 25.

nicii mai neînvățați. Într-un fel este însă ajutat un bolnav care se îndreaptă spre un medic încercat și într-alt fel este tratat un bolnav care ajunge la un medic neiscusit în tehnica doftoricească. Trebuie să mai știm, iarăși, că una este spovedania ocîrmuitorilor, și alta este spovedania celor care fac parte din tagma militară; una este spovedania celor bogați, și alta este spovedania celor săraci și lipsiți; una mărturisirea bătrînilor, și alta mărturisirea tinerilor. De asemenea, un fel de mărturisire este pentru tagma bisericească, și alt fel de mărturisire este pentru cei care își duc viața singuratică; altul pentru cei ce viețuiesc în obște (chinoviții) altul pentru cei ce trăiesc în tăcere și în liniște în mănăstiri (isihaști) și alt fel de mărturisire este pentru cei ce-și petrec viața retrași în pustie (anahoreții). Duhovnicul care primește în grija sa pe acești mărturisitori are îndatorirea să-i cunoască cu exactitate. Precum medicul priceput, pentru fiecare suferință și durere trupească și tulburare cunoaște și aplică ierburile de leac și mijloacele de curățire, bisturiul și mijloacele de închis rănilor, tot așa și cei ce primesc mărturisirea păcatelor trebuie să știe ce este o boală sufletească și o boală mintală, o tulburare a simțămintelor și o suferință trupească; se știe ce este desfrînarea minții și destrăbălarea sufletului, vîrtejurile cugetului și vîltoarele conștiinței; se știe ce este păcatul, ce este nedreptatea, avariția, minciuna și jurămîntul fals sau sperjurul. Precum cel care discută dogmatic cu ereticii, dacă nu știe ce este ființa (ousia) și natura (fysis), ce este ipostasa (ypostasis), persoana nedespărțită (prosopon atomon), ce este deosebirea sau calitatea de a distinge însușirile (diafora), ce este calitatea (piotis), și prosperitatea (idioma) își face rău și lui însuși, și nici pe alții nu-i ajută; tot așa și cei ce primesc mărturisirea păcatelor. Dacă ei nu și-au tămăduit bolile lor prin plantele lecuitoare scripturistice, prin jertfe de curățire duhovnicească și prin ungeri, dacă nu și-au curățit fierea păcatului și umflătura nedreptății și mirosul urît al avariției din sufletul și trupul lor, și dacă nu și-au vindecat slăbiciunea lor proprie, dacă nici de ei înșiși nu le-a fost milă, cum vor putea să miluiască pe alții și să-i ajute? Cei care nu cunosc canoanele sfinte și le imprimă un caracter fals, pentru pofta de slavă deșartă și pentru dorința de a fi pe placul oamenilor, ucid sufletește și pe cei care se mărturisesc, pentru că îi învață una în loc de alta, și-i lasă pe păcătoși să plece încărcăți cu povara morții eterne. În ziua judecății însă nemitarnicul judecător va cere sîngele mărturisitorilor de la astfel de învățători.

Din sfintele canoane [eptimii]

Dacă cineva, care s-a împărtășit cu trupul și sîngele Domnului s-ar îmbăia, blestemat să fie.

Cel care postește în vederea împărtășirii, dacă îi va pătrunde apă în gură, fie cînd se spală, fie cînd se îmbăiază, să nu se îndepărteze de la împărtășanie, pentru ca nu cumva satana să găsească prilej să-l oprească.

Cel care desființează regula de purtare a părinților, fie vii, fie morți, anatemă să fie!

Cel care își bagă mîna în părul părinților lui, și îi lovește peste față, sau, pe scurt, cel care-și disprețuiește părinții, fie în timpul vieții, fie după moarte, blestemat să fie!

* In Migne, P.G. LXXXVII, 3 col. 3365-3369.

Cel care nu dă voie săracilor să adune spicele căzute, blestemat să fie !

Dacă cineva își oferă sufletul său ca dar celor ce ghicesc, și primește ceea ce a fost scris de către ei sau îi laudă, blestemat să fie !

Dacă cineva nu va dănuî primele roade (primitiile) ale ariei și ale teascului sau bisericii și săracilor, blestemat să fie !

Dacă cineva va aduce unui frate, pe nedrept o învinuire, să fie osîndit ca învinuitor.

Dacă un monah se va îmbăta, a făcut desfrînare. Dacă el, din mare lăcomie de mîncare va vomita, a făcut desfrînare. Dacă un monah va rîde de oameni, a făcut desfrînare. Dacă un monah s-a împotrivit starețului, a făcut desfrînare. Dacă un monah își va descinge centura, în patul lui, și așa va dormi, să i se dea 150 de metanii.

Cine se roagă împreună cu un schismatic, schismatic să fie și el. Cine se roagă cu un eretic, în biserică sau în casă, să fie socotit și el despărțit de obște. Cine se roagă împreună cu un caterisit, să fie socotit și el caterisit. Cine se împărtășește cu excomunicații să fie socotit și el excomunicat.

Episcopul sau preotul sau diaconul care primește vreo slujbă de conducere luminească să fie caterisit.

Un cleric să nu se pună chezaș (garant) ; cel care se pune, se caterisește.

Un preot care a bătut un credincios sau necredincios să fie caterisit.

Cel care a primit preoția cu bani, să se caterisească, ca și Simon Magul, împreună cu episcopul care l-a hirotonit.

Cel care-și îndepărtează propria femeie și își aduce alta cu sine, să se excomunică.

Clericul care mănîncă într-o cîrciumă, fără a fi constrîns la aceasta de vreo călătorie lungă, trebuie să fie îndepărtat.

Cel care își bate joc de un olog sau orb sau surd sau de cel care are trupul schilodit într-altfel, se excomunică, ca unul care osîndește pe Cel ce l-a creat.

Episcopul care nu învață pe alții credința să se îndepărteze ; dacă el rămîne însă neînvățat, să se caterisească. Dacă un episcop nu se arată binefăcător față de un cleric, să fie îndepărtat.

Cel care a siluit o fecioară nelogodită și a stricat-o, să fie excomunicat și să nu i se îngăduie să ia alta, ci s-o aibă pe cea care și-a ales-o, chiar dacă aceasta ar fi săracă.

Cel ce gustă dintr-un animal jertfit, sufocat sau animal sălbatic prins viu sau mort, dacă este preot, să se caterisească, iar de este laic, să se excomunică.

Cel care a devenit olog sau orb de un ochi, poate să fie episcop, dar cel care este orb de amîndoi ochii sau surd să nu fie episcop.

Cu privire la cei asupra cărora există îndoială dacă au fost sau nu botezați, este de preferat să fie botezați, ca nu cumva, din cauza îndoielii, aceștia să fie lipsiți de curățirea dumnezeiască.

Un altar, construit într-un ogor sau într-o vie, dar în care nu se găsesc moaște ale martirilor, să fie distrus. De asemenea, să fie distruse și altarele care au fost înființate în urma unor vedenii în somn și a unor descoperiri, căci diavolul, care este întuneric, se prefăce în lumină, și, desigur, cu momeala evlaviei amăgește sufletele oamenilor.

Dacă cineva va fi descoperit tunzînd pe cineva într-un monah fără prezența starețului care îl avea lîngă sine într-o ascultare, acesta să fie caterisit, iar cel tuns să fie pus sub ascultare și să fie încredințat mănăstirii.

Dacă vreun cleric a făcut desfrîinare, să se coboare din treapta preoției ; să nu fie oprit de la sfînta împărtășanie, dar să se împărtășească cu laicii.

Celor care iau camătă nu trebuie să li se dea sfintele Taine, și credincioșii nu trebuie să mănînce împreună cu ei, cită vreme ei stăruie în fără de lege.

Cel care visează în somn lucruri de rușine trebuie să se împărtășească sau nu ? Dacă aceasta s-a întîmplat din pofta pentru o femeie, nu trebuie să se împărtășească ; dacă satana însă îl ispitește, să se împărtășească cu sfintele Taine, fiindcă ispititorul nu va înceta să se năpustească asupra lui chiar și în momentul cînd unnează să se împărtășească.

Dacă nu este cu putință să faci slujba în biserică, o episcop, adună credincioșii într-o casă, ca nu cumva să intre un credincios într-o adunare a necredincioșilor, căci nu locul sfințește pe om, ci omul sfințește locul ; tu trebuie să fugi de batjocorirea lor, căci așa precum sfînții preoți sfințesc, tot așa cei blestemați necîntesc. Dacă însă nici în casă și nici în biserică nu este cu putință să fie adunați credincioșii, fiecare să-și cînte psalmi, să citească, să se roage, fie doi împreună, fie trei, căci zice Domnul : „*Unde vor fi doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu, în mijlocul lor*“ (Matei 18, 20).

Dacă un preot va bea vin și va vomita, patruzeci de zile să nu se împărtășească ; asemenea și un monah.

Dacă un episcop sau preot sau diacon va cădea în păcat cu vreo femeie, să fie caterisit.

Dacă cineva va săvîrși un păcat împreună cu altul, și una din părți va muri, să îndeplinească eptimia rînduită de duhovnic, cel rămas în viață și să se roage timp de un an pentru cel ce a murit.

Cei care dau bani ca să scape de chinuri, să nu fie socotiți vinovați pentru că au preferat să fie pierduți banii decît să fie pierdut sufletul, căci și bogăția proprie este un mijloc de răscumpărare pentru un bărbat. Nici cei care și-au obținut salvarea prin fugă nu trebuie să fie învinuiți chiar dacă în locul lor au fost prinși alții, pentru că și aceștia ar fi putut să fugă.

Dacă vreun preot sau diacon și-a acuzat de o vină oarecare pe propriul său episcop, fără ca să arate măcar în mod limpede în ce constă această vină, și, înainte de cercetarea și hotărîrea Sinodului, a rupt comuniunea cu el, să fie caterisit. Și un episcop dacă va îndrăzni să facă același lucru împotriva mitropolitului său, să fie caterisit. Tot așa, dacă un episcop sau mitropolit va îndrăzni aceasta împotriva patriarhului, să li se înceteze preoția. Dacă cineva însă s-ar îndepărta de mai marele său, nu pentru vreun motiv de învinuire, ci pentru o erezie osîndită de sinod sau de către Sfînții Părinți, aceștia sînt vrednici de cinste și de reprimire în comunitate, ca ortodocși (dreptcredincioși).

GRIJA PASTORALĂ PENTRU NUMELE TRADIȚIONALE

Încă înainte de a li se naște un copil, părinții sînt preocupați, de obicei, de numele pe care îl vor da odraslei lor. Preocuparea aceasta nu este ceva nou. Chiar din cărțile Sfintei Scripturi reiese că punerea numelui unui copil nu se face la voia întîmplării, acesta avînd în concepția biblică rosturi și semnificații adînci. Lui Adam i s-a dat acest nume pentru că a fost făcut de Dumnezeu *om*, din *pămînt*, numele lui însemnînd și pămînt și om. Primul om „a numit pe femeia sa, *Eva*, (pentru faptul că a fost făcută de Dumnezeu spre a fi) *mama tuturor celor vii*“ (Facere 1, 20). Mai tîrziu, după căderea omului în păcat Adam, avînd mereu în minte Făgăduința făcută oamenilor de Creator că din „sămînța“ femeii se va naște Mîntuitorul care va zdrobi capul șarpelui amăgitor, a pus primului său născut numele de Cain, care se tilcuiește „dobîndă“, zicînd : „*Am dobîndit om prin Dumnezeu*“ (Facere 4, 1), iar cînd după aceea li s-a născut un alt fiu în locul lui Abel, ucis de fratele său, părinții l-au numit pe acesta „*Set*“, sămînță, zicînd : „*Mi-a dat Dumnezeu altă sămînță în locul lui Abel*“ (Facere 4, 25). Fata faraonului Egiptului l-a numit și ea pe copilul găsit în apa Nilului „*Moisi*“ (scos-din apă), zicînd : „*din apă l-am scos pe el*“, prevestind prin aceasta, poate fără să-și dea seama, că cel „scos din apă“ avea să scoată din robie pe fiii lui Israil.

În Noul Testament, însuși Dumnezeu, prin graiul îngerului Gavril dă nume lui Ioan Botezătorul și lui Iisus, zicînd : „*Nu te teme, Zaharia, pentru că rugăciunea ta a fost ascultată, și femeia ta Elisabeta îți va naște un fiu și vei chema numele lui Ioan*“ (Luca 1, 13) ; și, respectiv : „*Nu te teme, Maria, că ai aflat har la Dumnezeu și iată vei lua în pîntece și vei naște fiu și vei chema numele Iisus*“ (Luca 1, 30-31). Și într-un caz și în celălalt, arhanghelul a căutat să sublinieze mesajul legat de persoana și numele celor cărora le vestea nașterea.

Toate acestea dovedesc rostul și semnificația adîncă pe care o au numele date oamenilor, în Sfintele Scripturi, rezultînd de aci, pentru noi creștinii importanța pe care trebuie s-o acordăm și noi numelor ce le dăm copiilor noștri la botez.

De aproape două mii de ani popoarele creștine au privit în general problema cu o matură seriozitate, fiecare popor formîndu-și, cu vremea, un fond onomastic propriu, specific, după care lesne ne putem da seama cărei națiuni îi aparține orice creștin botezat. De fapt, există și un fond onomastic comun tuturor neamurilor creștine, pe care fiecare popor și l-a adaptat specificului național, propriu.

Astfel, chiar și singur numele de Ioan, Jan, Ivan, Ianoș, John, Johann, Jean etc., ne poate indica precis naționalitatea celui ce-l poartă.

La noi la români, procesul de formare ca popor coincidând cu acela de încreștinare, fondul onomastic tradițional este o îmbinare fericită a fondului creștin, universal, cu cel specific, național, constituind un prețios patrimoniu spiritual românesc. Pe acest considerent, păstrarea numelui tradițional pentru noi a însemnat întotdeauna un gest de solidaritate, de apartenență la poporul din care facem parte. Cînd înaintea numelui de familie îl punem pe Gheorghe și nu pe Ghiorghios este evident că sîntem români nu greci. Și fiind român ai un specific național, o mentalitate românească, ceea ce implică și o dragoste fierbinte față de moștenirea materială și spirituală a trecutului ca și de mărețele realizări ale prezentului. Dînd copiilor numele moșilor și strămoșilor noștri ne arătăm dornici de a continua munca lor, de a îmbogăți patrimoniul cultural și spiritual moștenit de la dîșii. Vorbind de Ștefan cel Mare, de Mihai Viteazul, de Vasile Lupu, de Ioan Alexandru Cuza, de Vasile Alecsandri, de Mihai Eminescu și numindu-ne copii cu numele ce le-au purtat ei, ne recunoaștem trecutul plin de glorie în luptele ce le-au purtat pentru neatințare națională și spirituală, pentru existența noastră ca popor liber și independent. Este lucru necontestat că la păstrarea ființei noastre naționale au contribuit și numele tradiționale. Faptul că în timpul stăpînirii austro-ungare în Transilvania se schimbau din oficiu numele românești cu echivalentul lor maghiar, constituie un indiciu sigur în privința tendințelor ce le urmărea stăpînirea străină. Și tocmai pentru că despuieră de numele noastre tradiționale, românești, însemna un dureros pas înainte în intenția respectivei stăpîniri de a deznaționaliza pe români, înaintașii noștri au știut să-și apere numele cu dîrzenie și sfințenie. Avem dovezi concrete în această privință.

În biserica parohială din Gîrliște (județul Caraș-Severin), de exemplu, se mai păstrează încă un document din anul 1895, care este înrămat și afișat în biserică pentru știrea credincioșilor, avînd următorul conținut: „Însemnarea numelor care au să daie în sft. botezu pruncilor de națiunea română”.

Genul bărbătesc

Aureliu, Coriolan, Corneliu, Damaschin, Liviu, Lucian, Mircea, Octavian, Patriciu, Romulus, Remul, Terentie, Traian, Vichentie.

Genul femeiesc

Ana, Anastasia, Aurelia, Brîndușa, Cornelia, Cristina, Ersilia, Dochia, Eufrosina, Florica, Livia, Maria, Păulina, Persida, Săbina, Silvia, Veturia.

Gîrliște, în 1 octombrie 1895

ss Eliseiu Drăgălina paroh ortodox“

După cum putem observa din acest document, care, prin îndrumările sale, a devenit pentru enoriașii respectivi o normă de conduită, numele care se recomandau erau, în majoritate, de proveniență latină, vrînd tacit să sugereze că, vorba cronicarului, „De la Rîm ne tragem“, dar mai ales că în majoritatea lor aceste nume nu puteau fi transformate în alt echivalent. Dacă din Ioan se făcea foarte ușor Ianoș, sau din Gheorghe Gyorgy, numele latine nu puteau fi modificate neavînd echivalent în limba maghiară. Abia după 1918 românii din

Transilvania și-au putut da liniștiți copiilor numele lor tradiționale, încetînd pericolul de a fi răstălmăcite.

Dar, pentru noi cei credincioși, această problemă mai prezintă și un alt aspect. Este bine știut faptul că odată cu primirea numelui la botez ne facem și intrarea noastră în Biserică. Dacă lucrurile stau astfel, atunci ce fel de nume este bine să dăm celui ce se botează? Răspunsul este simplu și limpede: numele de botez trebuie să poarte o amprentă românească, pentru că fiind românesc este totodată și creștinesc, întrucît poporul nostru dintru început a fost creștin; în ființa lui de la început a dospit simțirea creștină. De aceea este recomandabil ca numele să fie căutat în calendarul creștin ortodox, preferință avînd pentru sfinții mari, cu sărbătoare, care, de altfel, fac parte, toate, din tradiționalul nostru fond onomastic. Făcînd astfel, înseamnă că am pus totodată copilul sub protecția unui sfînt, încredinșîndu-l purtării lui de grijă. Se cuvine deci să nu uităm că numele noastre românești au o semnificație adîncă, încărcată de seriozitate și mult bun simț. De aceea, mare ne este regretul cînd vedem că aceste nume sînt evitate și se aleargă după falsa strălucire a unor nume care n-au nimic comun cu poporul și credința noastră. Asistăm la o regretabilă alterare progresivă a fondului lexical onomastic tradițional, românesc, generată de un și mai regretabil snobism, în care ne complacem mulți dintre noi. Astfel folosim deseori nume de botez inspirate din texte de muzică la modă, sau din filme spectaculoase, dar de durată efemeră. Însă după cum spune poetul, „modei îi rămîi fidel schimbînd-o“ (Tudor Arghezi), și moda trece, în virtutea însăși firii ei, iar numele ce l-am dat copilului nostru rămîne desuet, banal, inexpresiv, putînd să-i aducă uneori chiar neplăceri, bietul copil fiind expus ironiei semenilor tocmai din pricina numelui pentru care el nu are nici o vină și nici o responsabilitate. O situație de genul acesta este relatată în legătură cu un păstor englez care neavînd copii, a făcut legămînt ca în cazul în care Dumnezeu îi va dărui un copil să-i dea primul nume ce-l va găsi la deschiderea Bibliei. Dumnezeu i-a împlinit pînă la urmă dorința. Descizînd Biblia, primul cuvînt întîlnit a fost Belzebut, iar nefericitul copil a fost osîndit de propriul său părinte să poarte numele căpeteniei dracilor, nume care l-a urmărit toată viața, înțepîndu-l ca un ghimpe. (Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965, p. 22).

Pentru ca să ne dăm seama de fenomenul ce-l trăim, voi da mai jos cîteva exemple de nume de botez înregistrate în Matricula botezaților de la biserică la care slujesc. Întrucît apar numai numele de botez al pruncilor și al părinților, nu poate fi vorba de o identificare precisă care să lezeze pe cineva. Iată deci exemple: Aurelia — Ricarda (fiica lui Ion și Victoria), Robert Gianini (fiul lui Gheorghe și Emilia), Carmen — Ramona (fiica lui Ion și Mariana), Viviana (fiica lui Mircea și Nastasia), Elida — Cristina (fiica lui Gheorghe și Iconia), Maria — Gianina (fiica lui Teodor și Iuliana), Adina — Roxana — Cezara (fiica lui Zeno și Livia). Și exemplele ar putea fi înmulțite, datorită amplitudinii acestui fenomen. Ceea ce lesne putem observa este că numele părinților pruncilor vizați este românesc, ceea ce ne crează convingerea fermă că sînt români ortodocși, pe cînd numele copiilor devin deja confuze și dubioase. Putem deduce apoi și un alt aspect. Și anume acela că părinții copiilor pot avea cel mult 30-35 ani, însemnînd că amploarea acestui fenomen este identificabilă cu cel mai mare proces de culturalizare din țara noastră. Acest proces de culturalizare este bine-

venit și util însă el poate să genereze și asemenea deformări care pot fi păgubi-toare. Și tocmai în evitarea acestor deformări un rol important îl poate avea preotul prin explicarea mesajului ce-l poartă numele noastre tradiționale, cum și prin sfătuirea credincioșilor de a se limita în darea numelor la cele proprii po-porului nostru îndemnându-i la stăvilirea importului. Dar pentru cunoașterea istoriei și mesajului fiecărui nume este necesară o lectură adecvată și mai ales de substanță. Acest lucru îl poate oferi o recentă carte și anume : „Mica enciclope-die onomastică“, Editura enciclopedică română, București, 1975, de Christian Ionescu, o carte scrisă cu multă competență.

Se cuvine deci să medităm profund asupra acestui fenomen, îndemnând pentru alegerea numelor românești, care sînt trainice și serioase, bineștiind, totuși, că omul face numele și nu numele pe om ; că dacă cineva este un netreb-nic, în zadar poartă numele unor oameni mari, încărcăți de vrednicie.

Prot. Vasile Petrica

PLEDOARIE PENTRU ÎNNOIREA OMILETICII

De la tălmăcirile din colecțiile de omilii patristice, înfăptuite cu truda începuturilor, cu durerea neizbînzilor și bucuria împlinirilor, de rîvnitorul diacon Coresi și de unii călugări ca Silvestru de la Govora, Melhisedec de la Cîmpulung și Meletie Macedoneanul, de la cărturarul Varlaam, fericitul mitropolit al Moldovei, de la vestitul Antim Ivireanul, meșter tipograf și „de mai multe ori artist“, luminat mitropolit al Ungrovlahiei care, „nemulțumit numai cu citirea cazaniei“, alcătuieste primele predici „originale“ în limba română, de la alți vrednici de amintire cărturari și făuritori de grai strămoșesc, cinstiți pentru iscusința mîinilor și căldura inimii, pînă în zilele noastre s-au tipărit multe vo-lume de predici.

Nici îndrumările teoretice n-au lipsit. De la „Retorica“ doctorului (medic) iluminist Ioan Piuariu Molnar (1798), considerată „cea dintîi Omiletică în limba română“ (prof. D. Belu) sau „primul tratat de teorie literară“ (Aurel Sasu), s-au tradus, s-au prelucrat, comentat, dezvoltat ori rezumat corpusuri remarcabile de principii și reguli retorice. S-au încercat și unele adînciri și sis-tematizări teoretice, la nivelul altor discipline teologice, dar tentativa unei eva-dări din limite, din complexele epigonismului, lipsește cu desăvîrșire. Menite să „umple un gol“ după propriile mărturisiri ale autorilor, manualele omiletice n-au reușit să aducă ceva nou. Lipsite de concepție originală, tributare unor idei teologice importate, ele sînt incomplete și depășite de vreme. Este depri-mantă constatarea că nimic nou „nu se mai spune“, că „tot ce spunem, s-a mai spus“ (La Bruyère).

Acum cîteva decenii deja se punea cu acuitate problema Teologiei practice, cu toate disciplinele ei, simțindu-se lipsa unor studii temeinice. Arhimandritul Iuliu Scriban scria cu amărăciune : „Pastorală (care includea și domeniul omi-leticii, n.n.) n-a trecut peste granița manualului secundar și încă și în acesta s-a

tratat puțin. Nu s-a trecut dincolo de materia manualului publicat în 1862 de episcopul Melhisedec al Romanului" (Studiul pastoral... , Sibiu, 1924, p. 7).

În prefața la ediția din 1929 a valoroasei lucrări de teologie practică „Liturgica Bisericii Ortodoxe” de dr. Vasile Mitrofanovici (prelucrată, completată și editată de prof. dr. Teodor Taranavski și din nou editată și completată de prof. Nectarie Nicolae Coltarciuc) fericitul mitropolit Nectarie scria: „Noi, la timpul său profesor de Teologie practică... ne-am fost făcut planul să edităm cursurile și manualele din toate disciplinele Teologiei practice, adică odigetica, catehetica pentru care compusesem ca parte premergătoare o pedagogie creștină, apoi omiletica și liturgica”. Unele lucrări, dintre cele cuprinse în planul fericitului mitropolit Nectarie, au fost publicate. Din domeniul omileticii s-a „prelucrat” doar partea generală după vechea lucrare a profesorului Vasile Mitrofanovici.

Ceea ce scriau autorii citați, acum o jumătate de veac, este încă valabil. Problema se poate ridica și azi cu aceeași acuitate. Avem în literatura noastră prețioase monografii, studii aprofundate, publicate în volume sau în diferite reviste, dar nu avem o lucrare de sinteză, cum zicea, în 1933, profesorul Petre Vintilescu, „la înălțimea unui studiu academic”. Nici azi nu avem, exempli gratia, o încercare de generalizare teoretică a practicii omiletice din veacul nostru.

Știința și literatura teologică trebuie să fie în continuă devenire, după dinamica generală a vieții, ca orice știință, ca orice acțiune umană. Dacă omiletica nu are „un statut istoric” ca alte discipline teologice (ea s-a constituit ca disciplină, s-a „autonomizat”, la sfârșitul veacului al XVII-lea), valoric nu se situează în urma acestor discipline. Dimpotrivă! Avînd o accentuată funcționalitate practică, ea reprezintă o forță de excepție în ansamblul disciplinelor omoloage. Omiletica nu este o istorie a prediciei. Ca disciplină normativă, aprofundează și expune normele pentru formarea predicatorului, pentru alcătuirea și rostirea cuvîntărilor bisericești, principalul canal de circulație a adevărilor revelate, pe care le sistematizează și expune teologia. La ce ar folosi aceste aprofundări și sistematizări, dacă cel chemat să le vehiculeze nu are capacitatea să le apropie de inima credinciosului? Omiletica este, prin structura ei „o teorie” a cuvîntului bine rostit. Caracterul de disciplină practică i-l conferă finalitatea ei. Și sub acest raport însă, omiletica, anchilozată în arhetipuri, a rămas pe loc. Și după astfel de modele, bine așezate în confinii insurmontabile, predica a devenit un... șablon. Catehetica, sub influența sistemelor pedagogice, a evoluat pe coordonate mai favorabile. Omiletica, în schimb a parcurs un drum rectiliniu, un drum cu neesențiale devieri de la statornicirile clasice, un drum lipsit de zbuciumul căutării și de mutații axiologice.

Artistul, ca oricare profesionist de altfel, își perfecționează mereu unealta de muncă și creație, o ridică la nivelul cunoștințelor și viziunilor de artă. Unealta sacerdotului este „cuvîntul” elaborat, organizat după anumite principii, supuse și ele revizuirilor, emendărilor. Din această realitate derivă necesitatea unui tratat omiletic, mai apropiat de cerințele zilelor noastre, un tratat care să nu se limiteze la regulile clasicilor greco-latini (retorica profană) și ale bogatei literaturi patristice (omiletica bisericească), la amalgamarea sau disocierea lor. O carte de mai largă respirație, exemptă, transgresind anumite rigidități canonice; o carte care să se definească prin curajul înnoirilor, care să fie citită cu înfrigurare, sub pînda

surprizelor ; o carte care să tulbure liniștea și ... inerția, să revitalizeze, să deschidă perspective și să ridice pe noi culmi tradiția elocinței creștine ; o carte care să reflecte capacitatea și metodele de rezolvare a problemelor din zilele noastre ... ; o carte care să devină „o tribună“, o dezbateră, o confruntare de metode, de idei, de principii noi și înnoitoare ; o carte care să demonstreze în sfârșit, că nu s-a spus totul despre magia cuvântului.

Un tratat de asemenea anvergură este așteptat de mulți ani, mai necesar, mai util ca volumele de predici „model“, șabloane pentru comoda renunțare, eufemistic vorbind, la supliciiul creației personale.

Îmi este străină intenția de a discredita sau minimaliza valoarea manualelor de omiletică apărute pînă acum în literatura teologică românească. Oricum, ele, manualele, lipsite sau nu de acea relativă concepție originală, tributare aceluiași „metode“, își au valoarea bine stabilită în anumite condiții de timp, încercînd, cum afirma cu generozitate, la începutul veacului nostru, arhimandritul Iuliu Scriban, „să prindă firele care le leagă de cultura vremii lor...“, „punînd vechile adevăruri în raport cu noile cugetări“. Manualele pentru uzul seminariilor sînt bune și folositoare. Între acestea aș remarca manualul semnat de părintele Nicolae Petrescu, editat de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (București, 1977). Deși conceput în respectul „schemelor“ cunoscute, manualul realizează, într-o aleasă limbă literară, tot ce avem mai bun, pînă acum, în această specialitate a Teologiei practice.

Dar nu despre valoarea sau nonvaloarea acestor manuale intenționez să vorbesc. Am formulat doar un deziderat. Acceptat sau repudiat, întregit sau combătut, dezideratul ar putea comporta discuții și clarificări, ținînd de înțelegerea condiției predicii de actualitate. Oricum, predica trebuie scoasă din stereotipie, din ... anghiloză. Propunerea nu este inedită, dar nici perimată.

Citind manualele pentru Institutele teologice, tipărite anii trecuți, putem aprecia progresul acestora față de manualele precedente privind aceleași discipline teologice. De la acestea, gîndul ne duce la necesitatea unor manuale cel puțin de aceeași valoare și pentru disciplinele Teologiei practice, care au rămas la nivelul atîns la începutul veacului nostru. Ar fi necesare astfel de manuale, „căci altfel gîndim și altfel învățăm decît înaintașii noștri, alta fiind mentalitatea noastră și altele problemele pe care, creștinismul trebuie să le dezlege astăzi. Vorbim limba timpului nostru, iar limba se schimbă fiindcă preocupările se schimbă“ (Manual de Teologie dogmatică și simbolică, vol. I, București, 1958, p. 20). Bunurile culturale circulă azi pe alte canale, mai numeroase și mai variate. Omul contemporan are o receptivitate sporită. Și predica trebuie adaptată la exigențele lui. În „Cuvînt înainte“ la culegerea de predici „Ieșit-a semănătorul“ (Timișoara, 1974), Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului exprima pregnant această necesitate : „Aceeși în esența ei, predica diferă totuși ca formă de la o epocă la alta. Chiar tema sau temele abordate se impune a fi mereu potrivite modului de a gîndi și sensibilității credincioșilor. Cît privește stilul e de la sine înțeles că va corespunde vremii, căci într-altfel s-ar aluneca în anacronism“. Învățătura noastră însăși se îmbracă oarecum în „veșmînt“ nou, mereu același și totdeauna altul, înnoindu-se pentru fiecare epocă în formă și dinamism, devenind astfel accesibilă vieții în continuă curgere și mișcare. Teologia pastorală, ca știință, trebuie să fie

„în raport cu timpul și cu progresul, căci știința însăși este aceea ce corespunde cu cunoștințele și metodele cele mai bune ale timpului” (prof. Teodor M. Popescu, *Teologia ca știință*, în rev. *Studii Teologice*, an. VI, vol. I, 1937, p. 22).

Au fost perioade în care a dominat opinia că predicatorul creștin nu trebuie să cunoască principiile, normele oratoriei profane (retoricii), Duhul Sfânt asigurându-i izvorul, metoda și eficiența predicii. Unii mai cred că elocința este un dar care se conferă prin hirotonire și deci... „nu vă îngrijiți de ce veți grăi...” căci Duhul Sfânt care „inspiră pe profeți” (Fapte, 28, 25) „dă înțelepciune” (I Corinteni, 2, 12—13), mângâie și „vine în ajutorul slăbiciunilor noastre” (Romani, 8, 26), „acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus” (Ioan, 14, 26). Nu sîntem avizați la retorica, la arta și estetica profană, afirmau unii teologi. Predicatorul creștin, urmînd pilda Apostolilor, trebuie să se întemeieze pe adevărul că „nici cel ce sădește nu e ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească” (I Corinteni, 3, 7), sau „Destul îți este darul meu, căci puterea mea în slăbiciune se desăvîrșește” (II Corinteni, 12, 9). Nu este cazul să zăbovim la exegeza textelor citate. Într-adevăr Sfinții Apostoli n-au cunoscut nici un corpus de precepte retorice cînd, înfruntînd cultura greco-latină, au ridicat misiunea unei doctrine peste limitele naționale orientînd-o spre universalitate. Dar „Apostolii au o însemnătate ca a profeților, întrucît ei au fost oameni care nu prin mijlocirea unor semeni anteriori au aflat despre Dumnezeu, ci au stat direct în fața Lui și au primit nemijlocit de la El această certitudine și comunicările ce aveau să ni le facă” (prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 43).

Ce să fi sugerat oare astfel de atitudini față de retorică? Marii predicatori din epoca de aur a elocinței creștine, numeroși predicatori creștini au fost retori sau au urmat cursuri de retorică și toți s-au format în climatul tradiției eline sau romane. În pofida unor afirmații că o cuvîntare bisericească se poate dispensa de aportul retoricii, de-a lungul veacurilor predicatorii creștini n-au renunțat la rîvna de „a vorbi frumos”, arta cuvîntului fiind instrumentul personalității lor. „Predicatorul nu se poate dispensa de a aplica regulile oratorice” spunea Fer. Augustin. „Nu trebuie să ne ferim de marii oratori ai antichității, de la care putem învăța multe lucruri folositoare” (ap. N. Corneanu, în rev. „Duh și adevăr”, Timișoara, nr. 1—3, 1946, p. 15). Și Sf. Ioan Hrisostom, cel mai strălucit vorbitor pe care l-a dat Biserica noastră, asemănat, în ce privește frumusețea stilistică, logica argumentării și forța oratorică cu Demonstene, recomandă predicatorilor creștini „să învețe arta elocvenței”. Quintilian, care a lăsat posterității (De institutione oratoria) cel mai complex tratat expozitiv asupra artei oratorice (...) singurul monument documentar care sintetizează tot ceea ce s-a scris în această ramură pînă la el, de la Retorica lui Aristotel și pînă la Cicero (N. Petrescu, *Omiletica*, p. 169), este menționat în toate lucrările de specialitate.

Sfinții Părinți, în special capadocienii, au studiat temeinic principiile retoricii antice, punînd baze oratoriei creștine, fără teamă de laicizare sau profanare. Tratînd doctrina creștină și implicațiile ei etice, după regulile oratoriei clasice, predicatorii creștini au contribuit la susținerea disciplinei, la întreținerea și dezvoltarea artei oratorice, adăugîndu-i elemente noi, redîndu-i strălucirea din „secolul lui Pericles”, din agora elenă. În toate curente care s-au format în cadrul acestei

discipline au fost prezenți teologii creștini. Și nu numai în arta sau știința oratoriei. În muzică, în pictură și în toate formele de manifestare superioară a spiritului uman, lucrurile s-au petrecut la fel. Artă religioasă și cea profană s-au dezvoltat împreună, într-un permanent proces de interinfluență.

Sigur, omiletica sacră, creație a Bisericii, nu se identifică cu retorica profană, avînd „materie” proprie și, consecvent, o finalitate specifică. Omiletica nu urmărește discursul „scop în sine”. Ea nu propune și nu pretinde predicatorului să devină imbatabil, spunînd „orice” cu argumente tari, insurmontabile. Predicatorul creștin nu poate argumenta „orice”. El propovăduiește adevărul revelat, predică pe Hristos răstignit (I Corinteni, I, 23). Omiletica bisericească oferă îndrumări pentru administrarea corectă și eficientă a tezaurului de dreaptă credință, menținîndu-și caracterul formativ, indiferent de modul cum va evalua noua retorică.

Fără a insista asupra detaliilor, cred că e bine să reamintim că retorica, știință nedeplin conturată, controversată, este mult mai cuprinzătoare decît se definește în mod uzual. Ea cuprinde probleme variate, probleme de literatură, de gramatică și stilistică, probleme filozofice, estetice, juridice, ș.a., tratate azi de diverse discipline noi, constituite în cadrul retoricii tradiționaliste. „Retorica se descompune prin autonomizarea unora dintre capitolele sale care devin discipline independente” (Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 105). Artă predicării ar fi una dintre acestea.

În ultimii ani se încearcă o reabilitare a retoricii care, se afirmă, „este altceva decît un simplu mănunchi de reguli”, „ea este expresia unei culturi...”. „Dintre toate disciplinele antice ea este cea care merită cel mai mult numele de știință: amplasarea observațiilor, precizia definițiilor și rigoarea clasificării ei constituie un studiu sistematic al resurselor limbajului, al cărui echivalent nu se vede nicăieri în restul cunoștințelor umane ale vremii aceleia” (Pierre Guiraud, ap. V. Florescu, *o.c.*, p. 14). „Retorica a devenit o cale de a scoate filozofia din impas și de a oferi baze mai favorabile adîncirii interdisciplinare” (idem, p. 15).

De fapt, reabilitarea ar însemna redescoperirea retoricii ca disciplină filozofică, scoțînd-o din ipostaza de disciplină literară.

Raportul dintre omiletică și retorică nu este, pînă acum, bine precizat. Domeniile lor sînt relativ distincte dar, fără a exclude funcția și utilitatea uneia sau celeilalte, mai pregnant apare convergența decît distincția lor. Multă vreme disciplina noastră s-a înregistrat în literatura de specialitate sub denumirea de „retorică” (retorica sacră, bisericească, profetică, sfîntă, etc.). Cultivarea „vorbirii frumoase” în literatura patristică, începînd cu secolul al IV-lea, a însemnat, în ultimă analiză, însușirea retoricii clasice. În veacurile următoare predica „a trăit” din ceea ce a produs perioada patristică.

A dispărut oare, în zilele noastre, interesul pentru arta vorbirii frumoase și convingătoare?

Normele retorice „nu pot inspira geniu, dar ele îl ajută și îl dirijează; ele nu pot să înlocuiască sterilitatea, dar împiedică o fecunditate superflua; ele desemnează adevăratele modele pe care trebuie să le urmărim; ele ne semnalează frumusețile de prim rang pe care trebuie să le imităm și greșelile esențiale de care trebuie să ne ferim” (Hugh Blair, ap. Aurel Sasu, *Retorica literară românească*,

p. 152). Nimeni nu poate afirma că a devenit mare orator în urma darurilor native, nici că poate dobîndi elocința fără cunoașterea experiențelor acumulate în lungul veacurilor, după cum nu se poate plînge că normele retorice i-ar traumatiza personalitatea, i-ar restrînge libertatea de creație, i-ar îngusta cîmpul de acțiune, i-ar frîna imaginația, i-ar stînjeni elanul. Rîul îndiguit curge mai năvalnic decît cel care-și răvășește apele printre stufării. Predicatorul ia ce-i trebuie din sistemul de reguli, pentru a-și conduce gîndul organizat printre meandrele probabilităților.

Sigur, omiletica nu tînde să formeze oratori capabili de subtilități compoziționale, de virtuozități literare, de artificii stilistice, capabili, cum zicea cineva, de „oratorie exhibiționistă”. Valurile vorțirii exuberante se revarsă, după o epresie a lui Cicero, peste maluri.

Omiletica tînde să formeze „practicieni” în sensul creștin al cuvîntului, adică misionari activi, care-și întregesc zelul apostolic cu arta cuvîntului îngrijit și edificator.

Dacă se poate vorbi de o „modernizare” a prediciei creștine, cred că aceasta ar însemna doar ridicarea ei (a prediciei) la nivelul cultural al ascultătorilor. Omul zilelor noastre, cum am mai spus, nu primește „orice” și „oricum”. În veacul nostru, cînd asistăm „la explozii ale gîndirii umane”, nu mai pîtem vorbi doar în „limba vechilor cazanii”, oricît am prețui aceste comori de limbă. Nu mă refer numai la vocabular, la stil, la modul de expirare, ci la întreaga structură a predicilor, la valoarea lor problematică, ideatică.

Stabilirea unei relații corecte între imuabilitatea adevărului relevant și variabilitatea condițiilor de viață pune inevitabil în discuție și această problemă.

Și în domeniul liturgic (în domeniul „limbii liturgice”) s-a pus această problemă. Limba „învechindu-se și devenind de neînțeles în unele expresiuni, trebuie să se modifice, adoptîndu-se în multe cazuri limba mai dezvoltată și modurile de expresiune mai inteligibile” (Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, editată de Nectarie Nicolae Cotlarciuc, 1929, p. 29).

Pentru a convinge credincioșii din diaspora că Iisus Hristos este Mesia, făgăduit lumii de Dumnezeu Tatăl și vestit, cu secole înainte, de profeții Vechiului Testament, Sf. Apostol Pavel se bazează pe texte, cu pricepere alese, din Sfînta Scriptură, dar în agora ateniană se folosește de termeni și idei filozofice, pentru a putea face mai ușor de înțeles și mai bine primite adevărurile fundamentale ale evangheliei (cf. prof. univ. Iustin Moisesescu, azi Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, art. Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena, rev. Condela, anul 1946, p. 124). „La Atena, Sf. Pavel nu s-a folosit de un text din Sfînta Scriptură pentru a întemeia învățătura propovăduită de el. Apostolul știa că textele sfînte nu constituiesc autoritate indiscutabilă pentru atenienii păgîni; poate că nici minunile nu impresionau prea mult pe înțelepții greci; el era convins că, dacă: „Iudeii cer minuni, grecii caută înțelepciune” (I. Corinteni I, 22). Din această cauză, cu o uimitoare abilitate, se acomodează cerințelor ascultătorilor săi și le pune înainte un adevăr, a cărui autoritate era garantată de mai mulți poeți” (Idem, p. 221).

Apostolul Pavel, autorul unor neîntrecute cuvîntări, care pot fi considerate oricînd și oriunde „predici tip”, „cuvîntări model” (Idem, p. 242), ne-a lăsat și

următoarea recomandare : „Cuvîntul vostru să fie totdeauna plăcut, dres cu sare, ca să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia“ (Coloseni, 4, 6). Plăcut ! Dres cu sare ! Cîtă bogăție ! Un întreg capitol de retorică esențializată. Minunate coordonate pentru configurarea unei cuvîntări „moderne“.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

DESPRE VALORIFICAREA OMILETICĂ A PICTURII BISERICEȘTI

Pictura unei biserici ortodoxe este o valoroasă carte deschisă, o mică Biblie și istorie bisericească în imagini, pe înțelesul tuturor. Deschisă, dar într-un mod propriu, cu toate paginile deodată. Pictura unei biserici se cere contemplată, analizată și trăită scenă cu scenă, unitate cu unitate. Altfel, cel mult, dacă ne poate lăsa o impresie generală, dacă poate produce efectul plăcut al unei armonii cromatice.

E drept că unele evenimente evocate pictural reclamă posedarea unor cunoștințe elementare biblice și istorice bisericești. Unii credincioși le posedă, ceilalți le pot primi chiar și de la cîntărețul bisericesc. Cel mai competent a le da este preotul paroh. După înțelegerea dinții a unei picturi, rămîne totdeauna, însă, un rest ideatic care se cere aprofundat. De fapt, la fiecare reprivire cu stăruință a unei scene pictate, ți se pot descoperi elemente pe care pînă aci nu le-ai cunoscut.

Uneori chiar un amănunt, inițial neobservat, sau nereținut, acum îți relevă semnificații de cea mai mare importanță. Astfel, într-o catedrală, în scena fiului risipitor care, reculegîndu-se și întorcîndu-se acasă, este primit cu brațele părințești de către tatăl său, se află pictat și un cățeluș. Pictorul îl înfățișează ridicat în două picioare și ținînd coada astfel încît să sugereze că o mișcă de bucurie. El, animalul lipsit de rațiune propriu-zisă, se bucură, în timp ce un om, fratele mai mare, privește rigid, aproape minios.

În măreția patetică și dramatică a acestei scene cu majore trimiteri soteriologice, un cățeluș pare ceva decorativ. Și totuși, el ne poate spune că, dacă degradarea primilor oameni căzuți în păcat a determinat însăși degradarea naturii, întoarcerea unui om aduce și acestei naturi un fior pozitiv. Cu atît mai mult unei făpturi însuflețite.

Nu este necesar ca preotul să întreprindă un întreg ciclu de cateheze, în care să prezinte întreaga pictură a bisericii. Este suficient să prezinte fiecare scenă, fiecare tablou, în duminica în care se citește pericopa evanghelică care a inspirat pictarea scenei respective, sau în sărbătoarea la care trimite acea pictură. Acolo unde pictarea bisericii se află în curs de realizare, preotul ar putea explica fiecare scenă nou-pictată, în duminica proximă, fie ca adaus la predică, fie constituind însăși tema predicii. Mai ales că poate beneficia de împărtășirea ideilor și intențiilor pictorului.

Într-o zi de sărbătoare a Maicii Domnului, preotul care slujește într-o biserică pe care am vizitat-o nu demult, s-ar putea adresa celor prezenți în biserică astfel : cei care, din locurile în care vă aflați puteți privi acum, ceilalți la sfîrșitul

Liturghiei, priviți scena răstignirii Mântuitorului. Iată cum, în timp ce martorele celelalte ale răstignirii stau îndurerate în picioare, Maica Domnului cade în genuchi. Acum simte ea, în cel mai înalt grad, „sabia“ durerii despre care, cu 33 ani înainte, bătrînul Simeon profețise că va trece prin inima ei. Și, totuși, fața Maicii Domnului nu exprimă desnădejde. De ce? Pentru că știe de la Fiul ei, că, pentru mîntuirea oamenilor, „trebuie să se împlinească toate cele scrise în Legea lui Moise, în prooroci și în psalmi“ (Luca, 24, 44).

În aceeași biserică, în scena Nașterii Domnului sînt înfățișați nu numai păstorii care vin să se minuneze și să se închine Noului Născut, ci și niște oi. Unele pasc, dar două ridică ușor capul. Se vede îndeosebi cum una parcă ar privi spre Pruncul dumnezeiesc. Să fie aici o intenție mioritică a pictorului? În orice caz, la interpretarea acestei scene, preotul poate veni cu o impresionantă notă românească. O mioară parcă previne pe dumnezeescul Păstor, acum prunc, că va fi prins și omorît.

În altă biserică, la scena căderii lui Iisus sub povara crucii, pictorul a înfățișat și doi copii. Sînt și ei martori ai Omului căzut, biciuit să se ridice și să-și ducă crucea mai departe. Amîndoi sînt profund cutremurați. Unul, ceva mai mărișor, totuși nu rezistă curiozității și, de aceea, își acoperă ochii numai parțial. Însă cel mai mic, ne mai putînd privi atîta cruzime și atîta suferință, își acoperă ochii cu amîndouă mîinile.

Ce nuanță patetic-religioasă ar putea da preotul predicii sale din Duminica Sfintei Cruci, sau în Joia Sfintelor Patimi, dacă ar include în ea și analiza acestei scene!

Pictura bisericilor strigă să fie valorificată omiletic și pastoral. Bunii credincioși s-ar putea convinge — cu bucurie de folosul duhovnicesc ce li-l poate aduce.

Gheorghe Șoima

ISTORICUL DR. ION SIRBU

S-a întors el, dr. Ion Sirbu, după atîția ani de trudnice căutări, la Rudăria * pentru a prinde noi puteri, ca mitologicul Anteu ?

Nu după mulți ani, manifestînd semne de oboseală și, în pofida vîrstei, chiar fenomene de senescență, va exclama : „Eu n-am fost fericit... !“ Exclamarea nu pare răbufnirea unei nemulțumiri trecătoare. La o mai subtilă investigație ea ne apare ca un țipăt tragic, disimulat lungă vreme sub masca „omului închis în el“.

Mai pregnant exprimă această „stare“, îndată după moartea istoricului, venerabila sa mamă, la 88 de ani, în sintagma : „Și a fost cel mai nefericit din lume...¹“.

Fiul ei Niță, unicul ei fiu, răsfățat, adorat..., lăudat în țară și peste hotare, nefericit ? Sigur, ea, mama, nu putea concepe plenitudinea fericirii fiului ei decît în ordinea împlinirilor firești : căsătorit, cu familie, cu rînd în sat... În familia Sirbu, Floarea, soție și mamă, avusese un „model“ de totală renunțare la ceea ce este esențial și implacabil în finalitatea biologică : preotul celibatar Moise Sirbu, fratele soțului ei. Ce bucurii avusese el ? Aspra nevointă a schimniciei ! Buouriile spirituale, puține și discrete, cine să le cunoască ? ! La ce altceva a putut gîndi această mamă, la cei 88 de ani ai săi, cînd a exclamat : „și a fost cel mai nefericit din lume“ ? Sau poate sentimentul de mamă a pătruns ceea ce pentru alții era de nepătruns ?

Trist și însingurat, zile întregi Ion Sirbu nu părăsea camera de lucru. Tristețea nativă primește aici, la Rudăria, o nouă dimensiune, singurătatea sau, mai precis, însingurarea, pe care o va purta emblematic pînă la sfîrșitul zilelor. În familie, sub duioasa oblăduire a mamei, îngrijit și „venerat“ de cele trei surori, se simțea bine ca ființă umană, dar „istoricul“ era departe de ambianța propice dezvoltării și realizării sale.

În primii ani, Sirbu a fost prea lucid ca să admită că pașii îi sînt impuși de o forță heteronomă, nepierzînd nici o clipă sentimentul că este demiurgul propriilor fapte. După cîțiva ani însă, echilibrul moral îi este oarecum zdruncinat ajungînd la absurdul sentiment că este urmărit de „nenoroc“, fără șansa unei absolviri. (Sigur, nenorocul nu se constituie ca o ființă concretă, ci ca un complex nedefinit de împrejurări). Plutește incert între ambiția de a urca în ierarhia socială și

* Azi comuna Eftimie Murgu.

¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dos. III — 127 — 922, nra. 3084/1922.

delăsarea totală. Cele câteva „ieșiri“ în lumea cărțurilor și diplomaților au avut asupra sa un efect analeptic, i-au procurat momente de întremare, dar n-au avut forța să-i redea totală încredere în sine și să-l smulgă din singurătatea de la Rudăria, reabilitând valoarea umană pe care o purta în alcătuirea sa.

După cum am mai spus, nu mă ispitește tentativa de a-i „stabili“ bănățeanului Ion Sîrbu un loc probabil în ierarhia istoricilor români. Nici nu-i necesar. Perenitatea operei sale în memoria timpului, beneficiind de ceea ce un critic din zilele noastre numește „nesomnul capodoperelor“, nu impune speculații de acest gen. De asemenea nu urmăresc atât reconstituirea documentară, factologică, a biografiei sale, cât interpretarea unor momente cruciale din această biografie. Totuși asupra „perioadei Rudăria“ consider necesar să insist mai mult. Prin surprinzătoarea sa „retragere“ la Rudăria, autorul celor două lucrări istorice, unanim apreciate, în plină „ofensivă“ spre o catedră universitară, devine „un caz“ care incită la ample dezbateri, la sondaje în acel tenebros univers interior, peste care el a tras perdele grele, dincolo de care, s-ar putea decela ceea ce este mai fascinant în constituția sa. Pătrunderea este, desigur, dificilă. (Uneori ai impresia deconcertantă că ai apucat pe un drum care duce... nicăieri). El însuși ne-a lăsat puține mărturii despre intimitatea hotărârilor decisive și indelebile. Circulaseră numeroase și contradictorii „șoapte“ în jurul retragerii lui. Unii, prieteni și cunoscuți, îl compătimeau ca pe un învins și nedreptățit, alții, mai numeroși, îl admirau ca pe un temerar și răzvrătit, și toți aveau certitudinea că „retragerea“ prefigura o nouă lucrare de proporții impresionante. Toți îl admirau și așteptau, dar...

A vorbi, astăzi, despre istoricul Ion Sîrbu, claustratul de la Rudăria, echivalează, în ultima analiză, cu încercarea de pătrundere în acel tenebros univers, despre care am amintit, la incidența unui spirit excepțional dotat cu mărunte probleme existențiale, la impactul acestui spirit cu condițiile istorico-sociale, care, în final, i-au macerat structura, menținându-l în proximitatea disperării.

Insist asupra unor detalii biografice, din această perioadă, determinat și de faptul că, aproape fără excepție, toți autorii, destul de numeroși, care au evocat amintirea istoricului bănățean, în cele aproape șase decenii de la moartea sa, comit erori cu privire la exactitatea și interpretarea datelor respective. Citez, spre exemplificare, un fragment din cea mai prestigioasă schiță biografică, semnată de istoricul Ștefan Ștefănescu în prefață la ultima ediție a lucrării lui Sîrbu, editată de D. Mioc: „Ca să împlinească dorința părinților, de a-și vedea feciorul preot în sat, Ion Sîrbu a urmat și facultatea de teologie a Universității din Cernăuți — singura facultate de teologie ortodoxă din fostul imperiu austro-ungar — încheindu-și studiile în 1908. Ofertelor de a fi profesor la Universitatea din Iași sau preot al capelei ortodoxe din Viena, Ion Sîrbu le-a preferat calitatea de preot în Rudăria, unde avea să fie hirotonit în 1908 și să slujească împreună cu tatăl său“². Toate datele din acest citat sînt, după cum va rezulta din documentele de arhivă, eronate. (Sîrbu n-a terminat studiile teologice la Cernăuți, n-a fost hirotonit în 1908, n-a slujit împreună cu tatăl său...). Aparent fără mare importanță, exactitatea datelor se impune pentru prerogativele adevărului și, mai ales, pentru

² Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Ed. Facla, 1976, p. 7.

faptul că, respectivele date, concurg la configurarea unei optici corecte asupra „cazului Sirbu“.

Am intitulat această perioadă biografică „claustrarea de la Rudăria“. Am recurs la o metaforă nu atât pentru forța ei de a sugera, cu toate implicațiile, drama desprinderii de mediul cărturăresc în care el, dr. Ion Sirbu, trăise mai bine de două decenii (1886-1908) și își asigurase o poziție unanim prețuită de contemporani, cât pentru faptul că el însuși a folosit metafora într-o scrisoare adresată în timpul primului război mondial arhimandritului Filaret Musta, definindu-și, într-o cazuistică însăilată pe muchia patologicului, complexul de stări sufletești aci, în Valea Almăjului. „Eu aici sînt claustrat, scria el, nu mă pot mișca și nu am de nici unele. Ar fi inomis să fac un drum la Viena, dar sînt păzit și nici nu am cu ce...“. Scrisoarea marchează, sub semnul tragicului, o luptă surdă, lipsită de spectaculozitate, împotriva limitelor, cu oboseli trecătoare și stări de progresivă anxietate. Numai „dorința dintii“ i-a rămas statornică, dar și aceasta, în cele din urmă, ca și toate planurile lui, în coliziune cu măruntile obligații, primesc o comodă temporizare. Și zilele trec. Și anii... Să nu-și fi dat seama că pierde mereu din plenitudinea interioară? Fără îndoială că da. Și-a dat seama. Și s-a speriat de perspectiva vidului din el...

Dar să expunem faptele în desfășurarea lor cronologică, urmînd să facem, la finele capitoului, aprecierile și concluziile de rigoare. Găsec însă necesar a mai interpola unele precizări metodologice.

Există anumite „documente“ care conțin impresii, mărturisiri, etc., pe care oameni de știință, literați, artiști, le-au scris prietenilor, intimilor, lucruri avuabile numai în strictă intimitate, pe care autorii n-au dorit, și n-ar dori nici după moarte, să le dea publicității, de care poate chiar s-ar jena. Biografiile le caută, le interpretează, le consideră prețioase repere pentru reconstituirea sau reconsiderarea unei vieți, unei opere. La faptul că se comit impietăți față de cel care a fost un om se gîndesc mai puțin. Deși stăpînit de sentimentul că aș săvîrși o impietate, n-am renunțat la unele documente de felul celor amintite mai sus. Nu le reproduc, dar le folosesc în măsura în care am crezut că sînt necesare pentru configurarea chipului spiritual al celui care a fost istoricul Ion Sirbu. Din arhive am scos datele certe, exacte, în succesiunea lor firească. Din tradiția orală am reținut aprecierile care au fost în consens sau, cel puțin, n-au ajuns în coliziune cu bunul simț sau cu trăsăturile generale ale chipului său. Informațiile primite de la contemporani, acum treizeci de ani, cînd am început cercetările, privind structura intimă a istoricului și felului său de manifestare, sînt incongruente, puține cantitativ, vagi și denaturate calitativ. În orice caz, părerile, acum trei-patru decenii, erau încă împărțite, diferențiate. Perspectiva depărtării se pare că a redus, a șters diferențele. Ceea ce a fost neesențial și efemer s-a uitat. Ceea ce a fost esențial și permanent în alcătuirea istoricului nostru a rămas — aere perennius. Pe astfel de coordonate am încercat și reconstituirea acestui capitol biografic.

Pregătirea teologică.

În ziua de 13 august 1908 moare preotul Moise Sirbu din Rudăria, iar în ziua de 24 august, același an, moare și al doilea preot din Rudăria, fratele celui dintîi, Iacob Sirbu, tatăl istoricului nostru. Parohia Rudăria, cu hramul Înălțarea Domnului, la care serviseră fără întrerupere preoți din această familie mai bine de două veacuri, rămîne fără asistență duhovnicească. Este încredințată spre

provizorie administrare preotului Dimitrie Bogoevici din Bănia, dintr-o familie preotească tot atât de veche în Valea Almăjului. La înmormântarea preotului Iacob Sîrbu, decedat în vîrstă de 75 ani de „pneumonie și arterioscleroză“, cum se menționează în matricola parohiei, a participat, pe lângă preoții Dimitrie Bogoevici, Ion Brînzei, Nicolae Bihoi, Vasile Popovici, Ieremie Borchescu, Dimitrie Goanță, Ilie Imbrescu, Petru Suciuc, încă un preot descendent din familia Sîrbu, pe atunci slujitor în parohia Verendin — Ion Sîrbu — cu care, uneori, în memorii, este confundat preotul dr. Ion Sîrbu.

Îndată după moartea unchiului și a tatălui său, dr. Ion Sîrbu, pe atunci în vîrstă de 43 de ani, student la Facultatea teologică din Cernăuți, afectat de cele două decese intempestive, dar mai mult de „înfrîngerea“ în alegerile parlamentare din 1906, după cum se va arăta în altă parte, înaintează, la 12 septembrie 1908, următoarea cerere episcopiei din Caransebeș: „Venerabil Consistoriu diecezan, Prin încetarea din viață a iubitului meu tată, a preotului Iacob Sîrbu, scurt timp după moartea unchiului meu, a celui alt preot din Rudăria, s-a ivit nevoia de a trebui să concurez după moștenirea rangului părinților și strămoșilor mei, înainte de a putea termina studiile mele teologice la facultate. Și de vreme ce aceste studii le-am urmat timp de doi ani ca student ordinar în teologie, un an la facultățile teologice din Iena și Viena și alt an la facultatea noastră ortodoxă din Cernăuți, unde am repetat și cursurile anului prim, așa că Onor. Minister al Cultelor de la Viena m-a admis la examenul de finea anului al doilea, cum se vede din certificatele alăturate. (1. Atestat de prelegerile urmate la Iena ; 2. Atestat de la facultatea teologică protestantă din Viena ; 3. Două certificate de la Cernăuți. Indexul e depus la Comisiunea examinatoare a facultății), îmi iau libertate a mă ruga cu tot respectul : Venerabilul Consistoriu diecezan să binevoiască a-mi da voie să fac pînă în termen de 4 (cel mai tîrziu 6) săptămîni, la Seminarul teologic din Caransebeș, examen din studiile anului al treilea de seminar și apoi examen de calificare. Promit totodată a-mi urma cu toate acestea și studiile teologice (la facultatea din Cernăuți) și a-mi trece (acolo) și examenele de doctorat. Dată greutatea situației mele și a familiei tatălui meu și graba cu care această chestie trebuie rezolvată, sper că Venerabilul Consistoriu Diecezan va aproba repede rugăciunea mea fierbinte și respectuoasă. Al Ven Consistoriu, Rudăria în 12 sept. 1908, prea devotat Dr. Ion Sîrbu“³.

Sesizînd această cerere, Consistoriul diecezan din Caransebeș, condus, în această perioadă, de vicarul arhimandrit Filaret Musta, scaunul episcopal fiind vacant după moartea episcopului academician Nicolae Popea, întîmplată la 26 iulie 1908, ia următoarea hotărîre : „Avînd în vedere că petentul în decursul studiilor filozofice a ascultat și obiecte teologice ; avînd în vedere că la facultatea de teologie din Cernăuți a absolvit primul an de teologie, se permite ca să facă examenul contras din cursul al doilea și al treilea de teologie, în urma cărui examen depus cu succes se poate prezenta la examenul de calificare“. Hotărîrea, semnată de arhimandritul Filaret Musta și dr. Traian Badescu, este comunicată petentului și direcțiunii Institutului teologic din Caransebeș⁴.

³ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dos. III — 342 — 1908, nr. 6006 B/1908.

⁴ Ibidem.

După cum se vede, Consistoriul diecezan îi recunoaște numai anul întâi de studii teologice și-i aprobă prezentarea la examenul de anul doi și trei „contras”, deși Sîrbu ceruse aprobarea numai pentru anul al treilea. Este evident că solicitantul, deși avusese aprobarea ministerului cultelor pentru prezentarea la examenul de anul doi la Cernăuți, n-a prestat examenele respective. Consistoriul a avut în vedere și faptul că repartizarea pe ani a studiilor teologice nu coincidea la cele două institute de învățămînt.

(În „Mitropolia Banatului” nr. 5-8/1976, p. 508, prof. Liviu Smeu reproduce „Testimoniul” „care adevărește că Ios Sîrbu a isprăvit studiile teologice” și scrie: „În acest timp de zbucium și bucurii pentru Ion Sîrbu, bunul său părinte preotul Iacob Sîrbu, la adînci bătrînețe, își aștepta fiul ca să vină și să-i ia locul la altarul bisericii din Rudăria, respectîndu-se tradiția familială de două secole. În anul 1908, la 1 februarie, istoricul Sîrbu prezintă tatălui testimoniul teologic intitulat: „În universitate litterarum Czernoviciensi”, semnat de rectorul I. Rozahl și decanul Saghin. În același an a fost hirotonit ca preot în Rudăria...” — Idem p. 511. — Este, fără îndoială, o inadvertență. De fapt „testimoniul” pe care-l reproduce autorul citat este atestatul pentru un an de studii și este anexat la cererea lui Sîrbu din 12 sept. 1908, pe care am reproduș-o. Eroarea o comit și alți autori).

Sîrbu nu beneficiază de condescendența forului ierarhic din Caransebeș și nu se prezintă la examenul contras, deși el însuși invocase ponderoase motive de urgență. Ezită. Amină examenul. Desigur, nu teama de examene îi determină ezitarea, ci o „excesivă sensibilitate”, cum ne spunea unul din contemporanii săi, fost profesor la Institutul teologic. La Caransebeș funcționau ca profesori, pe lîngă dr. Iuliu I. Olariu, dr. Gh. Dragomir și alții mai tineri: Petru Barbu (născut în 1864), Dim. Cioloca (n. 1874), Vasile Loichiță (n. 1881), Moise Ienciu (n. 1880), toți doctori în teologie. El însuși, Sîrbu, fusese invitat ca profesor la catedra de istorie la acest institut și „nu-i venea la îndemînă” să se prezinte în fața acestor „doctori” ca student la examen „sumar”, la un examen „de grație”.

La 7 ianuarie 1909, Sîrbu solicită o nouă aprobare pentru a trece examenele teologice „la care fusese admis cu actul nr. 6006/1908, la Institutul teologic din Arad sau Sibiu. În același spirit de condescendență, arhimandritul Filaret Musta îi rezolvă și această cerere: „Se permite pînă la ambele locuri”⁵.

Astfel, la începutul acestui an Sîrbu se prezintă la Institutul din Arad și, la 15/28 ianuarie 1909, direcțiunea Institutului îi eliberează „absolutoriul teologic”, care cuprindea următoarele: „Dr. Ion Sîrbu a studiat științele teologice anume: În anul 1887/8, semestrul I la facultatea teologică din Iena și semestrul al doilea la facultatea teologică din Viena; în 1907/8 două semestre la facultatea teologică din Cernăuți, iar cursul II și III teologic ca privatist și avînd purtare morală bună, prin concluzul Consistoriului gr. or. român din Caransebeș de sub nr. 6006 B/1908 și 88/1909, admis fiind la examen privat contras de pe cursul II și III teologic, conform deciziei Consistoriului gr. or. român din Arad de sub nr. 201/1909, a fost examinat din studiile cursului II și III teologic cu următorul succes: cursul I dispensat de la facerea examenului; cursul II și cursul III obține note: bun, distins și suficient (la cîntare și tipic)”. Absolutoriul e semnat

⁵ Idem, nr. 88 B/1909.

de directorul Roman Ciorogariu, de comisarul consistorial Georgiu Popovici și de profesorii examinatori : Dr. Iustin I. Suci, dr. Teodor Botiș, dr. Lazăr Iacob . . .⁶.

În aceeași lună, ianuarie, după obținerea absolutorului, prestează examenul de cvalificație preotească la Sibiu, obținând calificativul „foarte bine“.

În dosarul alegerii de preot la Rudăria, din anul 1909, se află „lista candidaților,, scrisă chiar de dr. Ion Sîrbu, cu următoarele specificații : „Prezentat în parohie la 25 aprilie 1909 (candidații la parohii erau obligați să se prezinte în fața alegătorilor pentru a-și arăta dexteritatea în oratorie și cântare, n.n.) candidatul Ion Sîrbu, doctor în filosofie și teolog absolut“. La rubrica „studii“ se specifică „Gimnaziul cu examenul de maturitate cu calcul eminent. Diploma de doctor în filosofie, în copie legalizată, de la facultatea filosofică din Viena. Absolutoriu teologic de la Institutul greco-ort. român din Arad și atestatul de cvalificațiune de la Consistorul gr. ort. român arhidiecezan din Sibiu“. Lista este trecută și semnată în ședința extraordinară a comitetului parohial din Rudăria la 23 mai 1909⁷.

Tribulații și temporizări istovitoare.

Dacă tergiversarea examenului contras, prestat de Ion Sîrbu, are, mai mult sau mai puțin, un caracter personal, vizînd vanități și hotărîri proteice, obstacolele ridicate în calea lui la ocuparea parohiei nu mai au contingență cu voința sa. Ele sînt „propulsate“ de ceea ce el însuși, într-un moment deconcertant, denumise „nenoroc“ (sau „lipsă de noroc“) ⁸, denudînd nu o forță misterioasă, vagă și incoerentă, ci una . . . organizată, o prezență reală și pernicioasă. „Nenorocul“ este, la o mai temerară investigație, o certă implicație politică, abil escamotată într-o rețea de intrigi interne. Un clan, zgomotos și agresiv, alcătuit din inși diferiți ca poziție socială și apartenență etnică, dar bine sudați, îngemănați la „masa comună“ oferită de organele administrației de stat (un notar șovinist, un finanț fără rădăcini, un jandarm venal, un primar adinamic, un birtăș velleitar . . .) l-a urmărit ca o umbră și i-a creat, în comună și în Almăj, o atmosferă greu de suportat. Cei cîțiva rudăreni, fără nume și fără inițiativă, mînați turmic cu memorii și reclamații pe la autorități, nu merită să fie luați în seamă. „Răul“ avea rădăcini adînci la „comitat“ și mai departe, unde se aprecia că autorul unui tratat, despre voievodul tuturor românilor este primejdios acolo, „în cuibul vulturesc“ de unde și-a luat zborul Eftimie Murgu, Traian Doda, etc., acolo în Almăjul curat românesc.

În luptă cu această coaliție, omul de știință ne apare incredibil de slab, manifestînd atitudini aproape puerile. De fapt el nu se apăra, Răbda. Nu se ferea de clevetitori. Se expunea. În sat, au încercat să-l apere surorile. Intervenția lor, lesne de înțeles, agrava încordarea. Îl apărau cu mijloacele lor, la nivelul bîrfitorilor. (Între familia Sîrbu și familia birtășului din sat exista o veche învrăjbire iscată de „nîmicuri“. Altercația o susțineau surorile lui Ion Sîrbu cu soția birtășului. Își adresau „cîntece“ satirice, pe care le citeau sătenilor. „Pirele“ le ticluia birtășul Dănilă Radivojevici, bîntuit de teama infidelității consoartei sale . . .).

⁶ Idem, dos. III — 616 — 910.

⁷ Idem, dos. III — 371 — 108.

⁸ Cf. prof. I. Lupaș, în „Foaia Diecezană“ nr. 25 din 2 iulie st. n. 1922.

Dar să revenim la fapte. La concursul publicat în Foaia Diecezană pentru ocuparea parohiei Rudăria, dr. Ion Sîrbu este înfiul și unicul candidat. Celor care se interesează de parohie li se răspunde, atât la centrul eparhial din Caransebeș, cât și în comuna bisericească Rudăria : „noi avem candidatul nostru care așteaptă de mulți ani“. Alegerea deci devenise o formalitate cerută de statutul organic și regulamentele lui de aplicare. (Parohia oferă ca mijloace de sustentație : o leafă anuală de 800 coroane și o sesie parohială de 35 jug., pe lângă „veniturile epitrahilului“⁹.)

După câteva amînări, determinate de cauze obiective, se stabilește și se efectuează alegerea la 24 mai 1909. Sinodul parohial electoral (după statutul organic în vigoare) este condus de venerabilul protopresbiter Mihail Popovici al Mehadiiei. Este ales cu unanimitate dr. Ion Sîrbu, unicul candidat¹⁰.

Împotriva alegerii din 24 mai 1909, înaintează „apelațiune“ un grup de enoriași în frunte cu Filip Peța și George Murgu. Aceștia sînt semnatarii contestației. Autorii sînt cei amintiți mai sus. Este necesar să reținem de la început că toate reclamațiile, contestațiile, recursurile și... calomniile, sînt scrise de „aceeași mînă“, care a fost ușor identificată și denunțată forurilor superioare bisericești prin alte memorii și proteste semnate de oamenii cinstiți din parohie reprezentînd marea majoritate a credincioșilor rudăreni.

Apelanții afirmă, printre altele, că „doctoru Sîrbu are purtare ră în comună“ și că a rămas în biserică în timp ce se săvîrșea votarea nominală. „Scaunul protopresbiterial“ din Mehadia (Orșova) analizînd contestația o găsește întemeiată și anulează alegerea „din defect de formă“ (candidatul a fost prezent la alegere).

Consistoriul diecezan din Caransebeș aprobă „concluzul scaunului protopresbiterial“ și astfel alegerea se anulează.

Credincioșii din Rudăria protestează cu energie. Ei arată, într-un lung memoriu, geneza calomniilor la adresa candidatului dr. Ion Sîrbu și cer să nu se ia în seamă clevetirile celor care urmăresc că „spargă“ parohia.

Consistoriul își menține decizia precizînd că n-a reținut calomniile, ci numai „defectul de formă“, și dispune să se facă o nouă alegere.

Alte convocări, alte amînări ale adunării parohiale electorale.

Protopopul Mihai Popovici, fiind bolnav, cere să se „esmită un comisar consistorial“ pentru a prezida alegerile. Consistoriul delegă pentru „această grea afacere“ pe protopopul Andrei Ghidiu din Caransebeș, om cu multă experiență și prestigiu în eparhie.

După alte amînări, sinodul parohial se întrunește în ziua de 20 septembrie 1909, sub conducerea comisarului consistorial Andrei Ghidiu. S-au prezentat la vot 178 membri înscrși în lista electorală, și au votat toți cu dr. Ion Sîrbu, singurul candidat și de data asta. Dar... stupefacție ! Împotriva alegerii se introduce contestație. În fruntea semnatarilor se află numele lui Ioachim Dragotă, care abia știa să-și scrie numele¹².

⁹ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dos. III — 371 — 108, nr. 2096 B/1909.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Idem, nr. 6342 B/1909.

¹² Idem, nr. 6238 B/1909.

În urma raportului documentat, obiectiv, depus de protopopul Andrei Ghidiu, Consistoriul din Caransebeș aprobă alegerea¹³.

Alte contestații, cereri, reclamații, semmate sau, mai ales, anonime, pornesc din pașnicul sat de pe apa Rudăriei, către episcopia Aradului, scaunul episcopal din Caransebeș fiind încă vacant, și către mitropolia din Sibiu. Toate contestațiile și reclamațiile sînt transpuse, de cele două foruri bisericești, episcopiei din Caransebeș, „spre competență rezolvare“.

Blîndul și înțeleptul vicar Filaret Musta, care a condus eparhia, în calitate de vicar, pînă în primăvara anului 1910, cînd a fost instalat noul episcop Dr. Miron Elie Cristea, nu le ia în considerare și menține hotărîrea de confirmare a alegerii lui Sîrbu. Totuși hirotonirea candidatului Ion Sîrbu se amîină și completarea parohiei zăbovește. Se mai fac cercetări. Se așteaptă demolirea spiritelor. Ion Sîrbu, cum am amintit, nu se apără. Nu răspunde la provocări maloneste. El, care era atît de irascibil, el, care „se aprindea ușor și se stăpînea greu“, nici la „provocările“ autorității bisericești nu răspunde decît, olimpiian și gnomie, cu citate din bogata literatură latino-greacă, deconcertîndu-și interlocutorii. Avea încă nervii tari.

Demn de remarcat este faptul că, în timp ce Ion Sîrbu aștepta să fie chemat la hirotonire și introdus în parohie, la Caransebeș, la Sibiu, la București și aiurea, reprezentanții politicii românești discutau și dezbăteau problema de interes național a completării scaunului episcopal din Caransebeș, între prezumtivii candidați figurînd și numele lui Ion Sîrbu, incident care necesită o expunere pe spații mai largi, într-un capitol special. Deocamdată mă limitez la următorul exours :

Adînc mîhnit, (permanent vexat de autoritățile guvernamentale, prin contele Apponyi, amenințat și de propriul său mitropolit pentru că nu „delătură“ elementele naționaliste din corpul profesoral de la institutele dieceazane (este vorba de profesorii P. Barbu și I. Bălan) episcopul Nicolae Popea moare în ziua de 26 iulie 1908. Urmează o lungă sedisvacanță, perioadă cunoscută în analele eparhiale ca o veritabilă „criză politico-bisericească“. Încep agitațiile în vederea alegerii noului episcop. Altercația se angajează între „partida națională“ și cea „guvernamentală“. Candidați se găsesc destui. Între teologii bănățeni, cu pregătire superioară și ținută morală, sînt mulți care ar fi meritat acest scaun, ca : Filaret Musta, Iosif Traian Badescu, Iosif Iuliu Olariu, ș.a.

La cîteva zile de la moartea episcopului Popea, Ion Sîrbu cere, la 12 sept. 1908, aprobarea, despre care am vorbit, pentru întregirea studiilor teologice cu posibilă urgență. Acest fapt i-a determinat pe unii comentatori să afirme că Sîrbu a luat intempestivă hotărîre cu gîndul disimulat la scaunul episcopal. De fapt gîndul acesta nu i-a fost străin. I-a fost sugerat de profesorii mai tineri de la Institutul teologic din Caransebeș, dar el nu se zbate pentru „înălțare“ deși ar fi acceptat-o. Nu din orgoliu ar fi acceptat-o, ci dintr-o rațiune mai înaltă. Scaunul episcopal i-ar fi deschis calea spre parlamentul de la Budapesta și acolo el, istoricul, ar fi avut multe de spus. În „casa magnaților“ intrau și ierarhii români în funcțiune. Șansa aceasta i-a surîs, înainte cu mai bine de patru decenii, și istoricului Nicolae Tincu Velea, dar... Istoria se repetă aproape în condiții identice.

¹³ Idem, nr. 7028 B/1909.

La prima alegere (21 sept/4 oct. 1908) sinodali caransebeșeni își exprimă preferințele pentru arhimandritul Filaret Musta, dar Franz Ioseph I, împărat al Austriei și rege al Ungariei, la propunerea guvernului budapestan, refuză confirmarea. La cea de a doua alegere (29 iunie/12 iulie) sufragiile necesare le obține protosinghelul Iosil Traian Bădescu, susținut, ca și Filaret Musta, de reprezentanții Partidului Național Român în sinodul eparhial. Nici Bădescu însă nu obține confirmarea regească.

La a treia alegere este implicat în discuțiile preliminare și numele istoricului Ion Sîrbu. Reputatul istoric I. D. Suciuc reproduce în revista noastră un document prețios pentru întregirea biografiei lui Ion Sîrbu¹⁴. Este vorba de o scrisoare a lui Aurel C. Popovici, scrisă din Viena, către Valeriu Braniște, deputat sinodal, la 10 noiembrie v. 1909, adică în preajma celei de a treia alegeri. Numitul om de cultură propune candidatura lui Ion Sîrbu „singurul candidat posibil, din punctul de vedere al politicii de mîne”, la scaunul episcopal. (La această dată, Sîrbu nu era hirofonit și nu funcționa ca preot în Rudăria. Era doar „candidat” disperat, în așteptarea soluționării situației). Propunerea lui A. C. Popovici nu-i luată în considerare și Ion Sîrbu nu apare între candidații la cea de a treia alegere (21 noiembrie/4 decembrie 1909). cînd voturile sinodalilor au fost conferite protosinghelului Elie Miron Cristea din Sibiu, care va fi, în sfîrșit, confirmat, punîndu-se capăt crizei de care am vorbit. Sigur, scrisoarea lui A. C. Popovici a ajuns la destinatar prea tîrziu, „aranjamentele” pentru alegere fiind deja terminate.

Dar, cred că nu atît propunerea candidaturii lui Sîrbu la scaunul episcopal merită să fie reținută (la aceasta s-au gîndit și alții), cît judicioasele aprecieri pe care autorul scrisorii le face la adresa istoricului bănățean. Ion Sîrbu, scrie A. C. Popovici este, între candidați, „cel mai vrednic prin cultura sa europeană, istorică-politică și prin energia sa de muncă”. „Eu cred că e o datorie pentru bănățeni să scoată pe acest om de extraordinară valoare la iveală și să-i dea puțința de a lucra precum puțini vor fi putînd să lucreze...” „că n-avem a face cu episcopi cu vederi provinciale și mai ales de aci înainte ne trebuiesc oameni cu vederi largi în istoria dezvoltării neamului nostru”. Și I. D. Suciuc, în comentariul amintit, scrie: „Dacă candidătura lui Sîrbu ar fi fost susținută, poate că altul ar fi fost destinul acestei energii românești”. Nimeni însă, nici atunci, în 1909, nici mai tîrziu, nu a făcut „încercări” de a-l scoate la iveală, de a-l scoate din singurătatea de la Rudăria. Scrisoarea citată are valoarea unui rechizitoriu, necruțător și drept, rechizitoriul asupra căruia inevitabil vom reveni în concluziile acestei monografii.

Ar fi poate indicat să amintim, chiar la acest capitol, faptul mai puțin cunoscut, sau cunoscut recent, că numele lui Ion Sîrbu a fost „pus în circulație” și în legătură cu alegerea unui bănățean la Academia Română, după moartea lui Vicențiu Babeș (1821—1907).

În aprilie 1908, folcloristul și academicianul Atanasie M. Marienescu (1830—1915), fost membru al sinodului eparhial din Caransebeș, cere, în numele unui grup de academicieni, „învoirea” cărturarului Alexandru Mocioni (1840—1909), pentru a fi ales membru al Academiei, respectîndu-se astfel „principiul teritorialității”. Al. Mocioni refuză cu onestitate invitația academicienilor și reco-

¹⁴ Mitropolia Banatului, nr. 4—6/1978, pp. 268—270.

mandă, dacă este vorba să fie ales tot un bănăţean, pe dr. Ion Sîrbu şi pe George Popovici „protă de la Lugoj”¹⁵.

În tot acest timp, pînă la alegerea şi instalarea noului episcop de Caransebeş, credincioşii din Rudăria, prin delegaţi şi memorii cer „să se grăbească lucrurile” şi alesul lor să fie hirotonit că ei pe altul nu-l primesc. „Sîntem faloşi, declarau ei într-un memoriu cu peste trei sute de semnături cu litere latine şi chirilice, că domnul dr. Ion Sîrbu s-a hotărît să intre în moştenirea rangului moşilor şi strămoşilor săi şi să ne fie preot şi mărturisim că cu bucurie şi cu dor îl aşteptăm...”¹⁶. El însuşi cere, la insistenţa credincioşilor, să fie hirotonit pentru parohia Rudăria „înainte de a se finaliza chestiunea alegerii”, care din cauza repetatelor reclamaţii se tot amîna. Cererea o adresează mitropolitului Ioan Meţianu prin consistoriul diecezan din Caransebeş. Arhimandritul Filaret Musta, transpunînd cererea, propune hirotonirea petentului „ca celibe” şi fără parohie. Mitropolitul din Sibiu retrimite cererea episcopului din Arad căruia, scrie el, „i-am concretizat toate afacerile canonice ale eparhiei Caransebeşului pe timpul sedisvacanţei”. Observă că „după ss. canoane nici unui cleric nu se permite hirotonirea absolută, adică fără a avea o parohie sau altă funcţie bisericească; iar ca celibe numai în caz extraordinar se poate cineva hirotoni, cînd motive ponderoase indică aceasta”¹⁷.

Arhimandritul Filaret Musta este „înclinat” să-l numească administrator parohial pînă la clarificarea situaţiei, dar celibatul? Problema aceasta pare cea mai dificilă în respectiva perioadă. Puţine documente (scrise) confesive avem de la el în care să putem surprinde nuanţa gândurilor şi frămîntărilor sale intime, iar mărturiile din afară sînt prea contradictorii şi nu lipsite de fabulaţii. Există însă în biografia sa indicii certe, demistificatoare, care ne oferă certitudinea că nu anumite insuficienţe biologice i-au impus temerara hotărîre. Ea este orientată spre finalităţi morale şi realizări ştiinţifice, cum rezultă din cererile şi declaraţiile sale către forurile ecleziastice. Opţiunea imuabilă, pentru celibat, este expusă concis şi patetic, ca o atitudine existenţială, mai ales în „justificarea” (cea din urmă) pe care o înaintează episcopiei Aradului, la provocarea episcopului Ignatie Papp: „În calitate de celibatar, de vreme ce nu numai firii mele se potriveşte mai bine această stare, ci şi pentru că numai aşa îmi pot împlini plăcuta chemare a vieţii mele de a trăi, în afară de slujba preotească, pentru ştiinţa noastră istorică, în care am muncit şi pînă acum şi pentru neamul nostru românesc peste tot”¹⁸.

Se pare că, în fine, a fost înţeles. Arhimandritul Filaret Musta nu mai ţine seama de diferitele „pîri” şi-l trimite, cu adresa nr. 8331 B. din 30 decembrie 1909, la Arad pentru hirotonire.

Episcopul Ignatie Papp îl hirotoneşte, în capela arhierească din Arad, diacon în ziua de 26 ianuarie/8 februarie 1910 şi presbiter în ziua de 28 ianuarie/10 februarie 1910, investindu-l şi cu „darul duhovniciei”¹⁹.

¹⁵ Corespondenţa este publicată de Ion Iliescu în „Orizont” — Timişoara — nr. 38 din 21 sept. 1978, p. 6.

¹⁶ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeş, dos. III — 371 — 908, nr. 427 B/1909.

¹⁷ Idem, nr. 2119 B/1909.

¹⁸ Idem, dos. III — 371 — 1908.

¹⁹ Idem, nr. 49/910.

În ziua de 30 ianuarie 1910, preotul Ion Sîrbu este introdus, cu solemnitatea cuvenită, în parohia Rudăria. Actul solemn îl efectuează preotul Ioan Brînzeiu din Bozovici, delegat telefonic de protopopul tractului Mihail Popovici, căruia slăbiciunea, inerentă vârstei sale, nu i-a îngăduit deplasarea, cu trăsura, la Rudăria²⁰. Cu acest prilej i se înmânează și îndătinata „singhelie”²¹.

Deci, de la data primei cereri (12 septembrie 1908), când solicitase aprobarea pentru examenul „contras” în 4-6 săptămîni, pentru a fi apoi hirotonit și introdus în parohie, pînă la efectuarea acestei cereri au trecut 70 de săptămîni. Atîta timp a fost necesar ca Ion Sîrbu, doctor în filosofie, autor a două lucrări istorice de răsunset european, om „de excepțională valoare”, care renunțase la o catedră universitară, să poată ocupa o parohie în Valea Almăjului.

Este greu de imaginat starea de așteptare și tensiune nervoasă a acestui om, dar este sigur că zbuciumul din acești doi ani a afectat grav capacitatea sa de creație.

Alte demnități, însărcinări și . . . înfrîngeri

În ziua de 29 ianuarie / 11 februarie 1911, încetează subit din viață Mihail Popovici, protopresbiterul tractului Mehadia, deputat congressional și sinodal, în vîrstă de 74 ani (1837-1911), după 45 ani de preoție.

Venerabilul protopop Mihail Popovici, pe lîngă vredniciile consemnate în analele Bisericii pe care a servit-o, a lăsat „urme” și în istoria luptelor politice ale „grănicerilor” bănățeni. În 1887, cercul electoral Caransebeș, „fortăreața grănicerilor”, îl alege deputat în parlamentul maghiar, după anularea mandatului pe care-l obținuse gen. Traian Doda, caz cu puternic ecou în acel sfîrșit de veac. Urmînd „calea” înaintașului său, prot. Mihail Popovici manifestă aceeași fermă atitudine, contribuind la întărirea conștiinței românești în această parte a Banatului.

Protopopiatul Mehadieci, atestat documentar la începutul secolului al XVIII-lea, în care a ostentat și cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg (1795-1832), era foarte extins și cu drumuri grele, cuprinzînd o bună parte din teritoriul fostului „confiliu militar bănățean”.

Privirile episcopului Miron E. Cristea se îndreaptă către preotul dr. Ion Sîrbu, aflîndu-l „ca pe cel mai calificat preot al tractului”. În consecință, cu decizia nr. 658 din 26 februarie 1911 îl numește „administrator interinal al tractului vacant”. (Pr. C. Buracu publică numele titularilor acestui protopopiat în broșura „Generalul Cena și Cronica Mehadieci” p. 55. Pe Ion Sîrbu, administrator protopopes, îl trece greșit începînd cu anul 1910).

Noul administrator protopresbiteral este îndrumat să-și ia imediat în primire oficiul și să-și înceapă activitatea. I se cere să „pună oficiul în ordine”, întrucît fostul protopop, bătrîn și bolnav „nu a putut prevedea toate agende estinsului protopopiat”, să readucă arhiva și inventarul oficiului la Mehadia (antecesorul avusese domiciliul — și oficiul — în Orșova, unde avea și parohia), să se „deplaseze cel puțin o zi pe săptămîină” la sediul protopopiatului. Decizia de numire este comunicată tuturor parohiilor în termeni elogioși la adresa titularului. „Pe dr. Ion Sîrbu, cunoscut tuturor prin cercetările sale istorice . . . l-am denumit . . .”.

²⁰ Idem, nr. 2147/910.

²¹ Idem, nr. 5982/1910.

În aceeași decizie episcopul dispune să „se ia măsuri urgente“ pentru întregirea postului de protopop²², dar provizoratul se va menține până în anul 1920. Credincioșii cer de repetate ori „îndeplinirea postului“. Generalul de divizie Nicolae Cena, deputat sinodal și congresual, (1844-1922), stabilit după pensionare în Mehadia, comuna natală, este mereu în fruntea acestor demersuri, dar conducere eparhială, pentru a evita imixtiunile politice în eventualele alegeri, menține statu-quo.

Ce a însemnat protopopiatul pentru istoricul Ion Sîrbu? Deplasări la Mehădia, la Caransebeș, la parohii, cu trăsura, vara-iarnă, sub arșița soarelui, pe viscole și ger, ceasuri lungi, zile întregi... De la Rudăria la Mehădia, prin Cheia Prigorului, peste „Calva“ (Calvar?), dus-întors, peste o sută de kilometri. Inspecții anuale, examene de religie, anchete... în Valea Almăjului, în Clisura Dunării, în Craina, în munții Cornerevei... Apoi agendele oficiului, lipsit de toate mijloacele pe care azi le cuprindem în neologismul „mass-media“.

Ce-au însemnat aceste deplasări, zile de-a rîndul, pentru scrisul lui, mai puțin temperamental, cu rari perioade de erupție febrilă, alcătuindu-se în chinuitoare procese de cerebrație? Ce-au însemnat aceste interminabile drumetii în programul unui om stăpînit de pasiunea exactității, format în aspra metodă a gîndirii disciplinate? Discontinuități, reluări, amînări... Risipă de energie, de timp. Muncă sisifică.

Pînă în 1914, Sîrbu administrase ambele parohii din Rudăria. La 1/14 decembrie 1914, în calitate de paroh și administrator protopopes, el cere un preot pentru parohia a II-a, vacantă încă din 1908, după moartea preotului Moise Sîrbu, unchiul său. Motivarea acestei cereri, adresată episcopiei Caransebeșului, este concludentă pentru starea istoricului în această perioadă. Citez: „Dată starea sănătății mele, care are trebuință de reparare, îmi iau libertatea a mă ruga, cu tot respectul, să binevoiți a încuviința sfințirea numelui candidat de preoție Nicolae Bădin, cu titlul de administrator sau în orice chip va fi posibil, înainte de împlinirea a 2-a oară a formalității alegerii de paroh... Mi s-ar ușura greaua sarcină a momentului pricinuită de sănătatea mea șubredă“²².

Nicolae Bădin se căsătorise cu Ruța (Catarina), sora doctorului Sîrbu, și fusese ales paroh la parohia a II-a în 16 noiembrie 1914, dar alegerea a fost anulată, în urma unei contestații, pe motiv că respectivul candidat este înrudit (cumnat) cu parohul și administratorul protopopes, care a prezidat alegerea. Contestația a pornit de la oficina constituită în 1908.

Consistoriul aprobă cererea lui Sîrbu și „desemnează de administrator parohial pe tînărul Nicolae Bădin la parohia a II-a (Acesta însă, despărțindu-se de Ruța, va părăsi parohia Rudăria).

În tot acest timp, dr. Ion Sîrbu deținea și alte dignități: deputat eparhial și congresual, reprezentant în Adunarea Comunității de Avere, din Caransebeș membru activ al unor societăți culturale, la care trebuie adăugată neîntreputa sa activitate politică, pe care am tratat-o într-un capitol special.

Prima încercare a lui Ion Sîrbu de a „evada“ de la Rudăria, manifestare acută a tragioului claustrării, echivalează cu o nouă înfrîngere.

²² Idem, nr. 5982/1910..

La finea anului 1913, Consistoriul din Caransebeș publică, în Foaia Diecezană, concurs pentru postul de protopop al tractului Oravița, devenit vacant prin „trecerea în stadiul binemeritat de pensiuine” a protopopului Alexandru V. Popoviciu²³. Dar și aici, ca și la Mehadia, din motive identice, adică „obiective”, cum atestă documentele de arhivă, alegerea s-a amînat mereu, efectuîndu-se abia în anul 1918, înainte de sfîrșitul războiului mondial.

Preotul Ion Sîrbu cere la 1/14 martie 1914²⁴ să fie admis între concurenți²⁵. La Oravița ar fi trăit în alte condiții, cu mai puține deplasări și mai puțin oboșitoare, cu legături pe căile ferate spre Viena...

Dar concurența este neașteptat de mare. „Conspectul” recurenților la postul de protopop, întocmit de centrul eparhial, cuprinde șase candidați²⁶ (Ion Andreescu, paroh în Voivodinți; Romul G. Ancușa, paroh în Văliug (viitorul consilier eparhial, după război); dr. Lazăr Iacob, profesor seminarial-Arad; Cornel Ștefan, administrator parohial în Oravița-Montană; dr. Ion Sîrbu, paroh în Rudăria, administrator protopopesec în Mehadia; Constantin Dimian, capelan în Petrovaselo).

Alegerea, stabilită pe data de 23 august (5 septembrie) 1918, a fost condusă de experimentatul comisar consistorial Andrei Ghidiu, protopopul Caransebeșului, care funcționase în acest post aci, la Oravița, între anii 1883—1888. Cele 58 de voturi exprimate au fost împărțite între: dr. Lazăr Iacob (39), Cornel Ștefan și Romul G. Ancușa (cîte 9), dr. Ion Sîrbu (1). I. Andreescu și C. Dimian n-au obținut nici un vot²⁶.

Astfel Ion Sîrbu s-a reîntors la Rudăria, la... drumurile sale lungi și grele și istovitoare.

„Nenorocul”, de care se plîngeau mai ales surorile sale, îl urmărește pregătindu-i alte înfrîngeri. Devenise nervos, labil, bîntuit de anxietăți și ipohondrii și un simptomatic sentiment de persecuție, despre care nu putem vorbi decît sub cenzura respectului față de om, eludînd, bine înțeles, tendințele de absolutizare. Nu mai muncea cu rigoarea sistemului adoptat în anii studenției. Trăgea din greu și lucrul nu sporea...

La atîta să se fi redus idealul unui om excepțional? Gravă, tulburătoare întrebare, la care un răspuns deplin nu s-a dat și nu se va da.

Recitesc cu emoție pagini din lucrările sale din anii tinereții, a căror originalitate este evidentă de la viziunea de ansamblu la unitatea structurală și opțiunea lexicală. Nu „spectacolul verbalismului” impresionează în lucrările lui, ci altceva insolit și grav. Poate sentimentul că omul acesta scormonește vatra în care cărbunii ard sub cenușă. Ca un vraci caută febril, sondează. Prefiră nume și simboluri, căutînd semnificații și certitudini. Mi-l imaginez tînăr, în „cabinetul” său din casa părintească nr. 182, în acea solitudine rece, cu iz de mucegai, a pereților căptușiți cu „documente”, la lumina lămpii cu petrol sau la flacăra unei lumînări. Absorbit, scufundat în lumea aceea a numerelor, a cifrelor, a simbolurilor. Nu aude nici chemarea la masă. Surd la tot ce este exterior. Concentrat înfricoșător de concentrat... Ce se va întîmpla cînd va ieși din „transă”? Ochii privesc în depărtare. Și tot din depărtări vin imaginile vibrante, gîndurile acelea tulburătoare și fascinante,

²³ Idem, dos. III — 616 — 1910.

²⁴ Idem, nr. 1614/1914.

²⁵ Idem, nr. 3565 B/1914.

²⁶ Cf. periodicul „Lumina”, Caransebeș, nr. 33/1918, p. 3.

plutind incert între adevăr și erezie. Dar bisturiul lui pătrunde adânc și disecă și disociază adevărul de falsitate, realitatea de aparență ei.

Și era, atunci, mulțumit de tot ce a făcut, manifestînd o nedisimulată încredere în puterile sale și în viață, pe care o identifica total cu opera sa.

Se plîngea doar de lipsuri materiale pentru tipărirea lucrărilor...

Ce-a mai rămas din omul acesta? Un înfrînt?

Sigur, el nu ajunge la disperare. Slujirea la altar îl ajută să-și mențină echilibrul moral.

După ce administrase cu atîtea sacrificii aproape zece ani protopopiatul Mehădiei, în 1920 se „deschide”, în fine, concursul pentru funcția de protopop titular. Firește, candidează și administratorul provizoriu Ion Sîrbu, alături de Ioan Pepa, (1862—1927), protopopul Buziașului, originar tot din „granița bănățeană”.

Ion Sîrbu „cade” și de data asta.

Desigur, în bună parte insuccesele sale le explică împrejurările, condițiile socio-istorice, dar în toate „căderile” temperamentul său, felul său de a fi, de a acționa și reacționa, este prezent. Ion Sîrbu a avut prieteni, admiratori, colaboratori. El însă n-a cultivat, cu destulă grijă, prietenii, relațiile sociale. Nu se poate spune că nu iubea „omul”, dar, paradoxal, se ferea de oameni. Puțini privilegiați care s-au apropiat de „chipul lui cel ascuns”, care au putut prinde ceva din parcimonioasele lui destăinui, ni-l prezintă, cum am mai spus, contradictoriu, unii: ca pe un om de o emotivitate aproape patologică, alții: auster, distant, indiferent la „măruntele patimi omenești”. Este greu a stabili dacă „distanța” pe care au simțit-o cei ce au ajuns în preajma lui se datora răcelii, incapacității lui de a se apropia de oameni, sau... timidității. Se spune că avea și manifestări de surprinzătoare agresivitate. Poate o agresivitate... a timizilor. Disprețuitor față de semenii? Omul care se emoționează pînă la lacrimi, omul care ar da totul pentru mulțumirea altora, omul care trăiește și moare în sărăcie, nu poate primi astfel de atribut.

Totuși îi lipsea ceva, lipsă care explică, în parte, insuccesele sale. Poate acel imponderabil, acel „farmec”, despre care se spune că este înăscut, atît de necesar în relațiile sociale. Se pare că natura a fost, față de el, mai zgîrcită cu acest dar.

Solitarismului el nu i-a adus elogii, dar consecvent opțiunii din 1908, înfrînge cu obstinație tentațiile de evadare și rămîne fidel întîiului legămint — la Rudăria.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

UN CTITOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI DIN MUNȚII APUSENI : MIHAILĂ GRITTA (1762—1837)

O figură de legendă a Munților Apuseni este Mihailă Gritta din Roșia Montană, care a trăit între cele două secole din urmă, al XVIII-lea și al XIX-lea, la poalele „Cetății Romanilor”.

Prea puține date avem asupra lui, dar se știe că acest vrednic miner descoperind un filon de aur a devenit deodată foarte bogat.

Această descoperire norocoasă atribuită intervenției salutare a „vîlvei băilor”, i-a permis băieșului Gritta Mihailă să devină un mecena al culturii românești,

prin faptul că pe cheltuiala sa a zidit șapte biserici și șapte școli în comunele : Roșia-Montană, Bucium, Cerbu, Geoagiu-Joseni, Geoagiu-Ghelmar, Mogoș și Cărpiniș.

Poeta Maria Botiș-Ciobanu, care s-a născut în 1866 la Abrud și a trăit în tinerețe la Roșia-Montană, într-o năvălă intitulată „Gritta Mihăilă” și publicată în foiletonul ziarului „Românul” din Arad (nr. 98 din 1912) și apoi cuprinsă în volumul „Țara Moșilor — legende și credințe” (Arad, 1928), descrie întâlnirea lui Gritta cu „vilva băilor” care l-a condus spre locul unde se găsea acea vînă de aur.

Legenda spune că urmînd sfatul „vîlvei”, care a apărut sub înfățișarea unui „moș cu barbă albă pînă-n briu”, Gritta a pus fitilul dînd foc apoi „prafului negru”, apoi explozia ce a urmat a provocat halucinantă apariție a unui aur curat, greu și frumos cum rar s-a mai găsit în vreo baie din Roșia¹.

Vilva întrebîndu-l ce are de gînd să facă cu atîta aur, acesta i-ar fi răspuns : „O dragul meu și al lui Dumnezeu, e mult darul aflat, dar pentru scopul meu este puțin ! Să nu crezi însă că spre desfătarea mea rîvnesc după bunuri lumnești, nu dragul meu ortac . . . alta e ce mă frămîntă pe mine. Văd neamul meu în jurul robiei, văd că românilor le este închisă calea la școli, și unicul scut al limbii și legii noastre este casa lui Dumnezeu. Toată școala românilor e biserica . . . și numai sub scutul altarului avem pază a ne păstra limba și datinile strămoșești . . . Acum dar, ortace dragul meu, mă vei pricepe că dorul inimei mele e acela să zidesc biserici . . . Cît se va ajunge din acest aur, tot îl voi împărți pînă la ultimul ban . . .”.

De asemenea, dr. Pompil Ciobanu, fratele poetei, într-o lucrare economică, publicată la Timișoara în anul 1928 sub titlul „Producția aurului și reforma monetară”, precizează că aurul extras de Mihăilă Gritta a fost de „17 măji metrice” (1.700 kg) și că din acest aur scos din minele aflătoare în muntele numit „Cetatea Romanilor”, Gritta „a zidit în Ardeal șapte biserici și școli în șapte comune, susținînd și întărind astfel în timpurile cele mai grele ale neamului nostru . . . cultura românească” (p. 11).

În sfîrșit, un document publicat în facsimil în același număr al ziarului „Românul” din Arad conține caracterizarea dată de Avram Iancu lui George Gritta, fiul lui Mihăilă, sub forma unui „testimoniu”, în care eroul revoluției din 1848 arată că „pentru a sa rațiune morală George Gritta a fost ridicat la rangul de tribun din Roșia”. Manuscrisul lui Avram Iancu, datat din Cîmpeni la 25 iunie 1851, mai atestă că George Gritta „imitînd exemplul părinților săi, n-a cruțat ostenală și avere pentru binele de obște”.

*

A zidi șapte biserici și șapte școli din banii săi, în acea epocă de cruntă sărăcie a românilor, a fost un adevărat gest voievodal din partea minerului Gritta Mihăilă. Dorința lui generoasă a contribuit la ridicarea cultural-națională a poporului din Munții Apuseri.

George Barițiu, într-un articol al său publicat în „Foaia pentru minte . . .”¹, scria, în 1839, că „educația poporului este cea dintîi treabă a patrioților, școlile

¹ George Barițiu : *Scrieri social politice*, studiu de antologie, întocmit de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan și Gh. Em. Marica, București, 1962, p. 52.

și instituțiile de educație făcute de oricine nu sînt primite ca dar, ci ca o datorie a fiecăruia care are putere și vrea să se arate vrednic de numele de om. Ba dimpotrivă, acela care poate și nu jertfește la aceste, face patriei, nației și omenirii o nedreptate strigătoare la cer².

Dania lui Mihăilă Gritta trebuia deci considerată mai presus de toate ca o datorie a unui patriot care, avînd puțință, aduce și trebuie să aducă jertfe materiale în scopul progresului culturii poporului român prin înființarea de școli, cît mai multe școli.

Se știe că pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea biserica a constituit pentru românii supuși dominației habsburgice unica instituție care a putut menține ființa noastră națională. În jurul bisericilor s-au înființat primele școli românești, iar în preajma mănăstirilor s-a înfiripat viața cărturărească și artistică și tot acolo au apărut cele dintîi tiparnițe³.

Pînă la înființarea Preparandiei din Arad, în anul 1812, românii sub monarhia habsburgică n-au avut nici măcar școli în care să formeze pe învățătorii poporului⁴. În lipsa lor, preoții erau în același timp învățători, apoi au urmat acei cantori bisericești și totodată dascăli care au fost instruiți în cursuri de pregătire diecezane „cum să procedeze în școală la predarea silabizării, cetirii și socotirii, învățării pe din afară, scrierii și înțelegerii catechismului”⁵.

Strădania de a înființa școli sătęști cît mai multe „izvora din dorința multimilor de a se instrui și din conștiința datoriei de a instrui a celor mai învățați”. Șincai, director al școlilor românești între anii 1782—1794, a împînzit Ardealul cu școli sătęști⁶.

Aceste năzuințe spre cultură găsesc răsunset în sufletul patrioților români în stare de a aduce orice jertfe pentru îndeplinirea marelui operă a culturalizării prin școli a poporului român.

Gestul generos al lui Mihăilă Gritta de a zidi șapte biserici, în jurul cărora s-au înfiripat șapte școli „confesionale”, răspundea așadar unui postulat de prim ordin proclamat cu tărie de luminoasa conștiință națională a fruntașilor românilor din Transilvania.

*

Cîteva cruci în cimitirul bisericii ortodoxe române din Roșia păstrează amintirea familiei Gritta.

Astfel, în apropierea mormintelor lui Vasile Ciobanu și al soției sale Justina născută Gritta, se găsesc trei lespezi funerare, avînd următoarele inscripții:

„Gritta Gheorghiuț au murit la 1791”.

² V. Curticăpeanu: *Miscarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, 1968, p. 9.

³ Dr. Teodor Botiș: *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic din Arad*, Arad, 1922, p. 13.

⁴ Ibidem.

⁵ Ștefan Pascu: *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 54. Idem, *Istoria Transilvaniei*, ediția III-a, București, 1963, vol. I, cap. III. *Perioada des-trămării feudalismului și începuturile capitalismului*; *Cultura în sec. al XVIII-lea*, p. 284.

„Gritta Fira au murit la anul 1802“.

Gheorghiuț Gritta a fost probabil tatăl lui Mihăilă, iar Fira, soția lui Gheorghiuț.

În amintirea lui Gheorghiuț Gritta s-a ridicat o cruce în același cimitir, cu acest epitaf :

„ Această cruce, spre vecinica pomenire a cinstului jupîn Gritta Gheorghe, gospodar și curatorul sfintei biserici neamite din Roșia la această zi a luni Octombrie 18 anul 1841 s-a ridicat“⁶.

Mai există încă în partea de jos a comunei o troiță numită „Crucea lui Gritta“ ridicată de Mihăilă în dreptul gurii băii sale ca semn de recunoștință pentru descoperirea filonului de aur. Nu departe de acolo se găsește mormîntul lui Mihăilă Gritta.

Dacă pietrele, crucile și mormintele nu vorbesc mai mult despre familia Gritta, avem în schimb mărturiile unor călători care au vizitat Roșia-Montană. Aceștia văzînd casele lui Mihăilă și Gheorghiuț Gritta, precum și a altor mineri mai înstăriți din acea localitate, au rămas surprinși de gradul de cultură al acestora

⁶ Inscriptiile aporape complet deteriorate au fost descifrate de Ruxandra Vuzdugan, bibliotecară la Roșia Montană. În ce privește ctitoriile lui Mihăilă Gritta există unele urme certe :

a) Pe turla bisericii din Geoagiu-Joseni care este acoperită cu tablă, se poate citi inscripția : „Gritta Mihail 1829“. A doua biserică din Geoagiu-Ghelnar a fost zidită de Gritta cu trei ani în urmă. Și aci turla de tablă a bisericii poartă inscripția Gritta Mihăilă 1832“.

b) Vechea biserică din Cărpiniș a fost zidită între anii 1817—1825 și a dăinuit pînă în anul 1914, cînd a început construirea bisericii existente azi. Nu s-au aflat urme despre ctitoria lui Mihăilă Gritta în arhiva bisericii.

c) Prima dintre cele șapte biserici, aceea din Roșia Montană, se pare că a fost ctitorită de Gheorghiuț Gritta-tatăl, care moare la 1791. El a zidit biserica în anul 1791, cînd fiul său Mihăilă avea doar 19 ani. (Comunicarea preotului Iosif Panța din Roșia Montană). Nu este exclus ca tînărul Mihăilă, ajuns la maturitatea, să fi continuat ctitoria tatălui său.

d) Referitor la celelalte biserici ridicate de Mihăilă Gritta pe cheltuiala sa, nu avem încă date precise. Maria Botiș Ciobanu în legenda sa spune că Gritta Mihăilă „a zidit biserica din Bucium, Cerbu și din Geoagiu și de aici mai departe în comunele unde a văzut nevoia...“ (*op. cit.*, p. 64)... Se știe că Gritta Mihăilă a zidit șapte biserici“ (*p. 62*).

e) Dar numărul de 7 a bisericilor este păstrat de tradiție nu numai prin cele relatate de Maria și Pompiliu Ciobanu, ci și de două variante ale legendei, scrise de Maria Ciobanu. Variantele au fost culese de preotul Doru Pușcașu (cf. Monografia parohiilor din Geoagiu de Jos, teză de licență la Institutul teologic din Sibiu, 1964). Prima variantă a legendei menține momentul întîlnirii lui Gritta Mihăilă cu un „bătrînel“ („vîlva“ din legenda culeasă de poeta Maria Botiș Ciobanu) : „Se zice că într-o zi pe cînd mergea în mină, printr-o galerie, s-a întîlnit cu un bătrînel care l-a întrebat : De ce ești supărat ? Mihail i-ar fi răspuns : ... Atunci bătrînelul l-a întrebat că dacă ar găsi din nou aur ce ar face cu el. Se spune că Mihail i-a răspuns că ar construi șapte biserici“.

A doua variantă începe tot ca prima, însă în locul „bătrînelului“ apare „Maica Domnului“, căreia Mihăilă Gritta i s-ar fi plîns că nu cîștigă nimic cu băișagul. Atunci Maica Domnului i-a spus unde să sape. „Cînd s-a trezit din somn, Gritta a spus : „De voi găsi aur în acel loc, șapte biserici voi zidi. A săpat și a găsit și făgăduința făcută a îndeplinit-o. (cf. Doru Pușcaș *op. cit.*, în comunicarea preotului Iosif Rusu din Geoagiu).

Astfel, călătorul austriac Krickel, care în anii 1827—1829 a străbătut Munții-Apuseni, relatează⁷ că a admirat casele „ca niște palate“ ale unor români din Roșia. „Prima casă frumoasă, construită într-un stil ales, era a lui Gritta Gheorghiuț, proprietar de mine din Roșia-Montană. Cel mai bogat român din regiune, Suba Iovița, „dispune de 50.000 ducăți de aur, bani peșin“. Un alt proprietar de mine, Barbura Samoilă, posedă o locuință de cel mai bun gust. „Nici un principe nu s-ar rușina să locuiască în aceste camere“ — scrie Krickel. La Barbura, călătorul austriac a găsit „draperii scumpe de mătase, admirabile gravuri, pendule mari etc.“. „Case frumoase mai au Șuba Petru și Gritta Mihăilă“, sfârșește relatarea.

Aceleași constatări le face peste 30 de ani scriitoarea Dora d'Istria (principeasa Elena Ghica) una dintre cele mai culte femei din Europa epocii sale⁸. Călătorind prin țările Europei, Dora d'Istria a vizitat și Roșia-Montană. Ea scrie, între altele, despre frumusețea, portul și distincțiile femeilor din Țara Moților și continuă astfel :

„Gazda mea, miner inteligent, se înstărise prin muncă și economie, deși păstra costumul și deprinderile țăranilor. Cu toate acestea, femeia lui, originară din valea Hațegului, îl înduplecase să mobileze cu gust câteva camere, unde ședeam când mă aflam la Roșia Montană. O argintărie frumoasă, talere de aur și email luceau pe masa mea. Pendule împodobeau căminurile. Alături de gravuri venite din Viena se vedeau niște picturi primitive reprezentând pe sfinți, pe neîmblinzitul Horea... Într-un alt desen se vedea „saltul lui Pinte haiducul din Maramureș...“.

George Gritta care purta și el — după cum arată portretul său — surduc țăranesc, era un om instruit și un pasionat colecționar al antichităților romane. Un funcționar al administrației „cezaro-crăiești“ cercuale (K.u.K. Bezirksamt)⁹ raportează din Scărișoara, la 17 iulie 1853, despre monumentele romane găsite la Roșia de George Gritta, pe terenul său, anume patru pietre funerare, printre care una purtând numele fostului de-două-ori-consul, Rufus, precum și despre mone-dele romane aflate tot acolo. Funcționarul în raportul său propune administrației „să se facă săpături, căci în felul acesta s-ar dovedi că acesta este locul coloniei romane Auraria“.

*

În lumea „holoangărilor“ și „hoscarilor“ norocul lui Gritta și a altor câțiva ortaci ai săi a fost cu totul excepțional, căci în general viața căutătorilor și mai ales a spălăturilor de aur din Munții Apuseni a fost grea și amară.

„Șteampurile“, „șaitrocii“ sau „hūrca“ erau mijloace de exploatare primitive, arhaice¹⁰. Ele s-au păstrat și după pătrunderea relațiilor capitaliste. Luptînd

⁷ Cf. „Fussreise durch den grössten Teil der österreichischen Staaten in den Jahren 1827, 1828 bis Ende 1829“. Viena, 1833, vol. II, pp. 44—46.

⁸ Dora d'Istria: *Les femmes en Orient*, vol. I—II, Zurich 1859, în traducere românească de Gr. Peretz, București, 1876/1877.

⁹ Document comunicat de Prof. Dr. D. Braharu, Cluj.

¹⁰ I. Iancu în art. *Exploatarea miniere din Transilvania și Banat în anii 1919—1928*, în „*Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul 1918—1928*, București, 1929, vol. I, pp. 447—487; Robert Fichoux: *Munții Apuseni*, vol. I, pp. 161—182; Victor Stančiu. *Zăcămintele minerale ale Daciei Superioare*, vol. I, pp. 231—249; Dr. Pompiliu Ciobanu, op. cit., p. 17.

contra capitalismului acaparator, minerii moți s-au constituit în „asociații“, un fel de întovărășiri cooperatiste, ca „Asociația minieră Sf. Gheorghe la Șuluțiu“, înființată în 1852 ¹¹.

Dar micii producători au fost pînă la urmă învinși, deoarece capitaliștii au introdus în minele de aur din Munții Apuseni sistemul de exploatare din California, bazat pe tehnică mai modernă, care a ruinat și desființat șteampurile minerilor asociați și mai ales a celor individuali ¹².

Confruntat cu exploatarea capitalistă, moșului miner nu i-a mai rămas decît jalea și dorul după dreptate socială, lupta și revolta contra celor care i-au luat pîinea din mîină. În anul 1886 izbucnește răzvrătirea buciumanilor. Atît cîntecele minerilor din Roșia, culese de profesorul Ion Iliescu de la Universitatea Timișoara în colaborare cu poeta Ana Șoit din Cluj, cit și poezia cultă a Mariei Ciobanu, reflectă profund durerea moșilor din acele vremuri de dublă asuprire, națională și socială.

Accente mișcătoare găsim mai ales în balada denumită „Versul buciumanilor“ (varianta Prof. Dr. D. Braham, în „Tribuna“ nr. 38 (555) din 1967), în care moșii se plîng : „Acum baia ne-au luat / Sîntem de perit în sat“ / și / „Așa acum poporul / l-a umplut jalea și dorul / după scumpul băișag / care l-au avut mai drag“.

Capitalismul a distrus pe micii producători, pe minerii-țărani dar și pe minerii întovărășiți în asociații, ca aceea a lui Șuluțiu.

În ce privește familia Gritta, știm ¹³ că aceasta s-a ruinat în urma măsurilor luate de guvernul maghiar reacționar care a confiscat averea tribunului George Gritta, drept represalii pentru faptul că acesta a finanțat revoluția din 1848—49, furnizînd pe cheltuiala sa armatei lui Avram Iancu piese de artilerie și muniții ¹⁴.

Drept urmare, Justina, fiica tribunului George Gritta, s-a măritat fără zestre cu minerul Vasile Ciobanu (fost învățător și apoi funcționar asesor la „Sedra orfanală“ din Abrud), cu care a trăit pînă la adînci bătrînețe în modesta casă țărănească din Orlea Roșiei Montane, unde s-a stabilit. Lipsită de avere, familia Ciobanu a luptat cu mari greutăți materiale, așa că Maria Ciobanu, cea mai mare dintre cei cinci copii ai lui Vasile, pentru a-și lua diploma de învățătoare și apoi de profesoară, a fost nevoită a se angaja ca meditatoare în familia notarului Drăgan, la cei patru copii ai acestuia. Cel mai mic dintre frații Ciobanu, Bazil, lucrînd în mîină alături de tatăl său, a fost omorît de prăbușirea unui abataj ¹⁵.

*

¹¹ I. Iancu, *op. cit.*, p. 472.

¹² v. I. Iancu, *op. cit.*, p. 471.

¹³ V. Aurel Bugariu : *Mărturii din trecut*, București, 1940, p. 17.

¹⁴ „Adeverința“ publicată în facsimil în ziarul Românul nr. 98/1912, semnată de tribunul prefect Simion Balint din Roșia Montană despre contribuția lui George Gritta la cauza Revoluției din 1848/49 „...știu că fiind noi lipsiți de praf, însuși cu sale spese a cumpărat... precum și arme, de obște sînt cunoscute cele două tunuri din țevile de la Rasberg...“. Documentul este datat din Roșia, la 20 septembrie 1850.

¹⁵ Dr. Emil Botiș, *Note biografice despre poeta Maria Botiș Ciobanu*, comunicare ținută la sesiunea științifică a Societății de Istorie și Filologie din R.S.R. Filiala Cluj, subfiliala Abrud-Cimpeni la Abrud în 28—29 mai 1966 (ms).

Norocul și nenorocul în viața minerilor de odinioară din regiunile aurifere, prin mirajul aurului, au putut excita fantezia populară dînd naștere și alimentînd legende și credințe despre „vîlve“.

Scriitori originari din Munții Apuseni, ca poeta Maria Botiș Ciobanu și prozatorul Alexandru Ciura, au descris multe întîmplări în legătură cu „vîlvele“, „cele bune și „cele rele“.

Credința în „vîlva băilor“, care există numai în aria minelor de aur, este străveche în folclorul Munților Apuseni și își are rădăcinile în mitologia antică¹⁶.

Lucian Blaga, în „Hornicul și cîntecul vîrstelor“¹⁷, scrie : „Mama îmi spunea că în Munții Apuseni ar mai fi o țară : Țara Vîlvelor... Din tonul în care mama îmi vorbea despre aceste locuri, simțeam că Munții Apuseni puteau totuși să fie margine, marginea lumii și că dincolo de ei nu mai este decît povestea“.

O astfel de poveste, nu este oare și drumul argonauților care a trecut prin defileul Carpaților „unde munții se bat în capete“ ca zeitățile mitologiei, ca să ajungă la „fîna de aur“ a Munților Apuseni ?¹⁸

Nu sînt oare reminiscențele unei credințe mitologice serbările denumite „tîrgul de fete“ de pe muntele Găina, a căror origine Ion Bogdan din Timișoara le atribuie cultului zeiței Gaia sau Găina ?

Apoi, din povestea „vîlvelor“ a căror echivalent tulburător îl putem găsi în „grifonii“ mitologici²⁰ care păzeau aurul de atacul „arimașilor“, cei ce încercau, ca și succesorii lor „holoangării“, să fure metalul prețios, nu s-a putut oare naște o nouă credință ?

Căci în noua credință „vîlvele“, spre deosebire de „grifoni“, sînt „bune“ sau „rele“ ; cele dintîi favorizează pe cei aleși de zeita Fortuna, pe cînd cele din urmă pedepsesc pe cei care nu cred în ele, care le divulgă secretul sau le iau în deridere.

Realitatea timpurilor noastre este însă că bogăția de aur, de fier, de cărbune, de grâu și de alte produse obținute prin munca omului, sînt și trebuie să fie ale poporului și că aceste bunuri revin și vor reveni pretutindeni celor ce le-au creat prin muncă.

*

¹⁶ Despre „vîlve“ v. Ioan Bogdan, *O remarcă pe marginea volumului de legende și credințe intitulat „Țara Moșilor“ de Maria Botiș Ciobanu, cu ocazia serbării centenarului nașterii autoarei*, comunicare făcută la aceeași sesiune științifică, (mss) ; v. și Ion Iliescu—Ana Șoit : *Cîntece populare minerești*, București, 1969.

¹⁷ Ed. Tineretului, București, 1965, pp. 12—13.

¹⁸ Victor Stanciu, *op. cit.*, p. 240.

¹⁹ Ioan Bogdan, *Originea mitologică a tradiționalului „tîrg de fete“ de pe muntele Găina*, Timișoara, 1969, (mss).

²⁰ În legătură cu „grifonul“ care trebuie considerat ca „genius loci“ al Munților Apuseni și ca atare figurează pe stema heraldică a orașului Abrud, acad. Perpessicius, analizînd opera scriitoarei Maria Botiș Ciobanu (v. „Gazeta Literară“, nr. 32 1979) din 11 august 1966, *Lecturi intermitente VIII*), reține importanța pe care Ion Bogdan o atribuie credinței lor în „vîlve“ legate de băile de aur, pentru reconstruirea trecutului proto și preistoric al Daciei. Despre volumul de legende din Țara Moșilor ale poetei din Roșia Montană, Perpessicius scrie că „cetătorul se poate desfăta cu altele scene din viața autentică surprinsă la izvoare“ ale minerilor. Întîmplările legate de felurile „vîlve“ de „durerile minelor de aur“, „sînt în același timp și autentice și pătorești icoane de viață“... „Un drum prin Țara Moșilor, în tovărășia cărților Mariei Botiș Ciobanu al căror ecou cei o sută de ani de la nașterea ei îl amplifică, e un drum de vrajă și minerele inedite“.

Prea puțini oameni „cu stare” au jertfit în trecut pentru binele obștesc. În Ardeal se cunosc puține donații pentru școli sau alte instituții de cultură, cum au fost de pildă fundațiile Gojdu sau Jiga. Când vedem ce se realizează azi de clasa muncitoare, pentru cultura poporului și pentru bunăstarea lui, ne putem da seama cât de săraci am fost în trecut și că bogăția capitaliștilor nu era bogăția poporului și nu putea asigura progresul.

Donația minerului Mihăilă Gritta din Roșia, care de bună voie a dat poporului cea mai mare parte a averii sale, pentru ca prin școli să se ridice cultura națională în vremurile de asuprire națională a poporului român, nu a fost decît o excepție. Gestul generos al lui Gritta nu a fost al unui bogătaş, ci al unui patriot dintre cei vrednici de stima și recunoștința noastră, cu care îi păstrăm amintirea.

Dr. EMIL BOTIȘ

PROFESORUL GHEORGHE NOAGHEA (1877-1956)

Profesorul-preot Gheorghe Noaghea, de la trecerea căruia în lumea veșnică se apropie un sfert de veac, face parte din intelectualii Banatului, care prin devotamentul și abnegația lor au servit învățămîntul, patria și Biserica.

În activitatea pe care a desfășurat-o pe teren național, cultural și bisericesc-școlar, profesorul Gheorghe Noaghea și-a dăruit sufletul întreg, contribuind la pregătirea și ridicarea generațiilor de tineri și elevi, cărora le-a fost dascăl și îndrumător prețios.

Este foarte greu ca în puține cuvinte să poți prezenta personalitatea cuiva, de aceea ne vom rezuma doar la prezentarea unei schițe biografice a profilului său.

Gheorghe Noaghea s-a născut la 3/15 martie 1877, în comuna Bran-Poarta din județul Brașov, din părinții țărani : Bucur-Coman Noaghea (care a trăit 110 ani) și Marina, născută Zecheriu.

Au fost nouă copii în familie, trei fete și șase băieți, Gheorghe fiind al cincilea în ordinea nașterii.

Originea lui sănătoasă, însușirile alese moștenite de la părinți : dîrzenia, perseverența, ambiția în muncă, cinstea și omenia, condițiile aspre în care a apărut pe lume, precum și sufletul cald al mamei care l-a crescut în frica lui Dumnezeu, au constituit pivoții formării lui ca om și ca bun creștin.

Școala primară o face în satul natal Bran-Poarta, în condițiile în care se putea face atunci școală, adică împletind învățătura, „pe apucate”, cu îndatorirea de a ajuta familia a cărei existență se îngreuna pe măsura sporirii membrilor ei. Așa se explică voința tenace a băieților din familia Noaghea de a se instrui, găsind în aceasta singura cale de afirmare și de a putea fi de folos societății fiind însuflețiți în același timp de un luminat sentiment național românesc.

Gheorghe Noaghea a fost toată viața lui un exemplu de muncă și dăruire, exigent în a se instrui și în a instrui pe alții.

După absolvirea celor patru clase primare ajunge, datorită mamei sale, să fie înscris la liceul ortodox-român „Andrei Șaguna” din Brașov, unde urmează opt clase luîndu-și bacalaureatul „eximio-modo”, ca premiant întîi în fiecare an.

Liceul l-a făcut în condițiuni materiale foarte grele, ținând seama de starea materială a familiei și de numărul copiilor. Spiritul de sacrificiu al mamei sale, care a știut să înfrunte opunerea tatei cămînd pe rînd tuturor copiilor merinde cu desagii în spate și făcînd pe jos, săptămîină de săptămîină, cite 35 km. de la Bran la Brașov, a biruit. Astfel toți frații au învățat carte, făcînd studii superioare.

Gheorghe Noaghea, elev excepțional, dă dovadă încă de pe băncile „gimnaziului“ de profund atașament față de limba și neamul său, precum și de dorința de a deveni dascăl al generațiilor de tineri și îndrumător prețios al acestora. Vocația lui s-a dovedit în decursul vremii.

Astfel, încă din toamna anului în care absolvă liceul, el se înscrie la Facultatea de științe din Cluj, specialitatea matematică-fizică. După doi ani este nevoit să întrerupă studiile pentru a-și face stagiul militar la regimentul 31 infanterie Sibiu. După satisfacerea serviciului militar, el își continuă studiile la Universitatea din Budapesta și le absolvă în 1901, obținînd diploma de profesor pentru școlile medii.

Se stabilește apoi în orașul Lugoj unde, luptînd cu greutățile vremii, desfășoară o activitate multilaterală. La început este nevoit să se întrețină dînd ore particulare, iar apoi, între anii 1904-1907, lucrează ca administrator al internatului „Dr. Liviu Marcu“ de pe lîngă liceul teoretic din Lugoj, colaborînd și la ziarul național român „Drapelul“.

În acea vreme viața națională, culturală, socială și politică din Banat era dominată de figura lui Coriolan Brediceanu, mare luptător naționalist, președinte al partidului național-român din Lugoj, orator renumit, scriitor, colaborator al ziarului „Drapelul“, al cărui fondator a fost împreună cu alți fruntași, printre care se numără marele patriot dr. Valeriu Branisce, directorul și sufletul ziarului, dr. Stefan Petroviciu, avocat, neînfricat luptător pentru drepturile românilor din Banat, și alți membri ai partidului național-român din Lugoj.

Profesorul Gheorghe Noaghea, a fost redactor intern și redactor responsabil al numitului ziar, de unde i s-a tras și porecla de „Ghiță calfă la Branisce“...

Pe vremea aceea, membrii partidului național-român din Lugoj și cei care simpatizau mișcarea națională, aproape toți intelectualii români din Lugoj, se adunau ziua sau seara la vestita masă a „poganilor“ din restaurantul-cafenea-hotel „Concordia“.

Multe lucruri mari s-au pus la cale la această masă, Coriolan Brediceanu știind să apropie pe românii din Lugoj „într-o dulce armonie și o perfectă concordie, fără dezbinări, și să-i facă stimați și invidiați de străini“...

Denumirea de „masa poganilor“ s-a dat după instalarea ca prefect al județului Caraș-Severin a lui Carol Pogany. Cu această ocazie, la recepția oficială, Coriolan Brediceanu a rostit o frumoasă cuvîntare care a reușit să entuziasmeze pe toți, români și unguri. După serbare, la masa albă din restaurantul „Concordia“, un grup de entuziaști a exclamat: „Ce ni-e Pogany?... — Brediceanu e poganul nostru“... masa aceasta e masa poganilor“...

Astfel i-a rămas mesei respective numele acesta, în cinstea marelui român Coriolan Brediceanu.

În acest cerc de valoroși români ajunge și tînărul absolvent Gheorghe Noaghea, iar activitatea lui, apreciată de toți, a fost consemnată și eternizată de

poetul Gheorghe Gârda, participant fidel și dînsul la celebra masă, în următoarea strofă :

„Ghiță, calfă la Brăniște,
Hăl de scrie la țăitunguri,
Stă și pietrele să mișce
Cînd vorbește el de unguri“ ...

În martie 1908, Gheorghe Noaghea a fost numit profesor la Școala pedagogică ortodoxă din Caransebeș, unde a funcționat pînă în luna septembrie 1918.

Dar Gheorghe Noaghea, crescut de mama sa Marina de mic copil ca bun creștin, a ținut să cinstească educația aleasă primită de la mama sa, și, împlinindu-i dorința, a urmat în particular cursurile la Academia teologică din Caransebeș. Astfel, în 1913, își ia examenul de calificare preotească cu nota „distins“, iar la 16/29 aprilie în același an se căsătorește, cununia religioasă avînd loc în biserica din Eșelnița (Regiunea Severin).

Sotia sa Elisabeta, născută Costescu, provine dintr-o familie de preoți, în neamul căreia se află și episcopul Bădescu. Din această armonioasă căsnicie au rezultat cinci copii : trei fete și doi băieți, pe care părinții i-au crescut „cu frica lui Dumnezeu“, îndrumîndu-i pe toți la învățătură și studii superioare.

Peste un an, la 7 august 1914, Gheorghe Noaghea este hirotonisit diacon, iar în 30 septembrie 1915 presbiter, de către episcopul dr. Miron Cristea al Caransebeșului (viitorul prim patriarh al României).

Pentru activitatea desfășurată pe tărîm cultural, social și bisericesc, tînărul preot a primit curînd distincția binemeritată „briul roșu“.

Începînd din anul 1918, părintele Noaghea a lucrat pe tărîm didactic, ca profesor titular definitiv la liceul ortodox-român „Andrei Șaguna“ din Brașov, alături de valoroșii săi profesori care i-au îndrumat pașii ca elev, cu ani înainte.

Curînd după aceasta, în 1920, se transferă la liceul de stat din Caransebeș unde funcționează pînă la pensionare, în 1938. Aici s-a bucurat tot timpul de aprecierea și stima unanimă a caransebeșenilor care l-au cunoscut. Dotat cu minte ascuțită, profundă, o judecată înțeleaptă, profesorul Noaghea făcea față oricărei probleme didactice. Datorită însușirilor sale deosebite era solicitat ori de cîte ori liceul „Traian Doda“ din Caransebeș avea nevoie de priceperea și competența lui profesională.

Astfel a condus acest liceu ca director, între anii 1924 și 1931, fiind confruntat adesea cu situații dificile pe care le-a rezolvat întotdeauna cu mult tact și înțelepciune, dobîndind respectul, încrederea și sprijinul tuturor colaboratorilor săi.

Anuarul liceului „Traian Doda“ din Caransebeș pe anul școlar 1923/1924, redă un fragment dintr-o „mărturisire“ pe care o face despre sine distinsul dascăl și pedagog caransebeșean, din care se pot desprinde principiile morale ce l-au călăuzit în munca sa educativă ca profesor și director... „Munca pozitivă este izvorul fericirii“, a zis un mare învățat. În anul 1923-1924 a trebuit să muncesc și eu îndoit și întreit la acest liceu. Am făcut-o cu dragă inimă și în conștiința că am datoria să primesc încredințarea ce mi se dă și să mă fac vrednic de încrederea pusă în mine. Am avut ambiția să nu las să coboare nivelul acestui liceu. Ordinea, disciplina, curățenia, munca, moralitatea, sinceritatea, acestea au fost

firul conducător. În ce măsură am reușit, judece cei chemați. Eu mi-am făcut datoria.

Iubiților elevi le spun că scopul ce-l urmărim în viață e fericirea. Dar fără activitate, fără muncă, fără cinste, fără moralitate, nu există fericire.

— Fiți deci, muncitori, cinstiți și morali“...

Pe lângă activitatea de profesor, Gheorghe Noaghea a primit și îndeplinit și alte activități :

— În vara anului 1921, a fost delegat ca profesor la cursurile de învățători din Deva.

— Din 23 iulie 1923 până la 15 iunie 1936, a fost președinte al Consistoriului spiritual de pe lângă Episcopia Caransebeșului.

— Din 1 februarie 1925 — 20 august 1934, a fost administrator și econom al internatului teologic din Caransebeș.

— În anul 1924-1925, a predat limba română, iar în anii următori pedagogia la Academia Teologică din Caransebeș.

— La 12 februarie 1937, a fost numit administrator parohial la parohia a II-a din Caransebeș, făcând și catehizație la școala elementară de ucenici (până în 25 august 1937). Astfel și-a realizat dorința de a fi slujitor, ca paroh, al bisericii.

— În anul 1947 a fost ales de „Adunarea generală“ membru supleant în consiliu eparhial, unde a activat până în aprilie 1949, când acesta s-a desființat. În același timp a fost și membru al consiliului parohial din Caransebeș.

Din activitatea lui trebuie amintită și colaborarea sa la „Gazeta matematică din Timișoara“, fiind membru în comitetul de redacție, calitate în care îndemna și antrena pe elevi la colaborare cu revista.

— De asemenea a redactat, un timp, și „Foaia Diecezană“.

A publicat :

— În anul 1923 în colaborare cu prof. Sabin Evuțianu, anuarul liceului „Traian Doda“ din Caransebeș, iar în 1924, ca director, a redactat și publicat anuarul pe anul școlar respectiv.

— În anuarul Institutului Teologic, a publicat un studiu despre Pestalozzi.

După ieșirea sa la pensie — și până în seara zilei de 21 februarie 1956, când s-a stins din viață, și-a continuat activitatea științifică, neuitând nici problemele bisericești.

Acum, la aproape un sfert de veac, de la moartea sa, avem datoria să ne amintim de acela care a fost apreciatul și iubitul profesor „Taica Ghiță“, cum îi spuneam toți.

Personalitatea sa nimbă de o curăție morală ireproșabilă a fost și rămîne un exemplu de viață socială și de familie, de îndrumător, de învățător, de dragoste de neam, de patrie și ortodoxie.

Caransebeșul Banatului și generațiile de foști elevi cărora le-a fost cu adevarat părinte, nu-l pot uita și nici nu se cade să-l dea uitării.

Transmițându-i amintirea din generație în generație, numele lui va rămîne veșnic viu, în memoria noastră a bănașenilor și a tuturor ce l-au prețuit și l-au iubit.

Dr. IANCU FENEȘAN

MIȘCAREA MEMORANDISTĂ ȘI CLERUL DIN BANAT

Cea mai importantă manifestare social-politică din istoria românilor transilvăneni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este acțiunea memorandistă. Încadrată în mișcarea petiționară, începută cu acel faimos *Supplex Libellus Valachorum*, ea constituie, fără îndoială, momentul de apogeu al acesteia, mai ales prin influența exercitată asupra *opinii publice din Transilvania*, care devine astfel conștientă de menirea ei în cadrul întregii națiuni române, asupra *opinii publice din România*, unde, prin activitatea Ligii Culturale, se propaga, îmbucurător, ideea unității naționale a tuturor românilor, precum și asupra *opinii publice europene*, conștientă că situația naționalităților Imperiului austro-ungar putea deveni o problemă foarte acută pe plan continental¹.

Ideea Memorandului, care îi anima și pe Ioan Rațiu și Alexandru Roman², este anticipată de *Petiția din 1866*, *Pronunciamentul din 1868* și, mai ales de *Memorialul din 1882* al lui George Barițiu. Forma aceasta de luptă, pentru emancipare națională și socială, atinge apogeul prin apariția cunoscutului *Memorand al românilor din Transilvania și Ungaria*, în 1892. Cunoscute sînt, în acest sens, atitudinile unor membri ai Partidului Național Român, numeroasele discuții purtate în conferințele naționale în anii 1884—1892³. Confruntarea dintre gruparea bănățeană și „tribuniști” asupra „oportunității subșternerii” Memorandului la împărat⁴, și câștigul de cauză al celei de-a doua grupări, a căror principiu enunțat de I. Slavici „pentru noi românii, soarele de la București răsare” a avut un larg ecou în rîndul poporului român, orientare îmbrățișată de I. Rațiu, V. Lucaciu, I. Coroianu, G. Pop de Băsești sînt aspecte prea cunoscute pentru a mai insista asupra lor.

Mocioneștii, secondați de intelectualii din Banat, buni cunoscători ai Curții din Viena, erau împotriva înaintării Memorandului, deoarece știau că Francisc Iosif nu era dispus să-l primească. Cu toate acestea, atunci cînd vor începe persecuțiile împotriva memorandiștilor, bănățenii vor fi aceia care vor lua apărarea celor persecutați.

¹ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1895)*, Cluj, 1973, pp. 25—26; Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, pp. 97-117.

² Gelu Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman 1866-1887*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 1969, XII, p. 107; cf. George Bariț și contemporanii săi, sub red. Ștefan Pascu și Iosif Pervain, vol. II, București, 1975, p. 227.

³ S. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 91.

⁴ Ibidem, pp. 56-59, anexa nr 29; cf. Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, p. 57.

Memorandul în cele două forme de redactare ale sale — manuscris și tipărit — a fost elaborat prin contribuția colectivă a mai multor fruntași politici români din Transilvania cu concursul unor personalități politice din România (M. Kogălniceanu, I.C. Brătianu, I. Grădișteanu, Al. Lahovari, I. Bianu) și, înainte de toate, prin contribuția merituoasă a prim redactorului său, Iuliu Coroianu. Difuzat în 10.000 de exemplare, în limbile italiană, franceză, germană, maghiară, Memorandul a întărit ostilitatea autorităților maghiare care, la 13 mai 1893 intențeau „Denunțul penal” împotriva întregului Comitet Național. „Pertractarea” procesului, stabilită pentru ziua de 23 ianuarie 1894, se amână la intervenția miniștrilor Wekerle și Hieronymi. Ei se opun judecării memorandiștilor anticipând popularitatea pe care le-ar fi adus-o acuzațiilor, în țară și străinătate o atare procedură.

Procesul de la Cluj al Comitetului Național s-a desfășurat între 7-25 mai 1894 și s-a bucurat de un larg răsunet. Se menționează atitudinea plină de demnitate și bărbăție a celor peste 25 000 de români veniți de pe întreg cuprinsul Transilvaniei și Banatului ⁵.

Condamnarea memorandiștilor la ani grei de temniță, deși s-a revenit asupra sentinței acordându-se grațierea în 15 septembrie 1895 ⁶, a stîrnit o vie indignare și nemulțumire în rîndul poporului român amenințat cu deznaționalizarea, care își vedea în acest fel periclitată propria ființă și existență națională, cauza nemulțumirii sale ajungînd la cunoștința Europei ⁷.

Nimeni nu a lipsit de la acest important act revendicativ al națiunii române. Prezența unor clerici este semnalată atît în rîndul condamnaților cît și în rîndul apărătorilor memorandiști. Putem aminti în această privință, nume de preoți ca Nicolae Cristea, Vasile Lucaciu, Gerasim Domide, iar dintre apărători pe membrul Academiei Române, Augustin Bunea ⁸, sau pe cei doisprezece preoți aderenți din procesele „Replicei” și „Tribunei” condamnați între 2 și 3 luni temniță „ordinară”.

Banatul a fost prezent și el la procesul de la Cluj. Menționăm dintre teologi, pe viitorul protopop al Clujului, dr. Elie Dăianu, ca reprezentant al ziarului timișorean *Dreptatea* și apropiat colaborator al lui Valeriu Braniște ⁹, prezent și el ca apărător a lui Gavril Tripon, iar dintre laici Coriolan Brediceanu și Ștefan Petrovici ¹⁰.

⁵ S. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, pp. 91, 92, 70 (anexele nr. 19, 82, 110) 51, 76—77 (anexele nr. 53, 56; cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 272) 78, 71 (anexa nr. 73) 86.

⁶ A.H. Golimas, *Carol I și românii din Ardeal între 1866-1900*, în *Arhiva*, 1936, XLIII, nr. 1-2, p. 47.

⁷ Pentru ecoul Memorandului pe plan european, în afară de lucrările lui Ștefan Pascu și George Moroianu mai vezi: Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Transilvania străvechi pămînt românesc, țară de suferință și leagăn al omeniei. Unirea ei cu România, 1918 — 1 Decembrie — 1978*, în *Candela* (Suedia) 1978, VI nr. 4 (24), 31 decembrie, p. 31.

⁸ *Dreptatea*, 1894, I, nr. 121, 2/14 iunie, p. 5. Unii menționați și la Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, Sibiu, 1978, p. 379.

⁹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fondul Elie Dăianu. X. Colecția de documente I. Documente privind procesul memorandiștilor.

¹⁰ *Dreptatea*, 1894, I, nr. 93, 26 aprilie / 8 mai, p. 2. Menționăm că E. Dăianu a fost de origine ardelean. Pentru reprezentanții Banatului la procesul Memorandului vezi: I.D. Suciu, *Ideologia ziarului „Dreptatea” (1893-1898)*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol. II, Timișoara, 1970, p. 200.

Cercetările documentare recente dezvăluie activitatea și atitudinea unor preoți, învățători și elevi din Transilvania și Banat care, atît în timpul procesului de la Cluj, cît și înainte și după aceea, au desfășurat o fecundă activitate de sprijinire a memorandiștilor în rîndurile poporului român. Atitudinea lor de atașament față de popor nu a trecut neobservată de guvernul de la Budapesta.

Dovada activității unui asemenea preot român „agitator“ o face însuși ministrul Wekerle Sándor, într-un document din 22 noiembrie 1894¹¹. Scrisoarea, de o deosebită importanță, emisă de forul suprem al oficialităților, aduce la cunoștința episcopului Victor Mihali de la Lugoj, activitatea unuia dintre cei mai „periculoși agitatori români“, a preotului Nicolae Bolboca, paroh în Baia de Criș. Era acuzat că produce agitație în parohie, în pofida atitudinilor, aparent, liniștite a poporului. În ziua deschiderii procesului memorandiștilor de la Cluj, acesta săvîrșește un serviciu divin în cinstea lor — ca de fapt atîția alți preoți — iar în propria casă adună credincioșii unde le citește din *Tribuna* și *Foia Poporului*, ziare în care românii aveau mare încredere, după cum mărturisește Ioan Russu-Șirianu¹². Apoi învață pe alții cîntece românești interzise și în mod special cîntă pe cel închinat lui Vasile Lucaciu denumit „Doina lui Lucaciu“. Ministrul anunță că pentru asemenea „agitațiuni“ i se va sista dota cuvenită de la stat de 210 fl. și

¹¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Lugoj*, corespondență pres. nr. 24/1894. Documentul original, în limba maghiară, îl redăm în traducere:

Ilustre Domnule episcop,

Pe cale oficială și din surse de încredere mi-a venit la cunoștință că preotul gr. cat. Nicolae Bolboca din Baia de Criș este unul dintre cei mai înveterați și periculoși agitatori naționali care face totul pentru a conturba convețuirea pașnică între locuitorii. Numai lui se datorește faptul că în Baia de Criș, unde pînă acum naționalitățile s-au comportat liniștit, agitațiile au luat dimensiuni așa de mari.

Bolboca, cu ocazia cunoscutului proces memorandist, în ziua procesului de la tribunalul din Cluj a ținut un serviciu religios; i s-au adus de către cetățenii din Baia de Criș revistele „*Tribuna*“ și „*Foia Poporului*“ și pe acelea ori în propria casă ori în altă parte, le-a interpretat după gustul lui.

Face tot posibilul pentru a ține locuitorii români în agitație permanentă, învață cîntece valahe interzise și pe acelea le cîntă în cor în așa măsură încît trebuia interzisă cîntarea lor în public; s-a întîmplat în sfîrșit printre altele că la un ospăt l-a slăvit în cîntec pe Vasile Lucaciu, condamnatul preot de la Laczalu în cunoscutul proces memorandist.

După toate acestea nu mai sînt dispus să tolerez activitatea preotului bugetar gr. cat. Nicolae Bolboca împotriva ideii de stat maghiar pentru că numitul preot, după convingerea mea, nu trăiește în exclusivitate pentru chemarea lui, ci cu uneltirile naționale agită locuitorii de limbă română și conturbă coexistența. În urma acestora, nu merită, ca de la visteria statului, ca beneficiar, să primească dotația preoțească.

Cu regret aduc la cunoștința Ilustrății Tale că numitului preot îi opresc deocamdată contribuția preoțească anuală de 210 florini de la visteria statului. Totodată iau măsuri ca dota aceasta să rămînă în suspensie pînă cînd pe postul de preot bugetar gr. cat. din Baia de Criș este Nicolae Bolboca.

Cu respect trebuie să rog pe Ilustrătea Voastră în urma acestora să-l mutați de urgență pe Nicolae Bolboca de la Baia de Criș și să stabiliți numirea de urgență a unui preot fără cusur, de încredere și cu caracter patriotic.

Primiți Ilustrătea Voastră stima mea deosebită.

Budapesta la 22 noiembrie 1894

Wekerle

¹² Aurelia Bunea, *Apariția unui nou ziar românesc în monarhia habsburgică; „Tribuna Poporului“ din Arad, în Ziridava, 1977, VII, pp. 148-149.*

ii cere totodată episcopului, ca preotul să fie mutat din acel loc în altă parohie, pentru liniștirea poporului.

Nedezmințindu-și afirmația, de suspendare a dotei, prin oficiul montan suprem din Zlatna, comunica episcopului Mihali, că se sistează congrua parohială de 210 fl. v. a., preotului Nicolae Bolboca, cu sfârșitul lunii noiembrie 1894. Acuza adusă de „agitații naționale“, se repetă și de această dată, adăugându-se circumstanța agravantă că „întru aceasta e incorigibil“¹³.

Cazul preotului Bolboca, în urma celor întâmplate, face obiectul ședinței consistoriale episcopesti din 6 decembrie 1894, potrivit căreia, episcopia îl „provoacă“, pe parohul din Baia de Criș, ca în termen de 15 zile de la primirea actului să dea o declarație amănunțită în privința învinuirilor de „agitațiune“ ce i se fac. Declarația solicitată, să fie în așa fel alcătuită, pe baza unor acte și dovezi, ca să nu mai fie necesară nici o „investigațiune consistorială“ și din care să rezulte nevinovăția sa. Prin declarația dată „să înfrângă învinuirile ce i se fac“ și să fie însoțită de opinia protopopului locului¹⁴.

Nu va da o declarație amănunțită, cerută de episcopie, asupra învinuirilor de „agitațiune“ aduse împotriva sa, de către guvernul de la Budapesta, așa cum ne mărturisește protopopul din Hălmașiu în 5 ianuarie 1895¹⁵. Va da însă o „relațiune“ în 2 ianuarie 1895, incompletă, după cum reiese din afirmația de mai sus a protopopului și din faptul că o repetă în 8 ianuarie 1895¹⁶. În aceasta din urmă, deci în a doua „declarație“, afirmă că, la acuza ridicată împotriva sa, numai în general, de „agitator“, fără a i se aminti vreun caz anume, „nu mă simțiu îndatorat a-mi dovedi nevinovăția... pentru că nici nu știu ce să dovedesc“, ci „simplamente“, neagă acuza adusă. În semn de adeziune cu preotul Nicolae Bolboca, pentru ca să-și poată reprimi salariul sistat, se remarcă atitudinea plină de atașament a poporului, față de păstorul lor. Aceștia semnează, în număr de 70-80 de persoane, o declarație ce se înaintează guvernului, cu gândul de a-l salva de la pedeapsă pe preotul lor, în care afirmă — bineînțeles — „că nu au nici o cunoștință despre agitațiune“ săvârșită de acesta¹⁷. Pusă în fața acestor „dovezi“ de necontestat, episcopia intervine imediat la ministrul de finanțe, pentru a i se pune „în curgere“ salariul sistat, amintind acestuia de audiența lui Nicolae Bolboca, la ministrul Wekerle Sándor, din 7 decembrie 1894, audiență încheiată fără nici un rezultat. Însă guvernul nu putea fi păcălit așa de ușor cum credea episcopia și preotul Bolboca cunoscându-se că populația, totdeauna, făcea front comun cu preoții, declarându-i la acuzele de ordin politic național, nevinovați. Situațiile acestea se vor înmulți în timpul primului război mondial persistând până la Unirea de la 1918. Așa că rezultatul intervenției episcopiei, din 16 ianuarie și 15 martie 1895, va fi unul negativ, rezultat comunicat episcopiei în 7 aprilie 1895¹⁸.

Guvernul mai impunea, în aceeași adresă din 22 noiembrie 1894, în afară de suspendarea salariului, ca a doua pedeapsă, transferarea preotului Nicolae Bolboca

¹³ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Lugoj*, nr. 2513/1894.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem nr. 70/1895

¹⁶ Ibidem, nr. 62/1895.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, nr. 722/1895.

într-o altă parohie, pentru liniștirea poporului. Episcopia nereușind să-l salveze de la prima pedeapsă, îl transferă, așa cum dorea guvernul. Însă „pedeapsa” transferului era, de fapt, o avansare prin mutarea sa în Banat la parohia Petroman, cu o congruă de 302 fl.v.a. — față de numai 210 fl.v.a., cât avea la Baia de Criș — unde dispunea de casă, grădină, trei filii (Cebza, Macedonia și Obad) numindu-l totodată și administrator al protopopiatului Ciacova¹⁹. Iată cum știa să prețuiască episcopatul românesc meritele naționale ale unor preoți de talia lui Nicolae Bolboca. De fapt, de o bună apreciere se bucura, din partea episcopiei, și la Baia de Criș, unde a dezvoltat o intensă activitate bisericească, națională și socială. Așa cum însuși mărturisește — în 24 noiembrie 1894 — „subscrisul sufletește sum mîngaet cu cea ce am făcut pentru Baia de Criș și ca preot și ca român. Am deșteptat simțul de iubire și alipire către patriă în poporul meu...”. Apoi a îngrijit de biserică, de casele parohiale înființînd și un cor pentru buna sporire duhovnicească a credincioșilor săi. A manifestat o largă înțelegere față de cei de altă lege din parohia sa, îndeosebi cu evreul Becker Henrich, care a și locuit în una din casele parohiale²⁰.

În primăvara anului 1895, preotul Nicolae Bolboca se va îndrepta către Banat, pedepsit de guvern pentru intransigența sa națională și „pedepsit” de către episcopie cu avansarea sa în funcția de administrator protopopesic al protopopiatului Ciacovei și de paroh în Petroman, sediul protopopiatului.

Tot spre Banat se vor îndrepta și unii enoriași de-ai lui, dar nu din motive politice, ca și parohul lor, ci din cauza unei stări sociale ce le impunea aceasta: unii tineri căsătoriți, din cauza sărăciei la 5-6 zile după nuntă, plecau „amîndoi prin Banat pe la lucru”, ne spune preotul Bolboca²¹. Într-o situație financiară nu prea îmbucurătoare se găsea, de fapt, și el însuși, ceea ce face să solicite de mai multe ori, în 14 ianuarie, 3 mai și 10 iulie 1895 „remunerațiune” pentru catehizarea elevilor greco-catolici de la gimnasiul ortodox din Brad, pe anii școlari 1893/4 și 1894/5, dacă nu din fondurile statului, cel puțin din cele diecezane. Demersurile sale rămîn fără rezultat²².

Cleric cu o deosebită conduită spirituală, plecat din Baia de Criș înainte de luna martie 1895, el se îngrijește să fie trimis acolo un alt preot pentru asistența religioasă a credincioșilor și totodată pentru educația copiilor la școală²³, mai ales că trecuseră 6 luni fără ca parohia să fie ocupată.

Declarată vacantă prin circulara din 15 martie 1895²⁴, guvernul pentru a preîntîmpina eventualele „agitațiuni” și după insistențele credincioșilor²⁵, acceptă doar în 21 octombrie 1895 numirea unui preot care, așa cum dorea Wekerle, în scrisoarea din 22 noiembrie 1894, trebuia să fie „fără cusur, de încredere și cu caracter patriotic”²⁶. Că dorința ministrului Wekerle s-a împlinit este puțin

¹⁹ Ibidem, nr. 88/1895.

²⁰ Ibidem, nr. 1112/1894.

²¹ Ibidem, nr. 1111/1894.

²² Ibidem, nr. 722, 81, 1241/1895.

²³ Ibidem, nr. 1737/1895. Adresa episcopiei romano-catolice a Transilvaniei, nr. 1782/1895.

²⁴ Ibidem, nr. 528, 1885/1895.

²⁵ Ibidem, nr. 1797/1895.

²⁶ Ibidem, nr. 24 pres./1894.

probabil. Ceea ce știm este că s-a acceptat numirea lui Constantin Pop din Rudabaia ²⁷, în detrimentul altor doi candidați, instalat ²⁸ la 17 noiembrie 1895, în vîrstă de 42 de ani, cu studii la Blaj și cunoscător al limbilor maghiară, germană și latină ²⁹. Un preot cu același nume, fără a fi indicată, însă, parohia, figurează pe lista condamnaților din procesul „Replikei”.

Pentru prestigiul de care se bucura Nicolae Bolboca, revenit în Baia de Criș, în anul marelui eveniment al tuturor românilor, desăvîrșirea unității de stat, de altfel și participant la istorica Adunare de la 1 decembrie 1918 ³⁰, medicul orașului, fără să-l cunoască personal, îi propunea să meargă preot în Orăștie ³¹.

Episcopia Lugojului, sub jurisdicția căreia se afla Nicolae Bolboca, nu luase atitudine oficială în privința mișcării memorandiste, cerută de guvern.

Victor Mihali, episcopul de atunci a Lugojului, în care s-au pus întemeiate speranțe de conducătorii națiunii române ³², a fost un curajos susținător al acțiunilor românești pe plan politic și cultural. Pe plan politic a dus o intensă luptă, alături de ceilalți români, clerici și mireni, împotriva legii lui Trefort din 1879 întru apărarea limbii românești în școlile confessionale. Pe plan cultural a purtat de grijă pictorului Nicolae Popescu, înmormîntat pe „spesele” lui. A întreprins și multe acțiuni pentru recuperarea unor tablouri pe seama familiei, rămase de la pictor, ilustrată într-o corespondență purtată cu văduva acestuia, Paolina Farnese din Roma, pe parcursul anilor 1878—1882. Ca să nu aducem decît două exemple.

Și de data aceasta s-a ridicat la nivelul de înțelegere a timpului acționînd conform cauzei națiunii române, cu abilitate, lăsînd guvernului să înțeleagă că ar proceda potrivit dorinței lui. Episcopul Victor Mihali a întocmit o circulară, așa cum dorea ministrul Hieronymi ³³, cu scopul de stăvilire a „agitațiunilor” ce au luat amploare cu prilejul procesului Memorandumului, de la Cluj. Circulara ce se păstrează în manuscris a fost îndreptată „Către preoții și învățătorii în zilele grele cele de acum” cum el însuși o intitulează. A fost întocmită în 25 mai 1894, ziua terminării procesului de la Cluj a comitetului executiv al Partidului Național Român. Bineînțeles că o asemenea temporizare a atmosferei politice naționale, impusă de autorități episcopilor, nu putea întruni adeziunea lor și nici a clerului. Este și ceea ce rezultă din poziția episcopului Victor Mihali. Deși a întocmit circulara, așa cum și-a exprimat dorința guvernul — pentru a ocoli persecuțiile ce le-ar fi avut de suportat, el sau episcopul — nu a emis-o clerului și învățătorilor acționînd în conformitate cu interesele naționale românești fiind, deci, alături de mișcarea memorandistă.

Circulara în chestiune prilejuiește evidențierea atitudinii ferme a unui alt reprezentant al clerului, Ștefan Moldovan. Toate acestea prezentate detaliat într-un

²⁷ Ibidem, nr. 1994, 740, 1885, 1853/1895.

²⁸ Ibidem, nr. 1994/1895.

²⁹ Ibidem, nr. 1885/1895.

³⁰ Dr. Mircea Păcurariu, *Preoțimea hunedoreană sprijinitoare a năzuințelor poporului în cursul veacurilor*, în *Mitropolia Banatului*, 1968, XVIII, nr. 10-12, p. 637.

³¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, dosar 1918.

³² Dr. Ioan Rațiu îl considera pe Victor Mihali, cu ocazia denumirii sale de mitropolit, „tare de caracter”, în speranța că va merge în urma marilor arhiepiscopilor Klein și Suluțiu, cf. Georgea Penelea, *Însemnările din temnița de la Seghedin ale dr. Ioan Rațiu*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. V, București, 1975, p. 228.

³³ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Lugoj, nr. 1185/1894.

document extrem de important, necunoscut pînă acum, și al cărui semnatar este Ștefan Moldovan. Acesta, împreună cu preoți ai Lugojului, demonstrează o conduită dirză, de atașament față de mișcarea memorandistă și implicit pentru cauza preoților militanți, numiți „agitatori”, încadrați în ea.

Abil, episcopul Victor Mihali trimite manuscrisul circularei, în 6 iunie 1894 lui Ștefan Moldovan, cu scopul de a-și formula opinia, împreună cu ceilalți preoți membri ai capitlului, asupra acesteia³⁴.

La ședința organizată de Ștefan Moldovan în ziua următoare, 7 iunie 1894, ora 5 d.m., cu participarea lui Andrei Liviu, Beniamin Densușianu, N. Nestor, I. Rațiu și Jubașiu s-a citit circulara, din punct în punct, cu luare aminte, fiecare din cei prezenți luîndu-și notițe după cuprinsul lui. Cei prezenți au ridicat unele probleme, formulînd în acest sens patru întrebări ce reflectă opinia clerului față de Memorand, față de atmosfera politică încărcată din Banat în urma procesului de la Cluj și față de măsurile ce trebuia să le adopte episcopul, măsuri impuse de guvern.

În primul rînd se punea problema dacă este indicată sau nu emiterea circularei, pentru „domolirea agitațiunilor”, conform „dispoziției Înaltului minister”. În al doilea rînd, acești reprezentanți ai clerului bănățean, susțineau pe bună dreptate că ; dacă există „tulburări”, în rîndul poporului român, atunci ele nu există de la sine, fără o cauză dreaptă. Sau dacă există de la sine, cum insinua guvernul, atunci se pune problema dacă este absolut necesar ca să intervină autoritatea episcopului pentru liniștirea tulburărilor ivite în sînul clerului și a poporului român. Cea mai importantă dintre chestiunile ridicate este cea ultimă, cu întrebarea firească asupra oportunității emiterii unei asemenea circulare „în timpul de față, cînd spiritele sînt foarte agitate” din cauza condamnărilor pronunțate la Cluj. Reprezentanții clerului românesc, adunați la Lugoj, sub conducerea lui Ștefan Moldovan, demonstrează o foarte bună și temeinică cunoaștere a situației politice, poziția delicată în care era pus nu numai episcopul, ci întregul cler românesc. În cazul emiterii unei asemenea circulare, aceasta echivala cu trădarea cauzei națiunii române, emitere ce ar fi compromis ierarhia în fața poporului. Deci, puneau problema acordului, care nu putea fi nicidecum pozitiv, la emiterea unei asemenea circulare. Cei care o cereau, în speță guvernul, erau tocmai cei ce au „însenat” (prin procesul de la Cluj) tulburările din popor, și cei ce au judecat pe „membrii Comitetului Național Român”. Situația gravă era că se continuă și „în prezent” învinuirile la adresa românilor. În cazul acesta — al emiterii circularei — însemna că autoritatea bisericească justifica și sancționa că „pe drept se fac acele persecuțiuni” asupra conducătorilor poporului român, de către guvern, conchid preoții participanți la ședință.

Părerea personală exprimată în continuarea documentului, de către acela ce a fost apropiat colaborator al unor militanți ca Stephan L. Roth, George Barițiu, Timotei Cipariu, Iacob Mureșianu, N. Bălășescu, Al. Papiu Ilarian, Ioan M. Moldovan și alții, este și ea relevantă pentru precizarea poziției clerului din Banat față de mișcarea memorandistă.

Ștefan Moldovan, după ce expune în scrisoarea sa, din 7 iunie 1894 către episcopul Victor Mihali, problemele ridicate de membrii capitlului, din care

³⁴ Ibidem nr. 1186/1894.

Andrei Liviu Pop și Beniamin Densușianu cu o îndelungă activitate națională, în urma citirii circulare în manuscris (pe care îl și restituie cu această ocazie) își expune propria opinie ierarhului său. Se pronunță hotărât împotriva unei circulare emise de întregul episcopat român prin care guvernul ar fi putut să justifice „pornirile lor violente asupra neamului românesc, tocmai cu auctoritatea episcopatului, a părinților sufletești ai acestuia”. Ștefan Moldovan îi solicită episcopului său, ca în cuprinsul ei, poporul să nu fie „vătămat în natura lui cea pacinică”, recomandându-i să amâne emiterea „până ce se vor mai desfășura evenimentele politice încurcate”. Se exprimă, apoi, categoric și împotriva circulare, văzute în manuscris și dezbătută în ședința din 7 iunie 1894, care, în partea finală, „e prea aspră față de starea prezentă a clerului și a poporului”, sugerându-i, nu întâmplător, să fie „model de bunătate și circumspecțiune părintească”³⁵.

Episcopia Lugojului nu luase atitudine oficială în privința „agitațiunilor”, în afară de opoziția clerului din Banat în frunte cu Ștefan Moldovan, și datorită recomandării hotărâte a învățatului membru al Academiei Române, Ioan M. Moldovan, prieten de altfel al lui Ștefan Moldovan³⁶. Ioan M. Moldovan îi scrisese episcopului Victor Mihail, despre „dorința” ministrului Hieronymi. Această dorință se rezuma la ideea unei circulare de condamnare a mișcării memorandiste³⁷. Ioan M. Moldovan îi transmitea, de fapt, opinia Blajului, care era și ea împotriva unei asemenea circulare cerute de guvern „după cele întâmplate la Clusiu”. La această

³⁵ Ibidem; Episcopatul român a refuzat să dea „pastorale” de liniștire a agitațiunilor, cf. Nicolae Josan, *Mișcarea memorandistă în comitatul Alba de Jos*, în *Apulum*, 1971, VIII, pp. 370-371.

³⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Ioan M. Moldovan, nr. 4519, 4520, 4521, 4522, 4524.

³⁷ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Lugoj, nr. 1185/1895. Ioan M. Moldovan către episcopul Victor Mihail. Blaj, 29 mai 1894. Pentru importanța sa deosebită redăm documentul integral:

Ilustrisime Domnule Episcopoe !

Frații de aici sunt contra edării cerculariului, de care am fost vorbit Alți oameni de ai noștri asemenea. De aceasta nu mă mir după cele întâmplate la Clusiu.

Mi se spune cu mare securitate că Il(ustritățile) Sale Meșianu și Popea nu vor da cerculariu.

Aceste i-am ținut de datorință a le comunica atât Il(ustritățile) Voastre cât și Il(ustritățile) Sale de la Gherla, că decumva nu ați edat cerculariu, să nu grăbiți cu el, că pasul acela ar produce mult odii, iară folos între împrejurările prezente nimic.

Binevoiți Il(ustrisime) Domnu-le a vă înțelege — de nu e prea târziu — cu Il(ustritatea) Sa de la Gherla și apoi a-mi scrie de rezultat că eu sum hotărât a merge pe aceeași cale cu Il(ustritatea) Voastră, fie ce va fi.

Hieronymi miercuri mi-a zis că a se da un cerculariu iaca așa și apoi a zice oamenilor pe sub mână; măi știți voi cine ne-a făcut să nu dăm, nu ajunge nimic; au episcopii alte mijloace de-a influența numai să voiască. De limbă a zis, că nu se poate. I-am replicat; la noi a fost în prăcă și n-a fost nice o greutate. A amenințat cu măsură aspre, dacă nu încetează agitațiunea, iară dacă se formează o partidă moderată, a promis din parte și toată bunăvoința.

Primiți, Il(ustrisime) Domnule episcopoe, încredințarea prea destinsiei stime cu carea sum al Il(ustrităților) Voastre.

plecat serv.

I.M. Moldovan

Ioan M. Moldovan a fost sufletul mișcării memorandiste, cf. Z. Păclișanu, *Guvernele ungurești și mișcarea memorandistă a românilor din Ardeal*, în *Revista Fundațiilor*, 1934, I, nr. 6, p. 90

opinie generală a fost raliată, așa cum comunică Ioan M. Moldovan, atît mitropolia din Sibiu cît și episcopia Caransebeșului, adică mitropolitul Miron Romanul, în acest caz mai puțin moderat de cum este în general considerat, și respectiv episcopul, cu un trecut însemnat de luptă în mișcarea națională, Nicolae Popea³⁸. Dacă ierarhii ortodocși români, de la Sibiu și Caransebeș, au luat o poziție, tacit, favorabilă mișcării memorandiste era firesc să procedeze identic, cel puțin, și preoții de sub jurisdicția lor.

Atitudinea preoților menționați nu constituie cazuri izolate, ci reprezintă expresia convingerilor întregului cler românesc, așa cum se află ea consemnată în documente. Alături de aceștia din urmă, se adaugă: *protopopul dr. George Popovici al Lugojului*, un preot din Caraș-Severin al cărui nume a rămas pînă azi necunoscut, cel care l-a vizitat în temniță, pe Ioan Rațiu³⁹, *protopopul Andrei Ghidiu al Caransebeșului*, singurul cleric din Banat care a votat necesitatea înaintării Memorandului la împărat⁴⁰.

De fapt, procesul de la Cluj al autorilor Memorandului, a stîrnit în Banat ample acțiuni protestatare și de solidaritate, acțiuni în care și preoțimea a avut un rol important prin oficierea unor slujbe religioase ca semn de adeziune la cauza condamnaților. Din numeroasele comune în care s-au oficiat asemenea slujbe religioase, consemnate în presa vremii, menționăm doar cîteva. Astfel în 6 mai 1894 s-a săvîrșit o slujbă religioasă în Doman cu un „Te-Deum grandios pentru națiunea română întreagă”. Tot un Te-Deum s-a oficiat și la Vinga. *Preotul Vasile Trăilă* din Grebenai a ținut un discurs cu înflăcărâte accente naționale afirmînd, apoi, în telegrama trimisă Comitetului Național Român din Sibiu, că „Memorandul este expresiunea inimii noastre”⁴¹.

Cei mai apropiați colaboratori ai preoților, învățații de pe întregul cuprins al Banatului, nu au rămas deoparte, ci, mulți au fost implicați direct sau indirect în mișcarea memorandistă.

Documentele vremii ne descoperă două cazuri cu o semnificație deosebită. Primul este cel al învățătorului Mihail G. Crăciun din Hodoș. Episcopul Nicolae Popea află de la ministrul cultelor și instrucțiunii publice⁴², că învățătorul Mihail G. Crăciun din Hodoș publicînd un *Apel* în *Tribuna* a fost condamnat de către tribunalul de presă din Cluj la arest de stat, pe durata de 3 luni, pentru „agitare la ură în contra unei naționalități”. În cerecea sa pentru înlocuirea în post pe timpul detenției se mai arată că apelul publicat a fost îndreptat către preparanzii absoluți ai anului școlar 1891—1892 din Arad, agitatorul fiind condamnat, pe lîngă cele 3 luni, și la 50 florini amendă „banală”. Condamnarea o va începe în 8 septembrie 1894⁴³. De fapt, *Apelul* încriminat lua atitudine pentru salarizarea mai bună a învățătorilor⁴⁴. După ispășirea pedepsei, ministrul solicită să i se facă proces disciplinar pe a cărui durată să fie suspendat de la oficiu. Ca urmare, episcopia Caransebeșului solicită imediat detalii și referințe de la protopopul dr.

³⁸ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Lugoj*, nr. 24 pres/1894.

³⁹ G. Penelea, *art. cit.*, pp. 199, 205, 212.

⁴⁰ Informație de la prof. dr. Vasile Netea pentru care îi mulțumim.

⁴¹ *Tribuna*, 1894, XI, nr. 89, 4/13 mai, p. 3.

⁴² Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Caransebeș*, nr. 3179/1894.

⁴³ *Ibidem*, nr. 2451/1894.

⁴⁴ *Tribuna*, 1893, X, nr. 179, 14 august, p. 3.

George Popovici al Lugojului și avocatul Constantin Rădulescu din Lugoj, cu o bogată activitate pe tărîm național, dar, totodată hotărâște, pe baza sentinței tribunalului din Cluj, suspendarea din oficiu a învățătorului⁴⁵. George Popovici răspunde abil, ocolind hotărîrea episcopului de suspendare, arătînd că nu o poate aduce la îndeplinire pentru că învățătorul este în temnița de stat din Sighetin. Al doilea referent Constantin Rădulescu, răspunde în 31 decembrie 1894, că pe baza legilor în vigoare, suspendarea învățătorului pe timpul investigațiunii „după părerea mea nu are loc”⁴⁶, pentru că nici tribunalul n-a decretat, contra lui, pierderea oficiului. În urma acestor referințe, episcopul Nicolae Popea, solicită o declarație învățătorului Mihail G. Crăciun. În declarație acesta dovedește o înaltă conștiință națională, atunci cînd explică temeiurile ce l-au determinat să publice numitul *Apel*. Episcopul Popea renunță, drept urmare, la procesul disciplinar, rezumîndu-se la o pedeapsă formală: vinovatul, „se admonestează înaintea oficiului protopopesc”, răspunzîndu-se astfel dispozițiilor autorităților.

Învățătorul Mihail G. Crăciun declară că ceea ce l-a determinat la publicarea *Apelului* este „interesul viu și alipirea neclintită” către Biserică și școală. Înalta sa conștiință vibrează la neajunsurile cu care era confruntată Biserica, școala și implicit slujitorii lor. De aceea „cînd văd și simt și din toate părțile aud vaitări și îngrijiri pentru Biserica și școala mea și în sinul colegilor mei s-au ivit lipsa de a ne arăta și a noastră durere și voce de a ne apăra drepturile bisericești și școlii noastre, inima mea tineră și convingerea curată m-au impus la scrierea și publicarea apelului din cestiune”. La acest apel colegii au luat parte „serioasă, liniștită și demnă de mărețul scop”. Mihail G. Crăciun, așa cum mărturisește, în continuare, era animat de ileile înalte și nobile afirmînd că „progres și libertate fără comunicare de idei e imposibilă. Deci prin iubirea Bisericii, școlii, a progresului și a libertății mi se justifică fapta mea”⁴⁷.

Un alt învățător implicat direct în mișcarea memorandistă din Banat a fost Ioan Caba din Curtea⁴⁸. Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, în adresa către episcopul Nicolae Popea, îl învinuiește de agitații naționale pentru faptul că a cîntat „Doina lui Lucaciu” în școală cu elevii⁴⁹ și — mai grav — că a trimis o adresă de adeziune memorandistului Mihai Veliciu⁵⁰ aflat în închisoarea de la Vaș, drept urmare a sentinței procesului de la Cluj. Ioan Caba, la acuzațiile aduse, motivează sugestiv că a cîntat „Doina lui Lucaciu”, cu elevii, nu în școală, ci în afara ei, în excursii, argumentînd că nu cunoștea interzicerea ei. Episcopul Nicolae Popea, pentru a-l feri de pedeapsă, încearcă să-i scuze faptele prin tine-

⁴⁵ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 3179/1894. Pentru activitatea lui C. Rădulescu vezi: George Cipăianu, *Vicențiu Babeș și apariția presei politice românești din Banat*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, 1977, XX, pp. 381—382; I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 195, 218.

⁴⁶ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 78/1895.

⁴⁷ Ibidem, nr. 1030/1895.

⁴⁸ Informație de la prof. univ. dr. V. Tîrcovnicu pentru care îi mulțumim.

⁴⁹ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 3721/1896.

⁵⁰ Nicolae Roșuț, *Mihai Veliciu — luptător pentru libertate națională și socială 1841-1921*, în *Ziridava*, 1978, IX, pp. 371-374.

rețea sa și că este un bun învățător. I se va da aceeași pedeapsă, ca lui Mihail G. Crăciun, de admonestare⁵¹. Într-adevăr, autoritățile aveau de ce să fie neliniștite, fiindcă, adresa de adeziune a lui Ioan Caba este extrem de semnificativă, reflectând o opinie generală. Ea se adaugă la cele de pe întreg cuprinsul Banatului, a românilor din Măderat, Giulvăz, Oravița, Sacul, Gaiul-Mic, Socodor, Tolvădia, Curtici, Bozovici, Moldova-Nouă, Caransebeș, Obreja, Vinga, Sinnicolaul-Mare, etc., semnate de sute de oameni, la care s-a adăugat și populația sîrbă⁵².

În adresa de adeziune trimisă, Ioan Caba îi îndeamnă pe memorandiști să fie mîndri pentru că bărbăția și curajul de care au dat dovadă sînt recunoscute și pentru ele vor fi amintiți în istoria neamului alături de eroi. De aceste fapte mărețe ale tuturor memorandiștilor, știu atît copiii cît și oamenii în vîrstă. Numele lor este amintit de mii de români, în fiecare zi, în fiecare oră, în fiecare clipă. Este o plăcere să vezi copiii și să-i auzi cum cîntă melodiile lui Lucaciu și Rațiu (pe care declarase că nu o cunoaște). Ioan Caba mărturisește cu mîndrie că el are asemenea copii în școală care, de cîte ori cîntă aceste cîntece și aud de Seghedin sau Vaț „lăcrimează”. Apoi îi mai îndeamnă pe elevi ca în timpul cît își fac lecțiile să cînte cîntecele acestea. Ca învățător el nu scrie decît românește — mărturisește în continuare — și nu ar scrie altfel pînă „are porcul coadă”. Le mai aduce la cunoștință că, împreună cu multă „dragoste” și „sfîntă simțire”, își aduc aminte de toți condamnații, „în toată clipa”, iar noaptea cînd se scoală, sufletul și inima se îndreaptă spre Seghedin și Vaț. Arată convingător că nu vor avea liniste pînă nu vor spune la toată lumea cele întîmplate. În încheiere le transmite tuturor sănătate, din Curtea, cu dragoste și de la ceilalți locuitori, în 13/25 mai 1895⁵³.

Alături de poziția militantă a clerului și a învățătorilor, față de mișcarea memorandistă, un alt document precizează adeziunea tineretului școlar pentru *Replica* studenților și mărturisește despre cele întîmplate la gimnasiul din Blaj, către sfîrșitul anului 1892. Menționăm acest document, deși nu intră în subiect, pentru motivul că reflectă starea generală a tineretului român și atașamentul său față de poziția celor mai mari ca ei, a studenților. În data de 26 noiembrie 1892, patru reprezentanți ai autorităților pătrund fără „nici o concesiune” în clasa a VIII-a a gimnaziului din Blaj, întrebînd pe profesorul Nicolae Popescu despre prezența elevului Nicolae Ungureanu. La provocarea oficialităților, numitul elev este „escortat” pînă la locuința sa „cari la un moment fură cercetate cu cea mai minuțioasă atenție”, motivul acestor asidue căutări fiind „Replica studenților universitari români”, care a cucerit și pe „viitorii stîlpi ai națiunii”. Fiind prea sărac, Nicolae Ungureanu „nu și-a fost procurat-o”, însă a luat cunoștință de ea și a citit-o din ziarul *Tribuna*, după cum va mărturisi la judecătoria cercuală, unde a fost dus⁵⁴.

Situația preotului Nicolae Bolboca, atitudinea lui Ștefan Moldovan, a învățătorilor Mihail G. Crăciun și Ioan Caba precum și a elevului Nicolae Ungureanu demonstrează presiunile le tot felul exercitate pentru intimidarea unor conducă-

⁵¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Caransebeș*, nr. 1629/1896.

⁵² Gh. I. Oancea, I. Munteanu, *Ecoul procesului memorandist în Banat, în Zirdava*, 1977, VII, pp. 135-136.

⁵³ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Caransebeș*, nr. 755/1896.

⁵⁴ Idem, *fondul Lugoș*, nr. 39/1892 pres. D.E. Domșa către episcopul Victor Mihali. Blaj, 27 noiembrie 1892.

tori români, ca și laborioasa activitate desfășurată de unii preoți, care în momentele de răscruce ale istoriei poporului român au știut să-și sfătuiască conaționalii nu numai cu vorba, ci mai ales cu fapta, în lupta pentru împlinirea dezideratelor lor, împotriva tendințelor de deznaționalizare, pentru dreptate socială, libertate națională și unitate statală.

Preot GHEORGHE NAGHI

ION POPOVICI BĂNĂȚEANU ȘI „SOCIETATEA DE LECTURĂ A ELEVILOR DE LA INSTITUTUL TEOLOGIC ȘI LICEUL PEDAGOGIC DIN CARANSEBEȘ“ (1889—1892)

Reactivarea străvechii episcopii a Caransebeșului înfăptuită în anul 1865, constituie un moment important pentru viața religioasă și cultural-națională din Banat, continuându-se astfel cu forțe mereu înprospătate o tradiție românească multiseclară. Episcopul Ioan Popasu, prezent din 1848 în toate acțiunile revendicative, aduce deja în 1865 secția românească a școlii clericale de la Virșeț la Caransebeș ridicând-o la rangul de institut de trei ani, în care sînt preferați absolvenții de liceu, iar în 1876 înființează liceul pedagogic.

Susținute și conduse de episcopie, aceste școli ca și școlile satești confesionale au desfășurat o intensă activitate de organizare, instruire și educare în duh românesc, între cei cari n-au precupețit nici timp nici osteneală numărîndu-se profesorii cărturari Mihai Velceanu, George Peștean, Ștefan Velovan, Iuon Ionașiu, Vasile Goldiș, Vasile Mîndreanu, Enea Hodoș, dr. Iosif Olariu, dr. George Popovici, dr. Ioan Sirbu, Andrei Ghidiu, Patriciu Dragalina, Anton Sequens, Filaret Musta, dr. Iosif Badescu, dr. Cornel Corneanu, dr. Petru Barbu, dr. Vasile Loichiță, nume rămase în trecutul nostru politic, în literatura istorică, pedagogică, teologică, în beletristică, folclor și muzică. Din dăruirea lor pentru neam și din strădaniile depuse pentru o pregătire temeinică, sînt împărtașiți și pleacă, pînă la 1918, în lumea satelor să-și îndeplinească misiunea aproape 1500 absolvenți ce își dau cu generozitate aportul la ridicarea culturală și materială a poporului, la angajarea lui în marea luptă pentru dreptate, libertate și unitate statală. Acest ideal e cultivat stăruitor prin „Societatea de lectură a clericilor greco-ortodocși români din Caransebeș“ înființată în 1868, la care, din 1887, se alătură și elevii liceului pedagogic.

Din „Protocolul ședințelor Societății“ (registru proceselor verbale) ce însumează anii școlari 1887/1888—1898/1899¹, necercetat pînă acum, rezultă că și dințele, la care participau obligatoriu toți elevii celor două școli, se țineau săptămă-

¹ Fondul Cabinetului de cercetare și documentare istorică al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, cota 9049.

mînal cu un program bogat și variat, că președintele era ales din rîndurile profesorilor, între care se număra doi membri ai Academiei Române — protopopul dr. George Popovici și Enea Hodoș —, iar vice-președintele dintre teologii ultimului an.

Caracterul ședințelor și scopul Societății sînt definite de cuprinsul programelor, dintre care rețin : „Originea românilor de la romani din punct de vedere al datenilor“, „Istoria imperiului româno-bulgar“, „Ștefan cel Mare“, recenziile la „Istoria românilor“ și „Teoria lui Roesler“ de Al. Xenopol, altele despre latinitatea și continuitatea poporului român în Dacia Traiană. Nu lipsesc comunicări în legătură cu viața și operele scriitorilor români, nici încercări originale ca poeziile : „Lui Eminescu“, „O epistolă“. Se cetește piesa lui I.L. Caragiale, „Conu Leonida față cu reacțiunea“, una din nuvelele lui I. Slavici și se recită poezii de V. Alecsandri, Al. Vlahuță, M. Eminescu, G. Coșbuc, Gr. Alexandrescu, C. Bolliac, I. Grozescu, C. Scrob, I. Vulcan, I. Popfii, predominînd poezia patriotică. Folclorul bănățean a găsit un mare număr de colecționari care îl citesc în ședințe. Se prezintă și cercetări personale, ca „Nunta la românii din jurul Timișoarei“.

Din elaboratele membrilor, care intrau în componența programelor numai după ce erau acceptate de „comisia de critici“, se selecta materialul pentru revista „Progresul“, editată de Societate, începînd cu anul 1886. Scrisă inițial cu mîna în cîteva exemplare, insistența pentru multiplicare s-a realizat pentru scurt timp spre satisfacția membrilor, cum mărturisește o însemnare. Puținul care îmi este cunoscut dovedește o bună orientare în probleme de publicistică.

Un alt aspect îl prezintă relațiile Societății cu societățile literare ale altor institute teologice și ale elevilor români de la diferite licee din vestul Carpaților.

Societatea dispunea la începutul anului școlar 1891/1892 de o bibliotecă înzestrată cu 839 volume, 46 fascicule, 5 manuscrise, partituri pentru cor și orchestră, și era abonată la ziarele „Tribuna“, „Gazeta Transilvaniei“, „Luminătorul“, „Gazeta Bucovinei“, la revistele „Convorbiri literare“, „Transilvania“, „Biserica ortodoxă română“, „Candela“, „Foaia ilustrată“, „Foaia Diecezană“, „Biserica și școala“, „Școala românească“ și „Amicul familiei“, an în care cei 91 membri au împrumutat mai bine de 400 cărți.

Se remarcă interesul permanent pentru îmbogățirea bibliotecii ce se compunea aproape în întregime din cărți apărute în România. Din fondul propriu adunat din cotizațiile membrilor și de la serbările publice, care în 1891 totaliza impresionanta sumă de 476 florini, numai în 1888 s-au cumpărat 32 cărți, cu o singură comandă, urmată apoi de altele, între ele menționîndu-se lucrări istorice editate de Academia Română, cele publicate de B. P. Hașdeu, Al. Xenopol, N. Densușianu, G. Barițiu, T. Cipariu, Al. Marienescu, operele literaților I. Creangă, G. Sion, C.A. Rosetti, T. Maiorescu, D. Zamfirescu, Al. Vlahuță, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, Bengescu, Bodnărescu, Veronica Micle, I. Slavici, G. Dobrogeanu-Gherea, „Divina comedie“, „Hamlet“, „Romeo și Julieta“, scrierile lui Schopenhauer și literatură germană. Societatea avea de asemenea un cor și o orchestră, instruite exigent de profesorul-compozitor Anton Sequens, cu participări la festivități publice.

Aceasta este ambianța culturală și de trăire românească pe care o găsește Ion Popovici-Bănățeanu la institutul teologic, și în cadrul ei va desfășura o activitate prodigioasă.

Născut la 18 aprilie 1869² în Lugojul tradițiilor revoluționare și culturale de amploare în care erau încă vii amintirile conspirației de la începutul secolului, ale adunării de pe Cîmpia Libertății și ale revoluției din 1848; contemporan cu Brediceanu, Rădulescu, A.C. Popovici, Udria, protopopul Popovici și Dobrin, Ion Popovici își manifestă însușirile literare și sentimentele românești încă din clasa a patra de liceu, în 1884, la ședințele societății de lectură a elevilor ce se țineau sub scutul Bisericii. Împreună cu Victor Vlad Delamarina, prietenul și colegul său de bancă, „împodobesc” tabla clasei cu tricolorul românesc însoțindu-l cu temerarele cuvinte: „Să trăiască”. Măsurile represive ale dominației străine nu întîrzie și sînt eliminați împreună cu alți nouă elevi. Popovici continuă liceul la Beiuș și îl termină la Brașov cu banii colectați prin mijlocirea slujitorilor bisericii.

Cu acest trecut, cu nume cunoscut din versurile publicate în „Familia” (1886) și „Tribuna” (1888, 1889), vine în toamna anului 1889 la Caransebeș cu dorința de a se dedica preoției, dorință la care nu va renunța nici după plecarea silită de la institut. Un destin crud îi curmă viața zbuciumată, la vîrsta de 23 ani, în 10 septembrie 1893, lăsînd creații de maturitate literară. Nuvela „În lume” publicată în „Convorbiri literare” a fost apreciată elogios de Titu Maiorescu, de autoritățile literare ale vremii, autorul ei fiind considerat un talent real cu mari posibilități. Același destin l-a avut și Victor Vlad Delamarina, sfîrșit la 26 ani, poetul și prozatorul despre care același Maiorescu, a scris pagini pline de căldură.

Prezent, și cu inițiativă în toate manifestările culturale Ion Popovici Bănățeanu imprimă societății prin personalitatea și dinamismul său, o nouă orientare în anii școlari 1889-1892 ce se înscriu în anele acestuia cu cea mai bogată activitate, cu cel mai înalt nivel literar-cultural al ei. Prin o coincidență fericită, la eforturile ce le depune se alătură aportul colegilor de la institut: Timotei Po-

² Din publicațiile privind viața și activitatea lui Ion Popovici Bănățeanul, menționez în ordinea apariției, următoarele: T. Maiorescu, *Ion Popovici-Bănățeanul*, în *Convorbiri literare*, Iași, 1895, nr. 10; M. Chenidă, *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, Oradea, 1901; *Din corespondența lui Ion Popovici-Bănățeanu*, (cu Avram Corcea), în *Educatorul*, Oravița, 1911, nr. 5, 6; T. Maiorescu, *Critice, 1866-1907* Ediție completă, editura Minerva, București, 1915, vol. III, și alte ediții; Tr. Topliceanu, *Viața și opera lui Ion Popovici Bănățeanu*, în „Semenicul”, Lugoj, 1929, nr. 10, 11—12, același în anuarul V al liceului Coriolan Brediceanu din Lugoj pe anii 1925—1928, Lugoj, 1929 și în extras, 1930; L. Roman, *Un moment interesant în viața lui Ion Popovici Bănățeanu*, în „Primăvara Banatului”, Lugoj, 1930, nr. 5—6; I. Breazu, *I. Popovici Bănățeanu*, în „Dacoromania”, 1934—1935, Cluj, 1936; Gr. Scorpan, *Un poet eminescian uitat: Ion Popovici-Bănățeanul*, în „Revista critică”, 1938, nr. 1, 2 și 3; Tr. Topliceanu, *Începuturile literare ale poetului Ion Popovici-Bănățeanu*, în „Luceafărul”, seria II, Timișoara 1939, nr. 1—3; I. D. Suciu, *Literatura bănățeană de la început pînă la unire*, Timișoara, 1940; Al. Bistrițeanu, *Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ion Popovici-Bănățeanul*, Craiova, (1942); Z. Stancu, *Comori îngropate*, în „Viața Românească”, Iași, 1953 nr. 8; P. Dumitrașcu, *Despre limba și stilul opereii lui I. Popovici Bănățeanu*, în „Scrișul Bănățean”, Timișoara, 1955, nr. 3; P. Murariu, *Realismul opereii lui I. Popovici-Bănățeanu*, în „Scrișul Bănățean”, Timișoara, 1956, nr. 1; D. Vatamaniuc, *Ion Popovici Bănățeanul*, București, 1959; I. Popovici-Bănățeanul, *În lume, Nuvele și schițe* Ediție îngrijită și cuvînt introductiv de N. Țirioi, Timișoara, 1973; Lia Magdu, *Elemente dialectale și populare în proza lui Ion Popovici Bănățeanul*, în „Lumina”, Panciova (R. S. F. Iugoslaviei), 1973, nr. 7—8; L. Măoreanu, *Protopopul Avram Corcea și corespondența sa cu Ion Popovici Bănățeanul*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1975, nr. 7—9.

povici, compozitorul de mai târziu, George Dragomir care se va distinge pe tărîm cultural ca profesor de teologie, ca protopop și patriot, decedat în urma suferințelor din închisoare în primul război mondial; Vichente Pirtea și Ioan Chișozan, cu preocupări literare, precum și al elevilor de la liceul pedagogic ca Iosif Velcelean, compozitorul, viitor președinte al corurilor și fanfarelor din Banat, și alți membri cu pasiuni literare și muzicale. Reconstituirea acestei activități din cuprinsul proceselor verbale întregeste înțelegerea activității sale literare și se doarește un omagiu adus scriitorului cu prilejul împlinirii a unsprezece decenii de la naștere.

În anul școlar 1889/1890, Societatea a ținut 22 ședințe ordinare și 4 extraordinare. Încă în ședința de reconstituire din 1 octombrie, cînd e ales președinte profesorul Gherasim Sîrbu, Ion Popovici face parte din delegația încredințată să-i solicite acceptarea alegerii, iar în ședința următoare cere lămuriri în legătură cu apariția revistei „Progresul”. În 22 octombrie cetește poeziile originale „La groapă”, „De mic maica m-a învățat”, „Ca ieri și azi” și traducerea în proză, din germană, a poeziilor lui Turgheniev: „Cîinele”, „Cerșitorul”, „Necesitas, vis libertas” și „Doi bogați”, iar în ședința din săptămîna următoare recită poezia „Mihai și baba” de D. Bolintineanu. Oferă apoi un premiu dotat cu 10 cărți literare din biblioteca personală pentru cea mai bogată colecție „de poezii și basme populare împreunate cu un studiu”, pentru tratarea subiectului „Chemarea preotului și a dascălului” și pentru un elaborat cu temă la alegere. Din lucrările prezentate pentru concurs, comisia instituită la cererea sa apreciază ca meritorie doar „Colecția de poezii populare” a teologului Romulus Furdui din anul III. Premiul e înmînat în ședința extraordinară din 10 iunie 1890. Profesorul Enea Hodoș va alege din numeroasele creații folclorice bănățene adunate de membri și le va publica în volum la 1892 în tipografia diecezană, între cei 35 culegători aflîndu-se și Ion Popovici cu 14 poezii colectate din părțile Lugojului.

În celelalte 8 ședințe din 1889, cetește din scrisul său poeziile „Duminică și-n sîrbători”, „Trandafirul”, „La fereastră”, admirabila poveste în versuri „Călugărul din frîu”, poeziile în proză, „Tîrînă”, „Mutul”, „Mediocritate”, schița „Din lume” din care va evolua nuvela „În lume”, „De mult și azi”, povestirea „Darul lui Hristos”, cele subliniate apărînd în același an și în cel următor în ziarul „Tribuna” de la Sibiu unde publica I. Slavici, G. Coșbuc, G. Bogdan-Duică. Se pare că restul elaboratelor n-au văzut lumina tiparului. Recită „Ultimul dor” de M. Eminescu, „Mihai și călăul” de D. Bolintineanu, „Furia violonistului” de G. Coșbuc și balada populară din colecția proprie, „Trei surori”. Propune, și membrii acceptă, ca tot a treia ședință să fie „eminamente literară”, cere ca discuțiile să confirme seriozitatea membrilor, să fie documentate și convingătoare, face observații critice la dizertația „Epoca lui Fotie”.

Procesele verbale ale următoarelor 13 ședințe ținute între 4 ianuarie—10 mai 1890, îl înfățișează la fel de dinamic. Citește din scrierile sale poeziile „Icoana vieții mele ai fost”, „Prietenului meu Ioan David”, proza „Gînduri răzlețe”, schița „Comediantul” de Gaston Schaedler tradusă din limba germană, recită „Moartea lui Fulger” și „Nunta Zamfirei” de G. Coșbuc, „Umbra lui Mircea la Cozia”, „Cîinele și cățelul” de Gr. Alexandrescu, propune procurarea unui mare număr de cărți literare, de istorie literară și istorice, tipărite în România, aflate spre vânzare la librăria diecezană din Caransebeș care le difuza în număr mare, face ob-

servății critice pe marginea lucrărilor prezentate. „Comediantul“ vede lumina tiparului în „Tribuna“.

Fiind cel mai activ membru al comisiei, Popovici avea misiunea de a întocmi programul festivității publice a Societății. Il prezintă în ședința extraordinară din 6 mai și după ce se apreciază ca necorespunzător acestui scop un local din oraș, solicită generalului Traian Doda sala mare a comunității de avere, oferită cu întregul sprijin cerut de împrejurări. Festivitatea a avut loc la 21 mai, ziua a doua a Rusaliilor, cu următorul program³: „Motto «Uniți în cuget» de A. Sequens, executat de corul Societății. Cuvînt de deschidere, rostit de președintele Societății, «Marșul lui Mihai Viteazul» de *** executat de orchestra Societății, «Cisla» de C. Porumbescu, executată de corul Societății, «La icoană», poezie de Al. Vlahuță, declamată de I. Pepa pedagog cl. III, „Consolare“, de *** , executată de orchestra Societății, «Românele în istorie», dizertație de I. Popovici, cleric an. I, «Călugărița» de A. Sequens, executat de corul Societății, «Doină» de Henri, solo de flaut executat de I. Chișozan, cleric an. I, «Serenadă» de Schubert, executată de orchestra Societății, «Șoldan Viteazul», monolog de V. Alecsandri, recitat de N. Stoichescu, pedagog cl. III, «Doină doiniță» de I. Vorobchievci, executată de corul Societății și cuvînt de încheiere rostit de președintele Societății”.

O notă publicată după serbare⁴ remarcă faptul că modul în care a fost executat programul a întrecut așteptările, fiecare parte fiind viu aplaudată, iar episcopul Nicolae Popea, membru al Academiei Române, și-a exprimat la sfîrșitul serbării satisfacția pentru deplina ei reușită. Nota se încheie cu fraza: „Iar la tractatul „Românele în istorie“, vom reveni”. Publicat în „Tribuna“, se pare că revenirea a fost considerată lipsită de sens.

În anul școlar 1890/1891, Societatea a ținut 16 ședințe ordinare și două ședințe de constituire. Împuținarea se datorește suspendării activității între 22 noiembrie 1890 și 5 aprilie 1891, cauzată de funcționarea fără statut aprobat de autorități. După primirea acestuia în ședința din 5 aprilie e ales ca președinte Enea Hodoș. Ion Popovici, secretar ad-hoc al celor două ședințe constitutive, redactează și semnează respectivele procese verbale. În următoarele 8 ședințe, ultima în 13 iunie, s-au prezentat 5 lucrări originale, alte 5 lucrări, 3 dialoguri, 3 prelegeri practice pedagogice, 2 cateheze și s-au recitat 11 poezii de V. Alecsandri, G. Coșbuc, Gr. Alexandrescu, Stefanelli.

Din propriile-i poezii, I. Popovici citește „Cine m-ar vedea“, iar din lucrările în proză, „De-ale tinerețelor“, „Feciorul moșului“ și „Un sfîrșit jalnic“, primele două publicîndu-le în „Tribuna“. Recită „Grui Singer“, „Secerișul“ de V. Alecsandri, „Ciîinele și cățelul“ de Gr. Alexandrescu, „Hasan și călugărul“ de Stefanelli; citește piesa lui I. L. Caragiale, „Conu Leonida față cu reacțiunea“ care, după afirmația procesului verbal, „a fost ascultată cu plăcere“; oferă un alt premiu în cărți pentru cea mai bună recitare și i se încredințează diferite misiuni.

³ „Foaia Diecezană“, Caransebeș, 1890, nr. 19 pp. 7—8.

⁴ „Foaia Diecezană“, același an, nr. 21, p. 8. Numărul următor, înserează mulțumirile Societății adresate publicului participant și sprijinitorilor, din a căror contribuție s-a realizat un beneficiu de 66 florini și 50 cruceri.

Înteruperea de 4 luni a activității n-a permis pregătirea festivității publice corespunzător dorințelor membrilor.

Ședința de constituire a Societății din anul școlar 1891/1892 s-a ținut în 22 septembrie 1891, când a fost ales ca președinte profesorul Gherasim Sîrbu, vicepreședinte și redactor al revistei „Progresul” Ion Popovici, secretar George Dragomir.

Bolnav și îndurerat de suferința mamei sale, Ion Popovici rămîne la Lugoj pînă la 20 octombrie cînd, în urma insistenței membrilor, acceptă alegerea la care renunțase prin răspunsul la comunicarea trimisă de secretarul Societății. Se interesează de programul festivității publice, de augmentarea bibliotecii și de tipărirea statutului. În ședința din 3 noiembrie citește poeziile „Și dacă” și „Seară de toamnă”, ultima publicată în „Convorbiri literare” în 1893, iar în ședința din 11 ianuarie 1892 i se amîna citirea altor lucrări, fără a se menționa titlul. Apoi, activitatea sa încetează.

„Consemnarea membrilor societății” din registrul proceselor verbale a ședințelor din anul școlar 1891/1892 are la observații, în dreptul numelui său, însemnarea: „A părăsit institutul”, iar „Însemnarea sporiului clericilor ce se învață în eparhialul clărical institut românesc de la 1854/1855” pînă în anul școlar 1892/1893⁵, atestă că teologul Ion Popovici din anul III, născut în Lugoj la 18 aprilie 1869, absolvent a 8 clase de liceu, „la 19 martie (1892) a părăsit institutul”.

Arhiva eparhială a Caransebeșului și arhiva institutului teologic n-au înregistrat nici un act în legătură cu plecarea sa. Singura informație oficială rămîne răspunsul dat la solicitarea lui Titu Maiorescu de Ștefan Velovan directorul liceului pedagogic, iar nu al institutului teologic cum s-a afirmat, unde era director dr. Iosif Olariu, informație din care rezultă că a fost acuzat de anumite relații sentimentale, și obligat să plece. Severul Maiorescu intervine pentru a-l reprimi și îl apără cu căldură și cu largă înțelegere: „Firește, așa trebuie să scrie pedagogul, dar firește, așa trebuia să facă poetul, fiecare după menirea lui în lume”⁶.

La acest final dramatic au contribuit și alți factori, nu lipsiți de pondere.

Spirit critic foarte pronunțat dar în aceeași măsură sentimental, aspru în judecarea colegilor și profesorilor cum apare în corespondența din 1 și 4 octombrie 1889 trimisă prietenului Avram Corcea⁷ care terminase teologia în anul școlar 1888/1889; dornic să descopere adevărul și să-l apere, atacă în presă probleme eparhiale, neagă valoarea literară a scrierilor lui Iosif Vulcan, polemizează, își justifică documentat convingerile. Îmi sînt cunoscute afirmațiile unor foști colegi de institut despre reacția sa față de inspectorul școlar guvernamental care aflîndu-l cîntînd românește într-un local public și cerîndu-le să nu se manifeste „șovin”, a continuat cu însuflețire să cînte „Deșteaptă-te române”.

Deschis, sincer, dinamic și cu o personalitate bine definită, Ion Popovici nu se putea acomoda la disciplina din institut. Notat în anul II cu „foarte bine” și „lăudabil” la studiu, la purtare apar calificativele „necorespunzător” și puțin

⁵ Fondul Cabinetului de cercetare și documentare istorică al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, cota D. 39.

⁶ Op. cit., p. 158.

⁷ Din corespondența lui Ion Popovici Bănățeanu, în Educatorul, Oravița, 1911, nr. 5, pp 88—95 și nr. 6 din acelaș an. pp. 110—111.

corespunzător". În comportamentul său e evidentă tensiunea provocată de agravarea tuberculozei care-i scurta viața cu fiecare zi și de care era conștient, „urmele vieții petrecute”, cum se exprimă el.

Pleacă cu trei luni înainte de terminarea ultimului an de teologie, lăsând regrete în sufletele colegilor de la Societatea de lectură căreia, prin talentul, activitatea prodigioasă, energia, acțiunile inițiate și prin realizări i-a imprimat un spirit nou, un plus de conștiință românească și i-a lăsat un nume. Adunați din toate laturile Banatului, alături de lugojenii ce trăiesc fără sfârșit în nuvela lui, l-au petrecut cu toată cinstirea cuvenită într-o zi însoțită din 1893, pe drumul fără întoarcere.

Prot. ION B. MUREȘIANU

CORUL DIN BUDINȚ LA 100 ANI DE EXISTENȚĂ

Așezată aproape la jumătatea distanței dintre Timișoara și Lugoj, localitatea Ictar-Budinț își are înfipte adânc rădăcinile în istorie. Primele mențiuni documentare datează din 1365 pentru Ictar și din 1717 pentru Budinț¹.

Deși unite sub raport administrativ, existența Icarului și Budințului s-a desfășurat independent, grăitoare fiind cele două biserici, precum și răzorul care le desparte teritorial.

Oameni cu un vădit potențial spiritual și material, sensibili la toate atingerile vremilor și în pas cu marile opțiuni ale națiunii, locuitorii acestui plai au știut să secundeze vrerile istoriei în toate ceasurile ei. Alăturându-se deci fraților de pe întreg pământul românesc peste care s-a întins stăpânirea habsburgică, încep pe diverse căi să neutralizeze acțiunile tinzând la anularea ființei lor etice. Posibilitatea cea mai bună au găsit-o în muzică, pentru că melosul l-a însoțit pe român în toate împrejurările.

Inființarea corului din Lugoj în 1810, precum și a celui din Chizătău la 1857 de către parohul Trifu Șepețian², impulsionează pe vrednicul preot Romulus Secoșan (funcționează între anii 1872—1933), să pună bazele, în anul 1875, „corului plugarilor din Ictar”. Patru ani mai târziu, inimosul preot și patriot George Petrovici (funcționează între 1838—1896) ajutat de învățătorul Petru Aga (funcționează între anii 1872—1903), organizează corul țăranilor din Budinț, a cărui activitate s-a desfășurat de atunci fără întrerupere.

Imitând poate exemplul Ictarului, dar mai ales pentru a stăvilii prozelitismul greco-catolic, preotul George Petrovici dezvoltă tot mai mult activitățile corului din Budinț. Pentru instruirea acestuia cheamă în 1879 pe dirijorul chizătăian Dimitrie Gîrda. La rîndul său, învățătorul Petru Aga îmbogățește în anii imediat următori (1880—1881), repertoriul religios cu piese laice (Românca, Hora Prahovei, Deșteaptă-te Române !).

Așa se face că în anul 1882, cu prilejul jubileului împlinirii a 25 de ani de existență a corului din Chizătău, alături de celelalte 10 formații țărănești (co-

¹ G. Drînovan, *Monografia județului Timiș*, Timișoara 1973, p. 243.

² S. Șepețian, *Corul de la Chizătău*, București, 1957, p. 34.

rul din Budinț, corul din Cebza, corul din Gruni, corul din Coșteul Mare, corul din Ictar, corul din Herendești, corul din Paniova, corul din Satul Mic, corul din Șemlac și corul din Silha)³, corul din Budinț participă la concursul organizat în fața unui juriu format din personalități marcante ale timpului: Iosif Gall deputat dietal, președinte, iar membrii G. Crăciunescu protopop în Belinț, K. Kárász directorul reuniunii societății de cîntare din Lugoj, P. Rotariu redactorul „Luminătorului”, C. Bredecianu avocat în Lugoj, Ciprian Porumbescu compozitor și profesor de muzică în Brașov, N. Popovici profesor de muzică la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș și S. Velovan directorul școlii normale din Caransebeș.⁴

Deși nu obține nici unul din cele trei premii acordate, totuși se numără printre corurile remarcate de Ciprian Porumbescu. Activitatea sa ulterioară dealtfel va confirma bunele aprecieri de care s-a împărtășit.⁵

În anul 1883, preotul George Petrovici și învățătorul Petru Aga întocmesc proiectul de statut al „Societății de cîntări din Budinț”. În „introducere” se vizează clar obiectivul național urmărit: „Progresarea în cultură, morală și disciplină vocală... de o parte; de altă parte contribuie la mângâierea credincioșilor în biserică și afară de biserică”⁶.

Aprobarea „statutului” s-a făcut de către episcopul Aradului Ioan Meșianul la data de 14 mai 1883, cu nr. 961, purtînd următoarea specificație: „Președintele statute ale corului din Budințiu se aprobă cu acelu adausu că în fiecare anu spre censurare va se substernă comitetului parochialu inventariulu diariulu obligatiuniloru și alu precepțiuniloru, iară comitetulu va să-l submită sinodului parochialu și asia mai departe conform Statutului organicu, — mai departe orce corespondenție corulu va se le porte numai pe calea oficiului parochialu”⁷. Tot din acest document desprindem prima listă a componentilor asociației: George Petrovici — președinte, Petru Aga — notar și diriginte al corului, Ioan Bucovan, Romulus Maranescu, Dimitrie Micu, George Stepan, Dimitrie Maranescu, Dimitrie Gerga, Achim Maranescu, Simion Gerga, Simion Sirbu, Simion Farcaș, Achim Stoia, Petru Rădulescu, Ioan Farcaș, Costa Călin, Ioan Murariu, Vasile Stoia, Iosif Suici, Iulius Endru, Nicolae Milincu, Iosif Cioca și Alexa Cioca membrii, toți „economști”⁸.

Sprijinul oferit de „Societatea de cîntare” este de real folos bunului mers al parohiei care, în 1885, pe baza încasărilor făcute cu ocazia concertelor susținute la sărbătorile de iarnă, reușește să-și aducă o contribuție socială de 50 coroane, obolul fiind destinat zidirii unui nou internat pentru școlari în Arad⁹.

Activitatea susținută a inimoșilor coriști nu scapă atenției forurilor culturale. În 14—15 septembrie 1888 organizîndu-se la Lugoj „Adunarea generală a Fondului de teatru” este invitat și corul din Budinț. Intrucît „... ne putîndu-se înțelege în privința piesei care să se cînce... și fiind diferite păreri”, la care se mai a-

³ *Istoricul corului vocal al plugarilor din Chizătău*, Budapesta, 1904, p. 18.

⁴ *Idem*, p. 15.

⁵ P. Leu, *Ciprian Porumbescu*, București, 1978, p. 122.

⁶ *Statutul Asociației de cîntări din Budinț*, în *Arhiva parohiei*, pachet anul 1883, p. 1.

⁷ *Idem*, p. 9.

⁸ *Idem*, pp. 8—9.

⁹ *Registrul exhibit pe anul 1886*, poziția 2.

daugă boala unora dintre membri, președintele se vede nevoit, după cum rezultă din scrisoarea de răspuns înaintată la 20 august protopopiatului din Belinț, să renunțe la participare¹⁰, informație ce vine să corecteze erorile comise de unii cercetători, care i-au menționat prezența cu această ocazie.

Acțiunile sociale inițiate în 1885 sînt continuate, astfel încît în iarna lui 1889 se expediază noi contribuții în folosul public, din încasările prilejuite de concertele susținute pe plan local¹¹.

Inmulțindu-se membrii corului, și primilor membrii adăugînduli-se femei,¹² preotul George Petrovici se simte îndemnat la o nouă intervenție către școala de dirijori din Chizătău și astfel cere descinderea lui Ioan Șuman în mijlocul parohienilor spre instruirea unui cor mixt. Astfel în cursul anului 1889 se pun bazele noii societăți și totodată se începe pregătirea de dirijori localnici ca de exemplu George Stepan, Iosif Bucovan și Dimitrie Micu.

Talentul acestora este indiscutabil. La un an de la plecarea lui Ioan Șuman, elevii săi nu numai că reușesc să consolideze noul cor, ci urmează exemplul chizătăienilor, George Stepan (funcționează între anii 1889—1903) instruind paralel și societăți de cîntare în satele vecine Buzad și Fibiș,¹³ iar Dimitrie Micu în Șușanovăț și Bucovăț.

Între anii 1890—1903 se lucrează susținut la perfecționarea și interpretarea cît mai corectă a liturghiei compozitorului G. Muzicescu, Dimitrie Micu și Iosif Bucovan fiind cei care au depus multă strădanie în vederea acestei reușite, de care amintesc și rapoartele de activitate ale preotului nou instalat, Dimitrie Popovici (funcționează între anii 1896—1916).

Venirea în 1904 a noului învățător Nicolae Raicu (funcționează între anii 1904—1914), înseamnă un fericit moment în viața culturală a localității. Bun cunoscător al muzicii și cu multă rivnă obștească (el este fondatorul teatrului sătesc rezervat amatorilor), preia conducerea corului și muncește cu consecvență încît, în 3 octombrie 1909, cu prilejul vizitei canonice făcute de episcopul Ignatie Papp al Aradului, primește elogieri pentru reușita sa.

Pătruns de adînc patriotism și atașat ideilor progresiste, Nicolae Raicu își impune trăsătura caracterului său în viața muzicală a ansamblului, fiind dintre cei care au înțeles sensul patriotic al unor compoziții de genul Răsunet de la Crișana, Răsunetul Ardealului, Preste deal, de Ion Vidu, se poate spune că el face parte din avangardiștii luptei pentru întregirea neamului din părțile Banatului.

În 8 septembrie 1913, serbîndu-se jubileul a 25 de ani de la tîrnosirea bisericii din localitate, cei prezenți la festivitate sesizează buna pregătire a corului, feliicitînd pe instructorul lui.

Începînd cu 1911 și pînă la plecarea din Budinț, Nicolae Raicu și parohul Dimitrie Popovici, pe durata iernilor, grijesc de pregătirea tinerelor dornici a cunoaște tainele și frumusețea muzicii.

¹⁰ Arhiva parohiei, anul 1888, nr. 53.

¹¹ Registrul exhibit 1889, poz. 26.

¹² S. Șepeșian, o. c., p. 50.

¹³ Însemnare pe partitura manuscris, p. 28.

¹⁴ E. Degan, Cartea de aur a parohiei Budinț, manuscris, p. 54.

Declanșarea primului război mondial (1914) a determinat stagnarea activității artistice pînă în anul 1918, cînd se reia sub conducerea lui Dimitrie Micu (1889—1922) și a lui Iosif Bucovan.

În același timp se ivise o anumită criză, generația dirijorilor veterani văzîndu-se pusă în fața unui sfîrșit iminent. În această situație se apelează la sprijinul învățătorului Virgil Amandia (1865—1941) din Ictar, absolvent al Preparatoriei din Arad, care a funcționat ca instructor încă de la venirea sa în localitate (1883—1936) și s-a dovedit bun cunoscător al artei interpretative încît, în iarna anilor 1921—1922 acesta formează o pleiadă de dirijori ca spre pildă Romulus Cartarescu, George Capețan, Constantin Cartarescu, Gheorghe Iovi, Lucian Maranescu și Gheorghe Maranescu.¹⁵ Dimitrie Micu organizează și el un curs de instruire, formîndu-se în școala lui alți cinci reprezentanți ai tinerei generații: George Capețan, Lucian Crețu, Constantin Iancu, Ioan Iancu și Dimitrie Jucuț.¹⁶

În anul 1922 la președenția corului urmează preotul Constantin Popovici, care funcționează pînă în 1934. Tot acum (12 septembrie 1922) în mișcarea muzicală a Banatului apar așa zisele „Olimpiade” și se constituie „Asociația corurilor și fanfarelor.”¹⁷ Scopul olimpiadelor viza antrenarea într-o activitate corală cît mai intensă și perfecționarea dirijorilor, știut fiind că cei mai mulți nu urmau cursuri speciale.¹⁸ Acum începe „perioada publică” a corului din Budinț.

Timp de 4 ani e prezent la toate concursurile de la Chizătău, obținînd premiul II în 1923 și premiul I în 1924.¹⁹ În 1925, în baza actului nr. 5568/1924, sînt create Casele naționale cărora li se recunoaște dreptul de „persoane juridice.”²⁰ Scopul acestei noi forme de desfășurare a manifestărilor sub auspiciile unui organism de stat, viza întărirea elementului autohton spre a se da avînt progresului cultural și economic al poporului.²¹ Cum în Budinț nu exista un edificiu care să fie destinat acestui scop, și intervenind legea agrară care acorda două jugăre de pămînt celor ce dovedeau activitate culturală,²² în anul 1927 președintele corului cere aprobare din partea Consistoriului diecezan din Arad să se zidească un edificiu propriu pe intravilanul bisericii, drept care, în baza actului 614/1927,²³ se încep lucrările de construcție.

Instructorii din noua generație formați în școala lui V. Amandia pornesc să se afirme.

Cu ocazia inaugurării „Teatrului comunal din Timișoara” (13 mai 1928) este invitat și corul din Budinț, care, dirijat de Constantin Cartarescu (1922—1931), prezintă în fața asistenței un mesaj plin de patetism prin piesa „Răsunet

¹⁵ A. Schipor, *Monografia parohiei Budinț*, manuscris, p. 3.

¹⁶ E. Degan, o. c., p. 54.

¹⁷ I. Velceanu, *Anuarul Asociației corurilor și fanfarelor din Banat, Timișoara*, 1926, p. 7.

¹⁸ S. Șepețian, o. c., p. 83.

¹⁹ I. Velceanu, o. c., pp. 12—13.

²⁰ *Arhiva parohiei*, anul 1925, nr. 25.

²¹ Idem, *ibidem*.

²² Idem, anexa din 19 august 1925.

²³ *Registrul exhibit* 1927, poz. 141.

din Banat" a compozitorului Iosif Velceanu.²⁴ Un an mai târziu, la 11 august 1929, se inaugurează „Casa națională”, actualmente „Căminul cultural”, serbându-se și jubileul a 50 de ani al corului, prilej cu care s-a întocmit un tablou comemorativ cu toți membrii activi ai societății.

Deodată cu anul 1930, Asociația corului ortodox român din Budinț intră într-o nouă perioadă²⁵. Conducerea corului este preluată de un alt cursant al învățătorului V. Amandia, țăranul Gheorghe Maranescu. Ajutat de învățătorul Dimitrie Bucovan (1908—1978), și el un bun muzician, trece la instruirea corului, aducând cu sine un aer de prosepțime. Debutază în sfera muzicii religioase cu partitura liturghiei pentru cor mixt a lui Ion Vidu, după care vor urma alte și alte lucrări cu diverse teme, începând seria ieșirilor. Astfel la 4 decembrie 1932 participă la sfințirea monumentului Tichindeal din Becicherecul — Mic alături de alte 20 de coruri²⁶, când primește o diplomă comemorativă în semn de recunoștință. Doi ani mai târziu (23 aprilie 1934), cu prilejul vizitei canonice făcută la Budinț de episcopul Grigore Comșa al Aradului, corul dă răspunsurile la slujba vecerniei, fapt elogiât în presa vremii²⁷, după care se trece în Casa națională unde sustine un concert cu piese patriotice, dintre care se evidențiază „Trăiască România!” a compozitorului A. Popovici — Racovița. La 17 mai 1934 corul din Budinț se înfățișează înaintea publicului timișorean, în cadrul serbărilor închinute în cinstea „Săptămânii Timișorii”, fiind supus criticii unui juriu format din personalități de renume ale muzicii bănățene: I. Velceanu, S. Drăgoi, F. Barbu, V. Șumschi. Primește o diplomă cu calificativul „bine”.

Venirea la președenția corului a noului preot Vichentie Cuzma (funcționează între anii 1934—1942) e de bun augur, acesta participând la buna desfășurare a vieții culturale și spirituale în parohie.

În toamna anului 1936 (13—14 septembrie) formația corală din Budinț ia parte la „Serbarea jubiliară a cîntecului românesc” din Timișoara, ocazie cu care i se oferă dirijorului o „diplomă de colaborare” de către juriu, în semn de apreciere a calităților sale.

În anul 1942 conducerea parohiei este încredințată preotului Victor Andraș (funcționează între 1942—1958). Alături de dirijorul Gh. Maranescu, începe o susținută muncă de refacere a corului încît, în 1946, cu prilejul concursului organizat sub egida „Asociației corurilor și fanfarelor din Banat”, constatăm meritoasa prezență a ansamblului din Budinț la Lugoj, un preludiv al marilor concursuri viitoare²⁸.

Sfințirea catedralei din Timișoara (6 octombrie 1946) stîrnește un interes crescut în rîndul bănățenilor, adunîndu-se o mare parte din creștinătatea împrejurimilor. Corul din Budinț se învrednicește de invitația participării, concertînd în cadrul vecerniei cu piesele: „Cu vrednicie...” și „Pe Tatăl...”, semn al bunului său nume.

²⁴ *Revista corurilor și fanfarelor române din Banat*, Lugoj, nr. 7 din 12 mai 1928, p. 5.

²⁵ *Statutul corului*, p. 7.

²⁶ „*Biserica și Școala*”, Arad. an. LVI, nr. 50, p. 1.

²⁷ *Idem*, an. LVIII, nr. 19, p. 2.

²⁸ *Corul din Ictar-Budinț*, Timișoara, 1975, p. 8.

²⁹ *Procesul-verbal nr. 604/1948*.

Tot acum (1946) se trece la organizarea unui curs de formare a unor noi elemente care, la timpul potrivit, să preia conducerea corului, în „pepiniera” instructorului Gh. Maranescu formându-se noi cinci „lăstare”: Constantin Bariu, George Goia, Ioan Maranescu, Florea Martincel care mai târziu (1958) va urma cursurile Școlii populare din Lugoj, unde își desăvârșește studiile muzicale devenind conducătorul ansamblului Căminului cultural, și Gheorghe Micăescu.

Munca plină de abnegație și competență a conducerii Asociației corale asigură un progres vizibil și determină creșterea numărului celor care se alăturau membrilor ansamblului. Totodată grupul de artiști amatori din cadrul teatrului sătesc, atent supravegheați în special de învățătorul Dimitrie Bucovan (funcționează între 1930—1973), atinge un înalt grad de pregătire.

Conștiința de marea chemare lansată de conducerea statutului și în deplin acord cu principiile evanghelice, preotul V. Andraș, alături de ceilalți fruntași ai vieții culturale din localitate, se realizează cauzei pentru care lupta întreaga națiune, sprijinind acțiunile sociale prin organizarea de concerte în cadrul Căminului cultural. Un obol de 3240 lei este destinat în anul 1948 clinicilor universitare din Timișoara²⁹.

Absolvirea Școlii de cântăreți bisericești de fiul fostului dirijor C. Cartarescu din perioada anilor 1922—1931, Ioan Cartarescu (1950), este un fapt binevenit. Acest reprezentant al noii generații va participa efectiv la ridicarea potențialului valoric al corului.

În 1951, la 29 iulie, cu prilejul binecuvântării de către mitropolitul Vasile Lăzărescu a bisericii nou pictate³⁰, este remarcată din nou buna pregătire a corului.

În același an se organizează primul concurs pe țară al corurilor de amatori. Formația din Budinț este prezentă dovedind multă măiestrie.

În 1952 se reînființează corul bărbătesc care transpune liturgia lui N. Ștefu, armonizată de S. Drăgoi. El își va desfășura activitatea până în 1958.

După un an (1953), cu prilejul celui de-al doilea concurs pe țară al formațiilor de amatori, prezența ansamblului se face din nou cunoscută publicului, iar în anul 1956, cu o superioară calitate artistică și interpretativă, se situează în fruntea corurilor sătești din raionul Lugoj³¹. Despre această reușită vorbește vara anului 1957 (6—7 iunie), când corul ajunge în faza regională a primului festival al tineretului, clasându-se pe locul doi.

Serbându-se în toamna anului 1957 centenarul corului din Chizătau, la festivitate a fost invitat și ansamblul din Budinț, aducând un prinos de recunoștință dascălilor ce s-au desprins din această „școală” a cînteoului coral bănățean.

În vederea celui de-al V-lea concurs pe țară al formațiilor de amatori, în decursul anului 1958 se cuvine a menționa prezența în localitate a prof. Liviu Brumariu de la Conservatorul „George Enescu” din București și a prof. D. Stan³², care au supravegheat pregătirea ansamblului, urmînd ca acesta să fie promovat în faza republicană. Era apogeul afirmării sale.

²⁹ „Mitropolia Banatului” nr. 4/1951 p. 11.

³¹ Corul din Ictar-Budinț, p. 9.

³² I. Stratan, Corul Ioan Vidu din Lugoj, Timișoara, 1970, p. 128.

Activitatea corului din Budinț continuă, fapt demonstrat în anul 1960 de prezența lui la aniversarea a 150 de ani de activitate a ansamblului coral Ion Vidu din Lugoj³³. În 1966, urmare contopirii administrative a Budințului cu Ictarul, se trece și la unificarea formațiilor corale din cele două localități, formându-se noul cor ce activează în cadrul Căminului cultural local, sub conducerea unuia dintre amintii discipoli ai lui G. Maranescu, Florea Martin.

Membrii corului bisericesc din Budinț continuă să rămână fideli instructorului lor, întrunindu-se în duminici și sărbători, dând răspunsurile în cadrul serviciilor divine cu aceeași acuratețe și sensibilitate, lucru făcut cunoscut în diferitele rapoarte întocmite de preoții Arcadie Schipor (1958—1975), Ioan Criștiu (1975—1977) și Nicolae Morar³⁴.

Cu prilejul vizitei canonice din 4 decembrie 1967 precum și cu ocazia târnosirii bisericii din Hisiaș, unde corul din Budinț a dat răspunsurile liturgice, componenții lui au primit aprecieri și îndemnul perseverenței în activitate.

Așa cum spunea Tiberiu Brediceanu, în Banat s-a cântat totdeauna, „s-a cântat cu drag și s-a cântat frumos”³⁵. O dovedește aceasta, între altele, existența cîte unui cor în aproape fiecare localitate. Corul din Budinț face parte dintre cele mai vechi și prestigioase³⁶. La început doar cu funcție bisericească, așa cum îngăduiau condițiile vremii, mai apoi diversificîndu-și activitățile el stă cu cînte alături de celelalte coruri din Lugoj, Chizătău, Vărădia, Caransebeș, Reșița, Bocșa, etc.

Rememorîndu-i istoria de un secol încheiat, ne dăm încă o dată seama cîtă dreptate avea poetul Octavian Goga cînd afirma despre Banat că este „țara simțămîntului artistic unde cîntecul e la el acasă și unde sufletul cald palpită la toate atingerile, ca o minunată harfă”³⁷.

Preot NICOLAE MORAR

³³ Idem, o. c., p. 146.

³⁴ „Mitropolia Banatului” nr. 1—3/1967, p. 180.

³⁵ Prof. Nicolae Ursu, *Corurile bănățene în epoca începuturilor*, în *Drapelul roșu*, an. XXV, nr. 7331 din 4 august 1968, p. 2.

³⁶ Nicolae Munteanu, *Jubileu de cînt coral*, în *Drapelul roșu*, an. XXXII, nr. 9615 din 21 decembrie 1975, p. 2; cf. Lucian Bureriu, *Orpheu*, în rev. *Orizont*, serie nouă, an XXVI, nr. 52(410) din 26 decembrie 1975, p. 6.

³⁷ O. Goga, *Despre Banat*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, an III, nr. 13, 1937, p. 43.

DIN CORRESPONDENȚA INEDITĂ A EPISCOPULUI IOSIF GOLDIȘ

de : FLORIAN DUDAȘ

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în contextul avântului deosebit a luptei pentru dreptate socială și libertate națională în Transilvania, Aradul devine unul dintre centrele cele mai viabile în pornirea și împlinirea importantelor acte de cultură năzuite de români, menite să dea spiritualitatea proprie, cuvenită faptelor istorice pentru libertate și independență de neam. Se desfășoară și înregistrează acum în aceste părți vestice ale Transilvaniei cel mai fertil și activ progres cultural din istoria orașului, între a cărui promotori primordiali rămân dascălii Preperandiei din Arad¹ — prima cetate de cultură a vestului românesc — succesorii direcți ai erudiților cărturari Dimitrie Țichindeal, Paul Iorgovici și Alexandru Gavra, continuatorii căutători ai faptelor trecute, pedagogi, istorici, editori, juriști, literați, în marea majoritate, purtători de titluri academice și autori a unor opere culturale de o valoare incontestabilă.

Prin efervescența culturală desfășurată sub scut și tradiție statornică, acești promotori alcătuiesc în aceste părți vestice, în preajma „înaltei școli academice românești” îndeosebi, una dintre cele mai reprezentative grupări ale intrasigienței politice și culturale naționale în cadrul căreia, neîndoielnic, un aport deosebit și-au adus la configurarea unor asemenea realități în afirmarea culturii noastre învățați luptători ca Vicențiu Babeș, Alexandru Roman, Vasile Mangra, Gheorghe Popa, și alături de ei omul de înaltă cultură, istoricul, lingvistul și luptătorul național, episcopul de mai târziu al Aradului, *Iosif Goldiș*².

Înzestrat cu o pregătire intelectuală deosebită, bun cunoscător al istoriei, dreptului, filosofiei, literaturii, Iosif Goldiș a desfășurat în mediul cultural atât de efervescent al Aradului și Oradiei celei de-a doua jumătăți a veacului trecut o perseverentă activitate de propagare a culturii românești. Profesor fiind, paralel cu rodnică activitate desfășurată pe tărîm școlar, încurajează și îndrumă toate manifestările literare ale *Societății de lectură a studenților români din Arad*, sprijinind în 1869 editarea foi literar-beletristice „*Speranța*”, iar în 1872 a gazetei „*Lumina*”³. Deosebit de activ s-a manifestat pe tărîm literar⁴, un renume cert

¹ Amăn. v. la Dr. Teodor Botiș, *Istoria școlii normale (Preperandiei) și a institutului teologic ortodox-român din Arad, Arad, passim*.

² *Iosif Goldiș* (1837—1902), arădan de origine, născut la Socodor (jud. Arad), într-o familie de țărani. Amăn. T. Botiș, *op. cit.*, p. 653 și urm., Teodor Neș, *Oameni din Bihor, Oradea*, 1937, p. 214 și urm.

³ *Ibidem*.

⁴ *Familia*, an. 1880—1884, 1894—1896.

formându-și după 1880, îndeosebi în urma publicării în limbile română și maghiară a studiului despre „*Latinitatea limbei române*”⁵.

Membru al Academiei Române, filolog și om politic, Iosif Goldiș a avut prilejul să lege prietenii cu majoritatea personalităților marcante ale vieții culturale din Transilvania și chiar din România, relații mărturisite de mai multe acte de corespondență indentificate recent în arhiva sa personală⁶ a căror conținut ne oferă date nebănuite, cu valoare de incontestabile documente pentru cultura românească, dezvăluindu-ne crîmpeie din viața și activitatea unor personalități militante, nu rareori chiar detalii privind afirmarea unității în cultura noastră.

Un asemenea aspect îl relevă o scrisoare a profesorului de la catedra de limba și literatura română a Universității din Budapesta, Alexandru Roman⁷, trimisă în anul 1876 lui Iosif Goldiș de la Arad, document inedit al cărui cuprins îl prezentăm mai jos :

B.pesta, 6 Iulie 1876

Prea Stimate Dommule Collega,

Scuză-mă că se molestez cu următoarea rugare.

Alumnul diecesei Aradului și fostu ascultătoriu în an. cur. scol. la facultatea filosofică de aici, Paulu Budiu, au cumpărat de la mine un esemplariu din „*Istoria critică a Românilor*” de B. P. Hașdeu (din care sunt depuse la mine 16 esemplarie spre vendiare) și neavînd atunci bani, i-am dat esemplariul pe asceptare, lasendu-i tempu pînă la 1 August a.c. adică pre cînd voi ave eu să plecu la Bucureși. Eu nu i-am obstrus cartea cu de-a sila, ci i-am recomandat-o ca să-și câștige mai multe cărți, cari-i potu servi spre a se perfecționa pentru viitoarea sa carieră mai alesu în cele naționale, între acestea i-am recomandat și cartea lui Hașdeu, oferindu-mă totodată de a-i procura eu pe Alessandri, etc. neavînd ellu a plăti portul poștei, care încă face mult. Pe urmă i-am dat și o consemnațiune de cărți ce ar putea să-și procure din Bucureși...

Deci, te rogu ca să aibi bunătatea a spune tînarului să nu uite să trimită prețul cărții nainte ca să plecu la Bucureși.

Am fostu silitu a suspende editarea diuariului („*Federațiunea*—n.n.) ; în oc-tombre se va alege, de voi mai continua sau voi sista editarea. Prenumeranții care au plătitu nainte (între care și D.ta) voru primi desdaunarea cuvenită, în totu casulu.

Primește încredințarea osebitei melle stime și o strîngere de mină afectuoasă.

Allu D.tale

Ca frate,

Aless. Roman

⁵ Studiul a fost publicat după ce, în urma afirmațiilor lui L. Rethy, Iosif Goldiș l-a combătut tot în paginile ziarului „*Alföld*” (Arad), an. 1880, nr. 280—283, 285—286.

⁶ Documentele, cîte s-au mai păstrat, au fost descoperite de noi la Arad și Agrișul Mare (jud. Arad), printre actele publicistului arădan Aurel Tripon.

⁷ Amăn. date bio-bibliografice v. la : T. Neș, *op. cit.*, p. 104 și urm.; Onisifor Ghibu, *Portrete pedagogice* (Bibl. pt. toți) f. 1., f. a., p. 57; Constantin Pavel, *Alexandru Roman*, Beiuș, 1937, ș. a.

Mărturia documentară de mai sus relevă un crîmpei inedit al afirmării noastre culturale unitare. Știindu-l pe Alexandru Roman paricipant cu regularitate la ședințele Academiei Române, considerăm firească prietenia sa cu Bogdan Petriceicu Hașdeu, de la care primise spre răspîndire în Transilvania și Ungaria un anumit număr de exemplare ale monumentalei opere „*Istoria critică a Românilor*”⁸ cu care a urmărit să-i înzestreze, în primul rînd, pe studenții români cărora, scria el lui Goldiș, la Arad, le pot folosi spre a se perfecționa în viitoarea carieră „*mai allessu în cele naționale*”, manifestînd totodată intenția să aducă de la București și operele altor scriitori, amintindu-l, spre pildă, pe Vasile Alecsandri.

Interesul ce-l manifestă cărturarilor români în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de-a fi difuzori de publicații și cărți românești, pentru a face să străbătă slova tipărită cît mai larg, s-ar părea la o primă vedere că este o preocupare minoră, neesențială, cu aspect ce s-ar putea bănuî a fi lucrativ. Istoria culturii noastre și îndeosebi împrejurările epocii sînt însă departe de-a dovedi acest fapt. Cine înlesnea în acea perioadă colectarea de abonamente și prenumerații la cărțile românești, din toate ținuturile și mai cu seamă făptuind relații strînse cu cărturarii din România, acela desfășura, de fapt, în popor o acțiune de cultură, educîndu-l după legile scrisului românesc, în orice fel s-ar fi manifestat el.

În partea ultimă a scrisorii — document prezentată, Alexandru Roman se referă la situația ziarului românesc „*Federațiunea*”, publicație care a apărut sub redacția sa, între 1868—1876, la Budapesta.

Următoarele două scrisori datează de la sfîrșitul anului 1895, ambele fiind trimise arhimandritului Iosif Goldiș, la Oradea, cu prilejul lansării, sub înaltul patronaj al ASTREI, a vrednicei inițiative privind editarea unei Enciclopedii române. Prezentăm în cele ce urmează cuprinsul acestor două documente :

Preacuvioase Părinte Archimandrit !

Vă este cunoscut faptul, că „Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român” publică sub auspiciile sale o Enciclopedie română.

Este interesul și datorința noastră a tuturor românilor greco-orientali, ca pentru demnitatea și onoarea bisericei noastre, toate cestiile, cari o privesc și se vor publica în amintita Enciclopedie, să fie prezentate într-o lumină justă și ade-vărată.

Pentru acest scop am conferit mai mulți bărbați de aici ai bisericei noastre și ne-am angajat ca să lucrăm acele cestiuni referitoare la biserica noastră gr. or. în general, iar în special la arhidieceasa noastră.

Pentru ca lucrarea noastră a tuturor să formeze un întreg complet, Vă rugăm și pe D.Voastră să conferiți și să ne comunicați, cari cestiuni le veți trata și despre cari bărbați meritați din diecesa D.Voastră veți scrie în Enciclopedia română.

Așteptînd grabnicul D.Voastră răspuns, suntem cu stimă :

Sibiu, 22 Octobrie, 1895.

Dr. Ilarion Pușcariu,
archimandrit

Dr. V. Saftu

⁸ B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor*, Buc., 1873—1874.

SOCIETATEA
PENTRU CREAREA UNUI FOND
DE
TEATRUL ROMÂN.

George Thorne

For the usual name I have given
primary notes, I am glad that you
will be able to do all the work
and the importance of the subject will
be the same as it is now.

The other can not
 be any more, as it appears in the lower
 beds, a certain nature to a mineral only
 the really mineral is a mineral base
 and an organic one. The other mineral
 seems to be composed more or less of
 these & the others in some way
 which can be seen, even in the lower
 part in 25' of the & the mineral
 which is probably the same in part.

Proctor and his friends for
 over twenty in the old one house, paid
 sixteen dollars to be paid to him and

Don't let anyone else know
about this.

În creștinism, în viața omului, stăru-
lilor și deciziilor se consideră mai
înainte o creație, o viață în
creștinism. În viața și în viața
omului nu se poate crea
decă și nu se poate crea
Noi noua creație în viața
de care nu mai este de crea-
re și a creației.

Принимая к вниманию, что мы, не имея ни малейшего понятия о состоянии корабля, в котором мы находимся, не можем не считать, что он находится в состоянии, в котором он находится.

20/02 11/11 14/11 16/11

Si Hays

O lună mai târziu, la 26 decembrie 1895, Iosif Goldiș primește, dar de această dată prin intermediul lui Ioan Mețianu, Episcopul Aradului, o propunere identică, însoțită însă de amănunte noi :

Reverendissime Domnule !

Din partea Asociațiunei transilvane pentru literatura și cultura poporului român, dispunându-se edarea unei „Enciclopedii române” și pentru elaborarea articolilor la Biserica ortodoxă română din Transilvania, angajându-se bărbați de acolo, așa eu am fost recercat, să recomand și să concred bărbați distinși de aici pentru elaborarea articolilor referitori la diecesa Aradului și Oradiei Mari.

În urma acelei recercări aflu de bine a-Ți concredre D.Tale elaborarea articolilor referitori la Oradea Mare și părintelui protosnicel Hamsea celor referitori la părțile aradane. Cea ce am notificat și secretariului Asociațiunii transilvane, Dlui Dr. Diaconovich.

Aducîndu-Ți aceasta la cunoștință, Te rog și din partemi a primi această în-sărcinare onorifică în interesul bisericei noastre naționale.

Totodată-Ți mai observ, că articolul principal despre diecesa : istoria, statistică, instrucțiune, fonduri și fundațiuni vor apare sub titlul general „Biserica ortodoxă română din Ungaria și Transilvania”, iar alte momente (cum sunt episcopii și alte fețe bisericești) se vor tracta sub titluri separați.

Mai nainte de a se începe lucrarea, se cere a se fixa titlul, despre care se va scrie, și despre aceasta a se încunoscînța Dlu Dr. Diaconoviciu, și anume :

- 1 Despre monastirile foste și existente
- 2 Despre Episcopi și alte fețe bisericești
- 3 Despre binefăcători, fondatori, profesori și alți bărbați distinși.

Deci titlul despre care ai voi a scrie D.Ta ar trebui să-l notifici Dlui Dr. Diaconoviciu până la finea anului ca să se însemne în registru, ce tocma acum se face, iar articolii, rămân a se trimite mai târziu, câte unul sau două pe lună.

Al DTale

de binevoitoriu,

Ioan Mețianu
Episcop

Arad, 14/26 Decemvre 1895

Cum bine se știe, inițiativa lansată la 1895 de către ASTRA s-a finalizat prin apariția în următorii ani, sub redacția lui Cornel Diaconovici, a valoroasei opere culturale cu rezonanță deosebită în istoria scrisului românesc : *Enciclopedia română*, I—III, Sibiu, 1898—1904. Documentele prezentate mărturisesc un crîmpei al strădaniilor puse-n slujba finalizării acestei realizări, contribuția cărturarilor acestor meleaguri, în instanță aportul Oradiei și Aradului ortodox reprezentate prin scrisul lui Ioan Mețianu, Iosif Goldiș, Augustin Hamsea, ale căror nume le aflăm înscrise alături de ale celorlalți colaboratori din Transilvania ai monumentalei opere.

Documentul ultim pe care îl prezentăm în cuprinsul acestei lucrări este tot un act de corespondență, o scrisoare trimisă lui Iosif Goldiș în iulie 1902, care se referă la activitatea *Societății pentru crearea unui fond de teatru român* în

Transilvania, în al cărei trecut — pentru o mai bună înțelegere a documentului inedit ce-l prezentăm — facem un succint excurs.

Bazele *Societății* s-au pus în anul 1870, cu prilejul întrunirii reprezentanților intelectualității ardelen de la Deva, unde s-a hotărât ca ea să aibă drept scop strângerea fondurilor necesare creării unui teatru românesc în Transilvania. Iosif Hodoș a avut cinstea de-a fi primul președinte al *Societății*, fiind ajutat în conducerea ei de către un comitet ce a unit imboldurile și idealurile naționale ale unor oameni de înaltă cultură cum au fost Iosif Vulcan, Alexandru Mocioni, Alexandru Roman, Vincențiu Babeș ș.a.

Activitatea *Societății* s-a desfășurat, cu mici întreruperi, între anii 1870—1914 și 1919—1934, substituindu-se prin țeluri și manifestări, mai multor etape. În prima etapă (1870—1895), *Societatea* a ținut, aproape anual, adunări generale — de fiecare dată într-un alt oraș — ele constituind adevărate sărbători naționale. Între 1896 și 1914 sediul comitetului *Societății* se mută de la Budapesta la Brașov, de unde pornește o largă acțiune îndreptată din ce în ce mai mult spre crearea, în centrele culturale ale Transilvaniei, a unor repertorii și colective teatrale de actualitate și cerință națională.

În anul 1934 *Societatea* se dizolvă; acum Transilvania avea deja un Teatru Național, la Cluj; în trecutul nostru cultural activitatea ei rămânând însă meritorie, pentru că a întreținut prin manifestările desfășurate o înaltă conștiință națională în limba și arta românească⁹.

Scrisoarea pe care o dăm publicității aparține celei de-a doua etape de activitate a *Societății*, fiind trimisă de către profesorul din Brașov, Dr. Iosif Blaga¹⁰, unchiul lui Lucian Blaga.

SOCIETATEA PENTRU CREAREA UNUI FOND DE TEATRU ROMÂN

Dragă Amice,

Cu cea mai mare bucurie am primit știrea, că cu ajutorul lui Dumnezeu și a oamenilor de bine ai raportat atât de importantă învingere în folosul Bisericii și a Românilor.

Dzeu cu voi!

Te rog acum a te cugeta și la *Societatea*, a cărei interes ți-a încălzit atât de mult inima și a încassa taxele de la membrii de aici. Eu îți trimisem la timpul potrivit mai multe chitanțe spre a le elibera membrilor. Acelor membri, care nu plătesc taxa pînă în 25 Iunie, le va trimite Petrescu bilet de platire prin poștă.

N-avem unde ne ține adunarea generală. Am cercat în vreo cîeva locuri, fără succes. Poate se va ține la toamnă aici. Pentru viitor avem mai multe invitații.

⁹ Pentru alte amăn., vezi culegerea de comunicări și studii: *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972.

¹⁰ Pentru cunoașterea corespondenței lui Iosif Blaga, îndeosebi cu I. Vulcan, v.: I. Chira, Al. Vîlcor, *Din corespondența lui Iosif Blaga și Iosif Vulcan*, în *Centenarul Societății*... pp. 93—107.

În chestia modificării statutelor s-a decis să consultăm mai întâiu o conferință, să nu lăsăm răspunderea pentru o așa de mare chestiune. E vorba și temere că guvernul nu va aproba statutele sau cine știe ce condiții va pune Adunarea secțiunilor (ASTREI—n.n.) și Sibiul, la care va mai cuvînta Dl. Vulcan, va avea a discuta.

Anuarul se tipărește, dar încet, vai cît de încet ¹¹.

Salutări cordiale

Cu bucurie,

Dr. I. Blaga

Brașov, 24/VI. 1902

Alături de statornicirea unor relații de respect și trăinică amicitie între destinatarul scrisorii și *Societate*, cît și faptul că fondul se constituia din taxele plătite de către membrii ei, partea consistentă a scrisorii ¹³ dezvăluie existența unor dificultăți întîmpinate în solicitarea localurilor necesare tinerii adunărilor precum și amintita „temere că guvernul (maghiar—n.n.) nu va aproba statutele sau cine știe ce condiții va pune Adunarea secțiunilor și Sibiul...” Ultima parte a documentului ¹² vine să confirme același viu interes acordat acestei Societăți de către Iosif Vulcan, redactorul revistei „Familia”.

Comemorînd împlinirea a 140 de ani de la naștere, și a 75 de la moartea lui Iosif Goldiș — unul dintre cei mulți care-au susținut și apărut cu nețărmurită credință instituțiile fundamentale ale poporului român din Transilvania — rămîna aceste rînduri un cuvenit omagiu.—

¹¹ Se referă la tipărirea *Anuarului V al Societății pentru crearea unui fond de teatru român, pe anul 1901*, Brașov, 1902.

¹² Documentul a fost donat, în luna martie 1976, Muzeului memorial „Iosif Vulcan” din Oradea. Celelalte trei documente au fost depuse la Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

INSTITUTUL DE BIOLOGIE ȘI PATOLOGIE CELULARĂ DIN BUCUREȘTI

Institutul de microbiologie „Victor Babeș”, Institutul de seruri și vaccinuri „Ioan Cantacuzino”, Institutul de biologie și patologie celulară, iată trei așezăminte științifice bucureștene care, de bună seamă, ilustrează o etapă importantă în cucerirea infinitului mic al materiei vii în istoria științei apărării sănătății oamenilor. Cel dintâi, creat la sfârșitul deceniului al nouălea al secolului trecut, s-a înscris în puternicul asalt de atunci în direcția cunoașterii acestor dușmani invizibili care sînt microbi. Al doilea, înființat în anul 1921, s-a constituit și dezvoltat ca o citadelă a seroterapiei, a imunologiei aplicate, și continuă să fie unul dintre centrele importante ale luptei antiinfecțioase. Ultimul, inaugurat cu numai o lună în urmă, este exponentul uneia dintre direcțiile majore ale cercetării fundamentale contemporane — biologia și patologia celulei vii, în vederea elaborării unor metode și mijloace de prevenire și combatere a acestor boli care apar în celulă și care nu sînt provocate de agresiuni din afara organismului. Sînt maladiile cardiovasculare pe care statistica mondială le înregistrează ca reprezentînd în proporție de peste 50 la sută cauzele morții premature. Inaugurarea acestui nou institut și colloquiul de specialitate, organizat în acele zile, cu participarea citorva dintre cele mai prestigioase personalități mondiale ale domeniului, au constituit, firește, un eveniment. El a marcat înscrierea științei românești într-o arie de cercetare pluridisciplinară de maximă însemnătate: detectarea, cunoașterea, înțelegerea celor mai intime procese normale care au loc în celula vie, pentru a detecta, a cunoaște și a înțelege mecanismele patologice care apar în acest univers încă insuficient cunoscut, și a le înfrînge.

Pentru ca acest așezămînt ultramodern să ia ființă a fost nevoie de spiritul de inițiativă, de energia și perseverența pînă la abnegație a unui om de știință român, doctorul în științe medicale Nicolae Simionescu, profesor titular la Universitatea Yale din New Haven, U.S.A. și directorul Institutului de biologie și patologie celulară din București.

Ideea sa de a crea și în România un asemenea centru de cercetare, pe care a sugerat-o celor mai înalte autorități ale țării, a găsit ecoul cuvenit și sprijinul bănesc corespunzător și astfel ea s-a putut materializa într-o instituție științifică unică în felul ei în întreaga lume, solid ancorată într-un domeniu de vastă perspectivă de care se leagă mari speranțe pentru sănătatea oamenilor. Pentru aceasta statul român a făcut un efort financiar considerabil, achiziționînd aparatură și instalații de ultimul tip, de la cele mai cunoscute firme producătoare din lume: microscopae electronice care măresc obiectul cercetat de cinci sute de mîi (prin refotografiere de 2 milioane) de ori și-l pot studia în trei dimensiuni, instalații frigorifice reglabile pînă la o jumătate de grad, instalații de sterilizare care crează o asepisie perfectă etc. Toate acestea sînt repartizate, pe cele patru nivele ale clădirii, care, cu cei 5000 mp de suprafață construită, este, din cîte știm, cea mai mare de acest gen din lume, și prin tot ceea ce conține „îți apare ca o bijuterie de preț”. Cuvintele puse între ghilimele aparțin profesorului George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel, care s-a numărat printre savanții de renume mondial prezenți la inaugurarea institutului.

După părerea profesorului Christian De Duve, directorul Institutului internațional de patologie celulară și moleculară din Bruxelles, șeful departamentului de citologie biochimică al Universității Rockefeller din New York, laureat al Premiului

Nobel, și el prezent la București în zilele inaugurării, Institutul de biologie și patologie nou creat în România „se alătură unui domeniu extraordinar de interesant pentru cercetare. Poate cel mai avansat domeniu științific la ora actuală și — de ce nu? — poate cel mai important domeniu pe care l-a atins vreodată omenirea”.

Studiile urmează să fie efectuate aici pe modele patologice create la animale de experiență — un etaj întreg, climatizat, al clădirii, este rezervat acestora — și să se desfășoare într-un flux care constituie una dintre marile originalități ale activității institutului. Pornind de la organismul viu în ansamblu, el urmărește cercetarea la nivelul țesutului, al celulei, până la investigarea componentelor subcelulare și în cele din urmă moleculare. O asemenea cercetare complexă, de foarte mare precizie și finețe, este chemată să dea răspunsuri la întrebări de acest fel: de ce „bariera” biochimică care protejează, normal, pereții vaselor de sînge se „defectează” la un moment dat și permite accesul unor substanțe nedorite? De ce valvulele inimii sînt atacate cu predilecție de agenți infecțioși? De ce se deteriorează, în anumite maladii, contactul firesc dintre celulele unui țesut? Cum „recunoaște” celula vie o anumită moleculă, de plidă, molecula unei substanțe medicamentoase? Sînt întrebări grave — și nu sînt singurele — îndărătul cărora stau în cumpănă nenumărate vieți pe planeta noastră. O parte dintre răspunsuri vor fi date în laboratoarele Institutului de biologie și patologie celulară din București, de-a lungul existenței sale, care a început în luna septembrie a anului 1979.

HIDROCENTRALĂ MOBILĂ ÎN MUNȚI

Performanța a fost obținută de colectivul Întreprinderii forestiere de exploatare și transport Nehoiu. Ideea construcției unei hidrocentrale mobile a pornit de la o serie de factori economici. Desigur, pe primul loc s-a aflat cerința mereu crescîndă de energie. Cel de-al doilea factor a ținut seamă exclusiv de specificul unei exploatare forestiere. Transportul de energie electrică prin conductori, la mari distanțe și înălțimi, în zone de lucru cu durată limitată, este inefficient. Mecanizarea operațiilor de tăiere, prelucrare și transport al copacilor se făcea exclusiv pe seama mijloacelor care utilizau carburanți. La toate acestea s-a adăugat — o preocupare specială căreia România îi acordă mare însemnătate — asigurarea condițiilor de viață și confort ale lucrătorilor din pădure. Soluția tehnică impusă era, deci, crearea unei surse de energie modernă, independentă, mobilă și cu costuri materiale cît mai mici. Iar aceasta nu poate fi oferită decît de cursurile de apă repezi și cu debite bogate.

Practic, instalația este montată pe două bare metalice, sprijinite de cele două maluri ale cursului de apă. Ea are o turbină și un generator de energie electrică, a căror putere variază în funcție de debitul și viteza de curgere a apei, între 5—15 kilovați amperi. În cazurile în care aceste două elemente nu asigură funcționarea optimă a unei microhidrocentrale cu putere mai mare, atunci cînd condițiile economice o impun, se crează un mic lac de acumulare pentru a spori forța apei sau a-i menține un debit constant. Rețele de conductori transportă energia, de regulă la mică distanță, la mașinile specializate pentru prelucrarea lemnului în pădure sau la cabanele forestierilor. Odată cu deplasarea oamenilor într-un nou sector de exploatare se transportă și microhidrocentrala cu toate instalațiile conexe, cu mijloace tehnice care utilizează energia electrică, amplasate de obicei în imediata vecinătate a sursei.

Microhidrocentrala a fost proiectată de specialiștii Întreprinderii forestiere de exploatare și transport Nehoiu, sub conducerea inginerului Ion Vișinoiu, directorul tehnic al întreprinderii, și construită în atelierele proprii. O parte din materialele utilizate provine din recuperarea tablei rezultate din debitarea unor confecții metalice sau din dezafectarea unor utilaje tehnologice. Astfel costurile unei asemenea instalații oscilează între 15 000—20 000 de lei, amortizabile, prin cote infime, într-un singur an, durata ei de funcționare fiind de ordinul anilor. Un calcul elementar demonstrează că prin utilizarea energiei electrice obținute pe această cale la acționarea unui fierăstrău se pot economisi, într-un singur parchet forestier, 15 000—20 000 litri de benzină.

Cum este și firesc, multiplicarea unei asemenea creații tehnice nu constituie decît o chestiune de timp. Urmează ca în viitor numărul lor să crească pînă la 25, pentru a acoperi întregul necesar de energie electrică din bazinele forestiere aflate în administrarea întreprinderii.

Noua creație tehnică deschide perspective în domeniul producerii energiei electrice cu mijloace mobile, România dispunînd de numeroase întreprinderi similare, cît și de o bogată rețea hidrografică montană.

COMPLEXUL CERNA-MOTRU-TISMANA

Complexul hidrotehnic și energetic Cerna-Motru-Tismana este cea mai mare lucrare de acest fel care se realizează acum în țară. Fronturile de lucru, care încep din Cîmpia Pădășului și se prelungesc pînă dîncolo de munții Mehedințului spre Băile Herculane, se întind pe trei județe — Gorj, Mehedinți și Caraș-Severin.

Apele Cernei și ale tuturor rîurilor din jur au fost captate într-un lac de acumulare, care va cuprinde în final 124 milioane mc. de apă. Barajul Cerna, care va ajunge la cota finală în 1980, este executat din peste 2 milioane mc. de arocamente. De aici, după ce vor acționa turbinele unei hidrocentrale, Apele Cernei vor trece printr-o galerie subterană pe celălalt versant al munților, vîrsîndu-se în rîul Motru, unde, în punctul numit Valea Mare, se află în construcție o altă hidrocentrală. Lacul de acumulare de la Valea Mare (4 milioane mc. de apă) adună, asemenea, toate rîurile și pîrîurile din bazinul Motrului. În continuare, printr-o altă galerie subterană, apa se varsă în Tismana. În apropierea cunoscutei minăstiri a prins contur încă un lac de acumulare (sporînd considerabil farmecul turistic al zonei), care va alimenta două hidrocentrale — una subterană, cu o capacitate de 100 MW (primele două turboagregate de cîte 25 MW au și intrat în funcțiune zilele trecute), și alta, mai mică, la suprafață. De aici apa trece în Jiu.

Au debutat, recent, și lucrările din faza a doua (lacuri de acumulare la Vija și Clocotîș, ambele prevăzute cu baraje în arc, din beton, precum și galerii subterane însumînd peste 20 km), care vor face ca apele Bistriței și ale tuturor rîurilor din zonă să se verse în Jiu. Adunînd, astfel, toate apele din nordul Olteniei, Jiuul va avea un debit considerabil, putînd alimenta o serie de mari întreprinderi industriale, printre care și termocentrala de la Turceni, cu o capacitate de 2 000 MW, contribuînd, totodată, la irigarea întregii cîmpii din sud-vestul țării, întînsă pe zeci de mii de hectare.

ALT POD PESTE DUNĂRE

Pentru a se rezolva problema traficului feroviar și rutier peste Dunăre, asigurat în prezent, destul de greoi, de vechiul pod al lui Saligny, s-a început construcția unui pod nou, modern, format, de fapt, ca și vechiul pod, din două poduri.

Podul Boșcea, a cărui construcție a început în aprilie 1977, va avea o lungime de 970 m. În albia minoră, unde apa curge continuu, podul va avea trei deschideri de 140 m, sprijinîndu-se pe două pile, care vor merge pînă la 50 m adîncime, unde se află stratul solid de calcar. În afară de aceste două pile centrale, care vor susține podul propriu-zis, vor mai exista nouă pile de viaduct în albia majoră, adică pe terenurile care se inundă cînd nivelul apei crește, două culee (legături cu terasamentul), precum și două pile mari între podul propriu-zis și viaduct. Pe toate aceste pile vor fi montate în final tablieretele metalice. Întreaga lucrare va fi încheiată în decembrie 1980.

Celălalt pod, peste Dunăre, va fi mult mai mare. Lucrarea a început cu un an și jumătate mai tîrziu, în septembrie 1978. Podul va avea o lungime de 1 584 m, din care 470 peste albia minoră, unde vor exista două deschideri de 140 m, precum și una de 190 m, ca la podul lui Saligny, destinată traficului fluvial. În albia majoră vor fi montate 16 pile de viaduct.

Fundațiile sînt executate, de Grupul șantierelor dunărene Fetești. Tablierele metalice pt. viaducte sînt realizate de Uzina de tabliere metalice din Pitești a Centralei de construcții căi ferate. Tablierul metalic al podului propriu-zis este construit la Șantierul naval din Galați, din oțel laminat în Combinatul siderurgic din aceeași localitate, și va fi adus la momentul potrivit, pe apă, cu un vas special. Betonul hidraulic este produs la Bicaz. Lucrarea va fi gata în 1982.

ȘANTIERUL TERMOCENTRALEI DE LA ANINA

După mai bine de doi de muncă, munții Aninei cedează treptat în fața constructorilor transformîndu-se într-o veritabilă platformă industrială. Se scrie la Anina o pagină nouă și generoasă în istoria energiei românești. Termocentrala ce se construiește aici este la înălțime — și la propriu și la figurat. Este, deocamdată unicul obiectiv de acest fel care folosește ca materie primă sîturile bituminoase, zăcămint secundar care este capabil să furnizeze economiei naționale energie electrică la un nivel apropiat de cei mai strălucitori „aștri” al energiei românești. Drumul parcurs pînă aici a cunoscut toate vîtregiile pe care a fost în stare să le ofere muntele pentru, ca astăzi, sus la Crivina, la 664 metri altitudine, să se profileze în toată grandoarea lui, șantierul.

În timp ce echipele de constructori ating adevărate recorduri în materie de turnare a betoanelor, montorii au început ridicarea schelelor la corpul de buncare și a structurilor cazanului, adevărate broderii metalice. Cupele excavatoarelor mușcă stîncile care au mai rămas din vechiul munte, pentru a se atinge cît mai repede „cota zero” pe întreaga platformă. Alte mașini execută săpăturile de cîte 7 metri fiecare pentru celelalte fundații, pentru fiecare dintre ele fiind calculați aproximativ 1 400 m.c. betoane cu înalte calități de rezistență. Concomitent se lucrează la construcția centralei termice a barajului de acumulare de la Gura Golimbului și Poneasa, pe întregul traseu de 16 km. săpat în stîncă, al conductei de aducțiune. Orașul Anina, cunoscut pînă nu de mult doar prin faima galeriilor lui subterane, va dobîndi orizonturi noi, de data aceasta la suprafață: va deveni un oraș nou, dintre cele mai moderne, construit sub formă de terase, nu departe de actuala sa vatră, oferind pe lingă cele 3 000 apartamente, care se construiesc, aici într-o primă etapă, toate amprentele civilizației socialiste, mai darnice ca oricînd pentru locuitorii acestor meleaguri.

LASERI ROMÂNEȘTI

Activitatea de cercetare și construire de laseri constituie, pentru fizicienii români, un domeniu de prestigioasă afirmare. Lucrările privind laserii începute prin 1962, se numără printre primele din lume. Astăzi familia laserilor realizată de fizicienii români este deosebit de bogată, cu diverse medii, de o mare varietate de tipuri constructive, de la laseri portabili pînă la cei de mare putere. Un asemenea laser este cel cu heliu-neon realizat de specialiștii Institutului de fizică și tehnologia aparatelor cu radiații. Acest modern echipament poate servi la lucrările de aliniere din construcții, oa de pildă pentru săparea tunelurilor, are o construcție robustă, o fiabilitate extrem de mare. Dar aceasta este doar una dintre aplicații: specialiștii din I.F.T.A.R. (secția „laseri și instalații cu laseri”) au și alte propuneri privind aplicarea laserilor de aliniament în diferite domenii.

TOT MAI LARGĂ UTILIZARE A MASELOR PLASTICE

Specialiștii Centrului de cercetări pentru materiale plastice București din cadrul Institutului central de chimie se preocupă intens de introducerea în fabricație a noi tipuri de polimeri sintetici cu caracteristici superioare care, asigurînd o valorificare înaltă a materiilor prime petrochimice, devenite tot mai scumpe, să răspundă, în același timp, într-o măsură cît mai largă exigențelor sporite ale diferitelor ramuri ale economiei naționale.

Unul dintre cele mai recente exemple în acest sens îl constituie punerea în funcțiune, la Combinatul chimic Râmnicu Vilcea, pe baza cercetărilor originale realizate în cadrul centrului, a noi instalații de poliesteri pentru spume poliuretănice flexibile. Aceste materiale plastice se produc deja în două variante: pentru tapiterii de automobil, urmînd să fie folosite în construcția autoturismelor „Dacia”, „ARO” și „Oltcit”, precum și pentru tapiterii de mobilă. Ele elimină complet importul de asemenea materiale.

În prezent, cercetările specialiștilor bucureșteni sînt îndreptate spre diversificarea sortimentelor de poliester pentru poliuretani, în pas cu cele mai noi realizări tehnico-științifice pe plan mondial în acest domeniu.

VALORIFICAREA UNOR RESURSE SECUNDARE DIN STICLĂ

Sticla, după cum se știe, se numără printre principalele produse energointensive. Iată de ce pentru colectivul Întreprinderii de sticlărie și menaj Suceava reducerea consumului de combustibil și energie electrică constituie o preocupare de prim ordin. Printre măsurile luate în acest sens se numără și utilizarea resurselor secundare din sticlă care nu sînt altceva decît banalele cioburi pe care foarte mulți dintre noi continuăm încă să le aruncăm. Prin lucrări de autodotare, în întreprindere au fost create condiții tehnice pentru creșterea continuă a ponderii cioburilor din sticlă în totalul materiei prime utilizate. La ora actuală acestea reprezintă peste 70 la sută din materia primă folosită, ceea ce înseamnă o creștere cu aproximativ 15 la sută față de perioada corespunzătoare a anului trecut. Reintroducerea în procesul de fabricație a unui volum tot mai mare de cioburi din sticlă a permis nu numai economisirea unei cantități însemnate de sodă caustică ci și reducerea substanțială a consumului de combustibil și energie electrică. În prezent, ca urmare a utilizării cioburilor, cuptoarele de topit funcționează la o temperatură cu 40 de grade mai mică decît atunci cînd se folosea numai materia primă obișnuită. Numai în ultima perioadă au fost economisiți pe această cale 64 000 mc. gaz metan și 163 000 kwh energie electrică. Sînt create condiții ca odată cu modernizarea actualelor capacități de producție aceste rezultate să fie mult amplificate.

TURBINĂ EOLIANĂ

Inventatorul român Gheorghe Moraru a brevetat o turbină eoliană de o construcție robustă și de mare randament pentru transformarea energiei vîntului în energie mecanică. Spre deosebire de turbinele cunoscute, cu motor și palete, aceasta utilizează un stator orientabil, compus dintr-un disc inferior, tronconic și un disc superior, de formă plană, ambele montate pe un arbore; între discuri sînt montate paletele care pun în mișcare rotorul. Modul ingenios în care este dirijat vîntul spre palete asigură obținerea unei energii maxime.

MEDICAMENT ROMÂNESC DE MARE EFICIENȚĂ

Cunoscut și recunoscut pentru virtuțile sale terapeutice în numeroase cercuri medicale și clinici de profil din întreaga lume, Covalitinul, medicament românesc antilitiazic, conceput și realizat de dr. chimist Tina Covaliu, s-a bucurat recent de o nouă și strălucită confirmare internațională. Este vorba de prezentarea produsului în cadrul unor largi și prestigioase întruniri de specialitate, desfășurate la Saturnia, în Italia, la Madrid și Paris. Pretutindeni prezentarea Covalitinului a cucerit de îndată interesul oamenilor de știință, numeroși urologi din clinici universitare ale Europei, Americii și Extremului Orient exprimîndu-și dorința de a folosi în mod curent medicamentul românesc în combaterea afecțiunilor litiazice. Mai notăm, de asemenea, faptul că mai multe firme comerciale din Italia, Franța și Spania s-au angajat să încheie contracte ferme cu țara noastră pentru achiziționarea unor cantități apreciable de Covalitin.

DIALOGUL ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI VECHII CATOLICI

Între 24 și 28 august 1979 s-a întrunit la Bonn, sub președenția înalt Prea Sfințitului Mitropolit Irineu al Germaniei și a Excelenței Sale Léon Gauthier, episcopul vechi-catolic din Elveția, congresul anual al Comisiei mixte ortodoxă-veche-catolică. Din partea ortodoxă au participat: Mitropolitul Irineu al Germaniei, prof. Emmanuel Photiades (Patriarhia ecumenică), Mitropolitul Partenie al Cartaginei (Patriarhia Alexandriei), Arhiepiscopul Cornelios de Sebastia (Patriarhia Ierusalimului) Mitropolitul Filaret de Mînsk Bielorusia (Patriarhia Moscovei), și alți delegați ai Bisericii bulgară, cipriotă, greacă. Biserica noastră a fost reprezentată de P. C. Părinte prof. Ștefan Alexe.

Din partea vechilor catolici au luat parte, pe lângă Episcopul Léon Gauthier, delegați ai Bisericii din Elveția, Olanda, Germania, Austria, Polonia, precum și ai Bisericii naționale catolice a Americii și Canadei.

Comisia a redactat și aprobat două texte „Unitatea Bisericii și Bisericiile locale” și „Limitele Bisericii”).

REUNIUNEA COMISIEI INTERORTODOXE PREGĂTITOARE A DIALOGULUI CU LUTERANII

La Mănăstirea Amelungsborn din Hanovra (Germania) s-a întrunit, între 16—26 septembrie 1979, Comisia interortodoxă pregătitoare a dialogului cu luteranii, sub președenția înalt Prea Sfințitului Mitropolit Emilian de Sîlvri. Lucrările comisiei au fost precedate de celebrarea sfintei liturghii oficiată de înalt Prea Sfințitul Președinte.

La lucrări au participat din partea ortodoxă delegați ai Patriarhiei ecumenice, ai Bisericii Ierusalimului, Serbiei, Bulgariei, Ciprului, Greciei, Finlandei, Cehoslovaciei etc.

Biserica noastră a fost reprezentată de Prea Sfințitul Episcop Vasile Coman al Oradiei și P. C. Părinte prof. Ioan Ică de la Institutul teologic universitar din Sibiu.

Din partea Federației luterane mondiale au asistat în calitate de consilieri: prof. dr. Georg Kretschmar și Rev. dr. Daniel Martensen.

De pe ordinea de zi desprindem următoarele subiecte: Introducere în lucrările prezentei reuniuni; evoluția contactelor ortodoxo-luterane în trecut (sec. XVI, Constantinopol și Moscova; începutul secolului XX, România); alegerea temei centrale pentru dialogul apropiat (s-a sugerat tema: „Aprofundarea asupra lucrării Sfințitului Duh în Biserică după concepțiile diferite, ortodoxă și luterană”); sugestii în vederea viitorului dialog; diverse constatări și propuneri referitoare la metoda de urmat; elucidarea pozițiilor dogmatice ale celor două părți, etc.

Rezultatele discuțiilor au fost formulate într-un raport dat publicității.

S-a propus ca proxima ședință să aibe loc în toamna 1980.

CONSULTAȚIA ACADEMICĂ DINTRE TEOLOGI AI BISERICII ORTODOXE ȘI REPREZENTANȚI AI COMITETULUI EVREIESC INTERNAȚIONAL

Institutul teologic universitar din București a adăpostit lucrările celei de a doua Consultații academice dintre teologi ai Bisericii Ortodoxe și reprezentanți ai Comi-

tetului Evreiesc Internațional organizată sub egida Centrului Ecumenic al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy și a Comitetului Evreiesc Internațional pentru consultații interreligioase, care s-au desfășurat între 29—31 octombrie 1979. Tema acestei Consultății a avut titlul, „*Rolul Tradiției și al Comunității în Iudaism și Biserica Ortodoxă*”.

Lucrările au fost prezidate alternativ de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaschin de Tranoupolis, președintele Comisiei Ortodoxe și prof. Schemaryahu Talmon, președintele Comitetului Evreiesc Internațional pentru Consultații Interreligioase.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, pr. prof. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, diacon asistent Emilian Cornițescu de la Institutul teologic-universitar din București (ca membri) și pr. prof. Mircea Chialda de la Institutul teologic universitar din București și preot Atanasie Negoită, ca observatori.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, în numele Prea Fericitului Patriarh Iustin, a deschis lucrările Consultății, arătând relațiile actuale de bună înțelegere dintre Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic din România, iar Șef-Rabinul Cultului Mozaic din România, dr. Moses Rosen, a relevat climatul de libertate de care se bucură cultele din țara noastră și colaborarea dintre ele.

Au fost prezentate apoi, în cadrul ședințelor consultației următoarele documente: „Tradiție și Societate în Iudaism”, „Rolul bibliei în Tradiția Ortodoxă”, „Tradiție și Biblie în Biserica Ortodoxă”, „Rolul diverselor Tradiții în viața Bisericii Ortodoxe” (pr. prof. Dumitru Abrudan), „Pace și dreptate în Tradiția biblică” și „Comunitatea ebraică în lumina Tradiției ebraice”.

După încheierea lucrărilor programate pentru prima zi, s-a vizitat muzeul Comunității evreiești din București, iar seara Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit o recepție în cinstea participanților la Palatul patriarhal, în cadrul căreia secretarul general al Congresului Mondial Evreiesc, dr. Gerhard Riegner a mulțumit pentru buna primire făcută membrilor Consultății, iar Prea Fericitul Patriarh Iustin a subliniat importanța acestei întâlniri și contribuția pe care ea o aduce la promovarea progresului și păcii în lume.

În seara zilei de 30 octombrie a avut loc o recepție oferită de Dr. Moses Rosen, Șef-Rabin-ul Cultului Mozaic, la sediul Federației Evreiești din București, în cadrul căreia au toastat: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaschin și Dr. Moses Rosen.

Cu ocazia încheierii lucrărilor, miercuri 31 octombrie, au vorbit despre *Viața religioasă în România*, Dr. Moses Rosen, din perspectiva iudaică, Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, din perspectiva ortodoxă, iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaschin a vorbit despre situația Ortodoxiei și problemele Sinodului pan-ortodox.

La sfârșit s-a dat citire unui Comunicat în care se arată că centrul discuțiilor acestei întruniri l-a constituit relația dintre Scriptură și Tradiție, necesitatea interpretării Scripturii în Tradiție, ambele născute într-o comunitate de credință care le păstrează, le interpretează și le aplică în viața de toate zilele ca autoritate și izvor al identității sale. S-a propus totodată să se cerceteze implicațiile pentru viața spirituală socială, ale concepției ce s-au discutat în cadrul ședințelor, atât ale Bisericii Ortodoxe cât și ale Comunității evreiești.

CEA DE A VIII-a ADUNARE GENERALĂ A CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

La Academia Teologică din Chania — Creta (Grăcia) a avut loc între 18—25 octombrie 1979, cea de a VIII-a Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene la care au luat parte pe lângă delegații celor 112 Biserici membre, un număr de reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice, ai unor organizații ecumenice regionale și naționale precum și ai unor organizații internaționale (Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace etc.), în calitate de observatori.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de o delegație formată din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal Pr. prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului

teologic București, Diacon lector Viorel Ioniță, de la același Institut, și d. Aurel Jivi, asistent, de la Institutul teologic Sibiu.

Tema principală de pe ordinea de zi s-a intitulat: „Sfântul Duh, putere și libertate” fiind prezentată în trei referate: „Duhul Sfânt ca putere eliberatoare”, „Duhul Sfânt în viața personală a creștinilor” și „Slujirea lumii în puterea Duhului Sfânt” care au fost prezentate în ședințele plenare.

La lucrările pe secții au fost dezbătute temele: „Biserici separate în Europa, pe calea căutării unității și comunității”, „Teologia în Europa — deschisă spre Dumnezeu și lume”, „Propovăduirea și Slujirea — Sarcini viitoare pentru Bisericiile din Europa” și „Păstori ai vieții, propovăduitori ai păcii într-o lume amenințată”.

În ședințele plenare ca și pe secții, delegații Bisericii noastre au adus contribuții prețioase, incluse în documentele Adunării, subliniind importanța angajamentelor Bisericii în slujba dreptății sociale, a unei noi ordini economice internaționale, a securității în Europa.

În lucrările ce au precedat ședințele Adunării Generale, Prezidiul și Comitetul Consultativ al C.B.E. au ales pe Pr. prof. Dumitru Popescu în funcția de director de studii al C.B.E. cu un mandat de trei ani, apreciind prin aceasta nivelul european al teologiei românești. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a fost ales membru în Comitetul Consultativ, iar Prea Sfințitul Ploteșteanul i s-a păstrat mandatul de membru al aceluiasi Comitet.

În final, Adunarea a hotărât organizarea unei consultații pe tema: „Reacția Bisericii față de rasism în anul '80”, care va avea loc între 16—21 iunie 1980, în Olanda, după ținerea unei întruniri preliminare în luna martie 1980, la Stockholm.

REPREZENTANȚI AI BISERICILOR REFORMATE LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

O delegație de șapte membri ai Alianței reformate mondiale — compusă din eminenți profesori de teologie și condusă de președintele și secretarul său, James McCord și Edmond Perret, a sosit marți 24 iulie la Constantinopol pentru o vizită oficială de câteva zile la Patriarhia ecumenică.

Delegația a avut sarcina de a supune o propunere privind începutul unui dialog teologic între Bisericiile reformate (calviniste, presbiteriene și congregationaliste) care numără peste 60 de milioane de credincioși, răspândiți pe toate continentele, și Biserica Ortodoxă.

Audiența la Sanctitatea Sa Patriarhul Demetrios a decurs într-o atmosferă deosebit de cordială fiind urmată de un dejun oficial oferit în onoarea delegației.

În alocuția rostită de Patriarh ca și în răspunsul președintelui delegației s-a subliniat că „din vremea lui Calvin și Zwingli până în zilele noastre, atracția Bisericilor reformate spre Orientul ortodox a fost mare, aceasta fiind istoricește atestată” (alocuția Patriarhului) și că „creștinii reformați se simt foarte legați de Ortodoxie pentru interesul mutual față de credința apostolică” (J. McCord), ceea ce a îndreptățit ca părțile „să meargă spre dialog cu bunăvoință, curaj, speranță în Domnul” (alocuția Patriarhului).

Convorbirile teologice între delegație și Comisia Sinodală s-au desfășurat în zilele de 28 și 30 iunie sub președinția unită a prof. James McCord și a mitropolitului Chisoston al Myrei. Au fost examinate condițiile dialogului și au fost trecute totodată în revistă pozițiile dogmatice ale celor două părți.

Proiectul de dialog propus de Bisericiile reformate urmează a fi comunicat de Patriarhia ecumenică și celorlalte Biserici ortodoxe.

BISERICA DIN GRECIA ȘI GRIJA PENTRU OBIECTELE VECHI DE ARTĂ

Un plan amănunțit pentru protecția obiectelor de artă bizantină din Grecia a fost elaborat de episcopul Anastasie al Andrusei, profesor la Facultatea de Teologie din Atena (vezi rev. Notizie ortodosse, nr. 4 din 1 septembrie 1979, pp. 13—14).

Potrivit acestui plan urmează să se întocmească liste cu indicarea obiectelor, descrierea lor și fotografii.

Pentru protejarea respectivelor obiecte se propune ca: a) toate obiectele mobile care se găsesc în biserici izolate să fie adunate în locuri sigure; b) obiectele de valoare din bisericile parohiale fără garanția necesară în ce privește protecția lor să fie adunate în muzee ce se vor crea pe lângă centrele eparhiale. Printre obiectele antice vizate figurează și icoanele valoroase care vor fi înlocuite prin copii executate de experți.

Planul include în fine editarea de albume fotografice cu reproduceri după cele mai importante obiecte ale artei bizantine, astfel încât ele să fie accesibile tuturor celor interesați.

ENCICLOPEDIA ORTODOXĂ FINLANDEZĂ

Biserica Ortodoxă Finlandeză a publicat recent o enciclopedie însumând peste 500 pagini și numeroase ilustrații (Service orthodoxe de presse et d'information, nr. 41, septembrie-octombrie 1979, p. 7). Cuprinsul se referă la învățătura ortodoxă, istoria Bisericii, cult, canoane, arhitectură, iconografie, activitățile bisericești, etc.

La redactarea enciclopediei au contribuit arhiepiscopul Pavel al Kareliei, mitropolitul Ioan al Helsinکی-ului, profesori de Teologie, preoți.

Publicarea acestei lucrări de mult așteptată constituie un eveniment important în viața Bisericii Ortodoxe Finlandeze și totodată o contribuție de seamă la afirmarea Ortodoxiei.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ȘI ROLUL CREDINCIOASELOR

Găsindu-ne la Geneva cu ocazia sesiunii Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, arhiepiscopul Kiril de Viborg, rectorul Academiei teologice din Leningrad, a declarat unui redactor al buletinului „Service oecuménique de presse et d'information” (nr. 23 din 13 septembrie 1979, p. 2) că Sfiatul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a creat nu demult o școală superioară de muzică cu 13 profesori și asistenți. Cursurile sînt urmate atît de tineri cît și de tinere cărora la absolvire li se încredințează conducerea formațiilor corale parohiale.

„Este pentru prima dată în întreaga ei istorie, a spus arhiepiscopul Kiril, că Biserica noastră pregătește femei pentru un serviciu eclesiazastic”. O clasă experimentală alcătuită în anul trecut a dat rezultate încurajatoare.

CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR ȘI DREPTURILE OMULUI

După ce a înscris în preocupările sale problema drepturilor omului, urmare celor hotărîte de Adunarea generală ținută în 1975 la Nairobi — Kenia, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a creat un Grup consultativ pentru drepturile omului, în cadrul Comisiei pentru afacerile internaționale, care s-a întrunit recent la Centrul de conferințe „Magleas” de lângă Copenhaga — Danemarca (30 septembrie — 4 octombrie 1979).

Printre membrii grupului prezenți au figurat delegați ai Bisericilor din toate zonele geografice ale lumii. Din Europa răsăriteană și reprezentînd Biserica Ortodoxă Română, a participat înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Lucrările s-au desfășurat sub președinția lui Thiam Hien Yap — Indonezia ajutat, ca vicepreședinte, de Gunnar Stalsett — Suedia, și ele au inclus atît ședințe plenare cît și ședințe pe sub-grupe. Dr. Leopold Nilus, directorul Comisiei pentru afacerile internaționale a expus la început problema drepturilor omului în legătură cu activitățile de ansamblu ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Apoi au fost prezentate rapoarte cu privire la situația din diferite zone geografice ale lumii. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vorbit despre modul cum sînt aplicate drepturile omului în România.

Sub-grupele de lucru alcătuite ad-hoc și-au concentrat atenția asupra a patru aspecte: bazele teologice ale drepturilor omului, noi tendințe în promovarea drepturilor omului, sprijinul pe care îl pot da Bisericele punerii în practică a drepturilor omului și acțiuni educative în direcția implantării pretutindeni a drepturilor omului. Concluziile la care s-a ajuns au fost supuse discuției plenului.

La sfârșit s-a întocmit un raport general și s-au formulat recomandări pentru acțiunile ce se preconizează a fi întreprinse în viitor.

Darea de seamă a directorului L. Nilus, rapoartele discuțiile din plen și în sub-grupe, documentul final adoptat, au plasat problema drepturilor omului în contextul nevoilor actuale și de totdeauna ale umanității: dreptul la viață și condiții convenabile de trai, dreptul la muncă, instrucție și asistență socială, dreptul la libertate religioasă etc. Au fost totodată denunțate războaiele și agresiunile, militarismul și cursa înarmărilor, foametea și perpetuarea bolilor endemice, exploatarea și șomajul, apartheidul și rasismul, discriminarea femeilor și copiilor, terorismul și drogurile, intoleranța religioasă și fanatismul etc., ca unele ce anulează drepturile elementare și demnitatea omului.

Delegatul român, pe lângă raportul prezentat, a intervenit în cursul discuțiilor expunând perspectiva din care se cuvine privită problema drepturilor omului. De asemenea cu referire la „spiritul de la Helsinki” și la necesitatea de a se pregăti viitoarea reuniune de la Madrid, menită să analizeze modalitățile de aplicare a Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare europeană, a arătat neajunsurile decurgând din desprinderea clauzelor referitoare la drepturile omului de restul prevederilor acestui important document cum sînt dezarmarea, mai ales dezarmarea nucleară, reducerea bugetelor destinate înarmării, retragerea trupelor și bazelor militare de pe teritorii altor state etc.

Intrunirea Grupului consultativ pentru drepturile omului a oferit participanților posibilitatea luării de contact cu reprezentanții Bisericilor luterană și romano-catolică din Danemarca, efectuarea unui schimb de opinii cu privire la relațiilor lor ecumenice.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a întâlnit cu preotul Mihai Radu din Malmö — Suedia, care răspunde și de filiala din Copenhaga, cu membri ai comunității ortodoxe române din capitala Danemarcei.

DELEGAȚIE INTERCONFESIONALĂ FRANCEZĂ ÎN SUECIA

Între 20—24 septembrie 1979 reprezentanți eclesiastici din Franța și Suedia s-au întâlnit la Stockholm și Uppsala. Delegația franceză a fost condusă de cardinalul Marty, mitropolitul grec Meletios și pastorul Maury. Era pentru prima dată cînd conducători ai Bisericilor franceze au vizitat împreună, nu separat, frați dintr-o altă țară.

Cardinalul Marty a predicat duminică 23 septembrie în catedrala luterană din Uppsala; serviciul religios luteran suedez a fost condus de arhiepiscopul Olof Sundby asistat de pastori Appel, Blanc, Chévallier și Schmidt. În ajun s-a oficiat missa romano-catolică de episcopii Le Bourgeois, Bussini și Brandenburg al Stockholmului. După o conferință a prof. Olivier Clément despre spiritualitatea ortodoxă, mitropolitul Meletios a oficiat vecernia în biserica luterană dedicată Sfintei Treimi.

Cum s-a remarcat (cf. *Le Christianisme au XX siècle*, nr. 38 din 8 octombrie 1979, p. 3), „această întâlnire între 15 delegați veniți din Franța și 15 delegați suedezi a favorizat o percepție mai profundă a valorilor spirituale și bisericești respective, o evaluare mai precisă a contextului uman în care se înscrie mărturia evanghelică din fiecare țară reprezentată”.

Asemenea contacte urmează să aibe loc și în viitor.

PE MARGINEA ULTIMULUI VOIAJ PAPAL

Papa Ioan Paul II a întreprins a treia sa călătorie în afara Italiei vizitînd Irlanda (29 septembrie — 1 octombrie 1979) și S.U.A. (1—7 octombrie). Etapele acestui „pelerinaj” au inclus între altele sediul O.N.U. unde la 2 octombrie a rostit un discurs în fața Adunării generale.

Reacțiile la acest ultim voiaj papal au fost — cum era de așteptat — din cele mai variate. Așa bunăoară F. Delforge, directorul săptăminalului „Le Christianisme au XX siècle” comenta sub titlul „L'exigence oecumenique” (nr. 40 din 21 octombrie 1979, pp. 1—2) precum urmează:

„... Pentru prima oară în istoria Bisericii Romano-Catolice un papă în bună formă fizică, relativ tânăr, se pune să străbată lumea, să ia băi de mulțime, să întâlnească pe cei puternici ca și pe oamenii umili, să zîmbească ori să ridă, să facă glume, să vorbească simplu despre problemele lumii contemporane... „Vegetismul” său actual seamănă stranju cu acela al multor mari ai lumii, cu toate probleme pe care le pune el.

„Călătoria lui Ioan Paul II în Irlanda și S.U.A. odată terminată, integrisții jubilează. La O.N.U. ca în restul declarațiilor papa n-a adus nici un element nou în raport cu Paul VI.

„El a dat însă romano-catolicilor un nou „decalog” o cărui esență se cuprinde în „Tu nu poți...”, „Să nu faci...” Dacă e normal ca Biserica să spună „nu” la oarecare excese actuale, este neplăcut să regăsești atmosfera celui „Syllabus” din 8 decembrie 1864 prin care Pius IX denunța în 80 propoziții principale erori ale lumii de atunci. Orice condamnare în bloc, punerea pe același plan a eutanasiei și întrebării contraceptivelor chimice, descrierea raporturilor dintre sexe în cazul lui Augustin, limitarea Evangheliei harului la o serie de interdicții, toate pot conveni unor integrisți (romano-catolici sau alții), dar nu pot satisface inima și mințile celor care cunosc atât dramele lumii contemporane cât și imensa ei așteptare spirituală. Paul VI avea dreptate când spunea în testamentul său: „Privitor la lume: să nu se creadă că i se face un bine acceptându-i gîndurile, obiceiurile, gusturile, cî studiind-o, iubind-o și slujind-o”.

„A iubi pe Dumnezeu și a-l sluji înseamnă a studia, a iubi și a sluji o lume care cunoaște exigențe noi, desule complet nejustificate, altele însă perfect valabile. Întîlnirea Evangheliei cu lumea nu este de fel simplă (douăzeci secole de istorie o demonstrează), dar trebuie acceptată fără blocaje, nici amînări...”

Și totuși, dincolo de atari comentarii, în luările de poziție ale papei Ioan Paul II au răzbătut numeroase din „exigențele lumii contemporane. Astfel în Irlanda el s-a ridicat cu putere împotriva violențelor și terorismului; la O.N.U. el a denunțat nedreptățile economice și sociale, cursa înarmărilor, militînd totodată pentru o nouă ordine economică internațională, pentru pace și cooperare. Aceste accente general valabile sînt de reținut și e bine că nu au lipsit din gura celui ce vorbește în numele Bisericii pe care o reprezintă.

PREMIUL NOBEL PENTRU PACE ACORDAT UNEI CALUGĂRIȚE

Potrivit informațiilor apărute în presă (vezi ziarul Scinteia, nr. 11556 din 19 octombrie 1979, p. 6), premiul Nobel pentru pace pe 1979 a fost decernat mamei Therese din Calcutta.

„Comitetul Nobel a hotărît să-i acorde premiul pentru faptul că în urmă cu 30 de ani, a renunțat la profesia sa de învățătoare, dedicîndu-se activității în rîndul celor mai săraci oameni din India”, a declarat John Sannes, președintele comitetului.

Agnes Gonxha Bajaxhiu cum se numește maica Theresa, s-a născut în 27 august 1910 la Skopje — Iugoslavia. Intrată în monahism de tînră, a plecat în India unde după ce a petrecut cîțiva ani la poalele Himalaiei îmbinînd practicarea voturilor călugărești cu profesoratul, s-a mutat într-o localitate din apropierea Calcuttei. Aici a făcut cunoștință cu mizeria oamenilor lipsiți chiar și de hrana care să le întretină viața. Schimbîndu-și rasa monahală cu un „sari” alb și profitînd de cunoștințele medicale însușite între timp, începu să colinde cartierele mizere ale Calcuttei. Împreună cu ucenicele sale puse bazele „Congregației misionarelor iubirii” și creșă leprozării, creșe, dispensare, școli, etc. Infometajii, bolnavii, muribunzii, dezmoșteniții soartei formau obiectul purtării de grijă a mamei Theresa.

Pentru a înțelege semnificația lucrării acestei călugărițe, nota un comentator (F. Diiforge, Mère Teresa, in *Le Christianisme au XX siècle*, nr. 41 din 29 octombrie 1979, p. 2), trebuie să știm că în fiecare noapte de la 300 până la 400 000 ființe umane se lungesc pe trotuarele Calcuttei pentru a dormi, chiar pe vreme ploioasă. Înainte de a se culca, cei ce pot le pregătesc o masă frugală folosind orice obiect care arde spre a încălzi mîncarea. Dimineața aceștia se scoală spre a pleca la lucru. Nu toți însă, căci mulți nu se mai trezesc și mor pe trotuar. În fiecare dimineață poliția adună muribunzii și îi duce la maica Theresa... care îi ajută să se simtă, cel puțin în ultimele clipe ale vieții, că sînt oameni.

Instituții asemănătoare celor create la Calcutta de „surorile iubirii” au luat ființă și în alte părți ale lumii. Cînd i cere să vorbească despre toate acestea, maica Theresa răspunde simplu: „În Dumnezeu există două lucruri minunate: bunătatea și smerenia Sa. Dumnezeu este cu adevărat smerit. El se smerește folosindu-se de unelte atât de slabe și neînsemnate ca noi. El acceptă să lucreze prin noi. Nu este acesta un lucru minunat?”

Merită subliniată semnificația hotărîrii comitetului care a decernat premiul Nobel pentru pace unei călugărițe dăruită în întregime slujirii aproapelui.

SCHIMBARE ÎN CONDUCEREA BISERICII ANGLICANE

Intrucît arhiepiscopul Donal Coggan de Canterbury și-a anunțat încă mai demult intenția de a se retrage în ianuarie 1980 deodată cu împlinirea vîrstei de 70 ani, o comisie specială formată din clerici și mireni a propus numirea unui nou conducător al Bisericii anglicane în persoana episcopului Robert Runcie al eparhiei Sfințului Albans din nordul Londrei.

Noul arhiepiscop de Canterbury, al 102-lea, este în vîrstă de 57 ani. Înainte de a deveni episcop, a condus Colegiul teologic din Cuddesdon. Din 1973 el s-a aflat în fruntea Comisiei mixte pentru dialogul dintre ortodocși și anglicani.

Arhiepiscopul Robert Runcie este un bun prieten al Bisericii Ortodoxe Române și ne-a vizitat în cîteva rînduri țara.

Primele sale declarații după numirea ca arhiepiscop îl arată ca pe „un om decis să vorbească clar și să evite limbajul neînțeles al unor ecleziastici. Deși se situează pe linia tradițională, el recunoaște necesitatea operării de schimbări...” (rev. *Réforme*, nr. 1795 din 15 septembrie 1979, p. 12).

OREȘTINII DIN CHINA ȘI RELAȚIILE CU ALTE BISERICI

În luna septembrie 1979 o delegație de reprezentanți bisericești din China, condusă de episcopul anglican K. H. Ting, superiorul Colegiului teologic din Nankin, a vizitat S.U.A. Răspunzînd la întrebările ce i s-au pus în cadrul unui interviu dat în 10 septembrie la New York, episcopul Ting a arătat că Bisericile din China, deși preocupate de problemele proprii, sînt gata să dezvolte legături cu alte Biserici. La întrunirea recentă a Comitetului național al Bisericilor s-a hotărît stabilirea de relații cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Buletinul „Service oecuménique de presse et d'information” (nr. 23 din 13 septembrie 1979, p. 7) care a difuzat această știre arată că în China, pe lângă comunitățile romano-catolice, există o serie de comunități protestante constituite în deja pomenitul Consiliu național al Bisericilor prezidat de Y. T. Wu.

Atît protestanții cît și romano-catolicii au în fruntea lor conducători proprii, refuzînd să accepte amestecul unor foruri bisericești din afara granițelor. Atașați poporului ei sprijină cauza progresului și păcii, sînt loiali statului din care fac parte, cultivă patriotismul. Pe acest plan e de semnalat rolul „Asociației patriotice a romano-catolicilor chinezi” (vezi *La documentation catholique* nr. 1770 din 2—16 septembrie 1979, p. 761 nota 3), deosebit de activă și mult apreciată.

E de notat în fine existența și a unor ortodocși veniți aici din alte țări. Comunitatea ortodoxă din Pekin a fost vizitată recent de episcopul grec Anastasie Yannoulaos, directorul general al „Apostoliki Diakonia” din Atena cu care prilej a slujit

sf. liturghie (Service orthodoxe de presse et d'information, nr. 41, septembrie-octombrie 1979, p. 11).

NOU MANUSCRIS QUMRANIT

Ultimul și cel mai complet text provenit de la Qumran a fost recent descifrat și dat publicității. E vorba de „Manuscrisul Templului” numit astfel pentru că tratează mai ales reconstruirea Templului din Ierusalim. Manuscrisul conține între altele norme amănunțite de comportare în interiorul Ierusalimului, ca de exemplu interzicerea raporturilor sexuale, construirea de toalete, etc. Rigiditatea prescripțiilor merge până la prohibirea nevoilor corporale în ziua sîmbetei pentru a nu profana sfințenia locului.

Manuscrisul a fost publicat de prof. Y. Yadin în trei volume în care este examinată pe larg regula sectei esenienilor. Potrivit remarcii revistei după care redăm informația, (Notizie ortodosse, nr. 4 din 1 septembrie 1979, p. 17), această regulă prezintă asemănări semnificative cu principiile creștine.

MUZEU BISERICESC LA IERUSALIM

Nu de mult s-a inaugurat un nou muzeu în cartierul armean din Ierusalim, unde își are sediul Patriarhia armeană. Înființat sub patronajul familiei armenie Mardigian, al cărei nume îl și poartă, muzeul are numeroase exponate repartizate în mai mult de patruzeci de încăperi și cuprinde obiecte de cult, manuscrise cu miniaturi, icoane vechi, lucrări de artă, mozaicuri și o suită de tablouri reprezentînd pe toți patriarhii armeni ai Ierusalimului.

Prin valoarea artistică și vechimea exponatelor, muzeul Mardigian din cadrul Patriarhiei armenie, pune la dispoziția publicului, prețioase opere de artă din trecutul vieții culturale și religioase a comunității armenie din Ierusalim. (rev. Invierea. Ierusalim, nr. 7—9, iulie — septembrie 1979, p. 4).

MĂNĂSTIRILE ROMĂNEȘTI VĂZUTE DE UN STRĂIN

În urma unui voiaj întreprins recent la Mănăstirea Agapia, în Carpați, ziaristul italian Bruno Stella, trimis special al Agenției italiene de presă A.S.C.A., după ce face o scurtă descriere mănăstirii, scrie:

„Un popas aici, în împărăția liniștei, este binefăcător pentru trup ca și pentru suflet. Masa se compune din fructe recoltate din terenurile mănăstirii. Produse naturale pe care călugărițele știu să le prepare minunat. Un alt element, deloc neglijabil este aspectul economic. Costul unei „pensiuni” într-o mănăstire din Carpați, mai ales pentru cei care, ca noi, italienii, au avantajul de a putea să schimbe deize, este la nivele aproape derizorii: mai puțin de 10 mii lire pe zi de persoană, cuprinzînd, o cameră, micul dejun, prînzul și cîna.

Și în plus, ai plăcerea de a avea conviv pe maica stareță. Maica Eustochia Eustochia Ciucanu, în acte, arată puțin peste cincizeci de ani. Dialogul cu dînsa îmi descoperă o femeie cu o cultură la zi, modernă. Vorbim împreună despre românită, despre România, despre o însulă latină într-o lume slavă, despre mîndria de a putea afirma că actul de naștere a neamului său e sculptat pe piatra milenară a Columnei lui Traian. O romanizare profundă, cînd te gîndești că, de fapt, prezența statului roman n-a durat decît 170 de ani, de la cucerirea de către Traian pînă la retragerea trupelor romane la sud de Dunăre, în cadrul unei acțiuni strategice care cuprindea toate frontierele orientale ale imperiului.

„Eroare!” protestează maica stareță. Între 271 și 275, Roma a dispus să se retragă dincolo de Dunăre numai două legiuni de elită, și aparatul administrativ. Dar garnizoanele în punctele de rezistență care aveau misiunea de a apăra populația, au

rămas pe loc, și elementul latin era deja aici puternic, solid. Dealtfel — reia maica Eustochia —, continuitatea vieții romane pe teritoriul dac, în „Dacia Felix”, este dovedită de descoperirile arheologice. De exemplu, în secolul al IV-lea, deci mult după retragerea romanilor, la Sarmizegetusa au fost ridicate ziduri de apănare romane”.

Discuția alunecă apoi spre problemele libertății religioase. — „Respect mutual”, zice maica Eustochia. În România există 14 culte, începînd cu Biserica Ortodoxă care cuprinde cel mai mare număr de credincioși (cam 80%), pînă la Biserica Catolică (a doua ca importanță) și Biserica calvinistă. Statul — zice maica Eustochia — asigură desfășurarea normală a vieții religioase și fiecare confesiune are libertatea de a-și organiza existența. De exemplu, cultele folosesc limba maternă a credincioșilor în toate împrejurările ce țin de viața religioasă: slujbe, predici, catehism, acte de cancelarie, publicații și cărți de cult. Legea privind regimul general al cultelor din 1948 — subliniază maica Eustochia — stipulează că nimeni nu poate, practic, să se amestece în autonomia, structura, instituțiile și funcțiile specifice ale cultelor. Relațiile între stat și culte se întemeiază pe respectul mutual și pe non — imixtiune —”

Mi-aduc aminte acum de Paștile pe care le-am petrecut la București. Bisericiile erau arhipline (Paștile catolic corespundeau cu Floriile ortodoxe) și la catedrala catolică, episcopul Capitalei, Mgr. Augustin, a rostit o cuvîntare aprinsă contra ateismului.

— Și clerul, cum trăiește?

— Statul român — zicea maica Eustochia — acordă o retribuire normală slujitorilor cultelor. Călugărițele și călugăriii, în schimb, trăiesc mai mult din propria muncă și din ceea ce le dau credincioșii. Mănăstirea Agapia, de exemplu, reușește să-și acopere nevoile din produsele agricole, „contribuțiile” oaspeților care-și plătesc găzduirea (donațiile sînt cu totul modeste — nu se pot găzdui decît serii de zece persoane), din vânzarea covoarelor minunat țesute de călugărițe, și din broderii făcute în timpul lungilor zile de lucru și de meditație. Contribuția statului se limitează la retribuirea pentru 15 oameni care execută muncile cele mai grele, afară la cîmp. Cincisprezece maici obțin venituri modeste lucrînd în administrația mănăstirii care numără aproximativ 300 de călugărițe. Incolo, mănăstirea este independentă, iar maica Eustochia și subalternele sale sînt foarte mîndre de aceasta (din Actualités roumaines, an II nr. 42(83) 17 octombrie 1979 p. 13)

ECOURI PRELUNGITE ALE VIZITEI ÎNȚĂLĂTURĂTORULUI
BISERICII NOASTRE PESTE OCEAN

Se știe că în primăvara trecută Prea Fericitul Patriarh Iustin a vizitat S.U.A. și Canada cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la hotărârea înființării unei episcopii pentru ortodocșii români trăitori peste Ocean. Am încercat într-un număr anterior al revistei să arătăm importanța evenimentului. Pe această temă ar mai fi însă mereu de adăugat ceva în plus, dat fiind că ecourile prezenței pentru prima dată a unui Patriarh român în America dăinuiesc și mai ales rodesc continuu. Acum voim să subliniem semnificația amintitei călătorii sub raport canonic, recurgând la remarcile editorialului apărut în ultimul număr al publicației „Comuniunea Românească” care apare la Detroit-Michigan (nr. 16, iulie-septembrie 1979, p. 1). Iată ce spune redactorul Gheorghe Alexe: „Văzută în adevărata ei perspectivă, spirituală, vizita Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române în America și Canada (25 aprilie — 14 mai 1979), se înscrie ca un eveniment epocal în viața religioasă și etnică a românilor ortodocși de pe acest continent și ca un punct de referință, strălucit, al Ortodoxiei canonice americane.

„Evident, vechimea și continuitatea instituțional-canonică a Episcopiei și, mai târziu, a Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, o confirmă și o atestă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care a înființat-o (și apoi a ridicat-o la rangul de Arhiepiscopie) și sub jurisdicția căruia se află din anul 1929 și până în prezent.

„Alte autorități civile sau religioase, nu au dreptul să calce legile bisericești și să înființeze canonic, nicăieri în lume, episcopii ortodoxe românești, care să facă parte din una, sfântă, sobornicească și apostolească Binerică. Nici chiar alte Sfinte Sinoade ale altor Biserici Ortodoxe surori nu au dreptul canonic să înființeze episcopii ortodoxe românești sau să le sfințească episcopi, fără binecuvântarea și aprobarea canonică din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din București, România. În virtutea aceluiași sfinte rânduiri canonice care guvernează Biserica Ortodoxă Universală din timpurile apostolice și până în prezent, nici Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu are dreptul, fără aprobarea respectivă, să se amestece în organizarea bisericească a altor jurisdicții ortodoxe și să producă tulburări în bunul mers al Bisericilor Ortodoxe autocefale surori.

Se știe clar, de toată lumea, că din 1929 și până în prezent, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a înființat o singură episcopie, una singură și nu două sau mai multe. Potrivit aceluiași sfinte rânduiri canonice, recunoscute și respectate de întreaga Biserică Ortodoxă Universală, doar această Episcopie (acum Arhiepiscopie) și Întăistătătorul ei, are dreptul canonic și sfânt de a reprezenta Biserica Ortodoxă Română aici, în America și Canada.

„Iată de ce aniversarea de aur a Arhiepiscopiei Misionare a fost considerată, de la bun început, ca o sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române întregi, fapt care a determinat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin să accepte, cu multă bucurie părintească, invitația înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin și să vină personal în fruntea unei delegații a Sfântului Sinod, ca să binecuvânteze și să ia parte la serbările bisericești ocazionate de acest prilej.

Splendid organizată de înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin și de colaboratorii săi cei mai apropiați, această vizită patriarhală a întrecut și cele mai opti-

miste așteptări. Prea Fericirea Sa a fost plăcut impresionat de vigoarea spirituală și etnică a Arhiepiscopiei Misionare, mai ales de hotărârea ei sfântă de a continua să reprezinte cu demnitate și fără a se lăsa înfricoșată de nimeni Ortodoxia și valorile eterne ale neamului românesc, pe aceste meleaguri americane și canadiene binecuvîntate de Dumnezeu.

„Toți participanții la aceste serbări aniversare, clerici și mireni, invitați și oaspeți de onoare, tineri și bătrîni credincioși ai Arhiepiscopiei Misionare, unii cu lacrimi de bucurie în ochi, au simțit în binecuvîntările părintești rostite de Prea Fericirea Sa și de membrii Sfîntului Sinod care l-au însoțit, dragostea și organicitatea profundă, ființială, care ne leagă sufletește, pe todeauna, de Sfînta noastră Biserică Mamă, de bucuriile și suferințele ei, la care suntem părtași cu toate bucuriile și suferințele noastre, acum și pururea”.

Aceste rînduri scrise de unul din confrății noștri trăitori peste Ocean exprimă limpede una din semnificațiile majore ale vizitei patriarhale: sublinierea necesității de a fi respectate sfintele canoane. Oriunde, deci și în S.U.A. sau Canada nu poate exista Biserică fără respectarea elementarelor rînduiri canonice. Cine le încalcă se exclude singur din Biserică și nu mai poate vorbi în numele ei. Nădăjduim ca acest lucru să pătrundă adînc în conștiințe, să ducă la înlăturarea oricăror neorînduiri de natură a diminua prestigiul Ortodoxiei și bunul ei nume

„NOUA DREAPTĂ” ȘI TEOLOGII CREȘTINI

De o bună bucată de vreme manifestările neofasciste constituie un fel de permanență a rubricilor de actualitate ale ziarelor și emisiunilor de radio și televiziune din aproape întreaga lume. Diversitatea lor crește, de la acte brutale de terorism pînă la emanații teoretice mai mult sau mai puțin subtile. Din ce în ce mai mulți oameni, în special în generațiile care au cunoscut perioada fascismului, își exprimă îngrijorarea în fața unor asemenea manifestări. Semnalele de alarmă se multiplică, de la simple știri pînă la cărți și filme, dînd de gîndit și celor din generațiile mai tinere: ce a fost, ce este fascismul? Constituie el un trecut încheiat pentru totdeauna sau e posibilă o repetare? Fenomenele actuale reprezintă un pericol real? Poate fi identificat neofascismul cu fascismul? Ceea ce se întîmplă acum are o semnificație politică sau e doar o „modă culturală”?

Întrebările sînt justificate dacă ținem seama de faptul că prea puțini dintre neofasciști își afirmă fățiș filiația. Există, e drept, și o atitudine de frondă, care constă în proclamarea deschisă a admirației pentru fascism așa cum l-au realizat „cămășile brune” în Germania și „cămășile negre” în Italia.

Îngrijorarea oamenilor cinstiți de pretutîndeni a fost recent potențată și de apariția unor tendințe de reînviere a „vechei” drepte și de altoirea ei pe „noua dreaptă” cu un jalnic corespondent în ceea ce se numește „noua filozofie”. În rîndurile de față am voi să atragem atenția tocmai asupra acestei „noi filozofii” și a implicațiilor ei teologice.

De la început vom preciza că „noua dreaptă” și noua filozofie reprezintă direcții de esență eminamente fascistă. Punerea lor în paralelă cu ideologia fascistă arată clar acest lucru.

Vom începe cu definirea fascismului despre care politologii spun că este o ideologie ultrareacționară și mișcare politică totalitară de extremă dreaptă, care exprimă interesele celor mai reacționare, mai șovine și mai agresive cercuri ale marii burghezii monopoliste și al cărei scop este instaurarea dictaturii lor. Inspirat din unele concepții reacționare privind teoria elitelor, fascismul s-a conturat, la începutul secolului 20, în Italia, în concepția și activitatea politică a lui Benito Mussolini, al cărui partid, care-și luase ca emblemă fasciile (acele mînușchieri de nufele legate cu o curea în jurul unei securi, purtate de lictorii care însoțeau pe marii magistrați ai Romei antice — dictatorii, consuli etc.), se întemeia pe idei și practici totalitare, corporatiste, naționaliste, expansionist-colonialiste. Mai tîrziu, a fost altoit cu teoria reacționară privind superioritatea rasei ariene, în concepția lucrările și programul poli-

tic al lui Adolf Hitler. Ca formă de guvernământ, fascismul reprezintă forma cea mai brutală, mai deschis teroristă a dictaturii burgheze în imperialism, reprezentând o politică antidemocratică, anticomunistă, militaristă, expansionistă, de cotoire de țări străine, de exterminare a unor populații întregi, de nimicire a valorilor culturii umane și progresiste. Ideologia fascistă reunește naționalismul extremist, misticismul, cultul forței, violența și rasismul, cu concepții filozofice voluntariste, iraționaliste, doctrine etice și politice dintre cele mai retrograde, recurgând totodată în activitatea sa la o demagogie socială deșănțată.

Comparând acum fascismul cu neofascismul și cu „noua dreaptă” vom constata destulă asemănări. Ideologii și practicantii „noi drepte” minuesc cu abilitate o sumă de națiuni filozofice istorice și antropologice pe care grefează informații de ultimă oră extrase din cercetările laboratoarelor de genetică, pentru a construi o „nouă filozofie” din care esența fascizantă transpare destul de greu (și numai după ce o analiză atentă reușește să dezbrace conținutul de veșmîntul sofisticat în care este prezentat).

Pe plan teoretic, „Noua dreaptă” își dă aere aristocratic-novatoare, concentrându-și eforturile în realizarea unui amestec făcut din: puțină critică a societății de consum („în care toate culturile se înecă în turism, dolari și Coca-Cola”); ceva mai mult critică a ideilor de egalitate între oameni, de orice proveniență ar fi ele și o bună doză de biologie modernă, menită să fixeze ideea condiționării genetice a capacităților intelectuale ale individului și ale grupurilor etnice și, de aici a incapacității factorului mediu-cultural de a modifica natura și deci existența acestor diferențe ce stau la baza existentei și menirii conducătoare a unei elite; în sfîrșit, un iz de relansare a civilizației „indo-europene” împotriva celei „iudeo-creștine”; o undă de redșteptare a miturilor celtice și germanice, a eroilor și superoamenilor, a nibelungului arian privit ca înaintaș și depozitar genetic al unei civilizații ce trebuie salvată de pericol. La ce efect vizează acest amalgam o spune clar principalul reprezentant al „noii filozofii” a „noii drepte”, Alain de Benoist, în lucrarea sa intitulată *Renașterea Occidentului*. „Principiul indo-european postula preeminența suveranului și preotului asupra războinicului și a războinicului asupra producătorului consumator”. În ceea ce privește modalitățile, „noi filozofii” și asociații lor din clubul GRECE (Groupe de Recherches et d'Etude sur la Civilisation Européenne), cu editura sa (*Copernic*) și cu publicația sa oficială (*Eléments*) și cu cele similare (*Figaro-Magazine*, *Nouvelles Ecoles*, *Europe-Action*) au și elaborat proiecte: „Sînt necesari sclavi pentru a da viață unei noi aristocrații. Va trebui să propunem întreprinderi mari, experiențe colective mari de disciplină și selecție”. Sau: „Faceți mai mulți copii, voi cei care aveți datoria de a transmite pe cale genetică inteligența voastră superioară, altfel veți fi dominați de lumea a treia, mai prolifică și imbecilă.” Sau: „Să privim Germania drept în ochi”. Relatînd despre un articol recent în care Alain de Benoist descoperă „complementaritatea spiritului francez și a sufletului german”, săptămînalul vest-german „*Die Zeit*” pune punctul pe i: „În cele din urmă, Benoist găsește calea de a aduce Germania viselor sale fascistoide sub aceeași pălărie cu Franța. Ușurel, el face o mie de pași înapoi, în vremea lui Chlodwig și pînă la Carol cel Mare, ca rege comun dominînd asupra cîte unei părți din ambele țări. Charlemagne sau Karl der Grosse este numit, alît pentru francezi cît și pentru germani, „împăratul lor” — pe comunitatea lui puîndu-se întemeia viitorul *Grossreich* european”.

Terenul „teoretic” al „noilor filozofii” corespunde unei ideologii fundamentale de dreaptă. Critica demersului rațional și a speculației filozofice, de pildă, permite să se instaureze o relație cu știința neștiințifică, adică irațională: relație de manipulare și de exploatare a unor rezultate ale biologiei și ale anchetelor statistice în scopuri ideologice, pre-existente științei. Se ajunge astfel la ideea unei inegalități naturale a oamenilor, distribuită în funcție de rasele și de clasele existente! Teoreticienii din Statele Unite dau tonul în această materie și sînt reluați în cor de francezi ca deja citatul Alain de Benoist sau Debray-Ritzen. Se recurge apoi la apologia teoretică a individului și se ajunge astfel la cultul elitelor naturale, chemate biologic să-și asume puterea. Morala, în sfîrșit, are aceeași soartă: despărțită fiind de orice traducere iminentă, ea își pierde calitatea de determinantă virtuală a unei lumi egalitare în care

să se realizeze ea însăși efectiv. I se acordă, în schimb, funcția de isplă „aromă spirituală”, legitimare, ocultare a dezordinii stabilite.

Toate acestea contribuie la conturarea unei conjuncturi plină de primejdii, impunând vigilență deosebită. Așa se face că pretutindeni lumea se neliniștește. Ferindu-se de schematizări, sociologul Raymond Aron scria sub formă de avertisment adresat membrilor uneia din principalele grupări ale „noii drepte”, așa-zisul „Club al orologiului”: „Anumite scrieri ale voastre amintesc de doctrinarii revoluției conservatoare din Germania prehitleristă”. După care se întreabă: Încotro se îndreaptă sau unde riscă să ajungă această nouă dreaptă care se afirmă mai preocupată de aspectul cultural decât de cel politic și care exercită o influență considerabilă asupra oamenilor de dreapta aflați la putere? Ce riscuri comportă acest activism pseudostiințific care, aducând în discuție teoriile genetice asupra caracterului transmisibil al caracteristicilor ajunge la ipoteze bioeductive și biopolitice care duc la selecție, la elitism și la rasism?”.

Denunțarea elucubrățiilor fasciste ale „noii drepte” și „noi filozofii” se impune însă nu numai de pe bazele experienței umanității care a trecut prin holocaustul provocat de nazism, ci și al gândirii teologice refractară structural oricărei asemenea „erezii”. E aceea ce a făcut recent George Nourdin în volumul pamflet intitulat „Răspuns la noua dreaptă” (*Réponse à la nouvelle droite*, Parist, Stock, 1979).

„Ar fi greșit să ne imaginăm, deoarece a fi încetat să ocupe avanscena, că gândirea de dreapta a dispărut pentru totdeauna, notează G. Hourdin. Ea s-a pitit doar în umbră așteptând momentul când să încerce a-și impune murdara sa viziune asupra lumii. Ea este aici, din nou vie, și simțim suflând botul fiarei asupra vieților noastre”. O „fiară” care este azi alimentată, spune autorul, de „acea care profesază doctrinele întinericului”, cum sînt de exemplu Louis Pauwels, prof. Bruckberger, demograful Chauuu, prof. Debray-Ritzen, Alain de Benoist, etc.

Răspunsul este biciuitor. G. Nourdin denunță eugenismul, rasismul, mitul indo-european, tezele antiegalitare. El o face în numele egalității fundamentale dintre toți oamenii creați de Dumnezeu și în numele Evangheliei. Pe aceleași considerente el înfierează pe Hitler „care n-a pierdut războiul”, ci de abia de acum înainte trebuie definitiv înfrînt edificînd o Europă „democratică și independentă”, contribuind la dobîndirea unei adevărate conștiințe morale (vezi *Le Monde*, nr. 10782 din 29 septembrie 1979, p. 2).

L-am citat pînă aici pe George Nourdin. Am putea invoca numeroase alte considerente teologice de natură să demonstreze rătăcirile „noii drepte”. Toate la un loc justifică reacțiile prompte ale opiniei publice mondiale din amintirea căreia n-au dispărut ororile ultimului război mondial. Pretutindeni în lume se dezvoltă impetuos convingerea că pentru evitarea reeditării lor nu este de ajuns să creștem în grădina floarea păcii și a colaborării între popoare, a egalității oamenilor. Trebuie să și veghem cu grijă ca buruienile otrăvitoare să nu împiedice înflorirea frumoasei vestitoare a unei lumi mai bune și mai drepte. Aceasta este datoria oricărui ins, nu mai puțin a creștinilor.

RĂSCOLIND ECOURILE ISTORIEI

„Brain-drain”... „exodul creierilor”, „migrație a inteligenței” și alte ciudate asocieri de vocabule, corelate cu bizareri ca „patria planetară”, „cetățean al timpului”, „component al universului”, pătrund zgomotos în circulația cotidiană, violentînd bunul simț al omului bine așezat în rosturile sale, diseminînd neîncredere, suscitînd o acțiune (ocult organizată la nivel transnațional) de amăgire a oamenilor de valoare, savanți, cadre de înaltă specializare, brațe „ieftine” de muncă, și atragerea lor spre „un alt pămînt al făgăduinței”.

Agenții „sinistrelor întovărășiri” de racolare a acestor elemente nu se sfîșec a uza de toate mijloacele pentru a denigra țările mai sărace sau în curs de dezvoltare și a prezenta în false culori minifică lumea a țărilor industrializate, încercînd reactualiza un fenomen de migrație, distrugător de seculare așezări și tradiții etnice.

Reflecția asupra acestor dramatice aspecte ale vieții contemporane ne amintește un capitol din tragedia și măreția epică a anticei Elade. Se spune că Filip al II-lea, regele Macedoniei, neputînd supune Atena și alte cetăți grecești, recurge la serviciul citorva „năimiți” care, prin defăimări și mijloace josnice, încearcă să întoarcă poporul de la Demostene, căpetenia democraților (patrioților) atenieni, autorul celebrilor „filipice”, și să spargă solidaritatea cetății. Dar cu toate eforturile, despotul de peste hotar și zeloșii săi năimiți, departe de a obține rezultatul scontat, sînt siliți să constate că poporul atenian este „surd” la toate calomniile, la toate tentativele de corupție, și solidaritatea în jurul bărbaților democrați se întărește și simpatia pentru „marele învins” sporește. (Cf. P. Ghiță, Demosthenes, Editura Albatros, 1970, pag. 70). Este bine să ne amintim că la vremea cînd Filip aducea în arena istoriei o armată redutabilă, republica ateniană atinsese culmile culturii antice. În timp ce regele macedonian amenința cu acea temută armată, dornică și grabnică la cuceriri, bătrîna republică răspundea cu numele unui Homer, unui Socrate, Platon și Aristotel, Pitagora, Euclid și Democrit, Phidias și Praxitel, Herodot și Tucidd, Sofocle și Eschil, Pericle și Demostene și alții alții.

Filip, folosind cîtiva oportuniști, infeudați politiciii despotice, nu este în stare să tulbure seninătatea și echilibrul încercatei cetăți.

„Memoria arhivelor” și documentele nescrise ale tradiției ne înfățișează și alte crîmpele istorice, mai apropiate de vremea noastră și mai tulburătoare prin desfășurarea și urmările lor, reprezentînd drama de totdeauna a emigrantului, intrat deodată cu tragica sa desprindere de istoria neamului într-un ineluctabil proces de dizolvare.

Occidentul, azi industrializat, nu este mai liniștit și mai scutit de zvîrcoliri și lupte intestinale ca cel din trecuturile veacuri (al XVIII-lea și al XIX-lea) care trimitea, spre răsăritul Europei, nesfîrșite coloane de naufragiați ai vieții. În acea vreme, indigenii bănățeni priveau cu groază și compătimire „turmele de oameni” purtate prin marele imperiu habsburgic. Fugari de pe domeniile marilor seniori, vîndați de stăpîni sau alungați de războaie și persecuții religioase, din centrul și din apusul Europei, oamenii își părăseau locul de baștină și plecau în căutarea altui pămînt mai blind. (Pentru detalii: A. Tîntă, Colonizările habsburgice în Banat, Editura Facă, Timișoara, 1972). Casa de Habsburg îi aduna și-i așeza în Banat, asigurîndu-și brațe de muncă pentru exploatarea solului și subsolului acestui „pămînt sălbatic” și o armată ieftină la hotarul imperiului otoman. Profituri mari și imediate însă realizau numeroasele „agenții pentru recrutarea coloniștilor” (arhetipurile specimenelor din zilele noastre), care, uzînd și abuzînd de patentele imperiale, promiteau fericiri edenice. Cei plecați „în lume” trăiau o vreme din „contribuțiile pentru întreținerea coloniștilor” (greul acestor contribuții l-au simțit deopotrivă și contribuabilii și beneficiarii), apoi se înglodau în datorii și-și vindeau munca pentru o viață întreagă. Considerau totuși mai ușoare și mai sigure drumurile Europei, decît fuseseră căile pe mare pentru înaintașii lor din vremea conchistadorilor. Dar...!

Istoria pare că se repetă și fenomenul de migrație este dirijat pe aceleași coordonate, dar în sens invers, avînd la origine același fond patologic, exprimat altfel, deși, în ultima analiză, termenii folosiți azi exprimă aceleași dureroase realități. Reacția de apărare însă, la astfel de tentative, este, azi, cu totul alta. Cine se mai lasă amăgit?

Dar să ne întoarcem la aceia care azi tulbură tîna damenilor. Cine sînt ei? Cine sînt aceia care ne „pîdesc sufletul”? Cine sînt aceia care pretînd că servesc „idei umanitare”? (Practic umanitarismul acesta este un paravan după care se ascund mai mîruntele interese ale unor transfugi sau mai marile interese ale unor firme și monopoluri internaționale). Sînt unii dintre aceia de care Apostolul Neamurilor ne îndeamnă să ne ferim ca de niște nevolnici „plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înșelăciune, de năravuri rele, șoptitori, birfitori, lăudăroși, grăitori de rău...” (Romani 1, 29—30). „Care și-au ascuțit limbile ca niște săbii și ca niște săgeți aruncă vorbele lor veninoase. Ca să lovească pe ascuns în cel nevinovat, fără veste și fără teamă trag asupra lui. Întăritu-s-au în gîndurile lor cele rele. Pus-au la cale fărădelege și iscodiri peste iscodiri au făcut” (Psalm 63, 3—6).

Sînt niște nevrednici, dezrădăcinați și proteici, cu situații aleatorii, antrenati în manevre diversioniste, care încearcă să spargă ceea ce noi, cei din cetate, prețuim atît de mult: solidaritatea noastră. Sfidînd ceea ce un popor are mai de preț, ei propagă false principii de viață de tip oportunist: „ubi bene, ibi patria”. Aceasta e viața lor!” „Așa e calea lor! Așa e nebunia lor! Și așa e soarta celor ce urmează cuvintele lor” (Psalmi 48, 14).

Dar insinuările, exagerările și calomniile, de oriunde ar veni, nu sînt în stare să tulbure atmosfera de libertate și propășire în care ne ducem traiul în perspectivă viitorului, nu sînt în stare să zdruncine echilibrul unui popor temeinic așezat pe acest pămînt în care-și găsește și-și regăsește identitatea existențială. Solidaritatea noastră nu este o vorbă de circumstanță. Este o coordonată a patriotismului manifest, verificată în momente mult mai grele ale zbuciumatului nostru trecut. Este o componentă a noțiunii de patrie, căci patria este pămînt și spațiu și ape și oameni și casă și părinți și copilărie și cîntec și datini și amintiri și visuri și... încă ceva, totdeauna încă ceva, pe lângă toate bunurile pe care le cunoaștem sau le puteam cunoaște. Încă ceva ce nu putem afla în altă parte, pe pămînt străin. Este cheagul înfrățirii cu oamenii și cu natura înconjurătoare. Într-un patetic monolog, imaginat de un scriitor român și atribuit fascinantului voievod muntean Vlad Țepeș (de fapt este vorba de o reconstituire, cu mijloace artistice, a unei epoci istorice) citim: „Și, dacă am avut armată puțină, am aflat răspuns în priceperea bunicilor mei, Basarabii Țării Românești după tată și Mușatinii Moldovei tale, după mamă, Ștefane!... (Vlad Țepeș, internat la Buda, din ordinul lui Matei Corvin, își îndreaptă gîndurile către vărul său Ștefan cel Mare, n. n.). Ce-am învățat de la tată, ce-am auzit despre Mircea, ce-am văzut la tatăl tău Bogdan cînd am luptat alături de el la Crasna, asta am făcut. Adică, mi-am înfrățit puținii oameni cu locul pe care ei se născuseră și pe care-l aveau de apărut. Le-am înzecit puterile, făcîndu-i una cu codrul, cu riurile, cu cîmpiile. Pentru că le-am băgat pe toate acestea în luptă, alături de oștenii mei. Și pentru că știam că ele nu pot să intre în luptă decît alături de oștenii mei care le cunosc, cărora le-au fost leagăn; că ele nouă ne sînt scut, iar cotropitorului dușman, nouă ne sînt frați, iar cotropitorului călăi, nouă ne sînt hrană și mîngiere și ieac, iar cotropitorului potrivnic!” (Corneliu Leu, *Plîngerea lui Dracula*, Editura Cartea românească, 1977, pag. 47) Ideea ne este cunoscută din versurile lui Mihai Eminescu, care a exprimat-o, pregnant și inegalabil în binecunoscuta și nemuritoare „Scrisoarea III”.

Sîntem un neam de oameni sănătoși. Și „omul sănătos trupește și sufletește, definit prin biotonus și psihotonus, cu o integrare socială armonică, ce se reflectă în sociotonus, este constituit ca o ființă cu încredere în sine, în oameni și în viitor. Opusul său este omul bolnav trupește și sufletește, certat cu societatea, care nu are încredere nici în sine, nici în oameni și nici în viitor. Omul cu încredere în viață este optimist, cel tulburat de temeri, anxietăți și ipohondrii este pesimist” (Nicolae Mărgineanu, *Condiția umană*, Editura Științifică, București, 1973, pag. 120). Oamenii noștri au încredere în ei și în viață și această încredere le definește mersul ascendent, scutit de anxietăți și ... doruri de pribegie. Sigur, ne gîndim la omul sănătos, la milioanele de oameni sănătoși din patria noastră, care cunosc prețul libertății și al suveranității naționale. Acești oameni, sănătoși trupește și sufletește, privesc înainte și merg neabătuti, convinși de veracitatea unui vechi proverb românesc: „Toți cîli latră... rămân în urmă”.

Hulitorii noștri „ei singuri se vor răni cu limbile lor, și toți cei ce vor vedea, se vor depărta de ei” (Psalm 63, 9).

„Clevetitorul nu se va întemeia pe pămînt; pe omul nedrept răutatea îl va duce la pieire” (Psalm 139, 11).

Marcu Bănescu

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA SFINTULUI IOSIF DE LA PARTOȘ

Sărbătorirea patronului duhovnicesc al Mitropoliei Banatului a adunat și de data aceasta, ca în fiecare an, mulțime de preoți și credincioși din Timișoara și de pe toate meleagurile bănățene.

Rânduiala hramului a început din ajun cu slujba vecerniei săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, continuându-se cu Acatistul Sf. Iosif cel Nou de la Partoș și un cuvânt de învățătură rostit de P. C. Părinte Jivoîn Forga, de la parohia Timișoara I. Credincioșii au avut cu acest prilej posibilitatea de a cinsti după cuviință moaștele Sfintului, depuse în acest scop în fața ușilor împărătești, mulți dintre ei rămânând în biserică toată noaptea la priveghe, solicitând preoților servicii duhovnicești particulare.

În ziua hramului, 15 septembrie, același sobor din ajun a oficiat sfânta liturghie. Predica zilei a fost rostită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Șirul slujbelor religioase s-a încheiat cu vecernia din seara hramului, în cadrul căreia a predicat P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ.

Sărbătorirea Sfintului Ierarh de la Partoș s-a făcut în tot cuprinsul eparhiei, în deosebi la bisericile care îl au ca patron.

SFÎNȚIRI ȘI BINECUVÎNTĂRI DE BISERICI

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, duminică 7 octombrie 1979, Prea Sfințitul Episcop Vicar Timotei Lugojanul, însoțit de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a cercetat paroha *Bunea Mare*, protopopiatul Făget pentru a sfinți noul lăcaș de cult recent construit prin strădania și contribuția credincioșilor și sprijinul Centrului eparhial.

La sosirea în parohie Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat de un mare număr de credincioși, în frunte cu P. On. Părinte protopod Doru Milostem, și parohul localui, Ioan Montoi.

Înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, Prea Sfinția Sa a săvârșit, după rânduială, slujba sfințirii bisericii și Sfânta liturghie în cadrul căreia, pe lângă însuflitul cuvânt de învățătură, a subliniat totodată și dragostea jertfelnică a enoriașilor acestei parohii modeste ca număr de credincioși, dar exemplară în ce privește rîvna pentru casa Domnului.

La sfîrșitul Sfintei liturghii preotul paroh a prezentat obinuita dare de seamă asupra ultimelor lucrări realizate în parohie, la care a răspuns Prea Sfințitul Episcop Vicar aducînd cuvinte calde de apreciere față de munca depusă de credincioși și parohul lor pentru înălțarea acestui frumos lăcaș de închinare.

Festivitatea sfințirii s-a încheiat cu o agapă frățească ofrită de Consiliul parohial, care s-a desfășurat într-o atmosferă de înaltă trăire creștinească.

Prin părinteasca purtare de grijă a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și din încredințarea sa, în ziua de 14 octombrie 1979, Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul, însoțit de Prea Onoratul Părinte Ilie Maier, vicar

administrativ s-a deplasat în filia Groși aparținând parohiei Margina, spre a săvârși binecuvântarea lucrărilor de renovare și împodobire a acestui sfânt lăcaș.

La sosire a fost întâmpinat printr-un cald cuvânt de bun venit de către P. On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, împreună cu un sobor alcătuit din preoți și diaconi.

După ocolirea și miruirea bisericii s-a trecut la oficierea sfintei liturghii, în cadrul căreia Prea Sfinția Sa a rostit predica duminicii respective, reliefind totodată frumoasele realizări ale credincioșilor din această filie.

La sfârșitul sfintei liturghii preotul Petru Petrescu a prezentat un raport de activitate asupra situației parohiei și a mulțumit înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae de părinteasca grijă și Prea Sfințitului Părinte Episcop-Vicar Timotei pentru împlinirea celor rânduite, spre marea bucurie a credincioșilor.

Răspunzând, Prea Sfinția Sa și-a exprimat satisfacția pentru toate cele realizate în această comunitate de vrednici păstrători de sfinte tradiții.

INCUNUNAREA UNOR STRĂDANII BINECUVÎNTATE

Cu o vechime de peste 100 ani, biserica cu hramul „Înălțarea Domnului” din parohia Silagiu, protopopiatul Lugoj, a ajuns în situația de a trebui să fie reparată atât în interior cât și la exterior. Pe de-asupra pictura datorată talentatului minuior al penelului Bartolomeu Delliomini cunoscut prin numeroasele sfinte lăcașuri împodobite în părțile Banatului, s-a deteriorat urmare unor adinci fisuri apărute în pereți. E ceea ce a determinat consiliul parohial să decidă inițierea unor ample lucrări de renovare.

Preotul Gheorghe Luminos sprijinit de întreaga obște a credincioșilor au depus strădani laudabile la capătul cărora biserica lor și-a schimbat complet înfățișarea. În acest moment s-a întâmplat să le ușă în cale preotul pictor Petre Iacobescu din Timișoara care împreună cu soția sa, Nina, deasemenea pictoriță, au decis să execute și refacerea picturii în mod gratuit. După câteva luni de muncă asiduă au reușit să înlocuiască pictura de altă dată a lui Bartolomeu Delliomini cu altă pictură în frescă executată potrivit canonului ortodox.

În această situație, parohia Silagiu s-a adresat înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae cerându-i să binecuvînteze lucrările întreprinse la amintita biserică. Slujba tirnosirii s-a desfășurat în duminica din 28 octombrie 1979.

Însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial și de P. On. Protodiacon Ioan Botău de la catedrala mitropolitană, Ierarhul a sosit în parohie unde a fost întâmpinat de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Ioan Tîgriș, protopopul Lugojului, de enoriași și de alți credincioși veniți din parohiile învecinate.

S-a săvârșit rânduiala obișnuită cu înconjurarea bisericii, stropirea cu apă sfințită și ungerea cu sfîntul mir. În cadrul dumnezeieștii liturghii care a urmat s-au cuminecat numeroși credincioși și credincioase. Pe lângă predica rostită, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae răspunzând la raportul prezentat de preotul paroh Gheorghe Luminos, a laudat vrednicia enoriașilor și a dat o înaltă apreciere gestului preotului Petre Iacobescu și soției sale care au pictat biserica fără nici o pretenție materială.

La isprăvirea serviciului religios, consiliul parohial a oferit participanților o agapă în curtea bisericii. Apoi cu toții au mers la a doua biserică pe care o posedă parohia unde s-a rostit o scurtă rugăciune. Constatînd starea în care se află și acest sfînt lăcaș, Ierarhul — în asentimentul celor de față — a adresat îndemnul să fie de asemenea împodobit cu pictură.

Întreaga festivitate s-a încheiat la casa parohială unde s-au adunat preoții slujitori, membrii ai consiliului și comitetului parohial, invitați. Soția preotului ajutată de harnice credincioase erau pregătite spre a-și întâmpina oaspeții cu ce aveau mai bun și ales. În cadrul mesei oferită cu dărnicie s-au rostit cuvîntări și s-au cîntat imnuri de preamărire lui Dumnezeu. Și aici înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a elogiat rezultatul strădaniilor depuse de obștea credincioșilor și a mulțumit pentru

calda primire de care s-a împărtășit împreună cu ceilalți participanți la praznicul parohiei.

Cele înfăptuite în parohia Silagiu merită să fie subliniate ele relevând atât munca unui preot tânăr aflat la începutul activității sale, cât și atașamentul față de Biserica al enoriașilor. În plus trebuie scoasă în evidență dorința enoriașilor de a contribui prin renovarea bisericii, la înfrumusețarea satului lor care, întocmai tuturor localităților României a cunoscut pe parcursul anilor din urmă o remarcabilă dezvoltare.

INALTA VIZITA ARHIEREASCĂ

Duminică 14 octombrie a.c., prăznuirea Sfintei Cuvioase Paraschiva, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae a cercetat biserica parohială cu hramul Pogorirea Sfântului Duh din orașul Lugoj.

Înaltul Ierarh a luat parte la slujba sfintei liturghii, care a fost oficiată de preoții Vasile Munteanu I și Vasile Munteanu II. Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii. Predica zilei a fost rostită de preotul Vasile Munteanu I.

După încheierea slujbei, Înalt Prea Sfinția Sa a rostit un însuflețit cuvânt de dreptă învătătură și de părintesc îndemn pentru credincioși de a fi în tot timpul buni mărturisitori ai cuvîntului lui Dumnezeu, conștienți fiind că adevărul de credință se cere nu numai primit ci și propovăduit de orice bun credincios al Bisericii lui Iisus Hristos.

Înalta vizită arhierească a pricinuit celor prezenți o aleasă și neuitată bucurie duhovnicească.

HIROTONIRI

Încredințat despre chemarea pentru slujba sfintei noastre Biserici, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a încuviințat intrarea în cinul preotesc a unor noi absolvenți de școli teologice, și anume:

1. **Ioan Sirbu**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon la 28 iulie, preot la 30 iulie 1979 pentru parohia Sadova Nouă, protopopiatul Caransebeș.

2. **Sabin Nicoli**, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 15 octombrie 1979 pentru parohia Valcani, protopopiatul Timișoara.

3. **Ioan Pinte**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și preot în 25 și 26 octombrie 1979 pentru parohia Brădișorul de Jos, protopopiatul Oravița.

4. **Dumitru Vana**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și preot în 26 și 27 octombrie 1979, pentru parohia Prigor, protopopiatul Oravița.

5. **Nicolae Bagiu**, absolvent al Seminarului teologic Caransebeș, hirotonit diacon și preot la 17 și 19 noiembrie, pentru parohia Lunga, protopopiatul Timișoara.

6. **Mircea Domăneanu**, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit întru diacon și preot la 19 și 20 noiembrie 1979, pentru parohia Dalcă, protopopiatul Caransebeș.

7. **Aurel Jebelean**, absolvent al Seminarului teologic Caransebeș, hirotonit întru diacon și preot la 20 și 22 noiembrie 1979, pentru parohia Lenaheim, protopopiatul Timișoara.

8. **Traian Debucean**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon și preot în 22 și 24 noiembrie 1979, pentru parohia Pădurani, protopopiatul Făget.

9. **Petru Achim**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon și preot la 24 și 26 noiembrie 1979, pentru parohia Șemlacul Mic, protopopiatul Deta.

10. **Gheorghe Ștefan**, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon și preot la 26 și 27 noiembrie 1979.

11. **Ioan Durac**, licențiat în teologie, hirotonit diacon în 30 decembrie 1979 pe seama Catedralei Mitropolitane.

Actul hirotonirii tinerilor candidați le-a urmat obișnuitul stagiul de practică liturgică și administrativă la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, după care primind îndrumările Chiriarhului și ale Consiliului arhiepiscopesc, noii preoți și-au luat în primire parohiile ce le-au fost încredințate, începînd cu rîvnă misiunea căreia i s-au consacrat.

OASPEȚI STRĂINI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

O delegație parlamentară costaricană sosită în țara noastră a fost oaspetele Timișoarei între 25 și 26 octombrie a.c. Având în fațte pe Leticia Chacon Jinesta, membru al Partidului Unității, vicepreședinte al Adunării Legislative din Republica Costa Rica, oaspeții au avut prilejul, pe lângă întâlnirile oficiale, să cunoască orașul de pe Bega și comuna Lovrin. Între obiectivele cercetate s-a aflat și catedrala mitropolitană. Întâmpinați de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, ei au vizitat prima biserică a eparhiei unde P. On. Părinte Ioan Botău le-a dat explicații privind construcția și modul de desfășurare a activităților ei. La Colecția de artă bisericească veche din incinta catedralei li s-a făcut ghidajul de rigoare din partea muzeografului Constantin Răileanu.

În timpul prezenței oaspeților la catedrală, s-au purtat discuții asupra bunelor relații dintre România și Republica Costa Rica, nevoia cunoașterii reciproce și dezvoltării colaborării pe multiple planuri a tuturor celor care, indiferent de credință, doresc să contribuie la mai binele omenirii. În același timp au fost exprimate aprecieri pozitive cu privire la poporul român și realizările lui. Nu mai puțin s-a remarcat atașamentul permanent al ortodocșilor români față de patrie și conducerea ei.

La plecare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a dăruit oaspeților cărți și pliante care să le amintească obiectivele văzute.

CUM VĂD CREDINCIOȘII PE PREOT ?

La 18 octombrie 1979 a avut loc în sala de ședințe a Centrului eparhial întrunirea comisiei consultative de pe lângă secția economică a Consiliului Eparhial, sub prezidiul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, însoțit de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugoianul.

Ordinea de zi a fost consacrată temei: „Cum văd credincioșii pe preot sub aspect gospodăresc-financiar și ce așteaptă de la el în această privință ?”

În cuvîntul introductiv rostit de Înalt Prea Sfinția Sa, precum și în informarea prezentată de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial, au fost expuse unele aspecte pozitive și negative legate de activitatea economică-financiară și gospodărească ce se desfășoară în cuprinsul eparhiei. La discuții au luat parte mai mulți membri ai comisiei. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a dat fiecăruia lămuriri și precizările cuvenite.

Sînt de reținut o seamă de probleme ridicate, cu acest prilej privind stabilirea unui perfect acord între preot și organele parohiale în toate problemele administrative ale parohiei, ca și în relația preot-enoriaș, conducător — condus, prin aplicarea unor principii generale, valabile, de conducere; necesitatea unor reciclări periodice a preoților în privința administrării bunurilor parohiale; conștientizarea credincioșilor asupra rolului pe care îl au în rezolvarea treburilor economic-financiare ale parohiei; cît mai multă exigență în toate problemele administrative; alocarea în bugetele parohiale a unor sume pentru ajutorarea enoriașilor nevoiași.

În încheierea ședinței, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae mulțumind tuturor pentru participare a asigurat că cele propuse vor fi supuse deliberării Consiliului Eparhial în vederea traducerii lor în viață

CONFERINȚELE DE ORIENTARE A CLERULUI

Ultima conferință de orientare din cursul anului 1979 s-a desfășurat la toate sediile protopopești între 6 și 15 noiembrie, fiind închinată comemorării a 1600 de ani de la moartea Sfîntului Vasile cel Mare.

Tema conferinței: „Invățături morale și sociale în opera Sfîntului Vasile cel Mare, necesare activității preoților în vremea noastră” a trezit din partea preoților participanți, un interes deosebit manifestat atît prin calitatea referatelor susținute cît și prin modul în care s-au desfășurat luările de cuvînt pe marginea ei. Pregătite cu conștiinciozitate, referatele au fost prezentate, pe protopopiate, de următorii preoți: Victor Mițiga — protopopiatul Timișoara, Ioan Mateia — protopopiatul Reșița, Lazăr Magheți — protopopiatul Caransebeș, Aurel Lazăr — protopopiatul Lugoj, Ioan Cibian — protopopiatul Oravița, Ioan Prisă-

ceanu — protopopiatul Deta și Jurj Ioan — protopopiatul Făget. Referatele ca și luările de cuvânt au subliniat aspectele de mare actualitate ale vieții și activității pastorale a marelui ierarh al Bisericii creștine, din veacul ei de aur : ortodoxia credinței, slujirea jertfelnică lui Dumnezeu și credincioșilor, spiritul organizator, sfințenia vieții, etc., care l-au îndreptățit pe deplin să poarte peste veacuri epitetul de „cel Mare”.

Conferințele de la toate protopopiile au fost onorate de participarea la lucrări a delegațiilor eparhiale, unele din ele, Lugoj și Făget, fiind prezidate de Prea Sfinția Sa Episcopul vicar Timotei Lugojanul.

Ca și în alte dăți s-a arătat și acum bunăvoința rectoratului Institutului teologic din Sibiu care a trimis ca delegați la lucrările conferinței pe P.P.C.C. Părinți profesori dr. Teodor Bodogae, dr. Ioan Zăgrea și dr. Ioan Ică, contribuind astfel la o mai bună reușită a lor.

Partea a doua a lucrărilor conferinței a luat în dezbatere o seamă de probleme administrative și gospodărești curente.

EXAMEN DE CAPACITATE PREOTEASCĂ

Cea de a doua sesiune a examenelor de capacitate preotească din anul în curs, 1979, s-a ținut în zilele de 5 și 6 noiembrie la Centrul eparhial din Timișoara. S-au prezentat 17 candidați, absolvenți ai Institutului și Seminarului teologic, care urmează a fi numiți la parohii. Examenul s-a ținut în fața Sinodului Mitropolitan alcătuit din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Visarion al Aradului și Hunedorei, Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, Episcop-vicar, și Prea Sfințitul Gherasim Hunedoreanul, Arhiepiscop-vicar, constând din probe orale și scrise.

În cuvântul de deschidere a lucrărilor sesiunii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, după ce a arătat rodul bogat de candidați în acest an — ceea ce a necesitat două sesiuni, de vară și toamnă, — a urât succes candidaților prezenți.

Răspunsurile candidaților au oglindit pregătirea lor temeinică ; drept urmare, toți au fost declarați reușiți.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Visarion făcând cunoscut rezultatul îmbucurător al examenului și felicitându-i pe candidați le-a dat celor deja numiți îndrumări de comportare pastorală în parohiile ce li s-a încredințat, iar cei încă neîncadrați au fost îndemnați să solicite cit mai degrabă numirea în parohii. În numele candidaților a vorbit preotul Simion Găvan de la parohia Sculea, protopopiatul Deta.

Lucrările sesiunii s-a încheiat printr-o agapă oferită la sediul Mitropolei membrilor Sinodului mitropolitan și Comisiei examinatoare.

CONFERINȚE ADMINISTRATIVE PREOTEȘTI

Cea de-a doua conferință administrativă din anul 1979 s-a desfășurat în luna octombrie la sediile protopopiilor, potrivit îndrumărilor Cancelariei Sfințului Sinod. Tema tratată a avut ca titlu : „Căi, mijloace și metode pastorale pentru îndrumarea credincioșilor în duhul ortodox în combaterea inovațiilor și practicilor străine rânduilor bisericești. Rolul consiliilor și comitetelor parohiale”.

Pregătite din vreme prin trimiterea planului temei și bibliografiei indicate la fiecare parohie și prelucrarea lor cu delegații eparhiale, conferințele au fost precedate la fiecare protopopiat de slujba rânduiei teodumului, oficiată în biserică, în sobor, răspunsurile fiind date prin cântare în comun de către toți preoții asistenți. Unul din preoți a rostit cateheza duminicii următoare.

Lucrările conferinței propriu zise au fost deschise prin cuvântul protopopilor și al delegațiilor eparhiale.

La protopopiatul Timișoara și Reșița a participat Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, episcop vicar.

Îndeplinind o misiune peste hotare, ierarhul titular n-a avut posibilitatea să fie prezent.

La fiecare protopopiat au fost alese cele mai bune referate asupra temei, fiind apoi rostite de următorii preoți: la protopopiatul **Caransebeș**, Gheorghe Bruzbican — Turnu Ruieni; la **Deta**, Petru Corneanu — Jamul Mare; la **Făget**, Ioan Șandru — Cutina; la **Lugoj**, Mihai Mizun — Nădrag; la **Oravița**, Mihai Tunea — Șopotul Vechi; la **Reșița**, Ioan Lăpuște — Reșița; la **Timișoara**, Vasile Petru — Timișoara. Pe marginea referatelor au luat cuvîntul numeroși preoți, relevînd aspecte concrete privind problemele cuprinse în temă.

Concluziile au evidențiat importanța deosebită a temei tratate, importanță ce rezultă din caracterul ei practic, privind căutarea și găsirea unor metode și mijloace concrete pentru consolidarea unității de trăire spirituală a Bisericii noastre în duhul nealterat al ortodoxiei, înlăturarea oricăror influențe negative prin combaterea inovațiilor, practicilor superstițioase, oculte, obscurantiste, străine rînduielilor noastre bisericești-consfințite de spiritul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții.

DESCHIDEREA FESTIVĂ A NOULUI AN ȘCOLAR 1979-1980 LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

La 30 septembrie 1979, la Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc deschiderea festivă a noului an școlar 1979—1980, după ce elevii școlii însoțiți de cadrele didactice au efectuat un program de muncă patriotică de 15 zile aducîndu-și aportul la strîngerea recoltei în cadrul unităților agricole din jurul Caransebeșului.

Programul festiv a început cu săvîrșirea sfintei liturghii la biserică cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul” de către un sobor de preoți și diaconi alcătuit din profesorii seminarului, de față fiind Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul, răspunsurile liturgice fiind date de elevi și credincioșii asistenți la slujbă. Predica a fost rostită de P. C. Părinte Eugen Iancu spiritualul școlii.

A urmat în sala de festivități un program artistic prezentat de elevi, sub conducerea profesorului de muzică, diacon Nicolae Belean, constînd din cîntări și recitări religioase și patriotice.

În cadrul programului a luat cuvîntul directorul școlii, P. C. Părinte prof. Ilie Sărbu, care a prezentat liniile directoare ce vor fi urmărite în școală în cursul noului an școlar în educarea elevilor ca și în administrarea instituției, aducînd totodată mulțumiri Conducerii eparhiilor tutelară pentru sprijinul larg acordat cu dărnicie spre acoperirea tuturor nevoilor materiale și spirituale ale seminarului.

La sfîrșit luînd cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul a arătat continua dezvoltare a învățămîntului de toate gradele din țara noastră în ultimele trei decenii, subliniind deosebita importanță a principiului pedagogic al îmbinării armonice a teoriei cu practica, aplicat în ultima vreme în școlile noastre, urmărindu-se prin aceasta dezvoltarea multilaterală a personalității fiecărui elev sau student. Acest principiu, aplicat de altfel din începuturi de Biserica creștină, slujitoare, ne obligă la sporită strădanie spre a deveni slujitori devotați Bisericii și Patriei, dăruindu-ne cu toții idealurile de mai bine ale credincioșilor și ale poporului român.

Transmițînd elevilor și cadrelor didactice binecuvîntarea Ierarhilor oblăduitori ai școlii și felicitîndu-i pentru frumosul program artistic oferit, Prea Sfinția Sa a urat tuturor deplin succes în noul an școlar.

DECESE

Preotul Petru Ioșcovi din parohia Banloc, protopopiatul Deta a încetat subit din viață sîmbătă 20 octombrie 1979, în vîrstă de 44 ani.

S-a născut în 3 februarie 1935 în comuna Banloc din județul Timiș, fiind singurul copil al unei familii de țărani.

Făce școala primară în comuna natală, apoi școala pedagogică din Timișoara, după care, în anul 1955, se înscrie la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, susținînd teza de licență în Teologie în anul 1959.

După ce timp de 7 ani a funcționat ca învățător, este numit, cu data de 1 aprilie 1966, și hirotonit preot pe seama parohiei Banloc.

În răstimpul scurt al celor 13 ani de activitate pastorală, fiind prețuit și iubit de enoriași, preotul Petru Iotcovici a reușit frumoase realizări pe plan gospodăresc printre care achiziționarea unei case parohiale, împrejmuirea cimitirului, repararea în două rânduri a bisericii.

Stingerea sa prematură din viață a lăsat adânci regrete în sufletele credincioșilor și preoților din protopopiatul Deta, a tuturor celor care l-au cunoscut.

Služba înmormintării a avut loc luni 22 octombrie a.c. fiind precedată de sfânta liturghie săvârșită de un sobor de preoți condus de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, care a rostit panegiricul. Din partea colegilor de studii a vorbit P. C. Părinte Cornel Codrea preot în Orașul Victoria.

Corpul neînsuflețit a fost înhumat în cimitirul parohial la loc de veșnică odihnă, alături de alți vrednici înaintași slujitori ai altarului.

Preotul pensionar Ion Urecheatu din Mehadia a încetat din viață în vîrstă de 74 ani, **luni 22 octombrie 1979.**

Sa născut la 20 ianuarie 1905 în comuna Mehadia din județul Caraș-Severin fiind unul din cei patru copii ai lui Nicolae și Paula.

Școala primară o termină în comuna natală după care este înscris la Liceul „Traian Doda” din Caransebeș.

Între anii 1925—1928 urmează cursurile Academiei Teologice din Caransebeș, înscriindu-se totodată și la Facultatea de drept din București.

După terminarea studiilor teologice, timp de trei ani lucrează ca funcționar la Episcopia Caransebeșului. În anul 1931 este numit și sfințit preot pe seama parohiei Mehadia.

Urmind pilda vrednicilor săi înaintași ce au slujit la această istorică parohie, preotul Ioan Urecheatu cu modestia și blîndețea ce îl caracteriza a slujit Biserica și pe enoriași cu multă dăruire și dragoste, ca un adevărat păstor duhovnicesc. Pentru zelul pastoral și activitatea depusă a fost distins cu dreptul de a purta „brîu roșu”, în anul 1968. După împlinirea vîrstei de 70 de ani, începînd cu 1 octombrie 1975, s-a pensionat.

Corpul defunctului a fost depus în biserica parohială unde în 25 octombrie a. c., după săvîrșirea sfîntei liturghii — în cadrul căreia a predicat P. On. Părinte Ieremia Ghita din Băile Herculane, slujba înmormintării a fost oficiată de un sobor de 17 preoți, panegiricul fiind rostit de P. On. Părinte Dimitrie Stoichescu din Orșova. Din partea Centrului eparhial P. On. Părinte Ilie Maier-vicar administrativ, avînd încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, a evidențiat strădaniile depuse în cei 43 de ani de activitate pastorală de preotul Ioan Urecheatu, transmițînd familiei greu încercate condoleanțe.

La cripta familiară din cimitirul parohial unde cel adormit în Domnul a fost așezat spre veșnică odihnă C. Părinte Constantin Grozăvescu, parohul locului, a rostit un cuvînt de rămas bun.

În ziua de 27 octombrie 1979 s-a stins din viață trecînd la cele veșnice preotul pensionar **Ioan Gavrilă**, fost paroh la Valcani, protopopiatul Timișoara.

Născut la 4 august 1912 dintr-o familie de preot din Brusturi, județul Arad, care număra 12 copii, urmează cursurile școlii elementare în satul natal, liceul în Arad și Brad și în continuare Academia teologică din Arad, pe care a absolvit-o în anul 1937. După absolvire este hirotonit preot pe seama parohiei Valcani. Aici păstorește cu vednicie pînă la pensionare, vreme de 41 de ani. Fapte deosebite, ca : repararea capitală a bisericii parohiale în 1947, pictarea ei în 1956, cumpărarea unei case parohiale în 1973, împrejmuirea cimitirelor comunei, și multe altele, oglîdesc îndeajuns neobosită activitate pastorală pe care adormitul întru Domnul a depus-o în timpul funcționării sale în Valcani.

În cadrul serviciului înmormintării oficiat de un sobor de preoți, P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, a subliniat în panagiricul rostit, meritele deosebite ale preotului Ioan Gavrilă, adormit în Domnul.

În ziua de 5 noiembrie 1979 a trecut la odihna veșnică, vrednicul slujitor al bisericii parohiale Oravița II, protopopul onorific **Ioan Lazăr.**

Născut în Oravița la 20 aprilie 1906, adormitul întru Domnul și-a făcut în orașul natal studiile primare și liceale, după care a urmat cursurile fostei Academii teologice din

Caransebeș. Hirotonit în 1931, este numit preot slujitor la biserica parohială Oravița I, unde funcționează până în 1940, când trece în postul de preot-paroh la parohia Oravița II. Aici desfășoară o neobosită muncă pastorală până la pensionarea sa, în 1973, girind pe timp de un an și protopopiatul Oraviței care era vacant. Pentru merite deosebite în pastorație, preotului Ioan Lazăr i s-a acordat rangul de protopop onorific, în 1969. Între realizările sale demne de amintit se cuvine a se aminti frumoasa activitate corală desfășurată ca instructor și dirijor al corului Bisericii Oravița II condus înaintea lui de învățătorul Cornel Lazăr, tatăl său.

Prohodirea rămășițelor pămîntești ale defunctului a avut loc în biserica Oravița II în ziua de 8 noiembrie, de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Dumitru Băloni, consilier eparhial, care a rostit îndătinatul panegiric evidențiind calitățile și faptele alese ale protopopului Ioan Lazăr, care l-au însoțit în drumul spre viața veșnică.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

ZIUA ONOMASTICĂ A ÎNȚĂLĂȘĂTORULUI EPARHIEI

În după amiaza zilei de 21 octombrie a.c. prăznuirea Sfinților Cuvioși Visarion, Sofronie și Oprea, la Centrul eparhial Arad s-a sărbătorit ziua numelui Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion V. Aștileanu.

Au luat parte preoți și credincioși din Arad și localități învecinate, care au adresat înțălășătorului eparhiei felicitări, urări de sănătate și de îndelungată înziliră, spre slujirea celor mai înalte idealuri ale Bisericii și Patriei noastre.

Prea Sfinția Sa, răspunzând bunelor urări și frumoaselor gânduri exprimate de cei prezenți, i-a încredințat de aceeași dragoste și purtare de grijă părintească, adresându-le indemnul de a participa cu tot elanul la activitatea ce se desfășoară zi de zi în cadrul eparhiei pentru păstrarea și întărirea unității de credință și trăire religioasă a credincioșilor, pentru înfăptuirea mărețelor obiective ale țării spre binele întregului popor român.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, duminică 23 septembrie 1979, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P. C. Părinte Coridian Mureșan, consilier eparhial și P. C. Diacon Gh. Contraș, a cercetat parohia Vărmaga, protopopiatul Deva. Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia în frumoasa biserică parohială, înconjurat de un sobor de preoți, răspunsurile liturgice fiind date prin cântare în comun de către toți credincioșii participanți. A predicat P. On. Părinte Coriolan Mureșan. După liturghie P. On. Părinte Alex Hotărâș protopopul locului a făcut instalarea noului preot Viorel Radu, hirotonit în cadrul sfintei liturghii.

În încheiere, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim a rostit un cuvânt de învățătură arătând rolul preotului în viața credincioșilor, dând noului hirotonit sfaturi și îndemnuri părintești în vederea unei rodnice activități în parohia ce i s-a încredințat.

După slujbă, Prea Sfinția Sa, împreună cu soborul preoților, a participat la o agapă oferită de Consiliul parohial la casa parohială.

*

În după amiaza aceleași zile, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a oficiat slujba vecerniei în parohia Hondol, protopopiatul Deva unde a rostit un cuvânt de învățătură, urmărit de credincioși cu viu interes. În numele enoriașilor, preotul paroh Viorel Todor i-a mulțumit Prea Sfinției Sale pentru adhiereasca cercetare a credincioșilor de aici.

*

Duminică, 21 octombrie 1979, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a descins în parohia Dieci, protopopiatul Ineu, însoțit de P. C. Părinte Victor Biliboacă de la Centrul eparhial și de P. C. Diacon Gh. Contraș. Cu acest prilej a oficiat sf. liturghie, înconjurat de un numeros sobor de preoți.

Predica a fost rostită de părintele Victor Biliboacă.

După otpust, Prea Sfințitul Gherasim din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, a înminat epitropilor și onora dintre membrii Consiliului parohial singhelii pentru vrednicia și atașamentul lor față de biserică și a hirotesit întru sachelar pe preotul paroh Ioan Dascălu.

Felicitând pe cei răsplătiți pentru vrednicia lor, Prea Sfinția Sa a făcut un călduros apel la credincioși ca, prin munca lor, să contribuie la înflorirea patriei, păstrând neştirbită unitatea de credință a Bisericii.

După sfința liturghie, Prea Sfinția Sa, însoțit de preoți și credincioși, s-a îndreptat spre noua casă parohială, pentru a săvârși rânduiala sfințirii. A urmat o agapă oferită de membrii Consiliului parohial.

La ora 15, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a vizitat biserica din filia Roșia, unde a oficiat slujba vecerniei și, spre bucuria duhovnicească a credincioșilor, a rostit un cuvânt părintesc de învățătură.

*

Duminică 28 octombrie 1979. Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a descins în parohia Lazuri, protopopiatul Ineu, pentru a binecuvînta lucrările efectuate la biserica „Bunavestire” din filia Mermești.

Prea Sfinția Sa a fost însoțit de P. C. Părinte Coriolan Mureșan, consilier administrativ bisericesc, P. C. Arhidiacon Teodor Babuția și C. Diacon Iustin Ciupilă.

După împlinirea rânduielilor de sfințire s-a oficiat sf. liturghie, răspunsurile liturgice fiind date de credincioși.

La priceasnă a predicat P. C. Părinte Coriolan Mureșan. Preotul paroh Viorel Nan a făcut o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor de reparații efectuate la biserică. Pentru activitatea depusă, a fost hirotesit sachelar. Transmițînd celor de față arhieresti binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a felicitat pe credincioși pentru dărnicia și dragostea cu care au contribuit la înfrumusețarea locașului lor de închinare. În continuare, a vorbit despre lucrarea harnică a Bisericii prin Sfintele Taine, povățuind pe credincioși să rămînă mereu atașați bisericii lor, credinței strămoșești și bunelor rânduiei, arătîndu-se totodată buni și devotați fii ai țării și neamului lor.

A TREIA CONFERINȚĂ DE ORIENTARE A CLERULUI

Cea de a treia conferință de orientare a clerului din luna septembrie 1979 avînd ca temă: „**Indatorirea preotului de a cultiva în inimile credincioșilor dragostea de Patrie și de Biserica strămoșească**” (cu prilejul aniversării a 35 de ani de la victoria revoluției antifasciste și antiimperialiste din România) s-a desfășurat la sediile oficiilor protopopești între 25 și 28 septembrie 1979, fiind invitați și cîntăreții bisericești. În conformitate cu programul stabilit, Prea Sfințitul Episcop Visarion a prezidat ședințele de la protopopiile Deva, Orăștie, Petroșani și Brad, iar la protopopiile Arad, Ineu și Lipova, din încredințarea Prea Sfinției Sale, a participat Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P. C. Pr. Flor Teodorescu, vicar administrativ.

Fiecare conferință a început prin săvîrșirea slujbei tedeumului de către un sobor de preoți.

Referatele conferinței au fost susținute de următorii preoți: Gheorghe Bej (Arad), Petru Lazea (Ineu), Horațiu Iuga (Lipova), Crișan Arsenie (Deva), Ioan Dragoman (Orăștie), Leonte Dăncescu (Petroșani) și Moise Opișă (Brad).

După susținerea referatelor au luat cuvîntul numeroși preoți și cîntăreți care au arătat că ziua de 23 August 1944 a fost și este cel mai mare eveniment al istoriei noastre contemporane, care încununează cu laurii supremei victorii lupta de veacuri a poporului român pentru libertate națională și dreptate socială, pentru afirmarea și respectarea independenței naționale, pentru progres, pace și bunăstare; că în cei 35 de ani de viață nouă, liberă prosperă și fericită, poporul român a schimbat radical fața țării, bucurîndu-se azi de un prestigiu deosebit în lumea întreagă. Toți participanții la discuții au exprimat sentimente de dragoste față de patrie de poporul român, față de conducătorii lui înțelepți și iubiți, sentimente pe care slujitorii Bisericii doresc să le sădească, cu sporită responsabilitate, și în inimile credincioșilor ce le-au fost încredințați spre păstorie.

În cuvintele de încheiere ce le-au rostit, Prea Sfințitul Episcop Visarion și Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul au subliniat că, însușești de profunde sentimente patriotice, slujitorii și credincioșii Bisericii noastre au sprijinit, sprijină și vor sprijini cu sinceritate și devotament mersul continuu ascendent al țării și poporului român spre consolidarea dreptății sociale, a unității naționale, a libertății și independenței.

CONFERINȚĂ ADMINISTRATIVĂ

Între 18 și 30 octombrie 1979 s-a desfășurat la oficiile protopopești cea de a doua conferință administrativă a clerului pe anul în curs.

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, lucrările conferinței au fost prezidate de P. On. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ (la protopopiatele Arad, Ineu și Lipova) și de P. C. Părinte Simion Fărcaș, consilier economic (la protopopiatele Deva, Brad, Orăștie și Petroșani).

Conferința a avut ca temă: „Căi, mijloace și metode pastorale pentru îndrumarea credincioșilor în duhul ortodox, în combaterea inovațiilor și practicilor străine rânduierilor bisericesti Rolul consiliilor și comitetelor parohiale”.

Atât referatele principale, cât și luările de cuvânt ale participanților la conferință au relevat importanța deosebită a subiectului pentru activitatea pastoral-misionară desfășurată de preot în parohie.

Pornind de la subiectul conferinței, au fost reamintite o serie de îndatoriri ale preotului ca: săvârșirea cu evlavie și solemnitate a sfințelor slujbe; explicarea importanței și semnificației acestora spre a fi înțeleasă de enoriași, și pentru a le spori evlaviază și frecvența la biserică; antrenarea credincioșilor la cântarea omofonă în cadrul sfinței liturghii, potrivit străvechii tradiții ortodoxe; combaterea inovațiilor și practicilor străine rânduierilor bisericesti; cultivarea în rindurile credincioșilor, a dragostei pentru datinile noastre strămoșesti. S-a subliniat că, împreună cu consiliul și comitetul parohial, cu epitropul și cântărețul bisericesc, preotul are îndatorirea să antreneze pe enoriași în vederea întreținerii sfințului lăcaș păstrându-l curat și frumos împodobit. Preotul nu trebuie să uite nici un moment calitatea sa de cetățean al patriei, datorită sacră de a sluji cu devoament aspirațiile mărețe ale poporului român, de a-și croi o viață tot mai bună.

CONSĂTUIREA DE LUCRU CU PROTOPOPII

Sub președenția Prea Sfințitului Episcop Visarion, la Centrul eparhial s-a ținut, la 16 octombrie a. c., o nouă consătuire de lucru cu protopopii și cu contabilii oficiilor protopopești.

După cuvântul de deschidere rostit de Prea Sfinția Sa, a urmat referatul Sectorului cultural, susținut de P. On. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ, cuprinzând îndrumări privitoare la activitatea pastoral-misionară și socială din eparhie. În continuare, P. C. Părinte Coriolan Mureșan, consilier administrativ-bisericesc, a prezentat o serie de indicații legate de întocmirea dosarelor de pensionare și a statelor de funcțiuni pe anul 1980. După luările de cuvânt pe marginea referatelor amintite, Sectorul economic, prin P. C. Părinte Simion Fărcaș, consilier economic, și d. Emilian Avel contabil șef, au dat lămuriri ample privind execuția bugetară pe anul 1979 și întocmirea bugetelor de venituri și cheltuieli ale parohiilor și protopopiatelor pe anul 1980.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit celor prezenți pentru receptivitate și pentru hotărârea fermă de a nu precupeți nici un efort în vederea realizării unei eficiențe mereu sporite a activității pastoral-misionare din cuprinsul eparhiei precum și pentru ducerea la bun sfârșit a acțiunii de întocmire a bugetelor parohiilor pe anii 1979 și 1980.

INTRUNIRE COLEGIALĂ

În sala de festivități a parohiei Arad-Centrul a avut loc la 24 septembrie a. c. întrunirea colegială de 45 de ani, a absolvenților seriei 1934 de la Academia teologică din Arad.

Programul întrunirii s-a deschis prin oficierea sfinței liturghii în catedrala episcopală a Aradului unde cei prezenți au înălțat rupăciuni de mulțumire lui Dumnezeu pentru ajutorul primit de-a lungul anilor de rodnică activitate pastorală.

Bucuria întâlnirii colegiale a fost sporită de prezența a doi dintre foștii lor dascăli: P. On. Părinte prof. dr. Simion Șiclovian și P. On. Părinte prof. dr. Ioan Petreună.

După slujba religioasă, în sala de festivități a parohiei Arad-Centrul, proșorii și studenții, încărunțiți dar plini de vigoare, și-au împărtășit cu căldură amintiri realizări și gânduri de viitor.

MIRCEA ELIADE, Aspecte ale mitului, În românește de Paul G. Dinopol, Prefață de Vasile Nicolescu, Colecția Eseiuri, Editura Univers, București, 1978; 195 pp.

Sinteza asupra aspectului multiplu al mitului pe care ne-o oferă Mircea Eliade, se deschide cu prefața lui Vasile Nicolescu ce relevă că: „Mircea Eliade trăiește și regîndește în toate ramificațiile ei cultura, românească de la începuturi”. (pag. VI). În ce privește elucidarea problemei mitului și a rolului său în cultură și morală, prefațatorul afirmă în final: „Meditații asupra destinului umanității, asupra căilor de regenerare spirituală a acesteia, asupra resurselor imaginarii, Aspecte ale mitului este o treaptă extrem de utilă în înțelegerea sistemului de gândire al acestui homerid al istoriei religiilor care a transformat disciplina cunoașterii mitologice într-o epopee a ideilor”. (pag. XIII).

Cartea lui Mircea Eliade cuprinde 9 capitole intitulat în ordine: Structura miturilor, Prestigiul magic al „originilor”, Mituri și rituri ale înnoirii, Eshatologie și cosmogonie, Timpul poate fi dominat, Mitologie, ontologie, istorie, Mitologia memoriei și uitării, Măreția și decăderea miturilor, Supraviețuire și camuflaje ale miturilor și se termină cu două anexe: prima privind Miturile și poveștile cu zine și a doua conținând Elemente de bibliografie.

În primul capitol autorul subliniază importanța mitului ca „mit viu” privit — ca act de cultură — în perspectiva istorico-religioasă și în contextul sociologic originar, face distincția între mitul socotit ca un „basm” sau „act pur instinctiv” și „mitul viu” și propune următoarea definiție a mitului: „Mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al începuturilor. Mitul nu vorbește decît despre ceea ce s-a întîmplat **realmente**, despre ceea ce sa întîmplat pe deplin. (pag. 5—6). Spre deosebire de omul modern care se socoete un produs al istoriei omul societăților arhaice se consideră rezultatul unor evenimente mitice pe care — în cea mai mare parte le reactualizează periodic —; pentru el istoria povestită de mit este o cunoaștere ezoterică însoțită de o putere magică-

religioasă care duce la cunoașterea originilor și „trăirea miturilor înseamnă ieșirea din timpul profan, cronologic și pătrunderea într-un timp sacru”. (pag. 18).

Capitolul al II-lea tratează problema miturilor de origine cosmogonică și afirmă că: „oricare istorie mitică relatînd **originea** a ceva presupune și prelungește cosmogonia” (pag. 21) și exemplifică aceasta cu existența cînturilor magice cu scop medical din textul cărora se vede că: „mitul originii leacurilor e întotdeauna integrat în mitul cosmogonic”. (pag. 28).

Capitolul al III-lea tratează despre miturile și riturile înnoirii — cu specială privire la semnificația Anului Nou — la popoarele arhaice și antice la care, cu toate deosebirile de cultură și civilizație, riturile principale legate de acest eveniment simbolizau „repetarea cosmogoniei” (pag. 46); la evrei înnoirea cosmogonică a fost aplicată la evenimentele istorice relatate în Vechiul Testament. (cf. pag. 48). Toate riturile popoarelor arhaice protoagricole (care se ocupau cu cultivarea tuberculelor), ca și a popoarelor din Antichitate, conțineau ideea „perfectiunii începuturilor și eshatologia ca înnoire totală în urma distrugerii lumii vechi; proclamarea unei **ere de aur** în viitor este specifică acestor popoare”. (pag. 50—51).

Capitolul al IV-lea tratează corelația dintre eshatologie și cosmogonie în special în miturile referitoare la Potop și amintește concepțiile de înlocuire radicală a lumii vechi, a cosmosului progresiv degradat, cu o lume nouă, cu o nouă creație — „idee panindiană” (pag. 59) existentă la popoarele Antichității și la filozofii greci de la Heraclit la Platon și pînă la Apocalipsurile iudeo-creștine, autorul susținînd că eshatologia face parte din „misterul mesianic” a tuturor concepțiilor enumerate. (cf. pag. 62). În acest capitol autorul face ample considerații asupra fenomenului mineralist și „recunoaște în antimilenarismul oficial al bisericii prima manifestare a doctrinei progresului” (pag. 65) și își exprimă convingerea că „Milnenarismul nu mai supraviețuiește decît anevoie în cîteva recente secte creștine” (pag. 66); în schimb e de părere că popoarele din afara lumii occidentale, recent eliberate și cele în plină luptă de elibe-

care cunosc „un milenarism cu caracter politic, social, economic dar și religios”. (pag. 66—67). Spre deosebire de milenarismul optimist al acestor popoare, lumea occidentală trăiește cu spectrul sfârșitului atomic al lumii, după care nu va mai avea loc o nouă creație. (cf. pag. 68). În continuare autorul explică existența a artei moderne cu „distrugea limbajului artistic”, avântul psihanalizei, a psihologiei abisale ca o manifestare a celor mai sănătoase elemente intelectuale, occidentale care speră într-un adevărat început nou, dar numai după un adevărat sfârșit al formelor și conceptelor anterioare, vechi. (cf. pag. 69—70).

În capitolul V autorul revine asupra temei eshatologice în corelație cu cosmogonia, reliefează din nou importanța **cunoașterii originilor** care nu este proprie numai lumii arhaice, ci ea caracterizează și lumea occidentală, dovadă cele două idei ale lui Freud: 1 — beatitudinea „originii” și a „începuturilor” ființei umane și 2 — retrăirea anumitor incidente traumatice ale primei copilării prin intermediul amintirii sau a unei „întoarceri la urmă”. Psihanaliza nu și-a însușit o temă mitică și nici nu are o structură mitică, precizează autorul, ci e vorba de tehnica psihanalizei care „face cu puțință o întoarcere **individuală** la timpul originii”. (pag. 74).

În capitolul al VI-lea autorul pornește de la afirmația că „pentru omul religios esențialul precede existența”. (pag. 87). Referitor la concepția mitică a unui deus otiosus care nu mai este proniatorul lumii, aceasta amintește de „moartea lui Dumnezeu” în concepția lui Nietzsche și de „eclipsa lui Dumnezeu” proclamată de Martin Buber, deci așa numita „îndepărtare și tăcere a lui Dumnezeu care-i obsedează pe anumiți teologi contemporani nu sînt fenomene moderne”. (pag. 91). În afară de moartea zeului devenit deus otiosus al cărui loc l-au luat alte figuri divine, istoria religiilor cunoaște și concepția morții violente, a asasinării zeului de către oameni, moarte care are scop și consecință creatoare. „Divinitatea asasinată nu e niciodată uitată” (pag. 94), pentru că „adevăratul sacrilegiu constă în uitarea actului divin”. (pag. 101). Autorul susține că primele speculații filozofice derivă din mitologii și nici Socrate și Platon și nici „triumful filozofiei riguroase și sistematice n-a suprimat cu desăvîrșire gîndirea mitică”. (pag. 106).

Capitolul VII tratează mitologia memoriei și a uitării în literatura indiană, în special budistă, Buddha e singurul care a cunoscut toate viețile; în Grecia antică se făcea dis-

tinția între memorie și aducere aminte, o memorie perfectă e superioară rememorării (pag. 113), grecii cunoșteau două valorificări ale memoriei: 1 — care se referă la evenimente primordiale (cosmogonie, teogonie, genealogie) și 2 — a vieților anterioare, adică a evenimentelor istorice și personale. (pag. 116) În legătură cu memoria stă și problema somnului și a morții care sînt socoți frați geeni în antichitatea greacă; gnosticismul reia tema „trezirii din somn” care înseamnă trezirea din ignoranță, uitare și moarte. Autorul redă citeva din exemplele oferite de Hans Jonas în *The Gnostic Religion*, Boston, 1958, din care reiese concepția gnostică a luptei ce trebuie dusă contra somnului ca uitare a originii cerești, pentru ca, apoi, să facă apel la episodul Ghetsimani citind pe Sfinții Evangheliști sinoptici și să tragă concluzia că: „Și de data aceasta — veghea de inițiere — s-a dovedit peste puterile omenești”. Cu toată modestia să ne fie îngăduit a ne exprima convingerea că integrarea faptului istoric consemnat de evangheliștii sinoptici în argumentarea autorului e destul de forțată, acolo nefiind vorba de o „inițiere”, ci de faptul real că Mîntuitorul Iisus Hristos ca Fiul Omului simțea nevoia să-i știe și să-i aibă pe ucenicii Săi alături de El, solidari cu El în acele ore de grele încercări. În continuare autorul face o paralelă între speculațiile gnostice și filozofia indiană, ambele „învăță mitul spre a se **desolidariza** de rezultatele sale” (pag. 126) și „evenimentele istorice propriu zise sînt lipsite de semnificație, de vreme ce nu sînt purtătoarele nici unui mesaj soteriologic”. (pag. 127). Autorul constată existența în Europa a procesului de anamneză istoriografică pe care îl consideră ca pe o ieșire din „provincialismul cultural occidental” (pag. 128) și ca pe „o descoperire a unei solidarități cu popoarele dispărute sau periferice”. (pag. 129).

Capitolul al VIII-lea scrutează măreția și decăderea miturilor prin prisma constatării că la nivelurile popoarelor arhaice religia menține deschiderea către lumea supraomenească a valorilor axiologice, transcendente și revelate (cf. pag. 131). În concepția mitică lumea „se vîdește a fi un limbaj” (pag. 133), ea este concomitent deschisă și misterioasă (pag. 134); mitul nu oferă o garanție de moralitate, ci funcția lui este de releva modele și „a oferi astfel o semnificație altui lumii cît și existenței omenești și prin ideile de **realitate, de valoare, de transcendență** are o valoare uriașă în formarea omului, angajîndu-l ca revelație și istorie sacră”. (pag. 136). În raportul imaginație-creativitate, autorul afirmă

că „etnologia și folcloriștii nu pot pretinde că dezvăluie procesul creării mitologice”, (pag. 137) fiindcă experiența religioasă, extazul, revelațiile sînt factorii de creativitate care reînnoiește materia mitologiei tradiționale”. (pag. 137). În acest capitol — paragraful Homer — autorul își propune să fixeze raporturile mitologiei grecești cu creștinismul, arătînd că filozofii raționaliști greci au „demitizat” mitul, iar apologeții creștini din veacurile I—III l-au respins categoric; totuși de la sensul literal s-a trecut la cel alegoric și tipologic folosit de Filon din Alexandria și de Origen. În afară de împotrivirea religiei oficiale a imperiului roman, cea mai serioasă împotrivire i s-a făcut creștinismului din partea misterelor și soteriologiilor, a religiilor vii, populare, (cf. pag. 149) din partea acelor religii care n-au produs cărți, ci s-au bazat pe oralitate, și „creștinismul a sfîrșit — susține autorul — prin a tolera și asimila structura cosmică a mitologiilor popoarelor păgine care n-au produs cărți”, dovadă că „creștinismul rural, mai ales în Europa meridională și de sud-est, posedă o dimensiune cosmică”. (pag. 150).

Capitolul al IX-lea pune problema raporturilor dintre creștinism și gîndirea mitică atît cu privire la persoana istorică a Mîntuitorului Iisus Hristos arătînd că „nici una din ipotezele nonistorice n-a fost acceptată de specialiști” (pag. 153), cît și la ceea ce autorul numește — mitul viu —, afirmînd că „creștinismul așa cum a fost înțeles și trăit în cele aproape două milenii ale istoriei sale, nu se poate desolidariza de gîndirea mitică”. (pag. 154). Pentru argumentarea tezei de mai sus autorul acordă un credit nelimitat lui Origen care a îmbinat istoricitatea cu transistoricitatea (cf. pag. 157), fiind un exponent al tipicei gîndiri mitice în Creștinism. După opinia autorului „creștinismul fiind o religie a trebuit să păstreze cel puțin o comportare mitică”, dovadă timpul liturgic cu repetiția vieții, morții și învierii Domnului, contemporaneitatea fiecărui creștin cu acel *illud tempus* „care începe la Nașterea în Betleem și se încheie provizoriu cu Înălțarea”. (pag. 158). De fapt autorul e ferm convins că „iudaismul a istorizat, gnosticismul a cosmicizat și ezoterizat creștinismul” (pag. 159), formulă care suscită întrebarea: ce-a fost Creștinismul înainte de a suferi acest dublu proces structural?, fiindcă autorul nu arată. D-sa continuă să vadă în cultul sfinților și al supravenerării Prea Sfinței Născătoare de Dumnezeu „o parte din religia populară a Europei precreștine”, (pag. 161) cu zei și eroi, cu zeițe ale fertilității,

ceea ce nu e o idee chiar atît de originală pe cît s-ar părea. Cu toate că se afirmă că atunci cînd se va scrie — istoria teologiei populare — a țăranilor din Europa orientală care înțeleg Creștinismul ca pe „o liturghie cosmică”, „ne vom da seama că creștinismul cosmic nu e o formă de păgînism, nici un sincretism păgîn-creștin. El este o creație religioasă originală”, totuși formularea aceasta exclude Revelația divină ca și originea divină a Creștinismului, deci, în fond, este o — demitizare — sau o — desacralizare — a Creștinismului, ca să folosim termenii autorului. Acest — creștinism cosmic — și rural ar avea o tentă aparte dacă nu ar atrage după sine afirmația că el va dispărea odată cu dispariția formelor perimate agrare și rurale, ceea ce nu este în intenția autorului s-o demonstreze, dar logic se impune această concluzie, tocmai cu premisele sale. Mitologia eshatologică a cunoscut — continuă autorul — o deosebită eferescență în Evul Mediu — de exemplu cruciadele copiilor și a săraciilor — și supraviețuirii ale mitului eshatologic se găsesc în scrierile lui Tommaso Campanella și Gioacchino da Fiore cu a sa „epocă a treia a Istoriei — a Sfîntului Duh —” reluată de unii scriitori ca Lessing care vede în epoca a treia vîrsta triumfului rațiunii cu ajutorul educației, apoi Saint-Simone, Auguste Comte, Fichte, Hegel, Schelling, Krasinski și Merejkovski, dar ele „sînt ideologii și fantezii semi-filozofice, iar nu așteptarea eshatologică a Sfîntului Duh. Dar mitul renovării universale, cu o scadență mai mult sau mai puțin apropiată, se mai poate încă discerne în toate aceste teorii și fantezii”. (pag. 170). În epoca modernă autorul vede existența mitologiei automobilului, a elitelor moderne — mai cu seamă în artă —; la fel „pasiunea modernă pentru roman trădează dorința de a auzi cît mai multe povestiri mitologice desacralizate, sau numai camuflate sub forme profane”. (pag. 179).

Anexa I conține studiul: Miturile și poveștile cu zine din care reținem că „basmul reia și prelungește — inițierea — la nivelul imaginarului” (pag. 189) și

Anexa II care conține: Elemente de bibliografie, urmate de Cuprinsul care încheie această carte a „savantului umanist-raționalist” cum l-a caracterizat prefăcătorul pe autor, carte care prezintă deosebit interes pentru etnografi, istorici ai religiilor, filozofi și teologi, ca și pentru toți iubitorii de cultură în general, care vor găsi în această lucrare de sinteză, pe lîngă o deosebită sursă de informație asupra aspectelor mitului, și o invitare

la meditație asupra fenomenului religios în latura sa mai greu de explorat și mai dificil de cunoscut fără o documentare serioasă, circumspectă și de profundă obiectivitate informațională.

Preot Ilie V. Iacobescu

PAUL MAC KENDRICK : Pietrele dacilor vorbesc în românește de Horia Florian Popescu Ed. Științifică, București, 1978, 168 pp.

Paul Mac Kendrick profesor la Universitatea din Wisconsin (S. U. A.), în prefața cărții sale își exprimă bucuria pentru primirea deosebită ce i s-a făcut în România, în vara anului 1971, discuțiile interesante purtate cu arheologii și istoricii români. Lucrarea e dedicată „Colegilor și prietenilor mei români”.

În postfață, prof. dr. docent Dumitru Tudor de la Universitatea din București prezintă lucrarea, personalitatea și operele acestuia, publicate în mai multe țări Europene, „**Pietrele dacilor vorbesc**” este o lucrare de popularizare cu conținut științific, așa cum mărturisește și autorul. Ea s-a bucurat de un interes deosebit în lumea științifică internațională și la noi în țară (pp.166—168).

Cartea conține 8 capitole. Paul Mac Kendrick admiră strălucita cultură neolitică din mileniul IV și III î.e.n. Sculptura și ceramica din România este o frumusețe neobișnuită, care nu se întâlnește decât în bazinul Mării Egee sau în statuetele cicladice. Epoca bronzului tracic (1800—1200 î.e.n.) este tratată în general, subliniindu-se „un regres față de neolitic, cel puțin în tehnica olăritului”, iar în perioada timpurie a fierului (1200—500 î.e.n.) este importantă mai ales ca vestitor al înfloririi culturii dace în perioada La Tène (a doua jumătate a primului mileniu î.e.n.).

Invățăatul prof. american face o analiză cuprinzătoare a civilizației elenistice de la Pontul Euxin, a cetăților Histria, Callatis, Tomis, asupra organizării lor politice, a legăturilor comerciale ce le-au avut cu Byzantion, Rhodos, și cu geto-dacii, cari au prețuit produsele grecești.

Deosebită importanță se acordă culturii geto-dacilor, complexului de cetăți din munții Orăștie (Costești, Blidaru, Piatra-Roșie, Fetele Albe și Sarmizegetusa-Dacica, centrul lor religios și de refugiu al dacilor.

Paul Mac Kendrick expune și admiră vitejia și independența dacilor, statul dac al lui Burebista, unificat, centralizat și întinderea hotarelor.

Cucerirea Daciei, luptele Romei cu dacii sînt intuite mai ales după Columnă și Trofeu. Eroul reliefulor nu-i împăratul Traian, deși el e omniprezent, cu calitățile lui de bun conducător, — eroul reliefulor după Paul Mac Kendrick e soldatul roman muncitor care străbate disciplinat pe jos distanțele Se vede de asemenea pe Columnă vitejia dacilor și demnitatea lui Decebal. Trofeul de la Adam Clisi și metopele sculptate au avut drept scop preamărirea vitejiei soldatului roman în primul război dacic, sau comemorarea ostașilor căzuți în acest război.

„Dacia sub stăpînirea romasă” (106—271 e.n.), ocupă un loc deosebit în lucrarea lui Paul Mac Kendrick, romanizarea Daciei timp de 165 ani a fost deosebit de intensă, ea este în esență „o cultură a orașelor” și este descrisă cu un material ilustrativ bogat: Ulpia Traiana, Capitala provinciei cu zonele importante: Aedes Augustalium — palatul președintelor cari întrețineau cultul imperial și al zeiței Roma — este unic în imperiu (nu de mult au fost descoperite două, unul la Herculaneum, lângă Pompei, celălalt la Misenum). Amfiteatrul, unul dintre trei descoperite pînă acum în Dacia (celelalte se găsesc la Porolissum (Moigrad) și Micia (Vetel). La Apulum (Alba-Iulia) Paul Mac Kendrick subliniază importanța istorică a orașului: „Aici în 1600 Mihai Viteazul a înfipt unirea celor trei țări române. Aici în 1918 a fost ratificată unirea Transilvaniei cu România, aici au fost încoronată în 1922 regée Ferdinand și regina Maria (p. 95).

Dobrogea (125 e.n.—275 e.n.) este tratată într-un capitol separat. Influența romană a fost mai devreme și intensă în mediul rural, unde s-au așezat numeroși veterani. E amintit și poetul Ovidiu cel exilat, care a scris versuri în limba getă, iar tomanii l-au ales într-o funcție publică (pp. 114—129).

Paul Mac Kendrick acordă o importanță deosebită influenței romane în Dacia, iar „Părăsirea Daciei” în timpul lui Aurelian (270—275) a însemnat pur și simplu retragerea ordonată a armatei, a serviciilor civile și a bogățiilor timorații. „Retragerea birocrăției imperiale din toată provincia, exceptînd capetele de pod de la Drobeta și Sucidava, înseamnă pentru noi absența totală sau aproape totală a documentelor oficiale. Dar săparea așezărilor și cimitirelor pledează pentru continuitatea populației băștinașe, iar monedele și triflerii demonstrează că viața economică și traficul comercial s-a desfășurat în vechile orașe romane și după ce acestea au rămas pe mîna dacilor”. Locul documentelor istorice îl

au în acest timp materialele bogate ale arheologiei românești. Mac Kendrick nu arată că sînt monumentele culturii autohtone dacoromane din sec. III—IV—VI în Muntenia, Moldova, Transilvania și Banat deși ele sînt dovezi istorice importante ale continuității etnice.

Ultimul capitol al cărții „religia, artele și meseriile”, conține o adevărată istorie a religiilor în Dacia, iar Paul Mac Kendrick, afirmă, că dintre toate provinciile romane, Dacia are un loc unic prin diversitatea inscripțiilor și a sculpturilor ce ilustrează credințele religioase. Ele au venit pe cale comercială și prin toleranța administrației romane față de cultele care nu erau subversive. Creștinismul a fost supus persecuției fiindcă discipolii săi refuzau chiar și închinarea simbolică în fața altarului împăratului. Prezența creștinismului este atestată în Dacia, în sec. al III-lea e.n. 20% din inscripțiile descoperite în Dacia, se referă la cultele orientale. Ele se bucurau de o popularitate, erau mai puțin austere decît religia oficială și promiteau mîntuirea și nemurirea. Din Asia-Mică cu venit : Cybele, Attis, Glicon, divinitatea tutelară paflagoniană, venerată sub formă de șarpe, descoperit la Tomis în Dobrogea ; din Persia : Mithras, zeul luminii, foarte popular printre soldați, — din Egipt : Serapis, Isis, ș.a.

Lucrarea prof. Paul Mac Kendrick se încheie cu o privire de ansamblu asupra preistoriei și istoriei României pînă în sec. al VI e.n.

„Burebista și Decebal au creat o cultură pe care numai cei cu vederi înguste ar putea-o califica barbară... Romanii în Dacia nu s-au purtat numai ca niște simpli căutători de aur, ci au adus odată cu ei cultura, domnia legii și a păcii romane... Olarii și giuvaergii dobrogeni și-au menținut meșteșugurile deprinzîndu-i pe „cuceritorii lor slavi” să le practice.

„Cuceritorii slavi”. Formularea induce în eroare, fiindcă slavii nu i-au cucerit pe români ci au fost absorbiți de aceștia. Dovadă „limba română, o insulă latină într-o mare slavă”.

„Religia greco-ortodoxă a României contemporane și orientarea sa culturală occidentală se datoresc moștenirii greco-romane, pe care arheologia a descris-o în cartea noastră. La despărțire, orice român îți spune : „Drum bun”. Drum este grecesc, bun este latin. Iar cînd pietrele dacilor vorbesc, limbajul lor este latinesc și grecesc, omagîind astfel vigoarea nesecată a imperiului roman” (pp. 163—164).

Pietrele dacilor vorbesc e însoțită de 32 figuri (hărți, așezări arheologice, planșe de orașe ș.a.) ; 127 (foto) și o bibliografie boga-

tă în 8 capitole, scrisă în întregime de prof. Paul Mac Kendrick în limba română.

Pietrele dacilor vorbesc, prețioasa operă a prof. Paul Mac Kendrick e documentată, clară și atrăgătoare. Concepțiile arheologice și istorice, ca și concluziile formulate de savantul prof. american coincid cu ale arheologilor și istoricilor români, de aceea contribuția adusă de Paul Mac Kendrick la cunoașterea problemelor majore ale arheologiei și istoriei vechi a României a fost deosebit de importantă.

Prof. Constantin Rudnceanu

MIRCEA PETRESCU-DIMBOVIȚA, Scurtă istorie a Daciei preromane, Editura Junimea, Iași, 1978, 203 pp.

Primele știri scrise despre pămîntul carpatodanubian-pontic și oamenii care l-au locuit datează de aproximativ 2500 de ani. Ele amintesc despre geto-daci, care făceau parte din marea familie a tracilor. Cu istoria geto-dacilor începe de fapt istoria poporului român.

Istoriografia românească, în ultimele trei decenii, beneficiind de ajutorul Statului, și-a putut desvîlta în mod deosebit baza de informație. Istorici și arheologi aduc noi contribuții prin cercetări și studii de specialitate.

Noua lucrare de referință a prof. univ. Mircea Petrescu-Dimbovița a îmbogățit substanțial literatura istorică și arheologică din țara noastră. În spiritul materialismului dialectic și istoric, autorul ne înfățișează evoluția societății umane pe teritoriul României, din cele mai vechi timpuri și pînă la cucerirea română. Pentru fiecare perioadă s-a căutat să se evidențieze progresele realizate în domeniul forțelor și relațiilor de producție, precum și al vieții spirituale de către comunitățile locale. Paralel cu dezvoltarea social-economică, politică și culturală a acestor comunități s-au urmărit și legăturile lor multiple cu populațiile din regiunile vecine și mai îndepărtate.

Introducerea lucrării se referă la cele două grupe mari de izvoare ale istoriei vechi a României : arheologice și scrise (literare, epigrafice și numismatice) cu ajutorul cărora se reconstituie acest prim capitol din istoria țării noastre.

Bazat pe vestigii arheologice și mărturii scrise ale antichității, autorul arată că istoria poporului nostru începe cu milenii în urmă. Ea a străbătut în succesiunea sa, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, toate orînduirile sociale cunoscute pe plan universal. Prima și cea mai veche formațiune social-economică din istoria omenirii este comuna primitivă. Autorul se referă la caracterele și perioadele acestei orînduiri.

În capitolul I despre „Apariția și dezvoltarea societății omenești în epoca pietrei deosebite epoca ei vechi sau paleoliticul (cca 1 000 000—8 000 î. Hr.), epoca mijlocie sau mezoliticul (cca 8 000—5 500 î. Hr.) și epoca nouă sau neoliticul (5 500—2 500 î. Hr.). De la 2 500—2 000 î. e. n. este perioada de trecere către epoca bronzului.

Cap. II se ocupă de societatea omenească în epoca metalelor: Epoca bronzului (cca 2 000—1 150 î. Hr.) și a fierului: epoca veche (cca 1 150—mijlocul sec. V î. Hr.) numită Hallstatt și epoca nouă (mijlocul sec. V î. Hr.—100 d. Hr.) numită Latène.

Prima epocă a fierului „este perioada de cristalizare a triburilor tracice și de accentuare a diviziunii ramurilor nord și sud tracice“ (pg. 99). În Hallstatt mijlociu, prin intensificarea metalurgiei fierului, se dezvoltă în continuare triburile tracice din spațiul carpato-danubian (pg. 105), iar în cel târziu societatea tracică locală își continuă evoluția social-economică și culturală (pg. 108).

În epoca a doua a fierului, în evoluția social-economică, politică și culturală a geto-dacilor s-au deosebit trei perioade: timpurie (mijlocul sec. V — începutul sec. III î.e.n.), mijlocie (sec. III—II î. Hr.) și târzie (sec. I î. Hr. — I d. Hr.).

În perioada timpurie, sub influența grecească, a continuat și s-a cristalizat procesul de constituire a culturii materiale geto-dacice. S-au dezvoltat unele de producție, s-au creat centre de viață geto-dacice, ajungându-se la uniuni de triburi. Tot în această perioadă au influențat pozitiv legăturile cu tracii sud-balcanici, de la care au deprins tehnica ceramicii, ca și influența iraniană, care, ca și cea grecească, au fost mai active în zona ponto-dunăreană.

În perioada mijlocie cultura geto-dacică a cunoscut influențe elenistice și celtice. Tot acum a cunoscut și elemente de origine germanică, de la bastarni. Cea mai puternică influență a fost, însă, cea romană, care va crește apoi în sec. I î. Hr. — I d. Hr. și va contribui la progresul culturii geto-dacice. În această perioadă progresele economice ale triburilor geto-dacice se observau în agricultură, creșterea vitelor și meșteșuguri. Tot acum apar așezări și monede geto-dacice. În condițiile economice din această perioadă s-a cristalizat formațiunea socială a democrației militare, care a făcut trecerea către etapa apariției statului dac. De asemenea s-au constituit uniuni de triburi, care au purtat războaie cu scitii și macedonenii. Este cunoscut războiul regelui dac Dromihete cu Lisymah.

Perioada târzie, de maximă dezvoltare a

culturii geto-dacice, corespunde, în general, epocii Burebista-Decebal. În răstimpul acestei perioade se remarcă originalitatea și unitatea culturii daco-getice în toată aria de răspândire a populațiilor daco-getice, ocupând un loc aparte în ansamblul culturilor antichității din Europa.

Vorbind de trăsăturile principale ale culturii materiale daco-getice din această perioadă, din însemnările lui Herodot și Ptolemeu rezultă că agricultura era ramura cea mai importantă a economiei geto-dacice; din aceleași izvoare rezultă și marea dezvoltare a apiculturii, viticulturii și pescuitului. De asemenea sînt dovezi grăitoare ale unei economii dezvoltate, materializată într-o vie activitate meșteșugărească, comercială și edilitară. Săpăturile orheologice au scos la iveală frumuseșea ceramicii, pe care au ridicat-o la nivel de artă. Metalurgia bronzului, apoi a fierului, atinge un stadiu înalt. În tot ce au realizat, geto-dacii au rămas ei înșiși, păstrându-și individualitatea și originalitatea civilizației lor materiale, ridicîndu-le de multe ori peste nivelul civilizațiilor create de vecinii sud-dunăreni.

În această perioadă, datorită diferențierilor sociale, apare o nouă formă social-politică: statul, rezultatul unei dezvoltări continue din cadrul societății geto-dacice. În legătură cu statul dac sub Burebista, se lămurește localizarea nucleului și reședința acestuia, politica lui internă și externă și soarta statului dac după moartea lui. Este amintită, apoi, ridicarea statului sub Decebal.

Volumul se continuă cu prezentarea cauzelor și a desfășurării celor două războaie dacice, precizînd zonele care au intrat în componența provinciilor romane și specificînd că teritoriile Crișanei, Maramureșului, centrul și nordul Moldovei nu au fost ocupate de romani, ci au fost locuite mai departe de dacii liberi.

Ultimul capitol privește viața spirituală a geto-dacilor. Caracterul religiei lor a fost mult discutat. Unii istorici susțin teza monoteistă, alții teza dualistă, două zeități: Zamolxis și Gebeleis, iar alții teza politeistă, admisă de majoritatea cercetătorilor. Faptul că aveau o ierarhizare a divinităților religioase, avînd zeu suprem pe Zamolxis, explică rapiditatea cu care s-a răspîndit în sec. II—III creștinismul în Dacia. Credeau în nemurirea sufletului. Aveau și practica barbară cu privire la sacrificiul uman la fiecare cinci ani.

Ritul de înmormîntare predominant a fost acela al incinerăției. Ritul înmormîntării era foarte rar întâlnit la daco-geti.

Cunoștințele științifice erau deținute de o parte din preoțime și din aristocrație, care

erau astronomi și doctori. Sînt apreciate printre cipiile terapeutice ale medicinei daco-getice prin folosirea plantelor medicinale.

Scierea daco-getilor, cunoscută de aceeași categorie privilegiate, era cu litere grecești și cu litere latine. Sînt menționate: scrisoarea trimisă de Decebal lui Domițian, ciuperca cu litere latine adusă lui Traian, prin care dacii îl sfătuiesc să se întoarcă și să facă pace și inscripția de pe vasul din Grădiștea Muncelului: Decebal per Scorilo.

Limba daco-getilor era de tip tracică, mai exact, o variantă zonală a acestei limbi, mai apropiată de cea illyo-moesica.

Arta a fost aceea în care s-a afirmat deosebit capacitatea de creație a daco-getilor: arhitectura, civilă, militară și religioasă. Deosebită a fost și arta argintului. Aurul nu a fost folosit pentru obiecte de podoabă, fiind teaurizat de regele dac. Deși a rezultat din tradițiile locale anterioare combinate cu elemente străine, arta lor a ajuns la manifestări originale în această perioadă.

Le-a fost cunoscută muzica vocală și cea instrumentală.

Cultura spirituală din vremea lui Burebista-Decebal, prin ocupația romană, și-a schimbat cursul evoluției ei, fără ca să dispară total în teritoriile supuse romanilor.

O bibliografie selectivă, întocmită pe capitole, precum și o bogată ilustrație arheologică reliefează vasta documentație utilizată de autor în tratarea evenimentelor istorice.

Lucrarea prezentată se poate constitui ca un veritabil capitol de istorie universală, care se adresează specialiștilor, studenților și publicului larg cetitor. Ea contribuie la afirmarea în lume a României Socialiste și la creșterea prestigiului ei mondial pe plan cultural-științific.

Pr. Ieremia B. Ghîta

OSIF CONSTANTIN DRĂGAN „Noi tracii, istoria multimilenară a neamului românesc, Craiova 1976, Edit. Scrisul Românesc 310 pp + 16 planșe

În ultima vreme se vorbește tot mai mult despre tracii, despre originea și neamul lor, — unoscute fiind mențiunea lui Herodot, „că ste cel mai numeros din lume după cel al azilor“, — despre civilizația lor, încît tracologia se impune ca o nouă disciplină a istoriei antice. De o deosebită atenție se bucură tracologia în țara noastră și ea polarizează atenția multor cercetători din diferite domenii. Cercetători reputați întruniți în un congres internațional, au încercat să reconsidere, pe baza descoperirilor arheologice și a inter-

pretării diferitelor izvoare lingvistice și artistice, una dintre cele mai originale și străvechi civilizații europene.

Locul și rolul tracilor și al descendenților lor direcți, geto-dacii pe arena lumii antice și în istoria civilizației continentale din leagă-nul lor și pînă la confruntarea lui Decebal cu Traian, a fost de altfel de multă vreme în centrul preocupărilor istoricilor noștri.

Prin „Noi Tracii“, Iosif Constantin Drăgan a voit — după cum mărturisește în prefața de prezentare a lucrării, Acad. Dumitru Bericiu — „să-i însoțească pe aceștia pînă la izvoarele milenare ale ființei noastre, în adîncurile străvechi tracice. În dorința de a cuprinde laolaltă toată zestrea lăsată de milenii, autorul nu s-a mărginit numai la vatra carpatodunăreană și la nordul Balcanilor — pe care a ars cea mai curată flacără a puterii de creație a lumii tracice — ci furat de vraja lui Homer și ispitit de legenda tirzie a fondării Romei, a zăbovit uneori mai mult asupra prezenței tracilor la Troia sau pe malurile Tibrului“ (p. 12).

Fără veleități de istoric, cartea lui I. C. Drăgan, țesută și pe baza unor argumente istorice incontestabile, este o lucrare de largă popularizare, scrisă într-un stil captivant.

Citind-o cu atenție, lectorul român își va putea face o imagine mai clară, nu numai asupra trecutului îndepărtat, dar în același timp se va regăsi în faza embrionară, înainte ca arborele genealogic să-și fi înfipt rădăcinile, iar abia după revărsarea zorilor erei noastre, acest arbore altoit va începe să crească. Dezvoltarea lui naturală nu a putut fi înăbușită de nici un obstacol.

„Viguroasele tradiții artistice ale tracilor s-au păstrat în contact cu alte culturi: (după cum recunoaște tracologul englez R. Crossland la cel de-al 2-lea Congres de tracologie deschis anul acesta la București în 10 oct.), iar din această confruntare au avut de cîștigat și unii și alții.

Cele mai vechi forme ale civilizației trace se întîlnesc pe cursul Dunării, care a jucat un rol tot atît de însemnat în istoria civilizației europene ca și fluviile din Nordul Africii și Orientul Apropiat — Munții Carpați și Haemus, ca cetăți naturale ale tracilor, au avut mereu deschise porțile, permițînd oxigenarea permanentă a celor două lumi. Autorul surprinde viața spirituală a tracilor în: meșteșuguri, obiceiuri, credință, trăsături, artă etc.

Este de reținut faptul că unele meșteșuguri au fost păstrate. Așa, bunăoară, în țara moților, confecționarea ciuberelor, coveților fluierilor, tîlnicelor frumos ornamentate cu fie-

rul incins, apoi meșteșugul tradițional al prelucrării metalelor.

Vechi rămășițe artistice au fost descoperite recent, de-o parte și alta a Dunării la Porțile de Fier, Cuina Turcului, Icoane, Lepinski Vir ș.a.

Tracii erau renumiți apicultori, căci pînă tîrziu în evul mediu, ceara exportată de țările române, lumina palatele ducale de pretutindeni, iar mierea era un articol solicitat de mulți comercianți.

Un schimb intens de mărfuri era înlesnit de porturile-colonii de pe țărmul Pontului Euxin, care înfloresc mai ales pe la mijlocul mileniului I î.e.n. cînd unele încep să bată și monedă proprie. Cam în aceeași perioadă se marchează trecerea civilizațiilor europene la epoca bronzului, iar în spațiul tracic, vechi rezervor etnic, de acum înainte triburile vor începe să se statonicească. Pînă acum milenii precedente am asistat la o mișcare continuă a triburilor trace: dardonii fondează Troia; tracii ahei și dorienii făuresc lumea grecească, traco-ilirii și etruscii ajung în Italia. Mileniul I î.e.n. este perioada unei relative stabilizări în anumite regiuni, care au și primit numele de aceste triburi. Așa sînt cunoscuți și dacii, neam tracic, care au ajuns la mare înflorire sub regele Burebista. Dezvoltarea lor a fost favorizată de bogăția sub-solului și fertilitatea pămîntului pe care l-au populat.

După mărturia lui Strabo, „ajungînd în fruntea marelui său istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încît în cîțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine, ba încă a ajuns să fie temut și de romani, căci trecînd plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia pînă în Macedonia și Iliria a pustiit pe celți, care erau aciuîți printre Traci și Iliri și a nimicit de-a-ntregul pe boii aflați sub conducerea lui Clitios și pe tauricii” (p. 266). Cît de puternic era Burebista reiese și din aceea că și-a putut permite să se amestece în treburile Imperiului roman. Personalitatea lui complexă este creionată magistral de autor.

Ultimul capitol se ocupă de epopeea Daciei, confruntarea lui Decebal cu Traian.

Prin cucerirea Daciei, întregul spațiu tracic este înglobat într-un mare imperiu.

Începe o nouă etapă în plămădirea ființei noastre.

Domeniul tracologiei se oprește aici, doar sub aspectul moștenirii, prin care supraviețuiește, ca făcînd parte din rădăcina arborelui

nostru genealogic; sub acest unghi de vedere, tracologia are un vast cîmp deschis.

Prezentăm în paginile prestigioasei reviste Mitropolia Banatului, această lucrare „literar-istorică, tocmai pentru faptul că ea se înscrie pe linia evaluării trecutului îndepărtat al poporului nostru, asupra căruie autorul reușește să arunce o lumină vie. Această eroică încercare este întemeiată, pentru că omul prezentului nu poate fi înțeles în toată complexitatea sa, decît dacă e privit în umbra trecutului și în lumina viitorului.

Ca și prin interesantele sale memorii, Iosif Constantin Drăgan originar de pe aceste meleaguri, omul cu o înaltă pregătire economică internațională, sprijinitor activ a multor inițiative culturale, în legătură cu istoria patriei noastre, se înscrie, cu cînte și în cercul scriitorilor, cu opere meritorii și pilduitoare, de o largă și cuminte popularizare a valorilor permanente ale trecutului nostru, desfășurînd o propagandă activă a istoriei și culturii noastre.

Alexandru Cămpeanu

TEOCTIST, MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI, Mitropolitul Iacob Putneanul (1719—1778) — în slujba ortodoxiei românești, a năzuințelor de unitate națională și de afirmare a culturii române, Mănăstirea Neamț, 1978, 128 pp.

După 200 de ani...

„Făclier al culturii naționale...”

„Gîndire limpede ca roua dinineții, prinsă în fraze curgătoare și înveșmîntată în frumusețea și înțelepciunea firii...”

„Apărător al „Pravilei Sfinte” și al „Obiceiului Țării...”

„Mesager al ideilor de unitate națională...”

„Moștenind din moși strămoși, ca pe o sfîntă zestre, simțul de neatîrnare...”

Iată o patetică evocare a urei existente umane, integral închinată Bisericii și neamului din care a odrăslit, în acel zbuciumat veac al XVIII-lea.

Autorul lucrării pe care o prezentăm, Înaltul Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, nu se limitează la o comodă etalare de date biografice, nici la enumerarea și exegzeza operei respective, ci pătrunde în esența lucrurilor, la incidența unui spirit de fascinantă mobilitate cu problemele existențiale. Întemeiată pe documente și o bogată bibliografie, lucrarea Înaltul Prea Sfinției Sale configurează sinteza istorică a unui veac bîntuit de adînci seisme, în care strălucește chipul marelui mitropolit Iacob Putneanul (1719-1778). Personalitatea marelui ierarh, legat de năzuințele poporului, atașat luptei de emancipare

pare a țărânimii, este conturată în pagini de antologie, care au solicitat autorului discernământ și multă căldură sufletească, din care spicim: „Din prefețe, din predoslovii, din povățuiri și mai cu seamă din lucrările de învățătură, din celebrul „Bucvar“ sau din acea înmiresmată de poezie „Cereasca floare“, gîndul autorului vibrează cu același patos, cu aceeași tărie, atunci cînd e vorba de Ortodoxie, de preoție sau de adevărata viețuire creștinească, la fel ca și atunci cînd inima sa de fiu al poporului se îndreaptă spre semenii săi, spre pătura înfrățită cu brazda, aflată în obidă, în exploatare haină și sub apăsare socială, ca și atunci cînd înfățișează pierzania pricinuită țării de dese stăpîniri străine. Învederînd sentimente de părtășie, în cuget și în simțire, cu toți cei din jurul său, pradă suferințelor și neștiinței de carte, ierarhul ia în toate împrejurările hotărîri demne, elaborează idei de mare actualitate, de largă privire socială care îl așează în rîndul cărturarilor iluminiști din această epocă „(pag. 23)“. Convingător și plin de mîngiere față de preoți și monahi, îndrumîndu-i să slujească cu dăruire și pătrundere sinceră Biserica și Neamul. Vemement și necruțător pînă la blestem cu cei răi de lege, asupritori și abuzivi, acuzator cu cei ce se fac slujitorii nedreptății și profitorii rudei celor ce muncesc (...) Dar sufletul său se arată, cu osîbire, înflăcărat pentru salvarea în inimile păstorilor săi a dragostei și de carte, convins că prin aceasta un neam se înalță în fața lumii pe treptele demnității, progresului și culturii“. (pag. 24).

Înalt Prea Sfințitul Teocist îl situează, după merit, pe marele ierarh moldovean alături de cărturarii și făuritorii de grai românesc, cîinți pentru iscusința minilor și dăruirea inimii, loc pe care nimeni nu i-l contestă.

La vîrsta de 12 ani, acela care avea să devină mitropolitul Moldovei a intrat în mănăstirea Putna, urmînd cursurile școlii „greco-avăromânești“. Părinții, Adrian și Mariana, au retras la aceeași mănăstire, unde și-au găsit loc de veșnică odihnă. Din pruncie a vădat că îndatorirea slujirii bisericești trecea împletită cu slujirea neamului românesc. A crescut și s-a format la flacăra nestinsă castrăvujește mormîntul aceluia care a fost titlul al creștinătății, neînvinsul voievod Ștefan cel Mare.

Treptele ierarhiei bisericești le urcă repede: monah (1736, la 17 ani), egumen al Putnei (1744), episcop la Rădăuți (1745).

La Rădăuți, continuînd o frumoasă tradiție liturgicală, „tinărul episcop“, cu osteneala și atît cheltuiala sa, scoate un „Liturghier“ (1745), dînd explicațiile tipiconale în limba

română. Organizează aici, în Țara de Sus, o școală „de slavonește, grecește și românește“ (1747). Supraveghează, în același timp, și renumita școală de la Putna.

La 1750 este ales mitropolit. Păstorește Țara Moldovei în condiții istorice foarte grele, nestatornice și zbuciumate, sub domnia fanarioșilor, dar, în același timp, pline de măreție, de idei și aspirații către idealul unității naționale care se contura în acel veac „al luminilor“. Cărțile de ritual sau de învățătură, ca și cele „de orientare în ale vieții“, sînt îndreptate către „nația românească“ din toate ținuturile românești din aria geografică a Daciei romane și a dacilor liberi.

Surprinzînd zbuciumul veacului, mitropolitul Iacob scria în prefața „Alfavită sufletească“: „Toată lumea este plină de primejdii și de zarvă; ori încotro întorci capul, pretutindeni pizme și zavistii vezi, gîlceve și sfezi auzi... și nu este de ce să ne bucurăm în veacul acesta ce este cu multă plîngere“. Convins că neamul său se poate smulge din acest marasm numai prin cultură, după o concepție dominantă în acea vreme, mitropolitul Iacob tipărește și răspîndește carte după carte, Liturghier, psaltire, molitvelnic, penticostar pentru folosul preoților și cîntăreților, cărți de învățătură și morală creștină pentru credincioși. Reînnoiește teaurile tipografiei și continuă consolidarea introducerii limbii române în cult mergînd pe urmele marilor săi înaintași Anastasie, Varlaam, Dosoftei și a altora. Cărțile plecate din Țara Moldovei, alături de cele ieșite din celelalte centre bisericești de cultură românească, au menirea să susțină conștiința unității de credință și neam, pe vremea obstinatelor lupte, pentru acest ideal, duse de ardeleni. Politica bisericească promovată de mitropolitul Iacob este permanent orientată spre credincioșii din Transilvania hărțuiți de prozelitismul catolic sprijinit de stăpînirea habsburgică. Rămăși adesea fără biserici și fără preoți acești credincioși află mîngiere și sprijin moral și material la mănăstirile și ierarhii din Moldova și Țara Românească. Stăpînirea habsburgică, pentru a paraliza dezvoltarea conștiinței naționale, prin repetate rescripte oprește intrarea cărților „schismaticilor din Moldova și Muntenia la românii din confiniile imperiului. Dar „paznicii ortodoxiei“, monahii din Țara de Sus, aflați în salba de mănăstiri cu tradiții și bogată viață culturală românească, nu pot fi opriți prin decizii imperiale. Ucenicii mitropolitului Iacob Putneanul găsesc mijloace pentru a-și împlini dubla misiune de slujitori ai Bisericii și Neamului.

O pagină impresionantă din această perioadă o reprezintă destinul mănăstirii Moisei din Maramureș, sfințită de mitropolitul martir Sava Brancovici. Pentru a-i asigura „trăinicia spirituală” ctitorii au închinat-o mănăstirii Putna, dăinuind astfel în aceste ținuturi de unde au pornit descălecătorii de țară, încă un secol și mai bine.

Cărțile ieșite din strădania tipografică a mitropolitului moldovean au fost folosite și în școlile existente în acest veac.

Prin tipărirea unui mare număr de cărți în graiul străbun, mitropolitul Iacob continuă difuzarea unor tradiții legate de felul său propriu de viață.

Impresionantă este „scrisoarea” adresată urmașilor săi („Cuvînt” către Prea sfinții mitropoliți, cari cu alegerea Sfintului Duh vor fi în urma noastră”) pe care-i imploră „să nu uite nici să greșească vreuna din cele ce am așezat mai sus după porunca canoanelor”.

Vajnică luptă a dus mitropolitul pentru apărarea „bunului obicei al pămîntului”, împotriva celor ce încearcă a călca „obiceiul cel bun și de folos țării”, cum glăsuște hotărîrea soborului de la Iași (1752). Dregătorii străini, aduși de fanarioți, înăbușesc libertatea și aspirațiile românești. Introduc limba greacă în cancelarii, în biserici și în școli, frînînd procesul de formare a limbii române. Biserici și mănăstiri sînt închinare altor organizații bisericesti și acestea trimit în țară conducători străini. Acestea și altele altele, au determinat hotărîrea sinodului de la Iași (1752) ca „oricînd va avea rebuință țara de păstori la vreo epărie să urmeze obiceiul țării și din pămînteni să se aleagă mitropolit și episcopi”.

Sînt fapte și atitudini demne de reținut și autorul cărții pe care o prezentăm le subliniază cu aplomb.

Mitropolitul Iacob Putneanul a fost consecvent alături de pătura țărănească. El semnează documentele pentru desființarea „veciniei”, a „văcăritului”. În fruntea a cîteva mii de țărani și orășeni, se prezintă la curtea domnească cerînd „înlăturarea jafurilor” (1759).

Aceste atitudini au avut ca urmare retragerea vrednicului ierarh din scaunul mitropolitan și astfel în vara anului 1760, la vîrsta de 41 de ani, se întoarce la Putna. Aici, vreme de 18 ani, face din Putna „far de cultură teologică”.

Indurerat, după răpirea Bucovinei de către habsburgi, în ultimile zile ale vieții, îmbracă schima cea mare, primind numele de Eftimie (1778).

O specială considerație merită întreaga expunere de o limpezime remarcabilă, cu bine

cumpănite argumente și concluzii pregnant formulate.

O mireasmă arhaică, picurată cu măsură în economia frazei, vădînd tehnica unui literat încercat, face lectura plăcută, antrenantă.

Deosebit de interesante sînt textele selectate și reproduse în cîteva anexe (11).

Merituoasa lucrare, executată în condiții tehnice excepționale la mănăstirea Neamț, se încheie cu rezumate în limba franceză, engleză și germană.

Întreaga lucrare reprezintă un ales omagiu adus memoriei vrednicului ierarh din veacul al XVIII-lea.

Preot dr. Marcu Bănescu

I. D. SUCIU, DOINA NICULESCU, VIOREL GH. TIGU, *Catedrala Mitropoliei Banatului, cu o precuvîntare de Niclae Mitropolitul Banatului*. Editura Mitropoliei Banatului. Timișoara 1979, 188 pp.

Această lucrare, de fapt, se încadrează în suita unor opere de mare prestigiu apărute în aceeași editură în ultimul deceniu. În precuvîntarea lucrării Întîistătorul Bisericii bănățene precizează faptul, că prezenta monografie este dedicată „Sionului” ortodoxiei locale, care este totodată un mînaștr simbol al vîrurilor noastre de mai bine, întruparea visului unei epoci prospere și liniștite. Dacă aceste realități se raportează la anii care au urmat încheierii lucrărilor de finisare a catedralei, nu mai puțin este adevărat că ridicarea „Sionului” bănățean a fost precedată de secole de lupte pentru păstrarea faștei autentice a neamului și a credinței sale strămoșești. De aceea considerăm bine venită hotărîrea editurii de-a introduce în prezentul volum documentul studiului semnat de I. D. Suciu, intitulat: Timișoara în istoria poporului român” (pp. 9—30). Acest material repetă și dezvoltă o serie de idei fundamentale, elaborate de încercatul istoric, privind capitala Banatului. De fapt, I. D. Suciu a dovedit că pe vatra Timișorului pulsează de două mii de ani și mai bine o neîntreruptă viață românească, temeluită pe prezența dacilor și romanilor pe aceste meleaguri. Aici, pe locul castrului Timiș, viețuirea romană a fost urmată de o serie de evenimente favorabile și nefavorabile populației băștinașe căzută sub stăpînire străină. Autorul însă ne conduce de-a lungul paginilor prin glorioasele momente marcate de acțiunile maselor românești locale pentru apărarea glicii strămoșești avînd în frunte pe Iancu de Hunedoara, Paul Chinezu sau Gheorghe Doja. Un merit deosebit al studiului constă în faptul că autorul

a știut să elucideze legăturile Timișorii cu Țara Românească și Moldova, ancorînd evenimentele în context pan-românesc.

O atenție deosebită s-a acordat epocii de efervescență națională și socială, care a premers revoluția de la 1848. Momentul revoluționar de la 1848 marchează o cotitură în acțiunea românească pentru realizarea statului național unitar. Autorul analizează cu lux de amănunte activitatea politică, culturală, ziaristică etc., care se desfășura la Timișoara sub conducerea unor personalități de seamă. De asemenea se subliniază importanța mișcării muncitorești care acționează organizat începînd cu anul 1868 încadrîndu-se în ansamblul năzuințelor națiunii. În sfîrșit, autorul trece în revistă evenimentele gloriosului an 1918 și introducerea administrației românești (1919).

Studiul este urmat de 12 ilustrații, dintre care se remarcă planul reconstituit al castrului roman de pe vatra Timișorii.

În continuarea studiului amintit, I. D. Suciu semnează materialul „De la castrul episcopal Timiș la orașul de reședință mitropolitană Timișoara” (pp. 43—60).

De fapt, acest studiu sintetizează principalele repere ale vieții ortodoxe de pe vatra Timișorii, subliniind rolul decisiv al populației majoritare românești. Autorul subliniază că începuturile vieții ortodoxe pe aceste meleaguri sînt atestate documentar începînd cu secolele al X—XI-lea. Este bine venită reluarea acestor probleme insistînd asupra identității castrului episcopal Dibiscos cu Timișoara. Se știe că anumiți istorici, în intenția de a diminua valoarea probatorie a dovezilor privind continuitatea românilor pe aceste meleaguri, caută să pumă sub semnul întrebării acest adevăr stabilit pentru prima dată de istoricul maghiar M. Gyoni. Autorul acestui capitol completează cu noi elemente istorice concluziile formulate inițial pe cale pur filologică.

Pe paginile următoare autorul derulează principalele momente ale istoriei bisericești ortodoxe din centrul mitropolitan Timișoara. I. D. Suciu insistă mult asupra succesiunii ierarhilor, dovedind antecedentele multiseculare ale actualului scau mitropolitan. Se dau amănunte interesante cu privire la plenitudinea vieții bisericești locale, confruntate cu vicisitudinile generate de stăpînirile străine. Aflăm despre biserici, preoți și credincioși hotărîți și fideli legii strămoșești, care au știut să mențină și o autentică fizionomie românească. Un merit deosebit al autorului constă în analiza obiectivă a relațiilor dintre români și sîrbi, în cadrul comunităților și instituțiilor bisericești comune din Timișoara.

Urmare firească a dezvoltării istorice (reclamată de formarea națiunilor), înfăptuirea separației ierarhice de la 1864 a dus la crearea parohiilor ortodoxe române din Timișoara — fapt pozitiv — dar și la pierderea episcopiei locale — fapt negativ — rezultat al manevrelor Timișoara și din tot Banatul a trebuit să ducă lîr habsburgice. În consecință, românii din Timișoara și din tot Banatul a trebuit să ducă o luptă de aproape opt decenii pînă cînd această nedreptate a putut fi reparată prin crearea episcopiei și apoi a mitropoliei din Timișoara.

Și acest studiu este urmat de ilustrații reprezentînd portretele unor ierarhi și protopopi.

Al treilea studiu semnat de I. D. Suciu poartă titlul „Catedrala mitropoliei, expresie a puterii creatoare a poporului român” (pp. 66—77).

Acest studiu recapitulează principalele etape ale străduințelor privind construcția catedralei. Cititorul poate afla date interesante, atît istorice cît și tehnice. De asemenea sînt descrise pe larg greutățile care au secondat acțiunea în comună cu succes prin tirnosirea catedralei la 6 octombrie 1946, de către patriarhul Nicodim.

Autorul subliniază și realizările care au intervenit în deceniile următoare. Între acestea primează canonizarea Sf. Iosif (cel Nou, de la Partoș, ale cărui moaște au fost depuse în catedrală.

În final, autorul acordă un spațiu corespunzător valorilor istorice și artistice existente în cadrul colecției catedralei.

Partea a II-a a volumului este dedicată celor două studii care tratează arhitectura, respectiv pictura și sculptura catedralei.

Arhitecta Doina Niculescu aruncă o privire succintă asupra arhitecturii religioase ortodoxe din Timișoara din perioada premergătoare construirii catedralei (pp. 85—98). Cea mai mare parte a studiului însă cuprinde o analiză competentă a proiectului elaborat de arhitectul Ioan Traianescu și realizat de un colectiv de ingineri. Autoarea oferă date prețioase din care reiese faptul că avem de a face cu un monument original și de mare valoare artistică.

Pentru a înțelege și mai bine cele expuse în studiu, autoarea a anexat o serie de planuri și fotografii de detaliu, revelatoare și bine executate (28 ilustrații).

Încusitul condei al cercetătorului V. Țigu ne oferă capitolul „privind pictura și sculptura” (pp. 127—144).

Un merit deosebit al capitolului constă în faptul că autorul a definit cu acuratețe tradițiile picturii românești bănățene făcînd o legătură directă cu valoroasele realizări ale pictorilor

lui Anastase Demian, care a executat cea mai mare parte a lucrărilor respective. Autorul descrie plastic principalele elemente ale picturii arătând valorile create și plasându-le în contextul picturii bisericești românești.

Un spațiu mai restrâns se acordă diferitelor realizări sculpturale.

Înțelegerea celor expuse este facilitată de 18 ilustrații.

Considerăm binevenită inițiativa autorilor de-a adăuga volumului un glosar (pp. 163—168) care explică termenii tehnici, istorici și artistici.

În final subliniem cele două texte de sinteză redactate în limba engleză (pp. 169—176) și germană (pp. 177—185), care recapitulează materialul cuprins în volum. Astfel volumul va putea comunica cititorilor dintr-un mare număr de țări, date istorice importante, și va face cunoscut aceste remarcabile realizări artistice ale geniului românesc. În acest fel volumul va contribui la cunoașterea realităților românești într-o serie de probleme prezentate adesea tendențios în istoriografia străină.

Eugen Arădeanul

POȘTA REDACȚIEI

Un cititor al revistei noastre referindu-se la articolul lui Iosif E. Naghiu „Ierarhi și preoți bănățeni și crișeni la Academia Română (1866—1947)” apărut în nr. 1—3, ianuarie-martie 1979 își manifestă dezacordul față de modul în care la pp. 72—73 este prezentat mitropolitul Vasile Mangra „care s-a sinucis pentru a scăpa de minia și disprețul poporului pe care l-a trădat și împotriva unității căruia a luptat cu atîta înverșunare”.

De la început vom preciza că pentru materialele care apar sub semnătură răspund, atît în ce privește forma cit și conținutul, autorii înșiși.

Fiecare ar putea evident să-și justifice luările de poziție cu argumentele ce le socotește mai potrivite dacă i s-ar cere și dacă n-a făcut-o în chiar paginile tipărite. Cît privește articolul încriminat însă, ținem să precizăm că autorul citează texte extrase din cuvîntările de primire a lui Vasile Mangra ca membru al Academiei Române și ele se referă la activitatea fostului mitropolit de la Sibiu pînă în acel moment (anul 1909).

Or toți cercetătorii care s-au ocupat cu evenimentele premergătoare actului de la 1 decembrie 1918 și cu „marea unire”, nu ocolesc menționarea rolului pozitiv jucat de Vasile Mangra într-o anumită perioadă care a pregătit înfăptuirea unității noastre statale. „Trădarea” sa este în orice caz ulterioară primirii la Academie care se voia a fi tocmai recompensarea aportului adus luptei de veacuri a românilor transilvăneni și în general a tuturor românilor pentru păstrarea ființei naționale, pentru dreptate libertate, independență și unitate.

Defecțiunea lui Vasile Mangra însă, dacă e să vorbim despre ea, constituie o problemă căreia specialiștii îi vor mai acorda desigur atenție în cercetărilor lor. Pentru moment e greu să rostești un verdict definitiv. În ce ne privește vom menționa doar textul anunțului pe care gazeta „Telegraful Român” îl dădea prin pana redactorului N. Regman, imediat după decesul fostului mitropolit la 14 octombrie 1918 (nr. 104, 105 și 106): „dacă o moarte năpraznică nu l-ar fi zmulș din viață, ar fi săvîrșit atîtea fapte de seamă, încît ar fi pus în admirație poate și pe cei ce îl osîndiseră odată cu atîta asprime pentru atitudinea sa politică, într-o atmosferă ce nu a creat-o dînsul”.

A n u n ț

Redacția „Mitropoliei Banatului”

se adresează pe această cale tuturor celor care doresc să colaboreze la revistă cerându-le să trimită materiale temeinic întocmite, bine documentate și posibil de încadrat într-una din rubricile existente. Autorii sînt rugați să utilizeze un stil cît mai îngrijit, să respecte regulile ortografice și să citeze corect bibliografia (numele autorului, titlul complet, locul și anul apariției, paginile). Indicarea referințelor scripturistice și alte amănunte grafice am dori să nu se depărteze de maniera revistei noastre.

Studiile, notele, comentariile, recenziile, etc. ... trebuiesc dactilografiate în trei exemplare, pe hîrtie velină, la două rînduri, trimiterile inrapaginale fiind numerotate în continuare. Eventualele ilustrații vor fi anexate pe foi de aceeași mărime la sfîrșitul textului.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Redacția ar fi bucuroasă să cunoască părerea cititorilor în ce privește conținutul și condițiile în care apare revista, reacțiile lor față de materialele publicate.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419